

1900-2000

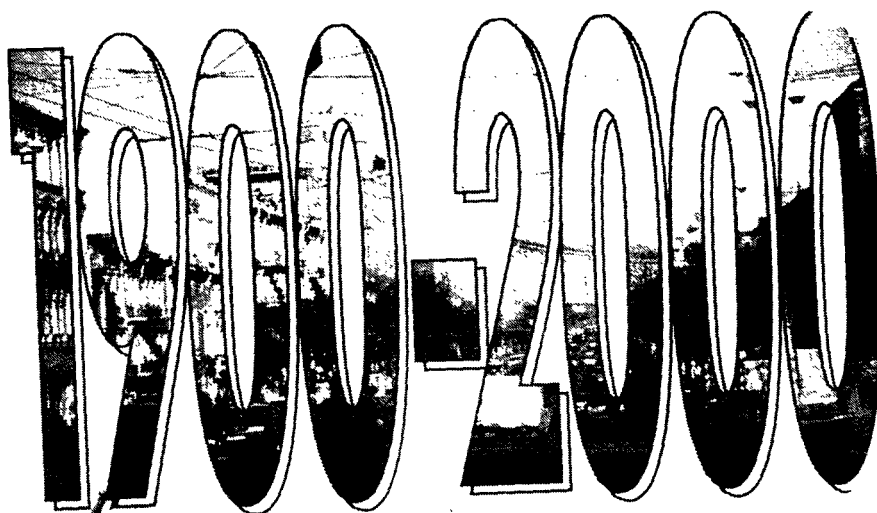
УКРАЇНА

В ХХ СТОЛІТТІ

**ЗБІРНИК
ДОКУМЕНТІВ
І МАТЕРІАЛІВ**

ХХ

«ВИЩА ШКОЛА»

Частина I

**Україна в роки
визрівання передумо-
і творення
незалежної держави**

Частина II

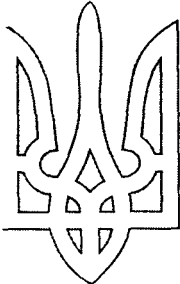
**Україна
за радянської
доби**

Частина III

**Україна
в сучасну
добу**

УКРАЇНА В XX СТОЛІТТІ

ЗБІРНИК ДОКУМЕНТІВ і МАТЕРІАЛІВ

*Рекомендовано Міністерством
освіти і науки України*

Навчальний посібник для студен-
тів історичних спеціальностей
вищих навчальних закладів

Київ
“ВИЩА ШКОЛА”
2000

УДК 930.24(093.2)(075.8)
ББК 63.3(4 Укр)я73
У45

*Гриф надано Міністерством освіти
і науки України (лист від 14 березня
2000 р. № 2/334)*

Упорядники: д-р іст. наук, проф. А. Г. Слюсаренко (керівник авторського колективу), д-р іст. наук, доц. В. І. Гусєв, д-р іст. наук, проф. В. Ю. Король, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України В. М. Литвин, д-р іст. наук, проф. В. В. Мусієнко, канд. іст. наук, доц. С. Ф. Пивовар, канд. іст. наук, доц. Г. П. Савченко

Редакція літератури з історії, права, економіки
Редактор Н. М. Шевченко

Україна в XX столітті (1900—2000): 36. документів і матеріалів /
У45 Упоряд.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. — К.:
Вища шк., 2000. — 351 с.
ISBN 966-642-003-1

У збірнику вміщено документи і матеріали, які висвітлюють суспільно-політичний розвиток України у 1900—2000 роках. Частина документів друкується вперше.

Для істориків, викладачів і студентів, краєзнавців, усіх, хто цікавиться новітньою історією українського народу.

ББК 63.3(4 Укр)я73

ISBN 966-642-003-1

© А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв,
В. Ю. Король та ін., 2000

ВІД УПОРЯДНИКІВ

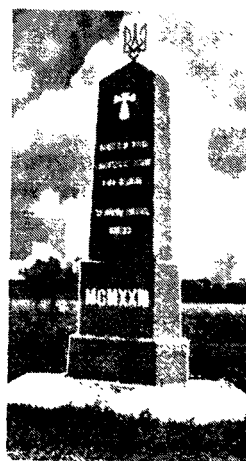
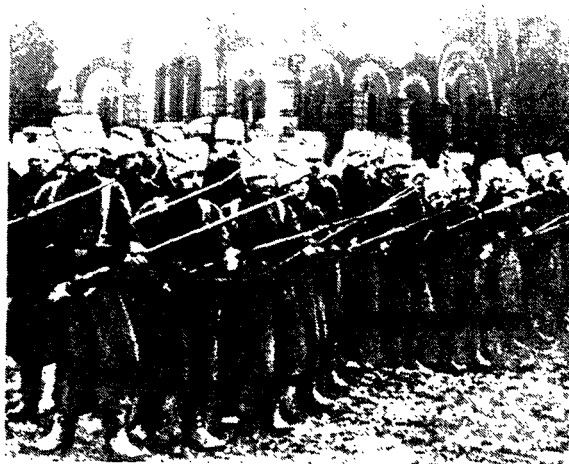
Документи і матеріали, вміщені у збірнику, висвітлюють суспільно-політичний процес в Україні у 1900—2000 роках. Частина з них зберігається у Центральному державному історичному архіві м. Києва, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному архіві громадських об'єднань України, Державному архіві Російської Федерації, Російському державному архіві соціально-політичної історії. Переважна більшість з них вводиться в науковий обіг уперше.

Документи і матеріали розміщено за хронологічним принципом. Дати встановлені упорядниками за документами публікації або іншими джерелами. Якщо ж їх точно не встановлено, подано приблизні дати (рік, не пізніше певного числа, року).

Ураховуючи специфіку видання, різноплановість матеріалів, упорядники скорочували тексти, позначаючи відповідні місця трьома крапками в кутових дужках <...>. Пропущені у текстах слова відтворено у квадратних дужках. Примітки упорядників, документів і матеріалів винесені у підрядок і позначаються знаком «». Першоджерела, за якими подано документи і матеріали, наведено під кожним із них. Мову та стиль документів і матеріалів збережено. Окремі помилки в тексті, що не мають смислового значення, виправлено без застережень.*

Збірник підготували до друку викладачі кафедри новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

1900-1920

УКРАЇНА В РОКИ
ВИЗРІВАННЯ ПЕРЕДУМОВ
І ТВОРЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

Частина I

1.

ІЗ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ

Не пізніше серпня 1899 р.

<...> Маючи посвідчені історією, певні права національні та політично-суспільні, Україна цілком втратила ті права, коли сполучилася на умовах «рівного з рівним і вільного з вільним», з Московщиною.

З того виходить для всіх синів України святий обов'язок — обороняти і здобувати ті права для своєї занедбаній вітчизни.

Із всіх прав, якими визначається кожний народ, найлегше і безповоротно втрачаються права його суто національні. Нарід, денационалізований на кшталт другої народності, дуже рідко підіймає свій національний прапор.

Тим ми, як діти України, як сини свого народу, ісьмо націоналами і перед усіма дбаємо о те, щоб дати своєму народові волю національну. Скоро Україна добуде сю волю, зміст національного прапору сам собою перемінить, бо людскість поступає і довічні ідеали чергуються.

Народ, що не має письменства на рідній мові, не становить і нації. Тим убачмо про те, щоб українська мова запанувала скрізь на Україні: в родині, в усяких справах — як приватних так і загально суспільних, у громаді, у літературі і навіть з усіма іншими народами, що живуть на Україні. Так, кожен з нас, свідомих Українців, має промовляти в родині, в товаристві взагалі, скрізь, де його зрозуміють по вкраїнському. Виховуючи своїх дітей, кожен свідомий українець повинен вживати української мови, як мови вимовної, з початку вчення, і як дитина піде до офіційної школи, вчити її української мови, історії, літератури дома окремо, щоб діти наші були вже стихійними українцями.

Вбачаючи, що кожен нарід може освічуватися і з поважним користно для себе розвиватися — на національному ґрунті, і що в нас віднято змогу і право на такому ґрунті розвиватися, ми дбаємо про те, щоб піднести й розвуршити на Вкраїні національного духа, відживити і виробити серед інтелігенції й народу національного почування Українські на підставі їх бачення рідної школи з власною викладовою мовою. Тим кожен українець в справі популяризування української ідеї фактами щоденного життя свого, своїми відносинами і усякими іншими способами повинен завжди відрізняти свою націю від інших і підносити національне питання і права вкраїнської нації скрізь, де тільки можливо: в освітньому товаристві, в народі, у відносинах з урядом, в літературі не тільки московській та польській, а й по західно-європейських літературах.

З сього частного становища України витікають і її політично-суспільні ідеали. Ми бажаємо такі відміни всьогочасних обставин, щоб при ній був

можливий вільний розвій і цілковите вдоволення усім політичним, соціальним, просвітним і моральним потребам Українського народу.

Досягаючи сього, мусимо працювати і в дусі такого ідеалу людського ладу, в якому немає місця нації пануючій і нації підвладній, а українська нація в ряду з усякого другого користується однаково рівним правом. Через се ми маємо бути цілковитими прихильниками федеративного ладу в тих державах, з якими з'єднана українська земля. Таким чином ми мусимо відстоювати політичну свободу всіх націй в Росії, яко засоб до української нації в сім'ю націй культурних.

В справах соціально-економічних, працюватимемо в дусі такого ладу, в якому немає місця ні панові, ні мужикові, а є місце ціловкраїнській національній родині, що складається з рівних про між себе правом, що маємо однаково забезпечених національно-свідомих братів-працівників. Але влягаючи на те, що страна наша єсть власне страна мужицька, що той клас людності, який зветься народом, становить саму людність, що се доводиться і історією, і статистикою, і просто одним взглядом на карту нашої вітчизни, де значна меншість городів зовсім тратиться в великій силі сіл, — ми повинні дбати переважно про долю сеї занедбаной більшості і через те повинні бути у справах соціальних перш за все демократами.

Головні точки політично-соціальної програми нашої можна зазначити так:

а) Конституційний устрій держави, з якою федеративне поєднається Україна, заснований на загальній подачі голосів.

б) Свобода особистого сумління, свобода релігій.

в) Свобода слова, друку, освіти.

а) Скасування кари на тіло.

г) Свобода асоціацій, товариств.

д) Внутрішня самовлада, яко основа до соціальної справедливості.

В справі релігійній, яко в справі особистого сумління, мусить панувати серед нас абсолютна толеранція; в справах відносин до інших націй мусимо бути оскільки толерантні, оскільки наші сусіди й колоністи на нашій землі будуть толерантні до нас. Працюючи у сьому напрямку, ми єднаємося з усякими іншими пригніченими націями в Росії, щоб гуртом боронитися проти асиміляційних заходів і гуртом добувати волю. Єднаємося і з поступовими російськими гуртками, не ворожими українству, але ж ніколи не мішаючимися проміж них: неодмінно скрізь і завсігди мусимо ставати яко гурт виключно український.

*Архіву України. — 1992. — №56. —
С.88-90.*

ІЗ ПРОГРАМИ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО (НАРОДНОГО) СТОРОННИЦТВА

16 грудня 1899 р.*

Ми, галицькі Русини, часть українсько-руського народу, що мав колись самостійність державну, відтак боровся віками за свої державно-політичні права, а ніколи не зрік ся і не зрікає ся прав народу самостійного, заявляємо, що остаточною метою наших народних змагань є дійти до того, щоби цілий українсько-руський нарід здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з'єднався з часом в одноцільний національний організм, в яким би загал народу на свою загальну користь орудував всіми своїми справами: культурними, економічними і політичними.

Змагаючи до тої наконечної мети, а зважаючи на нашу приналежність до австрійської держави, ставимо собі для нашої народної роботи отсю програму: в межах Австрії, в справах політичних змагаємо до того, щоби в австрійській державі територія, заселена Русинами, становила одну окрему провінцію з як найширшою автономією в законодавстві і адміністрації; тим самим змагаємо до знесення дотеперішних краєвих статутів для Галичини і Буковини, по поділу Галичини на дві часті: руську і польську і так само до поділу Буковини на часть руську і волоську, та до утворення з руських частей Галичини і Буковини одної національної провінції з окремою адміністрацією і окремим національним соймом <...>.

Будемо піддержувати, скріпляти та розвивати почуття національної єдності з російськими Українцями та змагати до витворення разом з ними культурної одноцільности; будемо серед російських Українців піддержувати такі змагання, котрі ведуть до перетворення російської держави з абсолютної і централістичної в державу конституційно-федералістичну, оперту на автономії народностей.

Та що до угорської Руси: будемо змагати, щоби серед угорських Русинів викликати подібний рух національний, який є між галицькими і буковинськими Русинами, щоби загірті їх до уживання і плекання рідної мови, до борби проти винародовлювання, та до культурної, економічної і політичної діяльності в користь угорсько-руського народу, та в тій цілі будемо навязувати з угорськими Русинами тісніші взаємини і будемо старатися зблизити їх до себе.

Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: В 3 т. — [Б. М.], 1983. — Т. І. — С. 57—58.

*Дата опублікування.

ІЗ ПРОГРАМИ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ — «САМОСТІЙНА УКРАЇНА»

1900 р.¹

<...> Наші суперечники кажуть, що логіка подій, напрям і течія життя з непереможною силою пруть до повного вимирання, до повного винародовлення нашої нації.

Над нами висить чорний стяг, а на йому написано:

«Смерть політична, смерть національна, смерть культурна для української нації?»

Се не є самі слова: зміст їм відповідає. Коли ж в українській державі відібрано право бути державою, то поодинокі члени колишньої республіки позбулися усіх елементарних прав людини. Колишній український республіканець має менше прав, ніж кинішній найостатніший московський наймит. Правительство чужинців розпоряжається на території колишньої української республіки наче в завоюваній сьвіжо країні! висмоктуює остатні сили, висмикує лілших борців, здирає останній грив з бідного народу. Урядовці з чужинців обісїли Україну і зневажають той люд, на кошт якого годуються. Непокірливі тубольці погорджуються невимовно, а небезпечні з них засилають ся на Сибір. Законами російської імперії зневажається право свободи совісті, погорджується право свободи особистої, ганьбється навіть недоторканість тіла. Колишній протектор української Республіки перемінився нині на правного тирана, якому належить ся необмежане право над життям і смертю кожного з Українців. Царський закон з 17 мая 1876 року наложив заборону на саму мову спадкоємців Переяславської конституції і вона вигнана з школи й суду, церкви й адміністрації. Потомство Павлюка, Косигинського, Хмельницького й Мазепи вже збавлене права мати свою літературу, свою пресу: йому загалом навіть у сфері духовній працювати на свого пана. Таким чином українська нація платить «данину» не тільки матеріальними добрими, але навіть ісіхіку та інтелект її експлюатують на користь чужинців. І не тільки панує над Україною цар-чужинець, але й сам Бог зробив ся чужинцем і не вміє української мови. Просьвіта занедбана, культура знівечена і темрява панує скрізь по Україні. І через 247 років по Переяславській конституції «вільний і рівний» Українець відіграє ще гіршу роль ніж колишній їкот, бо в їлота не вимагали принаймні інтелектуальної «данини», бо від їлота не вимагали любови й прихильности до своїх гнобителів, бо їлот розумів свій гніт. Українець же тільки відчуває його. Така то є логіка подій і такі її наслідки. І от посеред таких лихих обставин ми зійшлися до купи, ми згромадилися ув одну сімю, перейняті великим болем та жалем до тих страждань, що в ісерть наповнили народню душу і хай навпаки логіці подій ми виписали на свому прапорі: «ОДНА, ЄДИНА НЕРОЗДІЛЬНА, ВІЛЬНА, САМОСТІЙНА УКРАЇНА ВІД ГІР КАРПАТСЬКИХ АЖ ПО КАВКАЗЬКІ».

¹ Дати опублікування.

Чи не захоплюємось ми?!

Чи не єсть сей ідеал наш однією з тих пишних, сьвятих ілюзий, якими живе людськість, на які сподівається, та які розпливаються зараз, скоро схо-чеш їх здійснити?

Може наша пристрасна любов до України підказала нам думку безглузду, безпідставну?

І чи можемо ми надіятись на симпатії широкого суспільства українського?

І, головне, чи здійснення сього бажання буде хосенне для нашої нації?

Здебільшого, яко головний аргумент проти нашого права на національне існування, проти нашого права на самостійність державну — виставлять те, що ми не маємо історичної традиції, не маємо минулого. На сьому аргументі не спиняти мємось через те, що помилковість його вже доведена нами поперед, теж і через те, що відсутність державно-історичної минувшини не може мати ніякого значіння для дужої, бадьорої нації, що відчула свою силу і хоче скористуватись своїм «правом сильного». Для нас далеко важніший другий — се закид, що нація наша безсильна, некультурна й інертна. Хиба може, кажуть нам, темна, нез'організована, розбита маса, неодушевлена ніякою ідеєю — творить історію при сучасних обставинах життя? Хиба тая маса відчуває національний або політичний гніт? Горстка божевільних може тільки сьмішити, але не викликати симпатий навіть поміж інтелігенцією, бо ціла українська інтелігенція охочо без протесту йде шляхом винародовлення, а за нею й культурніші одиниці з народу. Тай врешті, хиба українська національність не є тільки різноманітністю російської? Коли-б навіть було доведено, що ми тільки різноманітність російської нації, то й тоді не-людські відносини Росіян до нас осьвячують нашу до їх ненависть і наше моральне право убити насильника, оборонюючись від насилля. Кров, коли вона пролита братньою рукою, ще дужче благає о помсту, бо то брата кров! Нехай вчені розшукують, хто був кому родичем, — ображене чуття нації і кривда цілого народу гідують визнати моральні зв'язки з російською нацією! Через те ми можемо обсуджувати тільки засоби і способи боротьби.

І так ми некультурні. Се безперечно правда: наша нація некультурна. Власне, культурність її єсть історична, бо вона замерла на тім ступіню, на яким вона була ще у XVII ст. Се правда, що нація наша в загальній культурності з часу конституції 1654 року поступила дуже мало наперед, а з багатьох поглядів вона мусіла вернутись до нижчих форм життя, як політичного, як і соціального. Усі ті релігійно-культурні рухи, що були наслідком високої осьвічености й хвилювали наше суспільство у XVII віці, обіцяли статись джерелом не тільки свободи совісти, але й свободи політичної. Усі ті рухи були задавлені силоміць, були знівечені навіть елементарні політичні права, як право особистої свободи (панщина), і нація кинена у безодню темряви. Тоді була вбита стародавня культурність української нації, культурність так інтензивна, що кількома своїми промінями вона могла покликати до життя і могутности націю нинішніх наших господарів.

Еге! Нині наші маси некультурні, але в самім факті нашої некультурности знаходимо ми найліпший, наймогутніший, найінтензивніший аргумент і підставу до того, щоб політичне визволення нашої нації поставити своїм

ідеалом! Бо хиба можливий для нашої нації поступ і освіта доти, доки нація не матиме права розпоряджатись собою і доки темрява єсть спосіб держати нашу націю у неволі!? Доки ми не здобудемо собі політичних і державних прав, доти ми не мати мем змоги уладнати стан річий у себе дома до нашої уподоби, бо інтерес наших господарів єсть цілком супротивний нашим інтересам, бо розплющення очей у рабів єсть небезпечне для панів. Сю останню задачу мусить узяти на себе національна інтелігенція. Се її право і її обов'язок <...>

Часи вишиваних сорочок, свити та горілки минули і ніколи вже не вернуться. Третя українська інтелігенція стає до боротьби за свій нарід, до боротьби кривавої і безпошадної. Вона вірить у сили свої і національні, і вона виповнить свій обов'язок. Вона виписує на своєму прапорі сі слова: «ОДНА, ЄДИНА, НЕРОЗДІЛЬНА, ВІЛЬНА, САМОСТІЙНА УКРАЇНА ВІД КАРПАТІВ АЖ ПО КАВКАЗ». Вона віддас себе на служення сьому великому ідеалови і доки хоч на однім клапті української території пануватиме чужинець, доти українська інтелігенція не покладе оружя, доти усі покоління Українців йти муть на війну. Війна провадити меться усіма засобами, і боротьба культурна уважається також відповідною, як і боротьба фізичною силою. Потреба боротьби впливає з факту нашого національного існування. Нехай наша історія сумна й невідрадна, нехай ми некультурні, нехай наші маси темні подурені, ми все ж існуємо і хочемо далі існувати. І не тільки існувати як живі істоти, ми хочемо жити як люди, як громадяне, як члени вільної нації. Нас багато — цілих 30 мільйонів. Нам належиться будуччина, бо зовсім не можливо, щоб 1/30 частина усієї людности, ціла велика нація могла зникнути, могла бути задушеною, коли вона спроможна воювати з цілим світом! Ми існуєм, ми відчуваєм своє існування і своє індивідуальне національне «я». Наша нація у своєму історичному часто була не солідарною поміж окремими своїми частинами, але нині увесь цвіт української нації по всіх частинах України живе однією думкою, однією мрією, однією надією: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ». Нині ми всі солідарні, бо зрозуміли, через що були в нас і Берестечки і Полтава. Ми відродилися з ґрунту наскрізь напосного кровю наших предків, що лягли в боротьбі за волю України, ми виссали з молоком наших матірок стародавню любов нашої нації до вітчизни і її свободи і ненависть до насилля над нами. Як не можна спинити річку, що, зламавши кригу на весні бурхливо несеться до моря, так не можна спинити націю, що лама свої кайдани, прокинувшись до життя. Наша нація ступила на новий шлях життя, а ми мусимо стати на її чолі, щоб вести до здійснення великого ідеалу. Але ми мусимо пам'ятати, що ми тільки передтечі того великого, що йде за нами, ми тільки оповіщуємо його силу, ми тільки його післанці. Сей великий — увесь нарід український.

Але як партія бойова, партія, що виросла на ґрунті історії і єсть партією практичної діяльности, ми зобов'язані вказати ту найближшу мету, яку ми маємо на оці. Ся мета — повернення нам прав, визначених Переяславською конституцією 1654 року з розширенням її впливу на цілу територію українського народу в Росії. Ми виголошуємо, що ми візьмемо силою те, що нам належиться по праву, але віднято в нас теж силою. Наша нація довго

нездужала, але нині вже стає до боротьби. Вона добуде собі повну свободу і перший ступінь до неї: Переяславська конституція.

Ми розуміємо, що боротьба буде люта й довга, що ворог безпошадний і дужий. Але ми розуміємо й те, що се вже остання боротьба, що потім вже ніколи не настане слушний час до нової боротьби. Ніч була довга, але ранок наблизився і ми не попустимо, щоб проміння свободи усіх націй заблишало на наших рабських кайданах: ми розіб'ємо їх до схід сонця свободи! Ми в останнє виходимо на історичну арену, і або поборемо, або вмиremo... Ми не хочемо довше бути євнухами, не хочемо довше зносити пановання чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Нас горстка, але ми сильні нашою любов'ю до України! Сини Вкраїни! Ми, як той Антей, доторкаючись до землі, наберемось усе більшої сили й завзяття. Нас мало, але голос наш лунатиме скрізь по Вкраїні і кожен, в кого ще не спідлене серце, озветься до нас, а в кого спідлене, до того ми самі озвемось!

Усі, хто на цій Україні не за нас, ті проти нас. Україна для Українців, і доки хоч один ворог-чужинець лишить ся на нашій території, ми не маємо права покласти оружя. І памятаймо, що слава і перемога — се доля борців за народну справу. Вперед! І нехай кожен з нас памятає, що коли він бореться за нарід, то мусить дбати за увесь нарід, щоб цілий нарід не загинув через його необачність.

Вперед! Бо нам ні на кого надіятись і нічого озиратись назад!

Самостійна Україна: 36. програм українських політичних партій початку XX століття. — Т., 1991. — С. 13-19.

4

ІЗ ПРОЕКТУ ОСНОВНОГО ЗАКОНУ «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ» СПІЛКИ НАРОДУ УКРАЇНСЬКОГО*

Вересень 1905 р.**

<...> Територія України

4. Територія України належить ся на праві власности всьому народови українському, се-б-то Всеукраїнській Спільці, а не тій або іншій громаді чи землі.

5. Націоналізація землі має бути переведена на підставі правил: від власників українців земля викупляється, від чужинців відбирається без відшкодування.

6. Ніяка частина національної землі не може нікому належатись на праві приватної власности за виключенням ґрунтів (під селитьбами та будівлями).

7. Земля, зайнята під селитьби (будівлі) як по селах, хуторах, так і по містах, не инакше може бути обернена на національну власність, як через окремий закон.

* Проект підготовлений групою членів Української Народної Партії.
Дата опублікування.

8. Чужинці не можуть ані мати права приватної власності на землю під селитьбами, ані користуватись національною власністю.

9. Способи користування національною землею установляються громадами на підставі законів земських.

Українці та їх права

10. Українське громадянство може бути придбане, удержане й згублене на підставі закону громадянського (цивільного). Отсей же основний закон доторкаєть ся тільки суспільно-громадських прав і каже, при яких умовах, мавши українське громадянство, можна користуватись тими правами.

11. Натуралізація може відбутись через прийняття чужинця якоюсь громадою законодавчим шляхом. Тільки така натуралізація надає чужинцеві всі права українця.

12. На Вкраїні нема й не може бути поділу на касти.

13. Всі українці, як чоловіцтво, так і жіноцтво, рівноправні і тільки вони можуть бути допущені до виконання офіційних обов'язків на Вкраїні.

14. Особиста свобода людини єсть забезпечена. Ніхто не може бути переслідуваний інакше як на підставі закону і в формі ним установленій.

Поза гарячим вчинком ніхто не може бути затриманий без судової мотивованої постанови. Постанова має бути оголошена при затриманню або не пізнійше 24 годин опісля.

15. Ніхто не може бути арештований в своїй господі від 8 години увечері до 8 години рано.

16. Ніхто не може бути укараний інакше як на підставі закону і після судової постанови.

17. Селитьба (господа) єсть недоторкана. Заборонено всякому, хто-б він не був, увійти до чужої господи проти волі господаря.

Виключення можуть бути лише на підставі закону, в передбаченій законом формі і то тільки від 8 години ранку до 8 години увечері.

18. Свобода віри і її публичного виявлення, як і свобода оголошувати свої думки й пересвідчення всяким способом єсть забезпечені.

19. Ніхто не може бути присилуваний до якихось церемоній, або актів релігійних; або до пошановання днів відпочинку.

20. Релігія єсть річ приватна і справа совісти, через те ніяка власть не може ані підтримувати релігію, ані перешкоджати їй, ані втручатися в релігійні справи.

21. Шлюб єсть річ цілком приватна. Ніяка релігія і ніяка власть не може втручатись в шлюбні відносини. Розвід, як і шлюб, залежать від доброї волі заінтересованих осіб і утворюють ся через просте оголошенне події.

22. Наука і навчання єсть вільні для кожного. Усяке втручання або перекіжні заходи заборонені.

Громадське навчання, яке даєть ся на кошт суспільний, мусить бути управильнене на підставі закона.

23. Печатне слово є свободне. Цензура ніколи не може бути заведена. Ніхто не може вимагати від письменників, видавців або печатників якихось грошевих забезпечень. <...>

*Слюсаренко А. Г., Томенко М. В.
Історія української конституції. —
К., 1993. — С. 60—62.*

ВИТЯГ З ПЛАТФОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ

1905 р.

Сьогочасне становище українського народу таке тяжке, як досі ще не було ніколи.

Сила безземельних або малоземельних хліборобів ледві животіє; робітники фабричні й заводські, підпадаючи під уся вагу капиталистичного способу продукції, не мають ні одної з тих полегкостей, які існують за такого ж ладу на заході Європи; політичних прав ніхто не має ніяких, і поліцейсько-жандармське розбишацтво чинить волю, як і чинило; освіті не поліцейсько-попівській нема змоги доступитися до людей опріче як нишком, шляхом нелегальним, — через те маси стоять у такій темряві, яка не дає їм змоги визволитися з їх тяжкого становища; використовуючи сю темряву, уряд російський нацьковує темні маси на інтелігенцію, щоб винищити кривавим робом тих людей, які могли б вивести ці маси з їх тяжкого становища, і серед цієї вакханалії, рознузданих темних сил слово «закон» стало порожнім словом більше, ніж коли попереду.

Таке життя нашому народові в Росії; коли з погляду політичного й культурного часті сього народу в Австро-Угорщині трохи ліпше, то з погляду економічного може ще гірше, ніж у безправній московській державі.

Не ліпше становище і яко нації: нас поділено між трьома державами, наше національне ім'я яко народу й краю офіційно не існує; маленьку волю наша мова має тільки в Галичині та на Буковині, в Угорщині жменька нашого народу ледві лише; в Росії нашу мову скрізь заборонено, нас силкуються денаціоналізувати з найбезсоромнішою жорстокістю, і ми не маємо тут ні одної національної інституції.

Таке становище рідного народу й краю кладе на кожного свідомого й чесного чоловіка повинність стати в обороні прав на людське життя робочих мас і нашої нації. Першою потребою буде тут освідомити маси — і робочі, і так званих освічених класів, щоб вони зрозуміли становище і забажали боротися, щоб перемінити його; друге — потреба організувати ся за для цієї боротьби, щоб зробити її систематичною та інтенсивною. Які форми візьме ця боротьба — це залежатиме від того, як поводитиметься з нами далі сьогочасній уряд; наша ж повинність — довести кожного до того, щоб він, у спілці з іншими, був готовий оборонити і оборонив своє право всіма залежними від його способами. <...>

Що до ладу на території України, то всіма справами має тут порядкувати Українська Виборна Народня Рада. Вона складається з послів, оплачуваних з краєвих коштів і вибраних на підставі: а) загального, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним голосуванням; б) пропорційности виборів. Право вибрати і бути вибраним належати має кожному громадянину 21 року без ріжниць полу. Стоїмо за законодавчий період не довший як три роки, за народнє законодавство (референдум та ініціатива) і за те, щоб вибори і голосування відбувалися в зазначені в законі празникові дні.

Народня Рада сама виробляє краєву конституцію, яку не може ні відмінити, ні касувати загально-державний парламент. Краєва конституція мусить дати право широкого самоврядування громадам сільським і городським і тим округам, у які громади могли б об'єднатися. Кожна така округа має свій окружний сейм, з правом самоврядування в межах округи.

Краєва Народня Рада, окружні сейми й громади приручають виконувати свої постанови вибраним людям, відповідальним перед тими зборами, які їх вибирали. Ця виборна влада і взагалі всі урядовці мусять бути краєві люди; вони відповідальні також перед судом, до якого може їх позвати кожен, минаючи їх зверхність.

Мова в урядових, освітніх та інших інституціях уживається українська. Людності иншої національності на українській землі забезпечується право вживати рідну мову в інституціях, до тієї людності належних.

Ніяка віра чи церква не може бути краєвою. Всі церковні інституції оплачують та їми порядкують ті, за для кого вони існують, ніякі краєві чи загальнодержавні уряди не мають права ані допомагати їм, ані втручати до їх справ.

Освіта початкова має бути обов'язковою — безплатною і світською для всіх дітей. Підручники й їжа в школі усім дітям даються дурно. В середніх та вищих школах дітям, що мають видатний хист до науки, безплатна освіта і, коли треба, то й способи до життя з краєвих або громадських коштів. Освіта нижча, середня та вища належать до краєвих справ, якими порядкують Народня Рада, окружні сейми й громади, але за згодою автономних одиниць можуть бути визначені загальні норми для державних екзаменів, які відбуваються в краєвих інституціях і краєвою мовою, але дають права на всю державу. <...>

Платформа Української Радикальної Партії. — Л., 1905.

6.

ВИТЯГ З ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТИЧНО-РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ

1905 р.

<...> I. ЗАГАЛЬНО-ДЕРЖАВНІ ПОЛІТИЧНІ СПРАВИ

I. Новий лад мусить забезпечувати загальнознані вже людські права і найперше - волю від кари на тілі, від кари на смерть та від кари вічною тюрмою — кари, що часом буває гірша за смертну; потім — незайманість особи, оселі й листування без судового декрету. Окрім того, кожна людина мусить мати волю:

- а) оселятися і жити скрізь, добирати собі яке схоче діло й порядкувати своїм добром як схоче, без ніякого окремого дозволу;
- б) вживати рідної мови в приватному й громадському житті;
- в) говорити, писати й друкувати що хоче, відповідаючи тільки перед судом, коли зламала закон;

г) належати до якої хто хоче віри, або й ні до якої;
д) збиратися на збори, гуртуватися в спілки й товариства, страйкувати.
Громадянські права й повинності мусять бути рівні для всіх, всі привілеї класів, станів, полу, віри, нації мусять бути скасовані.

2. Кожна національність, з яких тепер складається Росія, мусить мати автономію на своїй території з окремою краєвою репрезентативною радою, якій належатиме право видавати закони й порядкувати у всіх справах в межах цієї території. Кожна така автономна одиниця має право, рівне з правом кожної іншої одиниці. Реформована держава мусить бути федерацією таких національних одиниць.

3. Зразком, що об'єднуватиме ці автономні одиниці, є парламент, який складається з послів, оплачуваних з державних коштів і вибраних на підставі: а) вселюдного, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним голосуванням; б) пропорційної системи виборів, яка б давала заступництво і меншості. Право вибрати й бути вибраним має кожен громадянин 21 року без різниці полу, віри і національності.

4. Державний парламент пильнує, щоб згадані права громадянина і нації були забезпечені скрізь по державі. Окрім того до парламенту належать тільки оці загально-державні справи: а) зносини з іншими державами; б) фінанси за для загально-державних справ; в) позадержавна торгівля і мито; г) загально-державна армія та справа війни і миру.

Увага до п. г) Армія має бути реорганізована: служба відбувається в межах рідної країни; час служби має поступово зменшатися, щоб таким робом перейти від регулярної армії до міліції, а міжнародні суперечки залагоджувати полюбовним судом.

II. ЛІД НА УКРАЇНІ

5. Усіма справами на території України має порядкувати Українська Виборна Народна Рада (Сойм). Вона складається з послів, оплачуваних з краєвих коштів і вибраних на підставі: а) вселюдного, рівного, безпосереднього виборчого права з таємним голосуванням; б) пропорційності виборів. Право вибрати і бути вибраним має кожен громадянин 21 року без різниці полу, віри і національності. Законодатний період мусить бути не довший як три роки; законодавство народне (референдум та ініціатива). Вибори і голосування мають одбуватися в показані в законі празникові дні.

6. Українська Народна Рада сама виробляє краєву конституцію, яку не може ні відмінити, ні скасувати загально-державний парламент, але ся конституція не може суперечити вище згаданим основним вседержавним законам.

7. Українська Народна Рада має право рішати всі ті справи, які не належать до державного парламенту. Вона, яко хазяїн краю, порядкує всіми землями й водами Української території.

8. Краєва конституція мусить дати право широкого самоврядування громадам сільським і городським і тим округам, у які громади могли б об'єднатися. Кожна така округа має свою окружну раду, з правом самоврядування в межах округи.

9. Краєва Народна Рада (Сойм), окружні ради і громади приручають виконувати свої постанови вибраним людям, одвічальним перед тими зборами, які їх вибрали.

10. Ця виборна влада і взагалі всі урядовці мусять бути краєві люде.

11. Урядові люде одвічальні перед судом, до якого може їх позвати кожен, минаючи їх зверхність.

12. Поліцією порядкують органи місцевого самоврядування.

13. Рівний для всіх, прилюдний, виборний суд з широкою компетенцією суда присяжних. Інститут умовного засудження. Всі безвинно обвинувачені чи засуджені мають право на відшкодування.

14. Мова в урядових, освітніх та інших інституціях уживається українська. Інші народности, що живуть на території України, мають рівне з українцями право задовольняти свої національні, культурні й економічні потреби.

15. Ніяка віра чи церква не може бути краєвою. Всі церковні інституції оплачують та ними порядкують ті, за для кого вони існують. Виборне духовенство, як це й було в українського народу в старовину.

16. Освіта початкова має бути обов'язковою, безплатною і світською для всіх дітей. В середніх та вищих школах дітям, що мають видатний хист до науки, безплатна освіта і, коли треба, то й засоби до науки, життя з краєвих або громадських коштів. Автономія вищої школи. Шкільні програми такі, щоб з нижчої школи до середньої, а з середньої до вищої можна було перейти без спеціального екзамену. Справи просвітні мусять так упорядковуватися, щоб нарешті вся просвіта од нижчої до вищої зробилася всім доступною і безплатною. Кожна народність має право заводити школи з своєю мовою. <...>

Програма Української Радикально-Демократичної Партії. — К., 1917.

7.

ВИТЯГ З ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ

Грудень 1905 р.*

<...> Українська с.-д. партія перш за все і головним чином вимагає:

1) демократичної республіки — в якій найвища державна влада у всіх міжнародних і тих внутрішніх ділах, що стосуються всієї Російської держави, належить виключно одному виборному законодавчому зібранню народних представників;

2) автономії України з окремою державною інституцією (сеймом), якому належить право законодавства у внутрішніх справах населення тільки на території України;

3) загального, рівного, прямого виборчого права з таємним голосуванням для кожного громадянина старше 20 років; права кожного виборця бути обраним у всяку представницьку інституцію; пропорційного представництва; плати (удержання) депутатам дворічного парламенту;

4) народного законодавства;

5) виборності і відповідальності чиновників, права для кожного громадянина притягти до суду всякого чиновника за його незаконні вчинки по службі, звичайним судовим порядком, минувши безпосереднє начальство чиновника;

* Дата прийняття програми на другому з'їзді УСДРП.

- 6) права кожної нації на культурне і політичне самоопреділення;
 - 7) широкого самоврядування (автономії) місцевого і крайового для всього населення держави;
 - 8) необмеженої свободи слова, друку, віри, зібрань, союзів, страйків (забастовок);
 - 9) недоторканності особи, житла і листування;
 - 10) права вільного переїзду, знищення паспортів, повної волі промисловості і розпорядження своєю власністю;
 - 11) знищення усяких привілеїв класів, верств (сословій), походження, статі, релігії й нації;
 - 12) рівноправності всіх мов у школах, судах, у крайових, громадських і державних інституціях;
 - 13) проголошення релігії ділом кожного громадянина;
 - 14) виборності і незалежності суддів; суду присяжних, знищення всіх виключних і спеціальних суддів, безплатного судопроїводства та юридичної допомоги; знищення смертної кари, досмертного ув'язнення (замкнення в тюрму) і умовного осуду; матеріального забезпечення усім безвинно обвинуваченим, засудженим і арештованим;
 - 15) заміни постійного війська народною міліцією; вирішувати питання про війну і мир має право тільки народне представництво, а міжнародні конфлікти (сутички) — третейський суд;
 - 16) безплатного обов'язкового світського, загального і професійного навчання для всіх дітей до 16 років; їжі, одягу і підручників — безплатно для всіх бідних; передачі всієї народної освіти на Україні Українському сеймові; відповідного числа шкіл для кожної нації;
 - 17) знищення непрямих (косвених) податків; заведення прогресивного податку на доходи і спадщину. <...>
7. Резолюція про автономію України. Беручи до уваги:
- 1) що процес економічної централізації є тільки один бік економічного розвитку, а другий бік є економічна децентралізація, котра веде за собою політичну децентралізацію;
 - 2) що політичні реформи прилагоджуються до індивідуальних, економічних, побутових і культурних особливостей кожної нації;
 - 3) що демократизація державного ладу потребує децентралізації законодавства, адміністрації і суду;
 - 4) що в інтересах знищення, наскільки це можливо в капіталістичному громадянстві, національного гніту, потрібно передати всі питання, в яких виявляються національні пригноблення до рук зібрання представників національно-територіальної одиниці, другий черговий з'їзд У.С.-Д.Р.П. для розвитку класової боротьби і продуктивних сил України приймає в свою програму домагання автономії України із законодавчим сеймом в ділах того населення, що живе на території України.
- Примітка. Україну з'їзд визнає тільки в етнографічних межах. <...>

Багатопартійна українська держава на початку XX ст.: Програмні документи перших українських політичних партій. — К., 1992. — С. 9—10, 12.

ВИТЯГ З ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ПАРТІЇ

1906 р.*

Українська Народня Партія єсть партія робітницької маси українського народу; єсть партія Українського міського і сільського пролетаріата.

Усіх Українців, хто виробляє, продукує, хто живе з власної праці, усіх, кого визискують і кривдять: робітників фабрик і заводів, сільських і міських, робітників, ремісників, робітників транспорту і торгівлі, робітників інтелігентних фахів, хліборобів, наймитів і тих, хто робить на власному ґрунті, але без наймової праці, усіх їх має об'єднати Українська Народня Партія для боротьби з пануючими, гнобленими і визискуваними.

Українська Народня Партія визнає соціалістичний ідеал яко єдиний, котрий може остаточно задовольнити український та інші народи, знищити визиск, безправ'є, знищити сучасний устрій, збудований на насиллі, примусі нерівності і панованні.

Цей ідеал такий: взагалі знявдя виробу, фабрики і заводи на землі, оселеній українським народом, мусять належати Українцям робітникам, а земля (рилля) — Українцям-хліборобам.

1. Головні завдання Української Народньої Партії — просвітити, освідомити Українців-робітників і хліборобів з боку розуміння їх національних і класових інтересів.

2. Зорганізувати освічений і свідомий своїх інтересів український пролетаріат у Всеукраїнський союз Українців-робітників.

3. Зорганізувати так само Українців-хліборобів у Всеукраїнський союз хліборобів-Українців.

Необорна спільна сила з'єднаних українців-робітників і селян учинить захват політичної влади на Україні, знищить визиск, насилле, нерівність і утворить непідлеглу Україну — Республіку вільних працюючих людей.

Аби досягнути свої завдання, Українська Народня Партія лічить необхідним і доконечним: Українці-робітники мають свої організації економічного і політичного характеру, мають свої каси і свою програму діяльності. Так само і хлібороби.

Українським робітникам, членам великого 30 мільйонного народу, цілком не до речі виступати без своєї власної фізіономії. в російських робітницьких організаціях і служити покірною масою для виконання приказів московських чи петербургських робітницьких організацій. Так само не до речі складати партію, яка б була хвостом, причепою російських** робітницьких партій.

Українські робітники складають свою незалежну робітницьку партію, яка в своїй діяльності не підлягає ніяким обмеженням і контролю, бо знають, що тільки свої власні організації, своя власна робітницька партія, можуть оборонити інтереси українського пролетаріата; що тільки свої власні організації

* Дата опублікування.

** Руськїї. Росіянини. Москва - це назви мають тож саме значінє. — Примітка док.

дадуть українському пролетаріату політичну і економічну силу, яка забезпечить його від утисків і визиску. <...>

Свідомому робітнику-Українцю зовсім не секрет той факт, що робітники і селяне-поляки хочуть захватити політичну владу на своїй землі, Москалі на своїй, Літовці на своїй. Свідомий Українець-робітник знає, що ніхто не прийде, аби захватити політичну владу на Україні, — віддати потім її до рук українського пролетаріату. Свідомий Українець-робітник знає, що визволення українського пролетаріату є справа самого українського пролетаріату і нікого більше.<...>

ВІЛЬНА НЕПІДЛЕГЛА САМОСТІЙНА РЕСПУБЛІКА — УКРАЇНА РОБОЧИХ ЛЮДЕЙ

<...> Ми визнаємо тільки добровільні федерації народів: се значить добровільні федерації уже свободних народів. Росія, Австрія, Германія і інші, лежачі поряд з пануючими живуть десятки зневолених націй, мусять поперед розпастися; федерації потім коли і зложаться, то зовсім не в межах сучасних держав, а в залежності од інтересів кожної нації. Можуть бути федерації українців і чехів, поляків і руських і т.д.

Треба пам'ятати: аби два, чи більш народів жило в згоді та любові, треба:

1. Аби вони користали рівними правами.

2. Аби один народ другому не тільки не перешкодив, а помагав досягти його цілі.

Коли сего нема, — нема ніякої рації народам жити вкупі.

Таких ідеальних спілок зараз нема. Коли спілки і складались, то дужий нарід при нагоді підгортав слабшого.

Приклади: Річ Посполита-Українсько — Літовсько-Польська Унія, Українсько-московська 1654.<...>

Ясно, що для України Російської вигідніше сама вузька автономія, як теперішнє безправ'я, як централізоване управління з Петербургу, коли податки з України повертаються на усе, тільки не на українців.

Ідучи до повної незалежності українського народу, до здобуття останнім права повного самопризначення, ми підніраємо і автономні вимоги українських партій. Але аби автономія була не фіктивною, а дійсною, треба:

Аби автономний український парламент, вибраний вселюдним рівним, прямим і тайним голосуванням, видав податкову справу, адміністрацію, суд і школу України, господарство края; аби українець відбував службу на Україні.

Така автономія України дасть змогу українському пролетаріату швидше зрозуміти своє національне і класове становище, швидше просвітитись, організуватись, аби, скинувши ярмо національне — рішучо і безповоротно подужати капітал.

Аби позбутись бюрократичної централізації, яка є ворог свободи взагалі, Самостійна Республіка України будучини, мусить бути спілкою вільних і самоуправних українських земель, що різняться умовами життя: такі — Слобожанщина, Правобережна Україна, Запоріжжя, Кубань, Чорномор'є, Полісся, Галичина і т. д.

Будуємо і боремося за Самостійну Україну зовсім не для того, аби в їй панували капіталісти, хоч і українські. Весь час боротьби не забуваємо, що єдине соціалістичний ідеал може остаточно задовольнити український пролетаріят і взагалі працюючий український люд.

Самостійна Україна буде республікою вільних людей, свободних від гніту і експлуатації, республікою людей свободної праці.

Самостійна Україна. — С. 20—21, 51—53.

9.

З ВІДОЗВИ «ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ ЛЬВІВСЬКИХ РУСИНІВ»

25 серпня 1907 р.

Браття русини!

Приходить час запису дітей до школи!

Кожний русин повинен посилати своїх дітей до руських шкіл!

Скоро хочемо мати стільки руських шкіл в місті, кілька належить нам після числа руської людності, то мусимо переповнити усі дотепер існуючі руські школи.

Маємо лише одну руську міську школу, а то школу ім. Маркіяна Шашкевича при вул. Скарбківській, ч. 26.<...>

Кожний русин, що не запише своєї дитини до руської школи, робить на шкоду власному народові!

Держім високо народну честь і ідім всі спільно до мети здобуття належних нам прав!

В ЄДНОСТІ СИЛА!

Від організаційного комітету львівських русинів.

(Три підписи) Львів, дня 25 серпня 1907 р.

Історія Львова в документах і матеріалах. — К., 1986. — С. 166.

10.

ПЛАТФОРМА СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ

Серпень 1914 р.

НАША ПЛАТФОРМА

Українські землі по обидва боки австро-російського кордону є не тільки одним з головних теренів сучасної європейської війни, а також одною з причин і предметів війни.

Українці добре розуміють, що у війні сій ходить головню о їх долю, ходить о те, чи в результаті війни український Піємонт в Австрії буде знище-

ний, чи українське жите розцвіте також по той бік Збруча, аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть zostавати ся німими свідками теперішних подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність.

Об'єктивна історична конечність вимагає, аби між західною Європою і Москівщиною повстала самостійна українська держава. Потрібне се для осягнення і утривання європейської рівноваги, се в інтересі народів австро-угорської держави, а передовсім в інтересі німецького народу в обох цісарствах, а для українського народу було б се здійсненням вікових його мрій і зусиль.

В розумінню сеї історичної конечності російські Українці покликали до життя центральну загально-національну організацію, яка взяла на себе репрезентацію під теперішню хвилю національно-політичних і соціально-економічних інтересів українського народу в Росії. Організацією сею є Союз визволення України.

В Союзі репрезентовані всі ті політичні напрями, що стоять на становищі державної самостійности українського народу, а реалізацію своїх національно-політичних і економічних стремлень в даний момент зв'язують з розбиттям Росії у війні.

Національно-політичною платформою Союзу є державна самостійність України.

Формою правління самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішнім устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язовими і релігійними свободами для всіх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої українсько-російської території буде Союз обстоювати за створенням з усіх земель, заселеним українським народом Австрії, осібною автономною краєм.

Одночасно зі збудованням самостійної української держави має бути переведена радикальна аграрна реформа на користь селянства. Се основний економічний постулат Союзу визволення України.

Практичною своєю задачею ставить Союз визволення України:

1. Організацію українських суспільних сил для переведення в жите постулатів Союзу.
 2. Переведення національної громадсько-політичної організації українсько-російських земель, оскільки вони будуть окуповані у війні з Росією.
 3. Приготовлення скликання українського національного конгресу, який би зайняв становище про форму правно-державної організації відібраних від Росії внаслідок війни, чи на основі рішення міжнародної конференції українських земель, про внутрішній політичний устрій, аграрну справу і пр.
 4. Виступи в обороні інтересів українського народу і його національно-державних змагань перед правительствами воюючих держав і перед міжнародними конференціями.
 5. Популяризацію української справи в Європі через видавництво публікацій, кореспонденцій і пр.
- Союз визволення України в своїй діяльності стоїть в контакті з австрійськими Українцями.

Вірячи в остаточну перемогу австро-угорської і німецької армій в розбитті Росії, вірять Україні і в те, що на руїнах російської імперії, сеї тюрми народів, встане

Вільна Самостійна Україна

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т.І. —
С. 216—217.*

11.

З ВІДОЗВИ ЗАГАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ ДО НАРОДІВ СВІТУ

15 вересня 1916 р.

ДО ВСІХ КУЛЬТУРНИХ НАРОДІВ СВІТА! ПОКЛИК ЗАГАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИ

За всяку ціну завзялася російська імперія підбити українські землі Австро-Угорщини: Галичину, Буковину й північно-східну Угорщину та від довшого часу приготувляла ці свої завойовницькі пляни.

В 1911 р. Столипін відкрито заявив, що Росія, починаючи від 17 століття, завсіди боролася з українським рухом і буде з ним далі боротися, бо він загрожує єдності й неподільності держави. При тому він зазначив, що український рух в Росії має своє джерело в австрійській Галичині. Цей погляд Столипіна potwierдив також Сазонов перед війною і кілька разів у часі війни.

Дійсно! Гноблена в Росії українська національна думка й культурна праця мусіли шукати захисту поза межами тієї держави та найшли його в двох австрійських провінціях: Галичині й Буковині, де живе чотири мільйони українського населення й де завдяки конституційним свободам могло розвиватися українське національне життя. В цьому житті брали участь і російські українці і дорожили Галичиною, як своїм Півднем. Але чим більший поступ робили українці в Австрії, тим явніше виступали наміри російського уряду дістати у свої руки австрійську Україну, щоб і тут здавити українське національне життя.

Вже другий раз у часі цієї війни насувається на українські землі Австро-Угорщини російська інвазія. Другий раз українське населення Галичини, Буковини і північно-східної Угорщини попадає в огонь національного і релігійного переслідування з боку Росії.

В часі першої інвазії Росія з найбільшою брутальністю змала до повного здавлення українського життя: заборонено уживати українську мову — мову навчання в школах, мову церковної проповіді, мову публічного життя, розмовну, рідну мову населення; замкнено українські школи, товариства й інституції; заборонено пресу й українську літературу; нищено бібліотеки й архіви; арештовано і вивожено на Сибір українських діячів; забирали малих дітей і вивожено масово в глибину російської держави для виховання з них яничарів; греко-католицькі церкви перемінювано на православні; насильно

запроваджувало православ'я; митрополита гр.-кат. церкви Андрія Шептицького арештовано, вивезено до Росії та віддано під суд.

І тепер в часі другої інвазії всі ті вчинки повторюються! Що гірше! Українське населення масово вивозиться в глибину Росії з наміром, на випадок забору Галичини й Буковини, сколонізувати ці краї родовитими москалями.

І робиться це в той час, коли Росія та її союзники ведуть війну буцім то під гаслом оборони й визволення поневолених народів! А Росія голосить світові, мов би вона визволяла «під'яремних русских» з-під австро-угорського ярма.

В дійсності в Галичині й на Буковині, ані в північно-східній Угорщині ніяких «русских» (москалів) ніколи не було й нема, а були та є тільки українці. Росія хоче забрати їх під своє панування, щоб поступити з ними так, як поступає з українцями в російській імперії.

А в Росії йде, починаючи від 17 століття, нечуване в світі давлення всіх проявів національного життя українського народу, тої цілком окремішньої галузі слов'янських народів, що заселює південний захід російської імперії, від холмської землі на заході починаючи, на Доні на сході кінчаючи, на полудне від ріки Нарева й Прип'яті та через Дніпро по береги Чорного моря й верхи Кавказу.

Ставши на становищі, що окремого українського народу нема й не може бути, російське правительство указами з 1863 і 1876 р. заборонило навіть уживання в письмі та слові української мови! Ці варварські розпорядки тривали аж до 1906 р., поки велика російська революція не повалила їх.

Але по революції з поворотом реакції вернуло давлення й переслідування українства в Росії; заборонювали часописи, конфіскували найневинніші книжки, тюрмою карено передплатників українських видань, українські, навіть просвітні товариства, розв'язувано, українська мова не мала ніяких прав ні в школі, ні в церкві, ні в уряді, - - ані на публічних зборах, ані на засіданнях міських і земських рад, ані на з'їздах учених не вільно було послуговуватися українською мовою!

З проголошенням війни знищено брутально і безпошадно й ті останки культурних придбань, які заховалися в тяжкі часи реакції. Одним почерком пера закрито всю українську пресу, розв'язано всі просвітні українські товариства, заборонено навіть український правопис!

Українська справа мусить бути справою всіх культурних народів світу й тому українці виносять свою справу перед суд цивілізованого світу.

Всі українці без огляду на державні кордони стоять на становищі своєї окремішности від сусідніх народів і змагають до визволення, опираючи ці свої змагання не тільки на внутрішній потребі національного розвитку, але також на історичнім праві й незабутній традиції своєї визвольної боротьби. <...>

Хай буде вільний кожний народ, хай живе й український народ, що на суцільній території числить 35 мільйонів голов і заселює простір 850 000 кв. клм., не буде погноєм для чужих культур пануючих над ним народів!

Бажанням і домаганням українців є таке уладнання відносин у східній і середній Європі, яке давало б українському народові повну спромогу свободного національно-політичного розвитку, вільного від верховодства сусідніх народів.

Хочемо бути самостійним господарем на своїй землі, в сім'ї вільних і рівних народів, мати повну спроможність розвивати свої духовні сили й матеріальні багатства свого краю для себе та для людства!

Відень, 15 вересня 1916 р.<...>

За Волю України: Історичний збірник УСС. — Нью-Йорк, 1967. — С. 403—406.

12.

ВІДОЗВА ПЕТРОГРАДСЬКОГО ТИМЧАСОВОГО УКРАЇНСЬКОГО РЕВОЛЮЦІЙНОГО КОМІТЕТУ ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА, СТУДЕНТСТВА, РОБІТНИЦТВА Й УКРАЇНСЬКИХ ОФІЦЕРІВ У ПЕТРОГРАДІ

2 березня 1917 р.

У визвольній боротьбі останніх днів велику роль відіграв і український демос в особі українського жовнірства тих полків, що прилучилися до повстання. Російське громадянство з вдячністю згадає колись, що ряди війська, яке боролось за свободу разом з широкими демократичними масами Петрограда, в значній мірі складалися з синів українського громадянства й робітництва, з представників демократичних верств української нації.

Чи так само з вдячністю згадає вчинки українських жовнірів на вулицях Петрограда і український нарід? Чи з такою самою любов'ю запише сі вчинки й українська демократія в історію національно-політичного визволення свого народу й своєї країни?

Щоб на сю вдячність і любов заслужити, щоб нестертими слідами записати в історію національно-політичного визволення українського народу свої вчинки, свій героїзм, свою готовність до самопожертви й віддання загальногромадській справі, український демос, українське жовнірство повинне сі вчинки, сей героїзм, сю самопожертву й віддання виявити в завойованню не чужих політичних прав, а своїх власних, національно-політичних прав українського народу. І справити велику енергію української жовнірської маси в Петрограді на шлях завойовання власних національно-політичних прав, зафарбити її революційні виступи свідомістю власних національних інтересів — сей обов'язок лежить передусім на свідомій українській інтелігенції й демократії Петрограда, на вас, українське студентство й свідоме робітництво, на вас, українські офіцери російської армії, на вас, свідомі українські громадяне. На вас всіх лежить під сю важну хвилю величезна відповідальність перед нашою нацією, величезної ваги завдання — дати напівсвідомій українській жовнірській масі гасло боротьби за національну волю українського народу, а також зорганізувати під сим гаслом і повести до боротьби ще незорганізовані й розкидані українські демократичні маси.

Гасло демократичної республіки, виставлене російською демократією, забезпечує громадянські права кожної окремої людини. В боротьбі за сі права ми жичимо російській демократії всякого успіху. Але українська демократія, українські маси потребують забезпечення не лише своїх загальногромадянських прав, але й своїх окремих прав національних, тих прав, які російський

нарід має вже віддавна. З цим гаслом національного визволення й повинні виступити українські маси в Петрограді.

Найповнішим висловом ідеї національного визволення є національно-державна самостійність, і лише створення власного суверенного державного організму може забезпечити як найширший культурний розвиток українського народу. В світлі сього ідеалу, як найближчий етап до нього, як практичне завдання сьогоднішнього дня, українська маса в Петрограді повинна виставити, вкупі з демократією інших народів Росії, лозунг перебудови Російської держави на федеративну демократичну республіку, з як найширшими правами окремих націй і спеціально з як найширшою національною територіяльною автономією України.

Отже, широка національно-територіальна автономія України — се практичний лозунг, під яким кличемо вас усвідомляти й організувати українську масу.

Українці Петрограда!

На вас лежить під сю хвилю колюсальна відповідальність за дальшу долю визвольної боротьби українського народу. Прикладіть же усіх зусиль, щоб з тої кризи, яку нині переживає російська держава, вийти з честю й з печаттю боротьби за волю свого народу.

До усвідомлення й організації українських мас.

Тимчасовий Український Революційний Комітет м. Петрограда.

2 Березня 1917.

Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. — Т. I. — С. 256--257.

13.

З ВІДОЗВИ РАДИ ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ ПОСТУПОВЦІВ ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА

8 березня 1917 р.

ЗАКЛИК

Українці! Громадяне! Товариші!

Слушний час прийшов. Україна, віками пригнічена, зведена до етнографічної маси, обкрадена й позбавлена всього — навіть національного ім'я свого — рушає в «сем'ї вольній, новій» визволених народів до нового життя. Час не стоїть і не жле на одсталих. Рушаймо вперед бадьоро й сміливо туди, де занялась вже зоря нашого національного визволення і воскресення.

Зложене з автономних громад усієї України «Товариство Українських Поступовців», що з 1897 року аж до останніх днів вело на Україні національно-культурну й політичну роботу під прапором автономії України, федерації всіх народів Росії й парламентарного устрою держави, — гаряче вітає новий лад, що розчинив широко тюремні брами для народів і поклав

шлях для вільного їх розвитку. Іменем рідного краю закликає «Товариство» організовані громади і все громадянство українське до праці на українській ниві. <...>

Українці! Громадяне!

Підпирайте новий державний лад, бо він і тільки він несе волю Україні і що більша наша участь у йому, то ширших прав собі здобудемо.

Організуйтеся, бо тільки в поєднанні сила.

Скидайтеся на національний фонд український, бо в матеріяльних засобах підпора до практичної роботи.

Закладайте українські школи, насамперед народні, українізуйте теперешні, дбайте про середню й вищу освіту — бо тільки в нашій школі наша будучність.

Відживляйте і засновуйте «Просвіти» й інші товариства, бо в них осередок культурної праці та початок організації наших сил.

Піддержуйте українську пресу, бо вільне слово рознесе по всіх світах про наші домагання, бо вільне слово наше — символ воскресення і його поставимо ми тепер на сторожі наших прав.

Виясняйте народові вагу і значіння подій, основи вільного ладу; освідомляйте й розкривайте очі всім незрячим, бо тільки свідомий народ не дасть вирвати здобуті вже права.

Дбайте про харчову справу й постачання всього потрібного народові, бо це додасть йому матеріяльної сили на важкий подвиг боротьби.

Готуйтеся до всенародньої Установчої Ради, де наш голос, голос великого українського народу повинен залунати чутно, твердо й однодушно, обстоюючи автономію рідного краю й вільний федеративний лад у державі. <...>

Рада Товариства Українських Поступовців*

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т. I. —
С. 258—259.*

14.

ВІДОЗВА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

9 березня 1917 р.

Народе Український!

Впали вікові пута. Прийшла воля всьому пригніченому людові, всім поневоленим націям Росії.

Настав час і Твоєї волі й пробудження до нового, вільного, творчого життя, після більш як двохсотлітнього сну.

Уперше, Український тридцятип'ятимільйонний Народе, Ти будеш мати змогу сам за себе сказати, хто Ти і як хочеш жити, як окрема нація. З цього часу в дружній сім'ї вільних народів могутньою рукою зачнеш сам собі кувати кращу долю.

* Вилучено 15 прізвищ членів Ради, які підписали відозву.

Впав царський уряд, а тимчасовий оголосив, що незабаром скличе Установчі Збори (Учредительное Собрание) на основі загального, рівного, прямого й таємного виборчого права.

Звідти уперше на весь світ пролунає у всій своїй силі справжній голос Твій, справжня воля Твоя.

До того ж часу ми закликаємо спокійно, але рішуче домагатися від нового уряду всіх прав які тобі природно належать, і які Ти повинен мати, Великий Народє, сам хазяїн на Українській землі.

А в найближшій часі права на заведення рідної мови по всіх школах, од нижчих до вищих по судах і всіх урядових інституціях. З таким же спокоєм, але рішуче, домагайся, Народє, того ж права для української мови від пастирів церкви, земств і всіх неурядових інституцій на Україні.

Народє Український!

Селяни, робітники, салдати, городяне, духовенство і вся українська інтелігенція!

Додержуйте спокій: не дозволяйте собі ніяких вчинків, що руйнують лад в житті, але разом, широ й уперто беріться до роботи: до гуртовання в політичні товариства, культурні і економічні спілки, складайте гроші на Український Національний Фонд і вибірайте своїх українських людей, на всі місця — Організуйтеся!

Тільки згуртувавшись, можна добре пізнати всі свої потреби, рішуче за них заявити і створити кращу долю на своїй Землі.

Народє Український!

Перед Тобою шлях, до нового життя.

Сміливо ж, одностайно йди на той великий шлях в ім'я щастя свого і щастя будучих поколінь Матері України, могутньою рукою твори своє нове вільне життя.

Українська Центральна Рада.

Київ, року 1917, березня 9.

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т. I —
С. 259—260.*

15.

РЕЗОЛЮЦІЇ УСТАНОВЧОГО З'ЇЗДУ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ СОЦІАЛІСТІВ-РЕВОЛЮЦІОНЕРІВ*

4—5 квітня 1917 р.

І. В справі автономії й федерації

а) В час, коли відбувається велика творча робота серед вільних народів Росії, установчий з'їзд У.П.С.-Р. визнає найбільшою потребою українського народу переведення в життя широкої національно-територіальної автономії України з забезпеченням прав національних меншостей, і негайне скликання

* Резолюції ухвалені на установчому з'їзді УПСР у Києві.

територіяльної Української установчої ради для вироблення основ і форм автономії і для підготовки виборів до загально-російських установчих зборів від народу українського і інших народів території України.

б) На всякі насильні перешкоди скликанню Української Установчої Ради з боку російського уряду, на всяку спробу зробити натиск за допомогою сили — партія українських соц.-рев. буде дивитись як на продовження тієї самої імперіялістичної політики захвату і гніту, яку вели що до України московські царі і російські імператори.

в) Разом з тим З'їзд визнає, що найкращою формою устрою російської держави є федеративно-демократична республіка, установлення якої У.П.С.-Р. буде домагатися на загальноросійських установчих зборах.

2. В справі відношення до Тимчасового Уряду:

а) Партія буде підтримувати Тимчасовий Уряд в його роботі, оскільки він буде обстоювати інтереси трудового народу.

б) Партія буде вимагати від Тимчасового Уряду, щоб він декларативним актом заявив про своє відношення до автономії України.

3. В справі війни:

а) Визнаючи війну Росії в цю хвилю, війну за волю народів Росії, Партія буде домагатися, щоб Тимчасовий Уряд замирився з воюючими державами, як тільки уряди ворожих держав одмовляться від анексії і посягання на волю народів Росії.

б) Вітаючи заяву Тимчасового Уряду про закінчення війни без анексії і контрибуцій, Партія буде домагатися дальшого кроку Уряду в цьому напрямі, — оголошенням умов миру, згідних з домаганням демократії, вважаючи, що тільки такий крок дасть демократії воюючих держав зробити відповідний натиск на їхні уряди і змусить ті уряди піти на зустріч як найскорішій ліквідації війни.

в) Укр. соц.-рев. будуть обстоювати право недержавних націй Європи заявити на міжнародній конференції про свою долю що до їх національного самовизначення.

г) Укр. соц.-рев. звертаються з закликом до революційних трудових мас воюючих держав стати до активної боротьби з захватною політикою своїх урядів.

д) Вважаючи на те, що розпорошені по різних військових частинах салдати українці не зможуть вповні виявити свою волю на виборах до Установчих зборів, на випадок, коли вибори відбудуться під час війни. — У.П.С.-Р. буде обстоювати з'осередкування українців-військових в окремих полках.

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т. I. —
С. 266--267.*

ІЗ ПОВІДОМЛЕННЯ «ВІСТЕЙ» ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ З'ЇЗД

6—8 квітня 1917 р.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ — 6 КВІТНЯ

<...> По скінченню дебатів за пропозицією проф. Грушевського було прочитано текст такої пропозиції, котра за дрібними поправками була одностайно прийнята:

РЕЗОЛЮЦІЇ ПЕРШОГО ДНЯ НАЦІОНАЛЬНОГО З'ЇЗДУ

1. Згідно з історичними традиціями і сучасними реальними потребами укр. народу З'їзд вважає, що тільки широка національно-територіальна автономія України забезпечить потреби нашого народу і всіх інших народностей, котрі живуть на українській землі.

2. Що той автономний устрій України, а також і інших автономних країн Росії матимуть повні гарантії в федеративнім ладі.

3. Тому єдиною відповідною формою державного устрою З'їзд вважає федеративну й демократичну республіку російську.

4. Одним з головних принципів української автономії — повне забезпечення прав національних меншостей, які живуть на Україні.

Збори зачинено о 1 годині ночі.

РЕЗОЛЮЦІЇ ДРУГОГО ДНЯ НАЦІОНАЛЬНОГО З'ЇЗДУ

1. — Укр. Нац. З'їзд признаючи за Російськими Установчими Зборами право санкції нового державного ладу Росії, втім і автономії України, і федеративного устрою Російської республіки, вважає однаке, що до скликання російських Установчих Зборів, прихильники нового ладу на Україні не можуть зістатися пасивними, але в порозумінню з меншими народностями України мають негайно творити підстави її автономного життя.

2. Укр. З'їзд, йдучи на зустріч бажанням Тимчасового Правительства, що до організації і об'єднання громадських сил, признає негайною потребою організацію Краєвої Ради (Областного Совета) з представників українських країв і міст, народностей і громадських верств, до чого ініціативу повинна взяти «Українська Центральна Рада».

3. Укр. З'їзд визнаючи право всіх націй на політичне самоопреділення, вважає: а) що кордони між державами повинні бути встановлені згідно з волею пограничної людности; б) що для забезпечення того необхідно, щоб були допущені на мирну конференцію крім представників воюючих держав і представники тих народів, на території яких відбувається війна, втім і України.

Яко додаток до 4 резолюції першого дня додається:

— З'їзд визнає необхідним, щоби в тих країнах федеративної Російської Республіки, в яких український народ складає меншість людности, ук-

раїнському народові були забезпечені права меншости на таких же умовах, на яких на Україні забезпечуються права меншости не-українців. <...>*

ВІД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

В військовій справі.

Заява з дня 18 квітня.

З огляду на те, що по Києву ходять уперті чутки, ніби-то Українська Центральна Рада, а також українські організації брали активну участь в агітації за сформування українського полка із 3000 солдатів, що випадково зібрались у Києві, Комітет Української Центральної Ради категорично спростовує ці чутки і з свого боку заявляє:

1) Рух виник цілком стихійно, без якої небудь участі організованої частини українського громадянства. Комітет Центральної Ради ретельно розслідував цю справу і може цілком упевнено сказати, що жадна київська або провінційна організація ніякої агітації ні поміж цих «трьох тисяч», ні взагалі поміж військових частей не вела.

2) Як вдалося вияснити, такий рух почався поміж солдатами з огляду на відомий усім факт формування на Україні і в Росії із поляків -- солдатів національних частей. Цей факт, очевидно, й кинув в розбужені революцією до активного національного самовизнання демократичні маси гасло аналогічного формування національних частей. Цьому же допомагало, як кажуть представники цих «3000», і те, що військове начальство, не гаразд знаючи про події, одправляло із провінції до Києва солдатів, які заявляли цьому-ж начальству про бажання вступити в українські часті. Очевидно місцеві коменданти, прочувши про чутки про сформування українських легіонів з добровольців, рішило, що це вже — факт і що у Києві формуються українські часті з призваних уже солдатів.

3) Рахуючись з фактом, що стався мимо відома, участі і волі Комітета Центральної Української Ради, остання в інтересах заспокоєння країни, в інтересах оборони на фронті і зміцнення придбань революції, вважає за необхідне оголосити оригінал тексту резолюції Комітета Центральної Ради, що була ухвалена на засіданні 15 квітня:

Що до 3000 солдатів, які випадком без усякої агітації збоку українських організацій, через недбальство воєнних властей, зібрались в Києві і, за прикладом польських легіонів, домагаються формувати їх в український полк. Центральна Рада не бачить иншого виходу, як сформувати з них український полк і задовольнити їх бажання --- вийти негайно на фронт в виді української військової одиниці.

Інакше цей стихійний рух не направлений в відповідному напрямі, може викликати заколот в тилу і на фронті і тим пошкодити справі оборони і укріпленню нового ладу.

Формування дальших українських частей має робитися тільки з запасних тилових, а не з фронтових частей. Приналежні до фронтових частей солдати,

* Вилучено перелік і тексти привітань Українському З'їзду від гуртків, організацій та окремих осіб.

які-б опинилися надалі в Києві, не можуть претендувати на формування з них окремих українських частей.

Вилучення в осібні українські часті українських військових сил на фронті, вважається бажаним, але в даний момент полишається вищим воєнним властям.

*Український історик. — 1979. —
№ 1—4. — С. 134—140, 143—144.*

17.

І УНІВЕРСАЛ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Червень 1917 р.

УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ, НА УКРАЇНІ І ПОЗА УКРАЇНОЮ СУЩОГО

Народе Український! Народе селян, робітників, трудяшого люду!

Волею своєю ти поставив нас. *Українську Центральну Раду*, на сторожі прав і вольностей Української Землі.

Найкращі сини твої, виборні люде від сел, від фабрик, від салдатських казарм, од усіх громад і товариств українських вибрали нас. *Українську Центральну Раду*, і наказали нам стояти й боротися за ті права і вольности.

Твої, народе, виборні люде заявили свою волю так:

Хай буде Україна вільною. Не одділяючись від всієї Росії, не розриваючи з державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам порядкувати своїм життям. Хай порядок і лад на Вкраїні дають — вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням — Всенародні Українські Збори (Сейм). Всі закони, що повинні дати той лад тут у нас, на Вкраїні, мають право видавати тільки наші *Українські Збори*.

Ті ж закони, що мають лад давати по всій Російській державі, повинні видаватися у Всеросійським Парламенті.

Ніхто краще нас не може знати, чого нам треба, і які закони для нас лучші. Ніхто краще наших селян не може знати, як порядкувати своєю землею. І через те ми хочемо, щоб після того як буде одібрано по всій Росії поміщицькі, казенні, царські, монастирські та інші землі у власність народів, як буде видано про це закон на Всеросійському Учредительному Зібранні, право порядкування нашими українськими землями, право користування ними належало тільки нам самим, нашим українським Зборам (Сеймові).

Так сказали виборні люди з усієї Землі Української.

Сказавши так, вони вибрали з-поміж себе нас. *Українську Центральну Раду*, і наказали нам бути на чолі нашого народу, стояти за його права і творити новий лад вільної автономної України.

І ми, *Українська Центральна Рада*, вволили волю свого народу, взяли на себе великий тягар будови нового життя і приступили до тієї великої роботи.

Ми гадали, що Центральне Російське Правительство простягне нам руку в сій роботі, що в згоді з ними ми, Українська Центральна Рада, зможемо дати лад нашій землі.

Але Тимчасове Російське Правительство одкинуло всі наші домагання, одіпхнуло простягнену руку українського народу. Ми вислали до Петрограда своїх делегатів (послів), щоб вони представили Російському Тимчасовому Правительству наші домагання.

А найголовніші домагання ті були такі:

Щоб Російське Правительство прилюдно окремим актом заявило, що воно не стоїть проти національної волі України, проти права нашого народу на автономію.

Щоб центральне Російське Правительство по всіх справах, що торкаються України, мало при собі нашого *Комісара по українських справах*.

Щоб місцева власть на Вкраїні була об'єднана одним представником від Центрального Російського Правительства, себто вибраним нами *Комісаром на Вкраїні*.

Щоб певна *частина грошей*, які збираються в Центральну Казну з нашого народу, була віддана нам, представникам сього народу *на національно-культурні потреби його*.

Всі ці домагання наші Центральне Російське Правительство *одкинуло*.

Воно не схотіло сказати, чи признає за нашим народом право на автономію та право самому порядкувати своїм життям. Воно ухилилось од відповіді, одіславши нас до майбутнього Всеросійського Учредительного Зібрання.

Центральне Російське Правительство не схотіло мати при собі нашого Комісара, *не схотіло разом з нами творити новий лад*. Так само *не схотіло признати Комісара на всю Україну*, щоб ми могли разом з ним вести наш край до ладу й порядку.

І гроші, що збираються з нашої землі, одмовилось повернути на потреби нашої школи, освіти й організації.

І тепер, народі Український, нас приневолено, щоб *ми самі творили нашу долю*. Ми не можемо допустити край наш на безладдя та занепад. Коли Тимчасове Російське Правительство *не може* дати лад у нас, коли *не хоче* стати разом з нами до великої роботи, то ми самі повинні взяти її на себе...

І через те ми, *Українська Центральна Рада*, видаємо сей Універсал до всього нашого народу і оповіщаємо: *однині самі будемо творити наше життя*.

Од сього часу кожне село, кожна волость, кожна управа, городська чи земська, яка стоїть за інтереси Українського Народу, повинна мати *найтісніші організаційні зносини з Центральною Радою*.

Там, де через якісь причини адміністративна влада зосталась у руках людей, ворожих до українства, приписуємо нашим громадянам повести широко, дужо організацію та освідмлення народу, і тоді *перевибрати адміністрацію*.

В городах і тих місцях, де українська людність живе всуміж з иншими національностями, приписуємо нашим громадянам негайно *прийти до згоди й порозуміння з демократією тих національностей* і разом з ними приступити до підготовки нового правильного життя.

Центральна Рада покладає надію, що народи неукраїнські, що живуть на нашій землі, також дбатимуть про лад та спокій в нашім краю...

І коли ми зробимо сю підготовчу організаційну роботу, ми скличемо представників від усіх народів Землі Української і виробимо закони для неї. Ті закони, той увесь лад, який ми підготуємо, Всеросійське Учредительне Зібрання має затвердити своїм законом.

...До сього часу український народ всі кошти свої оддавав у Всеросійську Центральну Казну, а сам не мав та не має й тепер від неї того, що повинен би мати за се.

І через те **ми**, *Українська Центральна Рада*, приписуємо всім організованим громадянам сел і городів, всім українським громадським управам і установам з 1-го числа місяця липня (юля) накласти на людність особливий податок на рідну справу і точно, і негайно регулярно пересилати його в *скарбницю Української Центральної Ради*.

Народе Український! У твоїх руках доля твоя. В сей трудний час всесвітнього безладдя й розпаду покажи своєю одностайністю і державним розумом, що ти народ робітників, народ хліборобів, можеш гордо і достойно стати поруч з кожним організованим державним народом, як рівний з рівним.

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т. I. —
С. 295—298.*

18.

ІЗ СТАТУТУ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ*

16 липня 1917 р.

Діяльність Генерального Секретаріату зазначається тимчасово такими головними пунктами:

§ 1. Найвищим краєвим органом управи на Україні є Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради, який формується Центральною Радою, відповідає перед нею і затверджується тимчасовим правительством.

§ 2. Формування Генерального Секретаріату Центральною Радою здійснює через свій Комітет.

§ 3. Центральна Рада затверджує Генеральний Секретаріат в цілости, висловлюючи йому довіру.

§ 4. В склад Генерального Секретаріату входить 14 генеральних секретарів, а саме секретарі: в справах внутрішніх, фінансових, військових, харчових, земельних, юстиції, освіти, національних, торгу, промисловости, пошти й телеграфу, праці, доріг, генеральний контролёр і генеральний писарь <...>

§ 5. Свою власть Генеральний Секретаріат здійснює через всі урядові органи на Україні.

* Статут Генерального Секретаріату, ухвалений Малою Радою, являв собою проект вищого управління України.

§ 6. Всі урядові органи на Україні підлягають влади Генерального Секретаріату. <...>

§ 7. Всі урядові посади на Україні, коли вони не виборні, заміщаються Генеральним Секретаріатом або підвладними йому органами.

§ 8. При тимчасовім правительстві має бути статс-секретарь для справ України, якого призначає тимчасове правительство по згоді з Центральною Радою.

§ 9. Статс-секретарь має пильнувати інтересів України в усій роботі тимчасового правительства й в разі потреби переслати законопроекти через Генеральний Секретаріат на розгляд Ц. Ради.

§ 10. Генеральний Секретаріат передає на санкцію тимчасового правительства ті законопроекти, які розглянула й ухвалила Центральна Рада.

§ 11. Генеральний Секретаріат передає на затвердження тимчасового правительства тимчасові фінансові обрахунки видатків на потреби України, які розглянула й ухвалила Центральна Рада.

§ 12. Тими коштами, які надходять на рахунок Центральної Ради, розпоряджується Генеральний Секретаріат по бюджету, ухваленому Центральною Радою.

§ 13. Генеральний Секретаріат ті справи, які він вважає найважнішими, передає на розгляд Центральної Ради.

§ 14. Діяльність Генерального Секретаріату, відповідального перед Центральною Радою, контролюється нею шляхом запитань по всім справам.<...>

§ 16. Коли Генеральний Секретаріат не згоджується з постановою Комітету в якій небудь справі, остання переноситься на розгляд Центральної Ради, яка скликається негайно.

§ 17. Коли Центральна Рада висловлює недовіря генеральному Секретаріатові, він подається у відставку.

§ 18. Всі акти Центральної Ради й Комітету контрасигнуються Генеральним Секретаріатом.

§ 19. Всі закони тимчасового правительства мають силу на Україні від дня проголошення їх в Краєвім Урядовім Вістнику на українській мові.<...>

§ 20. Всі закони, адміністративні приписи й постанови, проголошені українською мовою, публікуються також і на мовах: російській, єврейській і польській.<...>

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т. I. —
С. 310—312.*

ІНСТРУКЦІЯ ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ ДЛЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ УКРАЇНИ

4 серпня 1917 р.

1. На час до вирішення справи про місцеве врядування Установчими Зборами по справах місцевого врядування Україною вищим органом тимчасового уряду є Генеральний Секретаріат, которого признає тимчасовий уряд по пропозиціям Центральної Ради.

2. Уповноваження Генерального Секретаріату поширюються на губернії: Київську, Волинську, Подільську, Полтавську і Чернігівську, з виключенням мглинського, суражського, стародубського і новозибківського повітів. Вони можуть бути поширені і на інші губернії, чи частини їх, в тім разі як утворені в цих губерніях на основі постанови тимчасового уряду земські інституції висловляться за бажаність такого поширення.

3. Генеральний Секретаріат складається з генеральних секретарів по відомствам: а) внутрішніх справ, б) фінансів, в) хліборобства, г) освіти, д) торгу і промисловости, є) праці, а також секретаря по національних справах і генерального писаря. Крім цього, при Генеральному Секретаріаті є для контролю його справ генеральний контролёр, що бере участь у засіданнях Генерального Секретаріату з правом рішучого голосу. З числа секретарів не менше чотирьох повинні бути замінені з осіб, які не належать до української національности. При Секретаріаті по національних справах встановлюються три посади товаришів секретаря з тим, щоб всі чотири найбільш численні національності України мали кожна свого представника в особі секретаря або одного з його товаришів.

4. Генеральний Секретаріат розглядає, розробляє й подає на затвердження тимчасового уряду проекти, що торкаються життя краю і його врядування. Проекти ці можуть бути перед поданням їх тимчасовому уряду внесені на обговорення Центральної Ради.

5. Уповноваження тимчасового уряду по справах місцевого управління, що входять у компетенцію пойменованих у статті 3 відомств, здійснюються через генеральних секретарів. Докладніше визначення цих справ буде подане в особливому додаткові.

6. По всіх справах, зазначених в попередній статті, місцева влада краю звертається до Генерального Секретаріату, як після зносин з тимчасовим урядом, передає його розпорядження і накази місцевій владі.

7. Генеральний Секретаріат подає список кандидатів на урядові посади, обов'язки яких торкаються пунктів, зазначених в статті 5 справ.

8. Стосунки вищих державних установ і окремих громадських відомств з секретаріатом і окремими секретарями по належности, а також останніх з вищими державними установами і відомствами робиться через особливого комисара України в Петрограді. Так само йдуть і законодатні пропозиції і проекти, які торкаються місцевих справ України, як також і заходи загальнодерж-

жавного значіння, які виникли в окремих відомствах або обговорені між-відомственими і відомственими комісіями і вимагаючи через особливе відношення до України участі представника управління в зазначених комісіях.

9. В негайних і настирливих випадках вищі державні установи і відомства сповіщають про свої накази місцеву владу безпосередньо, сповіщаючи одночасно про ці накази секретаріат.

Міністр-предсідатель
Міністр юстиції

О. Корейський
Зарудний

Нова Рада. — 1917. — 6 серп.

20.

ТРЕТІЙ УНІВЕРСАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

7 листопада 1917 р.

Народе український і всі народи України!

Тяжка і трудна година впала на землю республіки Російської. На півночі в столицях іде межиусобна і кривава боротьба. Центрального Правительства нема, і по державі шириться безвластя, безлад і руїна.

Наш край так само в небезпеці. Без власти, дужої, єдиної, народньої Україна теж може впасти в безодню усобиці, різни, занепаду.

Народе український! Ти, разом з братніми народами України, поставив нас берегти права, здобуті боротьбою, творити лад і будувати все життя на нашій землі. І ми, Українська Центральна Рада, твоєю волею, во ім'я творення ладу в нашій країні, во ім'я рятування всієї Росії, оповіщаємо:

ВІДНИНІ УКРАЇНА СТАЄ УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНЬОЮ РЕСПУБЛІКОЮ.

Не відділяючись від республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб вся республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів.

До Установчих Зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству — Генеральному Секретаріатові України.

Маючи силу і власть на рідній землі, ми тою силою і властю станемо на сторожі прав і революції не тільки нашої землі, але і всієї Росії.

Отож, оповіщаємо:

До території народньої Української республіки належать землі, заселені у більшості українцями: Київщина, Поділля, Волинь, Чернігівщина, Полтавщина, Харківщина, Катеринославщина, Херсонщина, Таврія (без Криму). Остаточне визначення границь Української народньої республіки, що до прилучення частин Курщини, Холмщини, Вороніжчини і сумежних губерній і областей, де більшість населення українська, має бути встановлене по згоді організованої волі народів.

Всіх же громадян сих земель оповіщаємо:

Віднині на території Української народної республіки існуюче право власності на землі поміщицькі та інші землі нетрудових хозяйств сільсько-господарського значіння, а також на удільні, монастирські, кабінетські та церковні землі — касується. Признаючи, що землі ті є власність всього трудового народу і мають перейти до нього без викупу, Українська Центральна Рада доручає генеральному секретареві по земельних справах негайно виробити закон про те, як поряdkувати земельним комітетам, обраним народом, тими землями до Українських Установчих Зборів.

Праця робітництва в Українській Народній Республіці має бути негайно упорядкована. А зараз оповіщаємо:

На території Народної Республіки України з цього дня установлюється по всіх підприємствах вісім годин праці.

Тяжкий і грізний час, який перебуває вся Росія, а з нею і наша Україна, вимагає доброго упорядкування виробництва, рівномірного розподілення продуктів споживання і кращої організації праці. І через те приписуємо Генеральному Секретарству праці від цього дня разом з представництвом від робітництва встановити державну контролю над продукцією на Україні, пильнуючи інтересів як України, так і цілої Росії.

Четвертий рік на фронтах ллється кров і гинуть марно сили всіх народів світу. Волею і іменем Української Республіки ми, Українська Центральна Рада, станемо твердо на тому, щоб мир встановлено як найшвидше. Для того ми вживемо рішучих заходів, щоб через Центральне Правительство примусити і спільників і ворогів негайно розпочати мирні переговори.

Так само будемо дбати, щоб на мирному конгресі права народу українського в Росії і поза Росією не було в замиренню порушено. Але до миру кожен громадянин Республіки Україна, разом з громадянами всіх народів Російської Республіки, повинен стояти твердо на своїх позиціях як на фронті, так і в тилу.

Останніми часами ясні здобутки революції було затемнено відновленою карою на смерть. Оповіщаємо:

Однині на землі республіки Української смертна кара касується.

Всім ув'язненим і затриманим за політичні виступи, зроблені до цього дня, як уже засудженим, так і незасудженим, а також і тим, хто ще до відповідальності не потягнений, дається повна амністія. Про се негайно буде виданий закон.

Суд на Україні повинен бути справедливий, відповідний духові народу.

З тою метою приписуємо Генеральному Секретарству судових справ зробити всі заходи до упорядкування судівництва і привести до згоди з правними поняттями народу.

Генеральному Секретарству Внутрішніх Справ приписуємо:

Вжити всіх заходів до закріплення і поширення прав місцевого самоврядування, що являються органами вищої адміністративної влади на місцях, і до встановлення найтіснішого зв'язку і співробітництва його з органами революційної демократії, що має бути найкращою основою вільного демократичного життя.

Так само в Українській народній республіці має бути забезпечено всі свободи, здобуті всеросійською революцією: свободу слова, друку, віри, зібраннів, союзів, страйків, недоторканности особи і мешкання, право і можливість уживання місцевих мов в зносинах з усіма установами.

Український народ, сам довгі роки боровся за свою національну волю і нині, її здобувши, буде твердо охороняти волю національного розвитку всіх народностей, на Україні суших, тому оповіщаємо, що народам: великоруському, єврейському, польському та іншим на Україні признаємо національно-персональну автономію для забезпечення їм права і свободи самоврядування в справах їх національного життя. та доручаємо нашому Генеральному Секретарству Національних Справ подати нам в найближчому часі законопроект про національно-персональну автономію.

Справа продовольча є корінь державної сили в цей тяжкий і відповідальний час. Українська народня республіка повинна напружити всі свої сили і рятувати як себе, так і фронт, і ті частини Російської Республіки, які потребують нашої допомоги.

Громадяне! Іменем Народньої Української Республски в федеративній Росії ми, Українська Центральна Рада, кличемо всіх до рішучої боротьби з усяким безладдям і руїництвом, та до дружнього великого будівництва нових державних форм, які дадуть великій і знеможеній республіці Росії здоровля, сили і нову будучину. Вироблення тих форм має бути переведене на Українських і Всеросійських Установчих Зборах.

Днем виборів до Українських Установчих Зборів призначено 27 грудня (декабря) 1917 року, а днем скликання їх — 9 січня (января) 1918 року.

Про порядок скликання Українських Установчих Зборів негайно видано буде закон.

У Києві, 7 листопада (ноября) 1917 року.

*ЦДАВО України, ф. 1115, оп. 1, спр. 4,
арк. 9 зв. Друкарський пр.*

21.

ІЗ УЛЬТИМАТУМУ РАДИ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ

3 грудня 1917 р.

Виходячи з інтересів єдності і братерського союзу робітників і трудящих, експлуатованих мас у боротьбі за соціалізм, виходячи з визнання цих принципів численними рішеннями органів революційної демократії, Рад, і особливо II Всеросійського з'їзду Рад, соціалістичний уряд Росії, Рада Народних Комісарів ще раз підтверджує право на самовизначення за всіма націями, які пригноблювались царизмом і великоруською буржуазією, аж до права цих націй відокремитись від Росії.

Тому ми, Рада Народних Комісарів, визнаємо народну Українську республіку. Її право зовсім відокремитися від Росії або вступити в договір з Російською республікою про федеративні і тому подібні взаємовідносини між ними.

Все, що стосується національних прав і національної незалежності українського народу, ми, Рада Народних Комісарів, визнаємо зараз же, без обмежень і безумовно. <...>

Ми обвинувачуємо Раду в тому, що, прикриваючись національними фразами, вона веде двозначну буржуазну політику, яка давно вже виражається в невизнанні Радою Рад і Радянської влади на Україні (між іншим, Рада відмовилась скликати, на вимогу Рад України, крайовий з'їзд українських Рад негайно). Ця двозначна політика, що позбавляє нас можливості визнати Раду, як повноважного представника трудящих і експлуатованих мас Української республіки, довела Раду в останній час до кроків, що означають знищення будь-якої можливості угоди.

Такими кроками стали, по-перше, дезорганізація фронту.

Рада переміщує і відкликає односторонніми наказами українські частини з фронту, руйнуючи таким чином єдиний загальний фронт до розмежування, здійсненого лише шляхом організованої згоди урядів обох республік.

По-друге, Рада приступила до роззброєння радянських військ, що знаходяться на Україні.

По-третє, Рада подає підтримку кадетсько-каледінській змові і повстанню проти Радянської влади. Посилаючись завідомо неправдиво на автономні нібито права «Дона і Кубані», прикриваючи цим каледінські контрреволюційні виступи, що йдуть врозріз з інтересами й вимогами величезної більшості трудового козацтва, Рада пропускає через свою територію війська до Каледіна, відмовляючись пропускати війська проти Каледіна.

Стаючи на цей шлях нечуваної зради революції, на шлях підтримки найлютіших ворогів як національної незалежності народів Росії, так і Радянської влади, ворогів трудяшої та експлуатованої маси, кадетів і каледінців, Рада змусила б нас оголосити, без будь-яких вагань, війну їй, навіть якби вона була вже цілком формально визнаним і безспірним органом вищої державної влади незалежної буржуазної республіки української.

В даний же час, зважаючи на всі викладені вище обставини, Рада Народних Комісарів ставить Раді, перед лицем народів Української і Російської республік, такі питання:

1. Чи зобов'язується Рада відмовитись від спроб дезорганізації загального фронту?

2. Чи зобов'язується Рада не пропускати надалі без згоди верховного головнокомандуючого жодних військових частин, які направляються на Дон, на Урал або в інші місця?

3. Чи зобов'язується Рада подавати допомогу військам у справі їх боротьби з контрреволюційним кадетсько-каледінським повстанням?

4. Чи зобов'язується Рада припинити всі свої спроби роззброєння радянських полків і робітничої Червоної гвардії на Україні та повернути негайно зброю тим, у кого вона була забрана?

В разі неодержання задовільної відповіді на ці питання протягом 48 годин, Рада Народних Комісарів вважатиме Раду у стані відкритої війни проти Радянської влади в Росії та на Україні*.

*Хронологічне зібрання законів, указів
Президії Верховної Ради, постанов і
розпоряджень уряду Української
РСР. — К., 1963. — Т. I. — С. 11— 12.*

* Документ підписали В.Ленін і Л. Троцький.

**НОТА ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
РАДІ НАРОДНИХ КОМІСАРІВ**

4 грудня 1917 р.

Генеральний Секретаріат в заявленні Народних Комиссаров о признаванні ими Української Республіки усматриває либо неискренність, либо протиріччя самим себе.

Нельзя одновременно признавать право на самоопределение вплоть до отделения и в то же время грубо покушаться на это право навязыванием своих форм политического устройства самоопределившегося государства, как это делает Совет Народных Комиссаров Великороссии по отношению к Народной Украинской Республіке. Генеральний Секретаріат решительно отвергает всякие попытки вмешательства Народных Комиссаров в дело устройства государственной и политической жизни в Народной Украинской Республіке. Претензии Народных Комиссаров на руководство украинской демократией тем не менее могут иметь какое-либо оправдание, что навязываемые Украине формы политического правления дали на территории самих Народных Комиссаров результаты, отнюдь не вызывающие зависти. Пока в Великороссии развивается анархия, экономический, политический и хозяйственный развал, пока там царят грубый произвол и попрание всех свобод, завоеванных у царизма революцией, — Генеральний Секретаріат не находит нужным повторять этот печальный опыт на территории украинского народа. Украинская демократия в лице украинских советов Рабочих, Солдатских и Крестьянских депутатов, организованных в законном секретариате, вполне удовлетворена как составом этих органов, так и проведением в жизнь ее волеизъявлений. Центральной Радой не удовлетворены великороссийские элементы черносотенного, кадетского и большевистского направления, которым, вероятно, более желателен был бы иной национальный состав Рады, но Генеральний Секретаріат предоставляет полную возможность указанным элементам выехать из территории Украины в Великороссию, где их национальное чувство будет удовлетворено. С этой целью украинскими солдатами были разоружены анархически настроенные великороссийские солдаты, составившие заговор на власть украинского народа и угрожавшие внести в жизнь Украины кровавую братоубийственную войну, анархию и всю ту разгнущанность, которая царит на территории Народных Комиссаров. Солдаты получили возможность беспрепятственного проезда в пределы собственного государства.

Отсюда вытекают и дальнейшие ответы на вопросы Совета Народных Комиссаров.

Единство фронта признает и Генеральний Секретаріат Украинской Народной Республіки, но после того, как Совет Народных Комиссаров Великороссии разрушил этот фронт внесением в него полной дезорганизации, после того, как большевистские части оставляют позиции и оголяют фронт, Генеральний Секретаріат не находит возможным единственно силами украинских частей охранять всю громадную линию фронта. Поэтому он уводит с северного и северо-западного фронтов украинские войска на украинский фронт, объединяющий в настоящее время юго-западный и румынский фронт.

Производится это во имя спасения хоть одной части фронта, и от этой задачи Генеральный Секретариат не отступит ни перед какими препятствиями. Во имя же действительного сохранения и укрепления единства фронта, столь необходимого для успешности всеобщего мира, Генеральный Секретариат предлагает Совету Народных Комиссаров приостановить враждебные действия против украинских частей, находящихся за пределами Украинской республики, и не мешать Генеральному Секретариату в его работе по приведению в порядок расстроенной действиями великороссийских частей украинской армии, нужной для защиты как Украины, так и всей России.

Что касается второго вопроса о пропуске частей через территории Украинской Народной Республики, то Генеральный Секретариат занимает вполне определенную позицию: он признает право на самоопределение каждой национальности или области вплоть до отделения; поэтому навязывать Великокороссии, Дону, Уралу, Сибири, Бессарабии, либо кому другому, свое понимание политического управления Генеральный Секретариат не находит логичным и возможным; тем более не считает правильным помогать одной области навязывать ее понимание.

Генеральный Секретариат считает необходимым образование Центральной Власти всей Российской Республики, но для этого он предлагает иные методы, нежели те, которые употребляются Советом Народных Комиссаров, а именно: добровольное соглашение всех областей и народов Великокороссии, Сибири, Кавказа, Кубани, Дона, Крыма и др. на следующих условиях: 1) Правительство должно быть однородно-социалистическим от большевиков до народных социалистов включительно, 2) должно быть федералистическим.

Только такое правительство правосильно решать вопросы мира всей России.

Наконец, относительно четвертого вопроса, будет ли Рада разоружать неукраинские полки, Генеральный Секретариат заявляет, что на территории Украинской Народной Республики власть принадлежит демократии Украины. Всякие покушения вооруженной силой на эту власть будут подавляться той же силой. Поэтому Генеральный Секретариат, во избежание братоубийственной войны, предлагает Совету Народных Комиссаров отозвать большевистские полки из Украины, Генеральный Секретариат никаких препятствий к выходу их чинить не будет. Так же точно Совет Народных Комиссаров должен предоставить возможность беспрепятственного продвижения воинских частей из Великокороссии и с фронтов на Украину. Состояние войны между двумя государствами Российской Республики Генеральный Секретариат считает убийственным для дела революции и для торжества интересов рабочих и крестьян. Генеральный Секретариат всячески избегает кровавых способов разрешения политических и государственных вопросов, но если Народные Комиссары Великокороссии, принимая на себя все последствия грядущих бедствий братоубийственной войны, принудят Генеральный Секретариат принять их вызов, то Генеральный Секретариат нисколько не сомневается, что украинские солдаты, рабочие и крестьяне, защищая свои права и свой край, дадут надлежащий ответ Народным Комиссарам*.

Рубач М. К истории конфликта между Совнаркомом и Центральной Радой // Летопись революции. — 1925. — № 1. — С. 60—63.

* Ноту підписали В. Винниченко і С. Петлюра.

ІЗ РЕЗОЛЮЦІЙ З'ЇЗДУ РАД РОБІТНИЧИХ, СЕЛЯНСЬКИХ І СОЛДАТСЬКИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ*

4—6 грудня 1917 р.

ВІДПОВІДЬ З'ЇЗДУ ДО НАРОДІВ РОСІЇ

«З'їзд рад селянських, робітничих та вояцьких депутатів України, числом більше 2.500 делегатів, обговоривши ультиматум Ради народніх комісарів Центральної Українській Раді та оповіщення війни Українській Народній Республіці, одноголосно постановив: висловити цілковите довір'я Центральної Українській Раді та Генеральному Секретаріатові і звернутися до всіх селян, робітників та вояків всіх народів революційної Росії з наступною відозвою.

<...>Першим ділом великої революції було проголошення прав всіх народів на самовизначення. Український народ використав це своє право і проголосив Народню Українську Республіку. Цій Народній Республіці Рада народніх комісарів тепер оповіщає війну! З генералом Гінденбургом Рада народніх комісарів веде мирні переговори, а демократії всіх народів України вони ставлять ультиматум і погрожують війною.

На словах Рада народніх комісарів наче б признає право нації на самоозначення аж до відокремлення. Але це тільки на словах, а на ділі власть комісарів намагається брутально вмішуватись в діяльність українського правительства, яке виконує волю законодавчого органа — Центральної Української Ради.

Яке ж це право на самоозначення?! Певне комісари дозволяють самовизначуватись тільки своїй партії, всі ж інші групи людности та народи, вони, як і царське правительство, хочуть тримати під своєю кормигою силою зброї.

Але український народ не для того скинув з себе царське ярмо, щоб запрягтись в ярмо комісарів. І не для того народи Росії прагнуть замирення на фронті, щоби в тилу розпочати ще страшнішу братогубну міжусобну війну в рядах самої демократії.

Центральну Українську Радун народні комісари проголошують буржуазною. Чи ж це правда?

Ні, це наклеп!

Центральну Радун обрано з'їздами робітників, селян та вояків всієї України. Дев'ять місяців вона провадить боротьбу за права демократії та національних меншостей України.

За цей час Центральна Рада зорганізувала коло себе селянство та робітників, з'єднала українське революційне військо, проголосила Народню Українську Республіку в складі федеративної Росії, передала землю без викупу трудовому народові, завела восьмигодинний робочий день та догляд за виробництвом, скасувала кару на смерть, дала амністію за політичні про-

* Місце проведення — м. Київ.

ступки та проголосила національно персональну автономію для меншостей України. Всього цього вона досягла не порушенням прав інших народів, а пошаною до них, не касуванням громадянських та політичних свобод, а їх обороною, не зброєю та насильством, а одвертою організованою політичною боротьбою. От за яку працю народні комісари обізвали Центральну Раду буржуазним правительством.

Та якраз за це вся демократія України підтримувала і буде підтримувати Центральну Раду, яко найвищу в краю владу, утворену спілкою революційних селян, робітників та вояків, до того дня, коли на місце Ради стане верховний господар Землі Української — Українська Установча Рада.

Брати і товариші, — робітники, вояки та селяне! Хіба це ви оповістили війну революційній демократії України? Хіба вам треба душити волю на Україні? Хіба ви вважаєте нас, демократію України, страшнішими ворогами, ніж полчища Гінденбурга?!

Ні, ми цьому не повіримо! Поміркуйте! Скажіть тим, які ведуть вас, — Раді народних комісарів — що вони розпочали злочинне діло. Скажіть їм, що ви не порушите тої братньої згоди між Україною і всіма народами Росії, на яку роблять замах петербурзькі комісари.

Чого ми хочемо? Ми хочемо утворити всеросійську федеративну владу, яка б спіралась на організовану волю народів і країв. Ця влада повинна бути однородно-соціалістичною, від большевиків до народн.соц.включно.

Ми домагаємось негайно загального демократичного замирення. Отсе програма нашої діяльності і наших домагань. Отже питаємо, чи за що програму ви згодитесь приборкати нас гарматами і штиками?!

Спиніться брати і товариші! Щоб ні одна рука селянина, робітника чи вояка не замахнулась на свого брата! Щоб ні одної краплі крові не пролилось в братогубній війні!

Досить крові!

Крім того з'їздом обрано з сього складу по три чоловіки від кожної губернії. Ці делегати, щоб запобігти кровопролиттю, мають роз'їхатись умовляти большевицьке військо не йти війною на Україну. <...>

ПРО ЦЕНТРАЛЬНУ РАДУ

Приймаючи на увагу, що Центральна Українська Рада, представництво в котрій безперестанно поновлюється, складається з всеукраїнських рад селянських, робітницьких та вояцьких депутатів, обраних на всеукраїнських з'їздах та з представництва демократії національних меншостей, через що вона уявляє з себе тимчасовий правомочний законодавчий орган революційної України, і зважаючи на те, що проголошенням третього Універсалу Центральна Рада стала на шлях широких соціальних і політичних реформ та приступила до найшвидшого скликання Українських Установчих Зборів яким єдино може Центральна Рада передати всю повноту влади на Україні, — з'їзд рад селянських, робітницьких та вояцьких депутатів України вважає переобрання Центральної Ради невчасним і непотрібним.

Підкреслюючи своє рішуче домагання, щоб Центральна Рада в своїй далішій роботі стояла твердо на сторожі здобутків революції, поширюючи та

поглиблюючи невпинно свою революційну творчість і обороняючи непохитно класові інтереси трудової демократії, та щоб не відкладаючи скликали в свій час Українську Установчу Раду, яка єдино може виявити справжню волю всієї демократії України, — з'їзд рад селянських, робітничьких та вояцьких депутатів України висловлює на цьому шляху Центральній Раді своє цілковите довір'я і обіцяє їй свою рішучу піддержку.<...>

Робітнича газ. — 1917. — 9 груд.

24.

З ВІДОЗВИ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ДО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

2 січня 1918 р.

Вороги відродження українського народу і Української Держави розпускають всякі брехливі та лихі чутки про владу українських робітників, селян і солдатів — Центральну Раду та її Генеральний Секретаріат, щоб викликати недовір'я до Центральної Ради. Вороги українського народу називають нашу робітничу і селянську Центральну Раду панською, буржуазною, а Генеральний Секретаріат «генеральським» тоб-то складеним ніби-то з генералів.<...>

Такі наклепи роблять чорносотенці, большевики та всякі інші контр-революціонери. Їм треба посіяти серед українського народу як можна більше безладдя, ворожнечи та безчинства, щоб цим ослабити, а потім і зовсім знищити Українську Народню Державу, та знову повернути українські трудящі маси в поневір'яння і визиск усякому панству, а особливо великоруському, яке найбільше винищувало сили й багатства трудової України. Центральна Рада є влада українських робітників, селян та солдатів і вона не може попустити свій народ на поталу ворогам трудящого люду України. Центральна Рада не допустить, щоби всякі поприхачі імперіялістичної великоруської буржуазії зруйнували владу відродженої великої Народньої Республіки Української.

Через те Генеральний Секретаріат Центральної Ради оповіщає: всякий, хто оббріхує і ганить владу українського народу є ворог народу, ворог Української Народньої Республіки і контр-революціонер, бо своїми брехнями викликає непорядок, безчинства, заважає народові через його Правильство взяти в тверді народні руки землю і волю, а тим самим нищить найголовніші здобутки революції. Генеральний Секретаріат, оберігаючи інтереси трудящого народу, рішуче буде боротися зо всіма контр-революціонерами, як би вони себе не називали: чи чорносотенцями, чи большевиками, чи кадетами, чи як инакше.

Генеральний Секретаріат приписує всім судовим і адміністративним установам від цього дня рішуче і без вагання переслідувати всіх контр-революціонерів, які дозволятимуть собі кидати багном у владу українського народу і виступати з брехнями та неправдивими звітками про Центральну Раду і Генеральний Секретаріат. Таких людей треба зараз-же тягти до суду.

Газети, в яких будуть друкуватися не правдиві звістки про Правительство українського трудящегося люду, треба вважати контр-революційними і авторів статей чи редакторів тягти до судової відповідальности за наклепи і образу народньої власти. А тих, хто збройною силою намагатиметься захопити власть, арештовувати і віддавати під воєнно-революційний суд. Всіх громадян, всі громадські і революційні організації вільної України Генеральний Секретаріят кличе до діяльної політичної боротьби зо всякими спробами контр-революції, як чорносотенства так і большевизма, які хочуть дезорганізувати нашу Народню Республіку і тим позбавити селян землі, а всю людність вільного і розумного життя. <...>*

*Вісник Генерального Секретаріату
Української Народньої Республіки. —
1918. — 5 січ.*

25.

ЗАКОН ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ПРО ПЕРСОНАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНУ АВТОНОМІЮ

Січень 1918 р.

Українська Центральна Рада, згідно з Універсалом 7-го листопада 1917 року, ухвалила 9 січня 1918 року наступний закон про персонально-національну автономію.

Ст. 1. Кожна з населяючих Україну націй має право в межах Української Народної Республіки на персонально-національну автономію, цебто право на самостійне упорядкування свого національного життя, що здійснюється через органи національного союзу, владі якого підлягають усі його члени, незалежно від місця їх населення в межах Української Народної Республіки. Це є невід'ємне право націй і ні одна з них не може бути позбавлена цього права або обмежена в ньому.

Ст. 2. Населяючим територію У.Н.Р. націям — великоруській, єврейській і польській — право на персонально-національну автономію дається силою цього закону. Нації ж — білоруська, чеська, молдаванська, німецька, татарська, грецька та болгарська — можуть скористуватися правом персонально-національної автономії, якщо до Генерального Суду про те поступить заява від кожної нації окремо, підписана не менш як 10.000 громадян У.Н.Р. без різниці полу і віри, необмежених по суду у своїх політичних правах, що заявляють про належність своєю до даної нації; Генеральний Суд розглядає заяву у публічному засіданні в строк, не пізніше як через 6 місяців зо дня її подання, сповіщає про свою постанову Генеральний Секретаріат і оголошує її до загальної відомости. Зазначені заяви від націй, які не перелічені в цій статті, подаються на розгляд Парламенту Української Народної Республіки.

Ст. 3. Для здійснення визначеного в ст. 1 права, громадяне У.Н.Р., належні до даної нації, утворюють на території У.Н.Р. національний союз. Чле-

* Вилучено прізвища членів Генерального Секретаріату, які підписали відозву.

нам кожного національного союзу ведуться іменні списки, які в сукупності складають національний кадастр, котрий по складанню публікується до загальної відомости, і кожен громадянин має право вимагати як свого включення в даний національний кадастр, так і виключення з нього, з огляду на заяву про належність його до даної нації.

Ст. 4. Національний союз користується правом законодавства і врядування в межах компетенції, котра точно установлюється в порядку, зазначеному в ст. 7 цього закону.

Національному союзові виключно належить право представництва даної нації, яка живе на території У.Н.Р., перед державними і громадськими установами. Законодатні установи, які видаються національними зборами, в межах компетенції національного союзу (ст. 9), належать до оголошення в загально-установленому порядку.

Ст. 5. З загальних коштів У.Н.Р. та органів місцевого самоврядування відчисляються в розпорядження національного союзу на справи, якими він завідує, із сум, взагалі призначених на ці справи, певні частини, пропорціональні кількості членів даного національного союзу.

Ст. 6. Національний союз установлює свій щорічний бюджет і має право оподатковувати своїх членів на підставах, установлених для загальнодержавного оподаткування; робити за своєю відповідальністю позичку і приймати інші фінансові заходи для забезпечення діяльності національного союзу.

Ст. 7. Обсяг справ, належних до компетенції національного союзу і окремих його органів, як рівно і устрій установ, определяється постановою Установчих Зборів даної нації, котрі разом з цим определяють і порядок змінення його постанов. Прийняті постанови, які торкаються обсягу компетенції національного союзу, належать до розгляду і ствердження Установчими зборами У.Н.Р., або її Парламенту.

Примітка. Незгідности, які можуть виникати з цього приводу між Національними Установчими Зборами і Установчими Зборами У.Н.Р., або її Парламентом, розв'язуються погоджуючою комісією, котра складається з однакового числа представників від цих установ. Постанови погоджуючої комісії переходять на остаточне ствердження Установчих Зборів У.Н.Р., або її Парламенту.

Ст. 8. Національні Установчі Збори утворюються з членів, обраних незалежними до даної нації громадянами У.Н.Р. котрим минуло 20 років, на основі загального, без різниці полу й віри і рівного виборчого права, через безпосередні вибори і таємне голосування, на засаді пропорціонального представництва.

Ст. 9. Органи національного союзу є органи державні. Вищим представницьким органом національного союзу є Національні Збори, які обираються членами союзу на основах, зазначених в ст. 8. Вищим законодавчим органом союзу є Національна Рада, котра обирається Національними Зборами і перед ними відповідає.

Ст. 10. Всі суперечки по питанню компетенції, які виникатимуть між органами національного союзу, з одного боку, та органами державного урядування, місцевого самоврядування і національних союзів, — з другого боку, розв'язуються адміністративним судом.

Ст. 11. Національні союзи У.Н.Р. мають право єднатися з існуючими в межах Російської Федеративної Республіки національними союзами відповідних націй.

Народна воля. — 1918. — 12 (25) січ.

26.

ІЗ ІV УНІВЕРСАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Січень 1918 р.

Народе України!

Твоєю силою, волею, словом утворилась на Українській Землі вільна Українська Народня Республіка...

Та в трудну годину народилась воля України. Чотири роки жорстокої війни обезсилили наш край і народ. Фабрики не виробляють товарів. Підприємства здержують свою працю, залізні дороги розбиті, гроші падають у ціні. Кількість хліба зменшується. Наступає голод. По краю розмножилися ватаги грабіжників і убийників, особливо, коли з фронту рушило російське військо, створюючи криваву різню, безлад і руїну на нашій землі.

З приводу всього того не могли відбутися вибори до Українських Установчих Зборів у визначенім нашим попереднім Універсалом реченні й не могли відбутися ті Збори, визначені на нинішній день, щоб перебрати з наших рук тимчасову найвищу революційну владу над Україною, установити лад у нашій Народній Республіці й зорганізувати нове Правительство.

А тим часом петроградське Правительство Народних Комісарів виповіло війну Україні, щоб повернути вільну Українську Республіку під свою владу, і посилає на нашу землю свої війська — червону гвардію, большевиків, які грабують хліб у наших селян і без ніякої заплати вивозять його в Росію, не залишаючи навіть зерна, приготовленого на засів, убивають невинних людей і сіють усюди анархію, убийство й злочин.

Ми, Українська Центральна Рада, робили всякі заходи, щоб не допустити до тої братовбивчої війни двох сусідніх народів, але петроградське Правительство не пішло нам назустріч і веде далі криваву боротьбу з нашим народом і Республікою.

Крім того, те ж саме петроградське Правительство Народних Комісарів починає проволікати закінчення миру й закликає до нової війни, називаючи її «святою». Знов полетить кров, знов нещасний робочий люд буде мусіти приносити в жертву своє життя.

Ми, Українська Центральна Рада, вибрана з'їздами селян, робітників і солдатів України, в ніякім разі не можемо згодитися на те, ніяких війн підтримувати не будемо, бо український народ бажає миру й мир повинен прийти можливо якнайскорше.

Та для того щоб ні російське Правительство, ні ніяке інше не ставило перешкод Україні в установленні того бажаного миру, для того щоб повести свій край до ладу, творчої праці, закріплення революції й нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім горожанам України.

Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу.

З усіма сусідніми державами, а саме: Росією, Польшею, Австрією, Румунією, Туреччиною й іншими ми бажаємо жити в згоді й приязни, але ніяка з них не може вмішуватися в життя самостійної Української Республіки.

Власть у ній буде належати тільки до народу України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі Збори, будемо правити ми. Українська Центральна Рада, представництво робочого народу — селян, робітників і салдатів та виконуючий орган, який віднині буде називатися Радою Народніх Міністрів.

І отес, перш усього, поручаємо Правительству нашої Республіки, Раді народніх Міністрів від сього дня вести початі вже мирові переговори з осередніми державами вповні самостійно й довести їх до кінця, не звертаючи уваги на ніякі перешкоди з боку яких-небудь інших частей бувшої Російської імперії та встановити згоду, щоб наш край почав своє життя в спокою й мирі. Щодо так званих большевиків і інших напасників, які розграблюють і руйнують наш край, то поручаємо Правительству Української Народньої Республіки твердо й рішучо взятися за боротьбу з ними, а всіх громадян нашої Республіки закликаємо, щоб вони, не жаліючи свого життя, обороняли добробут і волю нашого народу. Народня Українська Держава повинна бути очищена від насланих з Петрограда наємних наїздників, які порушують права Української Республіки.

Безмірно тяжка війна, почата буржуазними правительствами, вимучила наш народ, винищила наш край, знівечила добробут. Тепер сьому треба покласти край.

Одночасно з тим, коли армія буде демобілізуватися, поручаємо розпускати солдатів, а після затвердження мирових договорів розпустити армію зовсім, на місце постійної армії завести народню міліцію, щоб наше військо служило обороні робочого люду, а не забаганкам пануючих верств.

Знищені війною і демобілізацією місцевости мають бути відбудовані при помочи державного скарбу.

Коли наші вояки вернуться додому, народні ради — громадські й повітові й городські думи мають бути перевибрані в часі, який буде установлений, щоб і вони мали в них голос. Між тим щоб установити таку власть, до якої мали б довір'я й яка спіралася б на всі революційно-демократичні верстви народу, має Правительство додати до помочи місцевим самоврядуванням ради робітничо-селянських і солдатських депутатів, вибраних із місцевих людей.

В земельних справах комісія... вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу, прийнявши за основу скасування власности й соціалізацію землі згідно з нашою постановою на 7 сесії.

Сей закон буде розглянено за кілька днів на повній сесії Центральної Ради, й Рада Міністрів уживе всіх засобів, щоб передача землі земельними комітетами в руки трудящих відбулася ще з початком весняних робіт.

Ліси, води й усі підземні багатства, як добро українського трудового народу, переходять у розпорядження Народньої Української Республіки.

...Раді Народніх Міністрів поручаємо негайно пристосувати всі заводи й фабрики до мирних обставин, до виробу продуктів, необхідних для робочих мас.

Та сама війна дала сотки тисяч безробітних і інвалідів... Правительство Республіки має підняти промисел держави, має зачати творчу роботу по всіх галузях, де всі безробітні могли б найти працю й приложити свої сили, й прийняти всі міри для забезпечення покаліченим і потерпівшим від війни.

При старім ладі торгівлі й всілякі посередники наживали на бідних, пригноблених клясах надмірі капітали.

Відтепер Українська Народня Республіка бере в свої руки найважніші області торгівлі й усі доходи з неї обертає на користь народу.

Торговлю товарами, які мається привозити з-за границі й вивозити за границю, вестиме сама наша держава, щоб не було такої доріжні, через яку завдяки спекулянтам терплять найбідніші верстви.

Для виконання сього доручаємо Правительству Республіки вробити й представити до затвердження закони про се, також про монополі заліза, вугля, шкур, тютюну й інших продуктів і товарів, з котрих податки найбільше обтяжували робочі кляси в користь нетрудових.

Так само поручаємо установити державно-народню контролю над усіма банками... Відтепер кредитова поміч банків має йти передовсім на піддержку трудовому населенню й на розвиток народнього господарства Української Народньої Республіки, а не для спекуляції й ріжнородної банкової експлуатації.

На ґрунті анархії, неспокоїв у життю й недостачі продуктів зростає невдоволення серед деяких частин населення. Тим невдоволенням користуються ріжні темні сили й тягнуть неосвідомлених людей до старих порядків. Сі темні протиреволюційні сили бажать знову піддати всі вольні народи під одно царське ярмо — Росії. Рада Народніх Міністрів повинна безпошадно боротися з усіма контрреволюційними силами й кожного, хто призиває до повстання проти самостійної Української Народньої Республіки й до повороту старого ладу, — карати яко за державну зраду.

Всі демократичні свободи, проголошені Третім Універсалом Української Центральної Ради, потверджуються й окремо проголошується: в самостійній Українській Народній Республіці всі народи користуються правом національно-персональної автономії, яку признано за ними законом 22 січня.

Все перечислене в Універсалі чого не вміємо виконати ми. Центральна Рада й наша Рада Міністрів, у найближчі тижні виконують, справдять і до окончного ладу доведуть Українські Установчі Збори.

Ми поручаємо всім нашим громадянам перевести вибори як найбільш енергично, підняти всі зусилля, щоб підрахунок голосів був закінчений як найскорше, щоб за пару тижнів зібралися наші Установчі Збори, — найвищий господар і управитель нашої землі, й Конституцією нашої незалежної Української Народньої Республіки закріпили свободу, порядок і добробут на добро всього трудового народу її на тепер і на будучі часи. Сей найвищий наш орган має рішити про федеративну зв'язь з народніми республіками колишньої російської імперії.

*Винниченко В. Відродження нації. —
Ч. II. — С. 244—252.*

**ІЗ МИРНОГО ДОГОВОРУ МІЖ УКРАЇНСЬКОЮ НАРОДНОЮ
РЕСПУБЛІКОЮ І НІМЕЧЧИНОЮ, АВСТРО-УГОРЩИНОЮ,
БОЛГАРІЄЮ, ТУРЕЧЧИНОЮ**

9 лютого 1918 р.

**МИРНИЙ ДОГОВІР
між Українською Народною Республікою з одної,
а Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією
і Туреччиною з другої сторони**

Тому, що Український Народ в протягу сучасної світової війни проголосив себе незалежним і виразив бажанє привернути мирний стан між Українською Народною Республікою і державами, що знаходять ся у війні з Росією, постановили правительства Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії і Туреччини заключити мировий договір з правительством Української Народної Республіки; вони хотять сим вчинити перший крок до тривалого і для всіх сторін почесного світового мира, котрий не тільки має покласти кінець страхіттям війни, але також має вести до привернення дружніх відносин між народами на поли політичному, правному, господарському і умовому. В тій цілі до навізання мирових переговорів в Берестю Литовським зібрали ся повновласники вище означених правительств. <...>

Стаття І

Українська Народня Республіка з одної і Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина з другої сторони заявляють, що воєнний стан між ними покінчений. Сторони, заключуючі договір, рішили ся надалі жити взаємно в мирі і дружбі.

Стаття ІІ

1) Між Українською Народною Республікою з одної і Австро-Угорщиною з другої сторони, оскільки ті дві держави граничитимуть з собою, будуть ті границі, які існували між Австро-Угорською Монархією і Росією перед вибухом війни.

2) Дальше на північ ітиме границя Української Народної Республіки починаючи від Тарнограду, загально по лінії Білгорай — Щєбогшин — Красностав — Пуґачів — Радин — Межирічє — Сарнаки — Мельник — Високо Литовськ — Каменець Литовськ — Прушани — Вигоновське Озеро.

Подрібно установлюватиме границю мішана комісія після етнографічних відносин і з узглядненєм бажань населення.

3) На випадок, якби Українська Народня Республіка мала граничити ще з якою іншою державою Почвірного Союзу, то що-до того застерігають ся окремі умови.

Стаття ІІІ

Опорожнюванє занятих областей почнеться негайно по ратифікації сього мирового договору.

Спосіб переведення опорожнення і передачі опорожнених областей означуть повновласники інтересованих сторін.

Стаття IV

Дипломатичні і конзулярні зносини між сторонами, що заключають договір, почнуться зараз по ратифікації мирового договору. Для можливо найбільшого допущення конзулів обох сторін застерігають ся окремі умови.

Стаття V

Сторони, що заключають договір, зрікаються взаємно звороту їх воєнних коштів, себто державних видатків на провадження війни, як також звороту їх воєнних шкід, то є тих шкід, які повстали для них і їх горожан у воєнних областях через військові зарядження з включенєм всіх реквізицій зроблених у ворожому краю.

Стаття VI

Воєнні полонені з обох сторін будуть відпущені до дому, хибаби вони схотіли за згодою держави, в котрій вони перебувають, залишитися в її областях або удатися до іншого краю.

Питання, що з тим стоять у зв'язку, погоджуються в окремих договорах, передбачених в VIII статті.

Стаття VII

Сторони, які заключають договір, прийшли в справі господарських зносин до слідууючої згоди:

І. Сторони, які заключають договір, зобов'язують ся взаємно нав'язати негайно господарські зносини і устроїти обміну товарів на підставі слідууючих постанов:

До 31 липня біжучого року треба буде переводити взаємну обміну лишків найважніших сільсько-господарських і промислових виробів для покриття біжучих потреб згідно з такими постановами:

а) Кількість та рід витворів, котрих обміну передбачено в попередньому уступі, означить по обох сторонах комісія, яка складається з однакової кількості членів з обох сторін і збирається негайно після підпису мирового договору.

б) Ціни витворів при згаданій обміні товарів означає по взаємній згоді комісія, котра складається з рівної кількості представників обох сторін.

в) Розрахунок відбувається в золоті на такій основі: 1000 німецьких державних марок в золоті рівні 462 карбованцям в золоті Української Народньої Республіки, а також рівні 462 рублям в золоті бувшого російського царства (1 рубель рівняється 1/15 імперіяла), або 1000 австрійських і угорських корон в золоті рівні 393 карбованцям 78 грошам в золоті Української Народньої Республіки, рівні 393 рублям 78 копійкам в золоті бувшого російського царства (1 рубель рівняється 1/15 імперіяла). <...>

Берестейський мир. Спомини та матеріали. — Л.; К., 1928. — С. 303—307.

**ДЕКЛАРАЦІЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО
КОМІТЕТУ РАД УКРАЇНИ**

7 березня 1918 р.

1. Мы никогда не рассматривали Украинскую Советскую Республику как национальную республику, а исключительно как Советскую Республику на территории Украины.

2. Мы никогда не стояли на точке зрения полной независимости Украинской Народной Республики, рассматривая ее как более или менее самостоятельное целое, связанное с общероссийской Рабоче-Селянской Республикой федеративными узами.

3. Одновременно мы не возражали против образования различных советских объединений, оставляя разрешение вопроса о взаимоотношениях их как с краевой, так и центральной общедеревитивной Советской властью до более подходящего времени.

4. В настоящий момент, когда объединенная буржуазия, частью открыто, как Центральная Украинская Рада и ее новейшие союзники австро-германские империалисты, частью скрыто, как буржуазия российская, Дон, Крым и др., грозят раздавить Рабоче-Селянскую власть Украины, при том Украину в границах III и IV универсалов, т.е. в том числе и те части Украины, которые составляют Донскую, Донецкую, Крымскую и Одесскую Советские Республики, именно теперь особенно необходимо тесное объединение всех советских организаций.

5. Центральный Исполнительный Комитет призывает все Советы к такому объединению на следующих основаниях:

а) Объединение создается в целях всемерной вооруженной защиты Советской власти на территории, на которой организуется особый Комитет по борьбе с контрреволюцией из представителей поименованных п. 4 Советских Республик;

б) Ни одна из входящих в союз Республик не может без ведома и согласия правительств остальных республик выйти из объединения и заключать секретные соглашения;

в) К этому Комитету переходит вся полнота власти по формированию, организации и руководству военно-техническими силами;

г) Военно-оперативные части находятся целиком и исключительно в руках общего главного командования и всеми военными силами распоряжается только это главнокомандование;

д) Главнокомандующим войсками Украинской Народной Республики и общим главнокомандующим всеми военными силами назначается т. Овсенко (Антонов).

6. Все средства, необходимые для успешного ведения гражданской войны (финансы, продовольствие, обмундирование, оружие и т.п.), распределяются объединенными комитетами.

7. В целях создания всех необходимых объединенных организаций на 15 марта 1918 года в Екатеринославе созывается конференция представителей переименованных Республик по два представителя от правительства каждой Республики.

Вест. Украинской Народной Республики. — 1918. — 9 берез.

29.

З ВІДОЗВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

11 березня 1918 р.

До громадян Української Народної Республіки

ОПОВІЩЕННЯ

Україна пережила тяжкі часи, яких давно не переживала. Саме в той час, як Центральна Рада доводила до кінця своє діло — мир з Західними сусідами і роспушення до дому втомленого, змученого війська, задоволення нашого селянства і робітництва земельним і робітничим законодавством і готовилась передати далі порядок нашої визволеної Україною новому господареві — Українським Установчим Зборам, найшли на нас російські большевики.

Пішов огонь і руїна по землі нашій. Горіли города і села. Лилася невинна кров і нищилось все багатство землі нашої.

Большевики збаламутили багато і наших людей, особливо салдатів, фальшивими чутками і порожніми обіцянками, котрих вони не могли здійснити, і захитали оборону нашої країни, їх підтримували також ті прихильники царської влади, нищителі трудяшого народу, що не хотіли допустити, щоб Україна була вільною і незалежною, щоб зістались в силі свободи, проголошені третім і четвертим нашим Універсалом.

Російське Правительство большевицьких народніх комісарів завзялося знищити Українську Центральну Раду й постановлене нею Правительством Народніх Міністрів. <...>

Але весь цей час — і під обстрілом Києва і під час виходу свого не переривали вони своєї роботи коло забезпечення волі України й її трудячого люду. Центральна Рада прийняла закон земельний, що всю землю передає трудовому народові, ухвалила закон про робочий восьмигодинний день. Постановила організувати громадські роботи для безробітних і призначила на це 100 мільонів карбованців. Довела до кінця і діло миру, і в самий час, коли большевики входили до Києва, в Берестю делегати України підписали мир з Германією, Австро-Угорщиною, Болгарією й Туреччиною — мир почесний і гідний, який вертав Україні всі землі і всіх полонених без усяких оплат.

Українське військо, яке вірне зісталось при Центральній Раді, за той час завзято билось з большевиками. Про те бачучи, що ця боротьба затягається, і своїми силами не можна буде скоро вигнати з України ворогів і завести ладу, а весна надходить, і для роботи мусить бути лад і порядок, Рада Народніх Міністрів постановила прийняти допомогу нових, замирених сусідів — Германії і Австрії, щоб за поміччу їх війська яко мога скоріше очистити край наш.

Вороги нашої волі з цього приводу почали лякати людей, що тепер, як німці йдуть на Україну, то це кінець української волі, кінець свободам, знов будуть панувати пани, а селянам землі не буде.

А це не правда.

Українська Центральна Рада, як проголосила своїм четвертим Універсалом незалежність і самостійність Української Народньої Республіки, так при тій самостійности й незалежности стоїть і буде їх боронити від усякого замаху.<...>

І Українська Центральна Рада не має наміру задержувати в своїх руках влади довше, ніж можуть зібратись Всенародні Збори. Українські Установчі Збори, призначені на день 2 лютого, не могли зібратись через большевицький наступ. В цій хвилі ще не відомо, і де встигли відбутись вибори, а де ні і чи не знищено результатів тих виборів. Але в кожному разі Центральна Рада як тільки можна скорше постарается скликати вибранців народніх, вибраних загальним, рівним, прямим тайним і пропорціональним голосуванням і передасть їм владу.<...>

Дано в Києві, року 1918 дня 11-го березня, в свято народження Тараса Шевченка.

*Робітнича газ. — 1918. —
13 берез.*

30.

ГРАМОТА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

29 квітня 1918 р.

Громадяне України!

Всім Вам, козаки та громадяне України, відомі події посліднього часу, коли джерелом лилася кров краших синів України і знову відродившася Українська Держава стояла коло краю загибелі.

Спаслась вона дякуючи могутньому підтриманню центральних держав, які, вірні своему слову, продовжують і по цей час боротись за цільність і спокій України.

При такій піддержці у всіх зродилась надія, що почнеться відбудовання порядку в Державі й економічне життя України вийде, врешті, в нормальне русло.

Але ці надії не справдились.

Бувше Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього.

Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробіття збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті для багатющої колись-то України встає грізна мара голоду.

При такому становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку Державну Владу, яка здібна була-б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці.

Як вірний син України, я рішив відкликнутись на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади.

Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України.

Управління Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтуванні нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України.

Центральна і Мала Рада, а також всі земельні комітети з нинішнього дня розпускаються. Всі Міністри і товариші звільняються.

Всі інші урядовці, працюючі в державних Інституціях, зістаються на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обов'язків.

В найближчий час буде виданий закон, установаючий новий порядок виборів до Українського Сойму.

До цього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законности в Українській Державі, буду домагатись негайного виконання всіх державних розпоряджень і буду підтримувати авторитет влади, не спиняючись ні перед якими самими крайніми мірами.

Права приватної власности — як фундаменту культури і цивілізації, відбудовуються в повній мірі, і всі розпорядження бувшого Українського Уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відміняються і касуються. Відбувається повна свобода по зробленню купчих по куплі-продажі землі.

Поруч з цим будуть прийняті міри по відчуженню земель по дійсній їх вартості від великих власників, для наділення земельними участками мало-земельних хліборобів.

Рівночасно будуть твердо забезпечені права робітничого класу. Особлива увага буде звернена на поліпшення правового становища і умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не кидали своєї відповідальної праці.

В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи.

Передбачаю всю трудність стаючої переді мною праці і молю Бога дати мені силу, аби гідно виконати те, що я вважаю своїм обов'язком перед рідною Україною в сучасний виключний і критичний для неї час.

Мені далекі і чужі які-б-то не було власні побудження, і головною своєю метою я ставлю користь і благо народу і всім дорогої нам України.

В цій свідомості кличу всіх Вас, громадян і козаків України — без різниці національності й віросповідання — допомогти мені і моїм працівникам і співробітникам в нашому загальному велико відповідальному ділі.

Гетьман Всієї України
Отаман Ради Міністрів
29 квітня 1918 р., м. Київ.

Павло Скоропадський
М. Устимович

*Державний віст. — 1918. —
16 трав.*

ІЗ ЗАКОНІВ ПРО ТИМЧАСОВИЙ ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

29 квітня 1918 р.

Тимчасово до вибрання Сойму й відкриття його діяльності державний устрій України й порядок керування ґрунтується на отсих законах:

ПРО ГЕТЬМАНСЬКУ ВЛАДУ

1) Влада управи належить виключно до Гетьмана України в межах всієї Української Держави.

2) Гетьман стверджує закони й без його санкції ніякий закон не може мати сили.

3) Гетьман призначає Отамана Ради Міністрів. Отаман Міністрів складає Кабінет і представляє його в повнім складі на затвердження Гетьмана. Гетьман затверджує і скасовує Кабінет у повнім його складі. Гетьман приймає і звільняє інших урядових осіб в раді, коли для останніх не обґрунтовано законом иншого порядку призначення і звільнення.

4) Гетьман є найвищий керувачий всіх зносин Української Держави з закордонними державами.

5) Гетьман є верховний воєвода Української Армії та Фльоти.

6) Гетьман оголошує облоги на військовім, осаднім або виключнім стані.

7) Гетьманови належить помилування засуджених, полегчення кари й загальне прощання зроблених проступних подій з касуванням проти них переслідування і визволення їх від суду й кари, а також складання державних поборів і даровання милости в особистих випадках, коли сим не порушаються нічий охоронені законом інтереси та громадянські права.

8) Накази й розпорядки Гетьмана закріплюються Отаман-Міністром або відповідним йому Міністром. <...>

ПРАВА Й ОБОВ'ЯЗКИ УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ І ГРОМАДЯН

11) Умови придбання прав українського козацтва та громадянства а так само їх утрачення означаються законом.

12) Захист Рідного Краю се обов'язок кожного козака та громадянина Української Держави.

13) Українські козаки та громадяни повинні платити установлені законом податки й мита, а також відбувати повинности згідно з постановою закону.

14) Ніхто не може підлягати переслідуванню за проступне діланне иншим способом, як тільки означеним законом.

15) Ніхто не може бути затриманий під сторожею инакше, як лише у випадках, означених законом.

16) Ніхто не може бути суджений і покараний инакше, як тільки за проступні ділання передбачені існуючими в час їх здійснення законами.

17) Оселя кожного непорушна. Робити обшукування й арешт в будинку без згоди його господаря можливо не инакше, як у випадках і в порядку, означених законом.

18) Кожний український козак і громадянин має право вільно вибирати мешкання і працю, набувати і продавати майно та без заборони виїжджати за кордон Української Держави.

19) Власність непорушна. Примусове вивласення нерухомого майна, коли се необхідно для якої небудь державної чи громадської користи, можливе не инакше, як за відповідну платню.

20) Українські козаки та громадяни мають право робити зібрання, в межах, нешкідливих законам, мирно й без зброї.

21) Кожний може в межах, установлених законом, висловлювати й писати свої думки, а так само розповсюджувати їх шляхом друку або іншими засобами.

22) Українські козаки та громадяни мають право гуртувати громади й спілки в межах, непротивних законам. <...>

ПРО РАДУ МІНІСТРІВ І ПРО МІНІСТРІВ

34) Напрямок і об'єднання праці окремих секцій по прикметам як законодавства, так і найвищої Державної Управи складається на Раду Міністрів.

35) Керування ділами Ради Міністрів складається на Генерального Секретаря і на підлягаючу йому Державну Генеральну Канцелярію.

36) Отаман-Міністер і Міністри відповідають перед Гетьманом за загальний хід державної управи. Кожний з них окремо відповідає за свою діяльність і розпорядки.

37) За проступні по посаді ділання Отаман-Міністер і Міністри підлягають громадській і карній відповідальности на основах, в законі означених. <...>

ПРО ГЕНЕРАЛЬНИЙ СУД

42) Генеральний Суд Української Держави уявляє собою найвишого хоронителя і захистника закону та Найвищий Суд України для справ судівництва й адміністративних.

43) Генеральний Суд оголошує до загальної відомости всі законні й накази Уряду, слідкуючи за законністю їх видання.

44) Порядкуючий Генеральний Суддя та всі Генеральні Судді призначаються Гетьманом.

Гетьман всієї України
Отаман Ради Міністрів
29 квітня 1918 р., Київ

Павло Скоропадський
Микола Устимович

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т. 1. —
С. 386--389.*

ІЗ РЕЗОЛЮЦІЙ І З'ЇЗДУ КП(б)У

Листопад 1918 р.

1. Всі соціальні групи населення України поділилися на два основні табори: табір, що стоїть на боці соціалістичної революції, і табір контрреволюційний, що стоїть проти неї. Табір контрреволюційний, у свою чергу, має два основні підрозділи: по-перше, фінансово-капіталістично-поміщицький і, по-друге, дрібнобуржуазно-куркульсько-інтелігентський.

2. Відповідно до цього на Україні є три *головні* політичні центри притягання:

а) німецько-гетьманський;

б) націоналістичний центр решток Центральної ради;

в) радянський.

Виходячи з того, що:

1) Україна економічно нерозривно зв'язана з Росією;

2) економічна єдність України і Росії за останнє 10-ліття створила міцний базис для єдності боротьби пролетаріату України і Росії;

3) відокремлення України від Росії, як в силу цього, так і в силу всієї міжнародної обстановки, має характер тимчасової окупації;

4) ідея «самостійності» України, під ширмою якої німецькі імперіялісти загарбували й поневолювали Україну під ярмо капіталістів та поміщиків, остаточно дискредитована в найширших трудових масах України;

5) повстання на Україні розгортається під лозунгом відновлення революційного возз'єднання України з Росією, ---

І з'їзд Комуністичної партії України вважає, що завданням нашої партії на Україні є: рішуче порвавши з помилками минулого, боротися за революційне об'єднання України з Росією на засадах пролетарського централізму в межах Російської Радянської Соціалістичної Республіки, на шляху до утворення всесвітньої пролетарської комуні.

Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: У 2 т. — К., 1976. — Т. 1. — С. 14--15, 20.

ВІДОЗВА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ

1 листопада 1918 р.

Український Народі!

Голосимо тобі вість про твоє визволення з віковичної неволі. Віднині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави.

Дня 19 жовтня твоєю волею утворилася на українських землях бувшої австро-угорської монархії Українська Держава і її найвища власть. Українська Національна Рада.

З нинішнім днем Українська Національна Рада обняла владу в столичному місті Львові і на цій території Української Держави.

Український Народі!

Доля Української Держави в Твоїх руках. Ти станеш як непобідний мур при Українській Національній Раді і відпнеш усі ворожі замаху на Українську Державу.

Заки будуть установлені органи державної влади в законнім порядку українські організації по містах, повітах і селах мають обняти всі державні краєві і громадські уряди і в імені Української Національної Ради виконувати владу.

Де сього ще не зроблено, дотеперішні неприхильні Українській Державі уряди мають бути усунені.

Всі жовніри української народности підлягають від нині виключно Українській Національній Раді і приказам установлених нею військових властей Української Держави. Всі вони мають стати на її оборону. Українських жовнірів з фронтів відкликається отсим до рідного краю на оборону Української Держави.

Все здібне до оружжя українське населення має утворити боєві відділи, які або ввійдуть в склад української армії або на місцях оберігатимуть спокій і порядок. Особливо мають бути оберігані залізничі, пошта й телеграф.

Всім горожанам української держави без різниці народности і віросповідання заporučається горожанську, національну і віроісповідну рівноправність.

Національні меншости Української Держави — Поляки, Жиди, Німці — мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради.

Аж до видання законів Української Держави обов'язують дотеперішні закони, на скільки вони не стоять у противенстві до основ Української Держави.

Як тільки буде забезпечене й укріплене існування Української Держави, Українська Національна Рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного виборчого права Установчі Збори, які рішать про дальшу будучність Української Держави.

Склад утвореного Українською Національною Радою кабінету і його програму оголоситься.

Український народі!

Всі свої сили, все посвяти, щоб укріпити Українську Державу!

Львів, 1 листопада 1918 р.

Українська Національна Рада.

*Конституційні акти України.
1917—1920. — К., 1992. —
С. 94—95.*

**ГРАМОТА ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО
ПРО ФЕДЕРАЦІЮ УКРАЇНИ З РОСІЄЮ**

14 листопада 1918 р.

Перемир'я між Німеччиною й Державами Згоди заключено. Найкривавіша війна скінчилась, і перед народами всього світу стоїть складне завдання утворити основи нового життя.

Серед решти частин багатострадалної Росії на долю України випала порівнюючи більш щаслива доля. При дружній допомозі Центральних Держав вона зберегла спокій аж до нинішнього дня. Ставлячись із великим почуттям до всіх терпінь, які переживала рідна їй Великоросія, Україна всіма силами старалась допомогти своїм братам, оказуючи їм велику гостинність і піддержуючи їх всіма можливими засобами в боротьбі за відновлення в Росії твердого державного порядку.

Нині перед нами нове державне завдання. Держави Згоди були приятелями колишньої єдиної Російської Держави. Тепер, після пережитих Росією великих заворушень, умови її майбутнього існування повинні, безумовно, змінитися. На інших принципах, принципах федеративних повинна бути відновлена давня могутність і сила всеросійської держави. В цій федерації Україні належить зайняти одне з перших місць, бо від неї пішов порядок і законність краю і в її межах перший раз свobodно віджили всі пригноблені та пригноблені большевицьким деспотизмом громадяни бувшої Росії. Від неї ж вийшла дружба й єднання з славним Всевеликим Доном і славними Кубанським і Терським Козацтвами. На тих принципах, які — я вірю — поділяють усі союзники Росії, Держави Згоди, а також яким не можуть не співчувати без винятку інші народи не тільки Європи, але й усього світу, повинна бути збудована майбутня політика нашої України. Їй першій належить виступити в справі утворення всеросійської федерації, якої кінцевою метою буде відновлення великої Росії.

В досягненні цієї мети лежить заповідь добробуту як усієї Росії, так і забезпечення економічно-культурного розвитку цілого українського народу на міцних підставах національно-державної самобутності. Глибоко переконаний, що інші шляхи були б загибеллю для самої України, я кличу всіх, кому дорога її майбутність, тісно зв'язана з будучиною і щастям всієї Росії, з'єднатися біля мене і стати грудьми на захист України й Росії. Я вірю, що цій святій патріотичній справі ви, громадяни й козаки України, а також і решта людности, дасте сердечну й могутню підтримку.

Новосформованому нами кабінетові я доручаю найближче виконання цього великого історичного завдання.

Павло Скоропадський
14 листопада 1918 р.
Місто Київ.

*Кедрин І. Паралелі в історії України:
З нагоди 50-річчя Ризького миру. —
Нью-Йорк, 1971. — С. 83—84.*

ВІДОЗВА ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

15 листопада 1918 р.

«Громадяне!»

Генерал російської служби П.Скоропадський, порозумівшись у квітні 1918 року з німецькими генералами, штиками німецьких, — тоді ще не вільних, підлеглих їм салдатів, — назвавшись гетьманом, захопив владу на Україні й скасував Українську Народню Республіку.

З того менту зачалось нищення всіх народніх прав та нечувані знущання над демократією України жандармів і поліцаїв старого царського ладу. Клясова помста поміщиків та буржуазії дійшли до такої міри, якої не знав і царський режим.

І що більше панування генерала-гетьмана посувало Україну до єдиної неділимої Росії, то лютіше, отвертіше й цинічніше ставало топтання прав народу й глузування пануючих кляс над усіма здобутками революції, як політично-соціальними, так і національними.

Останнім зрадницьким актом генерала-гетьмана П. Скоропадського про скасування самостійности Української Держави український народ віддається остаточно на поталу поміщицько-бюрократичній реакції та на цілковите поневолення. Сформований новий Уряд із представників реакційних кляс, які мають творити єдину неділиму Росію, виразно говорить про те, що чекає український народ, коли він не встане рішуче й до останнього чоловіка в оборону свого життя.

Український Національний Союз, яко найвище представництво організованої української демократії, вживав до останнього дня всіх заходів, щоб без пролиття крови й дезорганізації громадського життя захистити і одстояти права народу. Але всі мирні заходи української демократії весь час зустрічали лютий опір з боку поміщиків, бюрократії та буржуазії.

Отже настав час залишити мирні заходи.

Од імени організованої української демократії, від усього активного народнього громадянства, яке обрало нас, ми, Директорія Української Народньої Республіки, сим оповіщаємо:

Генерал Павло Скоропадський є насильник і узурпатор народньої влади. Все Правительство його, як протинародне, протинаціональне, оповіщаємо недійсним.

Пропонуємо генералу П. Скоропадському й його міністрам залишити обманом і насильством захоплені ними урядові посади.

В ім'я спокою, порядку в Республіці пропонуємо зробити це негайно, без пролиття крови.

Офіцерським руським організаціям пропонуємо мирно скласти зброю й виїхати з меж України, куди хто хоче. В противному разі місце висилки їх буде призначено Урядом Української Народньої Республіки.

Застерігаємо генерала Скоропадського, його міністрів, руських офіцерів і всіх, хто з ними, що всякі насильства, утиски, образи й пошкодження українцям, а також демократичним особам і організаціям якої будь національності викличуть помсту, вибух якої ніхто не зможе спинити. В інтересах цих груп і осіб пропонуємо утриматись від агресивних заходів проти демократії.

Німецьке вояцтво демократичної Германської Республіки оповіщаємо, що українська демократія більш не може терпіти насильств, знущання й злочинного для всього краю панування монархічно-поміщицької реакції й зброєю в руках буде обстоювати права поневоленого народу. Ми віримо, що салдати германського визволеного народу поставляться до боротьби пригніченого українського народу відповідно до своєї гідності.

Всім громадянам заявляємо:

Хто стоїть за утиск та експлуатацію селянства та робітництва; хто хоче панування жандармів і охранок; хто може спокійно дивитись на розстріл мирних студентів озвірілими руськими офіцерами. — той нехай виступає разом з гетьманом і його урядом за єдину неділимую гетьмансько-монархічну Росію проти волі демократії Української Народньої Республіки.

Всі останні чесні громадяне, як українці так і не-українці, повинні разом з нами стати збройною дружною силою проти ворогів і злочинців народу й тоді всі соціальні й політичні здобутки революційної демократії будуть повернені. А Українські Установчі Збори твердо й непохитно закріплять їх на вільній Українській землі.

Разом з тим Директорія Української Народньої Республіки закликає всіх борців стежити за порядком і рішуче та безпощадно припиняти грабіжі.

Українські народньо-республіканські війська підходять до Київа. Для ворогів народу вони несуть заслужену ними кару, для демократії всіх націй України визволення.

До зброї, громадяне, й до порядку.

Голова Директорії Української Народньої Республіки В. Винниченко.

Члени Директорії С. Петлюра, Ф. Швець, П. Андрієвський.

У Києві, 15 листопаду 1918.

*Винниченко В. Відродження нації
(Історія української революції. Ма-
рець 1917 р. — Грудень 1919 р.). —
Київ; Відень, 1920. — Ч. 3. —
С. 110—114.*

ТЕЛЕГРАМА ГЕТЬМАНА СКОРОПАДСЬКОГО ПРО ЗРЕЧЕННЯ ВІД ВЛАДИ

14 грудня 1918 р.

Вчера на имя городского головы получена от гетьмана следующая телеграмма:

«Я, гетман всея Украины, в течении 7,5 месяцев все свои силы клал для того, чтобы вывести страну из того тяжелого положения, в котором она находится. Бог не дал мне сил справиться с этой задачей. Ныне в силу сложившихся условий, руководствуясь исключительно благами Украины, от власти отказываюсь.

Павло Скоропадский.
14 декабря 1918г.»

*Гражданская война на Украине. —
Т. I, кн. I. — С. 503.*

ІЗ ДЕКЛАРАЦІЇ ДИРЕКТОРІЇ УНР

26 грудня 1918 р.

<...> Директорія пропонує:

1. Трудовому селянству, що перше одгукнулось на поклик Директорії та встало зі зброєю в руках до бою з панством, по всій Україні з'їхатись у губернії і вибрати своїх делегатів на Конгрес трудового Народу України. Ті делегати будуть представляти там волю як того озброєного селянства, що тепер тимчасово є у війську, так і тих, що мирною працею дома допомагають творити народний державний лад та порядок.

2. Міському робітництву вибрати від фабрик, майстерень, заводів, контор та інших установ людської праці своїх делегатів на Конгрес Трудового Народу України. Частина робітництва неукраїнської національності під час боротьби українського народу з бувшим гетьманом ставилась до цієї боротьби не з повною активністю, а частина нейтрально. Директорія гадає, що в боротьбі за визволення всіх працюючих не-українське робітництво забуде свою національну нетерпимість і широко та дружно прилучиться до всього трудового народу України.

3. Трудовій інтелігенції, що безпосередньо працює для трудового народу, себ-то: робітникам на полі народної освіти, лікарським помічникам, народнім кооперативам, служачим у конторах та інших установах так само вибрати своїх представників на Конгрес Трудового Народу України.

Місце й час одкриття праці Конгресу, а також норми виборів до нього Директорія оповіщає окремою інструкцією.

Конгрес Трудового Народу України матиме всі верховні права і повноважність рішати всі питання соціального, економічного та політичного життя Республіки. Конгрес Трудового Народу, яко революційне представництво організованих працюючих мас, скликається не по удосконаленій формулі виборів, якої додержати зараз неможливо. Надалі, коли настане мирне життя, він має бути замінений представництвом працюючих мас, обраним по удосконаленій системі виборів, себ-то Установчими Зборами. Конгрес Трудового Народу має вирішити форми влади як на місцях, так і в центрі. До цього вирішення Директорія вважатиме всякі спроби захвату влади якими-будь групами насильством над волею Трудового Українського Народу і тому буде рішуче припиняти всякі такі самовольні виступи.

До Конгресу Директорія верховною властю своєю насамперед поверне селянству ті контрибуції, які було зібрано з нього поміщиками.

Рятуючи державу від дальшого господарського та промислового занепаду, розграбовання та безоглядної експлуатації робітництва і всього населення, Директорія поставить на фабриках, заводах та інших промислових установах державний робітничий контроль і пильно дбатиме, щоб промисловість набрала здорового, користного для народу життя.

Всі зусилля свої Директорія направить на таку організацію народного господарства, яка відповідала б сучасному перехоловому моменту, коли нищиться старий капіталістичний світ і на його руїнах сходять паростки нового всесвітнього ладу, який не знатиме ніякого гніту і визиску. Директорія вважає своїм обов'язком взяти під керування Української Народньої Республіки головні галузі української промисловости й направити господарство в них в інтересах працюючих клас і всього громадянства, а не малої групи класи великовласників. Всі форми спекуляції Директорія нищитиме безпошадно, не зупиняючись перед карами військового часу. Для цього по всій Україні будуть організовані «комісії боротьби з спекуляцією». Так само Директорія пильно дбатиме, щоб негайно трудові маси були задоволені предметами першої необхідности (шкури, мануфактури, залізних виробів та іншого краму, а також продуктів споживи).

Стаючи твердо і непохитно на шлях соціальних основних реформ, Директорія вважає необхідним підкреслити, що вживатиме всіх заходів, щоб уникнути анархічних, неорганізованих і несистематичних форм цієї перебудови. Директорія вважатиме своїм обов'язком погоджувати ці великі завдання з соціально-історичними і міжнародніми умовами, в яких у даний момент перебуває Україна, а також з тими кращими формами соціальних реформ, яких досягатиме світова, особливо західно-європейська трудова демократія.

В сфері міжнародних відносин Директорія стоїть на ґрунті цілковитого нейтралітету і бажання мирного співжиття з народами всіх держав. Ставлячи перед собою великі та складні завдання, Директорія хотіла би всі здорові трудові сили свого народу вжити не на криваву боротьбу з сусідами, а на утворення нового життя в краю та заведення порятку й ладу, так бажаного всім працюючим.

Так само у внутрішніх відносинах Республіки Директорія ставить собі метою національну злагоду і дружнє поєднання трудової демократії всіх націй, що заселяють Українську Землю.

Директорія широко вірить, що спільними силами всіх працюючих трудовий народ України без жорстоких, кривавих і непотрібних форм боротьби досягне своєї мети. Отже, клясам нетрудовим треба розумно і чесно признати всю шкідливість і несправедливість їхнього бувшого панування і раз на все примиритися з тим, що право рішати долю більшості народу повинно належати тій самій більшості, себ-то клясам трудовим. Трудову інтелігенцію Директорія закликає рішуче стати на бік працюючих кляс і в інтересах творення нового справедливого життя для всього народу прикласти своїх сил, знання і науки для найкращого направлення будівничого соціального процесу. Соціалістичні партії та групи всіх соціалістичних напрямів і всіх національностей Директорія кличе поставитися з повним розумінням важности моменту і всі свої сили направити на правильну та достойну трудового народу організацію волі його, на організацію порядку й ладу по всій землі Трудової Республіки.

Доручаючи негайне переведення в життя цих великих задач Правительству Української Народної Республіки — Раді Народніх Міністрів, Директорія вірить, що весь трудовий народ України широко допоможе своєму Правительству в цій важній, відповідальній роботі.

Голова Директорії УНР В. Винниченко;

члени Директорії: Петлюра, Швець, Андрієвський, Макаренко.

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. --- Т. I. —
С. 408—412.*

УНІВЕРСАЛ ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

22 січня 1919 р.

Іменем Української Народної Республіки Директорія оповіщає народ український про велику подію в історії землі нашої української.

3-го січня 1919 року в м. Станіславові Українська Національна Рада Західної Української Народної Республіки, як виразник волі всіх українців Австрійської імперії і як найвищий їхній законодавчий чинник торжественно проголосила злуку Західної Української Народної Республіки з Наддніпрянською Українською Республікою в одноцільну суверенну Народню Республіку.

Вітаючи з великою радістю цей історичний крок західних братів наших, Директорія Української Народної Республіки ухвалила ту злуку прийняти

* В оригіналі дописано олівцем --- «Угорської».

і здійснити на умовах, які зазначені в Постанові Західньої Української Народньої Республіки від 3-го січня 1919 року.

Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України — Західно-Українська Народня Республіка /і Угорська Україна/ і Наддніпрянська Велика Україна.

Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які умірали кращі сини України.

Однині є єдина незалежна Українська Народня Республіка.

Однині народ українській, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними зусиллями всіх своїх синів будувати нероздільну самостійну Державу Українську на благо і щастя всього її трудового люду.

22 січня 1919 року.

У м.Києві

*ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 1,
спр. 5, арк. 5. Оригінал.*

39

ІЗ УНІВЕРСАЛУ ТРУДОВОГО КОНГРЕСУ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

28 січня 1919 р.

Ми, представники Трудового Народу України, її робітництва і селянства, зібравшись у столичнім городі Києві і обговоривши найважливі потреби Українського трудяшого люду, постановили в цей тяжкий час, коли на Україну з усіх боків нападають вороги нашої волі, доручити і надалі, до слідуючої сесії Конгресу Трудового Народу України, вести державну роботу Директорії, яка підняла повстання проти гетьмансько-панської самовласти і заслужила своєю широю революційною діяльністю повного довір'я селянства і робітництва.

Конгрес Трудового Народу Української Народньої Республіки оповіщає робітничий і селянський люд, що він через військові події на Україні припиняє на деякий час свої засідання, аби, роз'їхавшись по городах, повітах і волостях, ми, члени Трудового Конгресу, могли допомогти найважливішій тепер роботі — обороні нашого Рідного Краю.

Вся вища власть на Україні, на час перериву засідань Трудового Конгресу, має належати Директорії, котра доповнюється представником од Наддніпрянської України (Галичини, Буковини і Угорської України), акт з'єднання з якою затверджено на першій засіданні Конгресу 24-го цього січня.

Для підготовки законопроектів до слідуючої сесії Трудового Конгресу Української Народньої Республіки, Конгрес Трудового Народу України визнав необхідним залишити після себе такі комісії: по обороні Республіки, земельну, освітню, бюджетову, заграничних справ і комісію харчових справ.

Власть виконавчу Директорія має доручити Раді Народніх Міністрів, яка відповідає за свою роботу перед Трудовим Конгресом, а на час перериву засідань перед Директорією Української Народньої Республіки.

* Видучено прізвища членів Директорії УНР, які підписали Універсал.

Власть на місцях здійснюють представники Правительства, Республіки, які мають працювати в тісному контакті і під контролем повітових і губерніяльних Трудових рад, що складаються пропорціонально з представників селянства й робітництва.

Інструкцію про вибори в Трудові Ради має негайно виробити Правительство Республіки, разом з комісіями Трудового Конгресу.

В цілях закріплення демократичного ладу Правительство Української Народньої Республіки, разом із комісіями, має підготувати закон для виборів Всенароднього Парламенту Незалежної Соборної Української Республіки.

Конгрес Трудового Народу України висловлює своє нерушиме побажання, щоб Директорія і Рада Народніх Міністрів провадили надалі свою працю по переведенню земельної реформи, в основі якої лежить передача землі без викупу трудовому народові.<...>

З усіх боків цілості і незалежності Української Народньої Республіки загрожують сильні держави.

Для того, щоб не повторилося наше давнє лихо-неволя під властю чужих народів, Конгрес Трудового Народу України кличе всіх синів трудового селянства і робітництва на боротьбу за землю і волю.

Нехай узнають всі сили, які на нас нападають, що Український Народ уміє не тільки скидати катів та тиранів, але вміє й будувати свою республіку і може всією силою, непохитно й неухильно обороняти своє право порядкувати самим собою.

Народе Український! Будь на сторожі свого права!

Проти тебе воюють не тільки імперіялістичні контрреволюційні вороги, але ти бачиш, як Совітська Росія, яка не по правді називає себе соціалістичною, теж посиляє своїх наймитів — китайців та латишів проти твоєї незалежності.

Конгрес Трудового Народу України заявляє перед усім світом, що Український Народ бажає мира з усіма народами і не має думки забирати під свою владу чужі землі, але він не допустить ніяких замахів від якої б не було держави на свою цілість, самостійність і незалежність.<...>

Конгрес Трудового Народу України, стоячи за самостійну Українську Народню Республіку, для рятування землі і волі закликає ширих синів землі Української стати кріпко до зброї під стяги славного війська Директорії Української Народньої Республіки.

Ухвалено Конгресом Трудового Народу України
у м. Києві січня 28 дня року 1919.

*Українська суспільно-політична
думка в 20 столітті. — Т. I. —
С. 424—426.*

З ВІДОЗВИ РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ УНР ДО ДЕРЖАВ АНТАНТИ ТА ДЕРЖАВ ВСЬОГО СВІТУ

8 жовтня 1919 р.

Позбавлений на протязі століть свого державного життя, але не стративши своєї національної свідомості і непереможної віри в краще майбутнє, український народ вже третій рік з нечуваним героїзмом бореться за свої національні та соціальні права і серед загальної анархії беж жадної сторонньої допомоги будує Самостійну Українську Народню Республіку.

Майже весь час ця боротьба провадилась проти озброєних військ Московського комуністичного імперіалізму, котрий, мимо волі й свого і нашого народу, хотів огнем та мечем навязати нам свої національні і соціальні ідеали.

Але в останні дні Уряд УНР був змушений оповістити таку ж рішучу боротьбу і цілком протилежній з соціального погляду групі, а саме виразникові волі московського реакційного імперіалізму генералу Денікінові.

Розуміючи всю небезпеку боротьби в двох протилежних, як ідейно, так і стратегічно, напрямках, особливо боротьби виключно власними силами, без жадної допомоги з боку других народів, уряд УНР не міг однак не виконати волі свого народу, котрий вже виявив шляхом повстань свій рішучий протест проти насильства і ганебних вчинків генерала Денікіна.

Генерал Денікін, оповіщаючи своєю метою будування єдиної неділимої Росії, не тільки іде всупереч з багато раз висловленою волею Українського народу, але і проти волі других народів бувшої царської Росії, що рішуче прагнуть до самостійного і незалежного державного життя. <...>

Генерал Денікін, беручи за зразок реакційні закони старого часу, немилосердно нищить українську культуру, позбавляє нас права і змоги вчитись в українській школі, забороняє вживати української мови в церкві, закриває наші культурні інституції, нищить українські книжки, себто творить те, чого навіть наші вороги — московські комуністи не дозволяли собі робити.

Ворожість та ненависть до всього українського дійшла до того, що адміністрація добровольчеської армії нищить і ліквідує навіть Українське Товариство Червоного Хреста. <...>

Втративши останню надію на порозуміння з добровольчеською армією, Правительство УНР сподівається, що великі демократичні держави Антанти, які допомагали матеріально генералу Денікіну в його боротьбі проти насильників-комуністів, не будуть допомагати його насильствам над вільним Українським Народом.

Во ім'я права і справедливості ми домагаємось, аби держави Антанти примусили генерала Денікіна залишити територію України і дати можливість Правительству Української Народньої Республіки установити лад і спокій на вільній Українській землі.

Голова Ради Народних Міністрів
Української Народньої Республіки
Керуючий Міністерством Закордонних Справ
8 жовтня 1919 р.. м.Кам.-Под.

Ісаак Мазепа
Андрій Левицький

ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 4, спр. 2,
арк. 8, 8 зв., 9. Засвідчена копія.

ІЗ ПОЛІТИЧНОЇ КОНВЕНЦІЇ МІЖ ПОЛЬЩЕЮ І УКРАЇНОЮ

21 квітня 1920 р.

Уряд Української з одного боку і Уряд Річі Посполитої Польської з боку другого — в глибокому пересвідченню, що кожний нарід посідає природжене право на самоопреділення та окреслення своїх стосунків з сусідами і однаково виходячи з бажання уgruntувати підстави для згодного і приязного співжиття на добро і розвиток обох народів, погодились на слідуючі постанови:

1. Визнаючи право України на незалежне державне існування на території в межах на північ, схід і південь, як ці межі будуть определені договорами Української Народньої Республіки з її пограничними, з тих сторін сусідами. Річ Посполита Польська визнає Директорію Незалежної Української Народньої Республіки на чолі з Головним Отаманом п. Симоном Петлюрою за Верховну Владу Української Народньої Республіки.

2. Кордон між Українською Народньою Республікою і Річю Посполитою встановлюється слідуючий: на північ від річки Дністра вздовж річки Збруча, а далі вздовж б. кордону між Австро-Венгрією та Росією до Вишеградка, а від Вишеградка на північ через узгір'я Кременецькі, далі по лінії на схід від Здолбунова, потім вздовж східного адміністративного кордону Рівенського повіту, далі на північ вздовж кордону адміністративного бувшої губернії Мінської, до схрещення його р. Припятью до її устя.

Щодо повітів Рівенського, Лубенського і частини Кременецького, які зараз відходять до Річі Посполито-Польської, то пізніше має наступити стисліше порозуміння.

Докладне окреслення кордонної лінії повинно бути переведено спеціальною українсько-польською комісією, складеною з відповідних фахівців.

3. Уряд польський признає Україні територію на схід від кордону зазначеного в арт. 2 цієї умови, до кордонів Польщі з 1772-го року (передрозборових), які Польща вже посідає або набуде від Росії шляхом збройним чи дипломатичним.

4. Польський Уряд зобов'язується не заключати жадних міжнародніх умов, направлених супроти України; до того ж самого зобов'язується Уряд Української Народньої Республіки супроти Річі Посполитої Польської.

5. Права національно-культурні, які Уряд Української Народньої Республіки забезпечить громадянам польської національності на території Української Народньої Республіки, будуть в неменшій мірі забезпечені громадянам національності української в межах Річі Посполитої Польської і на відворот.

6. Заключаються спеціальні економічно-торговельні умови між Українською Народньою Республікою і Річю Посполитою Польською. Аграрна справа на Україні буде розв'язана конституантою. До часу скликання конституанти юридичне становище землевласників польської національності на

Україні — определяється згодою між Річю Польською Посполитою і Українською Народньою Республікою.

7. Заключається Військову Конвенцію, що ставить інтегральні частини цієї умови. <...>*

Кедрин І. Паралелі в історії України. — С. 89 -91.

42.

ІЗ ДЕКЛАРАЦІЇ УРЯДУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

2 червня 1920 р.

<...> Збройною боротьбою кращих синів України під проводом Головного Отамана Симона ПЕТЛЮРИ, твердою вірою в святе діло визволення, а в останній час ще й за дружньою допомогою польського народу, якому від Москви загрожує таке саме лихо, як і нам, звільнено значну частину нашої землі від московської влади.

Тепер наш народ може приступити до заведення на Вкраїні того ладу, якого йому треба, може відновити свою державність. Порядок на Вкраїні повинен відповідати дійсним потребам її населення, його встановить народне представництво — Парламент, складений на підставі загального, рівного для всіх, безпосереднього, таємного та пропорційного виборчого права. Тоді не зможе одна якась партія підбивати під себе всю людність, як цього хотять більшовики-комуністи для своєї партії.

Щоб провадити підготовчу роботу до скликання Парламенту та щоб держати до того часу лад в Державі і поліпшити її стан, Головний Отаман Симон ПЕТЛЮРА покликав нас до роботи, яку вестимемо, стоячи на такому ґрунті:

Щоб звільнити всю територію України від ворогів, та щоб і надалі не опанували нами чужі люде, в першу чергу будемо дбати про утворення з усіх активних сил українського народу міцної дисциплінованої армії, такої сили, щоб вона мала змогу захищати край від ворога, чи він напіратиме зовні, чи робитиме заколот в самому краю.

Тільки регулярна армія, аполітична, але свідомо своїх національно-державних обов'язків, забезпечить нашому народові самостійність і зможе захистити границі України після того, як союзне Польське військо, допомігши нам, буде відкликane своїм Правительством додому.

Яко кадри при організації численного Українського війська нарівні з частинами, зформованими на Поділлі і в Польщі, використовується героїчна армія, що під проводом генерала Омеляновича-Павленка, у початку сього Травня з'єдналася з загальним україно-польським фронтом після п'ятимісячної безпримірної боротьби в запілю московських наїздників.

* Видучено статті 8, 9.

Щоб утримувати армію, та завести і держати лад в країні, треба великих коштів; самими паперовими грішми справи не залагодимо, як це й вже ми бачили на прикладі большевиків та добровольців, що грошей випускали багато, а народньому господарству від того краще не було. Отже Правительство подбас про поліпшення народнього господарства.

Забезпечуючи робітничим масам здобутки революції, а Державі певні джерела доходу, воно вживе заходів, щоб притягти приватну ініціативу і засоби до відбудови зруйнованої промисловости, дрібної та великої і до того-ж підтримає ремісничу працю, щоб вона могла розвиватись і організуватись при найбільш сприятливих обставинах. Рівнож буде застережено волю і розвиток торгу зовнішнього, так і внутрішнього.

Вважаючи нашу кооперацію одною з основ міцного економічного розвитку Держави, Уряд сприятиме кооперативним установам в їх роботі та поширенні впливу на різні галузі народного господарства.

Одночасно треба перевести і посилене оподаткування людності. Це оподаткування буде одним із засобів налагодження фінансового становища Держави, дасть спроможність не так значно побільшувати випуск паперових грошей, підійме їх цінність і тим зменшить ту страшну дорожнечу, від якої населення терпить більше втрат, аніж від справедливих податків.

Для поладження господарства України особливо важне місце займає налагодження транспорту. Без потрібного числа паровозів, вагонів і пароплавів, без палива і технічного приладдя неможливо направити цю справу. Правительство вживе всіх заходів, щоб надати цій справі певного ходу, як способом відновлення внутрішньої продукції потрібного знаряддя, так і шляхом допомоги від західних сусідів і союзників.

Внутрішнє життя Республіки потребує для піддержки старого ладу відповідних органів на місцях. Правительство має своїм завданням перевести систему внутрішніх реформ, ставлячи в першу чергу заведення твердої влади та планомірної організації ладу і повного спокою, щоб забезпечити життя і добробут всіх громадян країни без різниці націй. Конечною точкою внутрішніх реформ буде заведення міцних органів місцевого демократичного самоврядування, на які й спиратиметься в своїй діяльності майбутнє народне представництво. Поки складуться умови, які зроблять можливим проведення виборів в Парламент, на вказаних вище підставах, Правительство в найкоротшім часі скличе тимчасовий орган — Передпарламент — з представників населення, місцевих самоврядувань та визначних громадських, політичних, професійних і кооперативних організацій. Цей Передпарламент і буде творити біжучу законодавчу роботу, яку тепер силою обставин примушена провадити Рада Народніх Міністрів.

Велика руїна повстала на Вкраїні, коли рішалася земельна справа, але ж тепер, коли революція досягла своєї найвищої соціальної мети, передавши землю до рук селянства, яке є основою нашої державности, земельна справа може бути спокійно вирішена згідно інтересам селянського та загально-державного господарства в нашій країні, — голосом самого народу. Отже Правительство вважає, що до остаточного вирішення земельного питання в Парламенті вся земля і надалі повинна залишатися в користуванні селян, котрі її обробляють і обсівають, під загальним керуванням Міністерства Земельних Справ та його органів на місцях. Народ наш відбудовує своє державне існу-

вання в тяжких умовах. Тільки за останній час ми маємо змогу вчитися своєю мовою, розвивати свою культуру в державному обсягу. Правительство дбатиме про те, щоб допомогти нормальному розвитку освіти і культури на Україні і заведе національно-державну школу на всіх її ступінях. З Української Церкви, що повинна бути національною і незалежною, буде скинено те ярмо, яке старається закріпити на ній Москва, намагаючися держати совість Українського Народу під своєю кормигою. Одночасно Правительство забезпечить також волю всіх інших ісповідань на Україні.

Мир з Польщею, визнання нею державних прав Українського народу, дружне-сусідська поміч її в боротьбі з спільним ворогом відкриває перед Україною широкі обрії спільного з усією Європою культурно-економічного життя. Правительство вважає, що народи Заходу зрозуміли силу прямування нашого народу до самостійного життя і не дадуться більше на злобні вигуки наших бувших властителів, ніби то народ наш не має підстав, щоб збудувати власну державу. Правительство подбає, щоб про визвольну боротьбу проти московських імперіялістів, яка ведеться нині за союзною допомогою Польщі, було всім відомо, а визнання нашої Республіки іншими Державами було закріплено відповідними актами.

Правительство сподівається закріпити добросусідські відносини з Румунією і досягти найширшого порозуміння з солідарними з нами Державами Прибалтики, Чорномор'я та Кавказу.

Правительство вважає за зло всякі національні утиски і буде на сторожі лютіших придбань і гарантій дійсної рівності національних меншостей, щоб в спільній хаті не було колотнечі, а були мир та згода.<...>

Цієї великої історичної рішучої години, коли весь культурний світ слідкує за героїчними змаганнями Українського народу, Правительство закликає всіх вірних синів отчизни не покладати рук в невтомній завзятій боротьбі за Велику Вільну Самостійну Україну. <...>

2 червня 1920 року, Вінниця.

*ЦДАВО України, ф. 1065, оп. 2,
спр. 88, арк 1, 2, 3. Оригінал.*

43.

СОЮЗНИЙ ДОГОВІР МІЖ РОСІЄЮ І УКРАЇНОЮ

28 грудня 1920 р.

<...> Правительство Российской Социалистической Федеративной Советской Республики, с одной стороны, и правительство Украинской Социалистической Советской Республики, с другой стороны, исходя из провозглашенного великой пролетарской революцией права народов на самоопределение, признавая независимость и суверенность каждой из договаривающихся сторон и сознавая необходимость сплотить свои силы в целях обороны, а также в интересах их хозяйственного строительства, решили заключить на-

* Видучено підписи членів Ради Міністрів.

стоящий союзный рабоче-крестьянский договор, для чего назначили своими уполномоченными:

Советское Российское правительство — председателя Совета Народных Комиссаров Владимира Ильича Ленина и Народного Комиссара по иностранным делам Георгия Васильевича Чичерина, а Советское Украинское правительство — председателя Совета Народных Комиссаров и Народного Комиссара по иностранным делам Христиана Георгиевича Раковского.

Вышеозначенные уполномоченные, проверив представленные ими полномочия и найдя их вполне достаточными, пришли к следующему соглашению:

1) Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика и Украинская Социалистическая Советская Республика вступают между собой в военный и хозяйственный союз.

2) Оба государства считают необходимым объявить, что всеобщие обязательства, которые они будут впредь принимать на себя по отношению к другим государствам, могут обуславливаться лишь общностью интересов рабочих и крестьян заключающих настоящий союзный договор Республик и что из самого факта прежней принадлежности территории УССР к бывшей российской империи для УССР не вытекает никаких обязательств по отношению к кому бы то ни было.

3) Для лучшего осуществления указанной в п. 1 цели оба правительства объявляют объединенными следующие комиссариаты: 1/ военных и морских дел, 2/ Высший Совет Народного Хозяйства, 3/ внешней торговли, 4/ финансов, 5/ труда, 6/ путей сообщения и 7/ почт и телеграфа.

4) Объединенные народные комиссариаты обеих республик входят в состав СНК РСФСР и имеют в Совете Народных Комиссаров УССР своих уполномоченных, утверждаемых и контролируемых украинскими ЦИК и Съездом Советов.

5) Порядок и форма внутреннего управления объединенных комиссариатов устанавливаются особыми соглашениями между обоими правительствами.

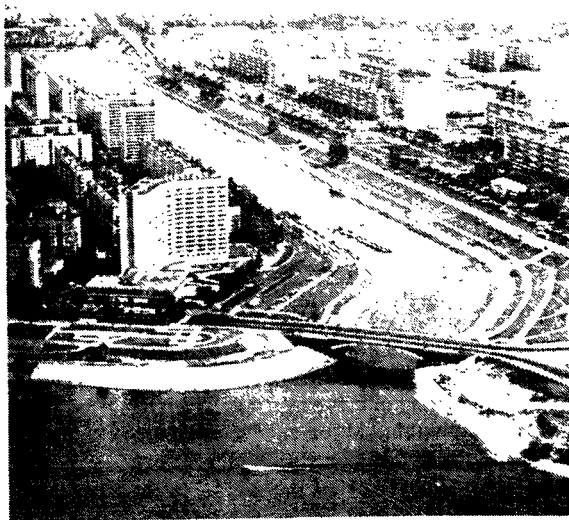
6) Руководство и контроль в отношении объединенных комиссариатов осуществляются через Всероссийский Съезд Советов депутатов рабочих, крестьян и красноармейцев, а также Всероссийский Центральный Исполнительный Комитет, в которые УССР посылает своих представителей на основании постановления Всероссийского Съезда Советов.

7) Настоящий договор подлежит ратификации соответственных высших законодательных учреждений обеих Республик.

Подлинный составлен и подписан в двух экземплярах на русском и украинском языках в городе Москве, декабря 28 дня 1920 года. <...>

Восьмой Всероссийский Съезд Советов Рабочих, Крестьянских, Красноармейских и Казачьих Депутатов: Стеногр. отчет (22—29 дек. 1920 г.). — М., 1921. — С. 233—234.

1921-1985

УКРАЇНА
ЗА РАДЯНСЬКОЇ
ДОБИ

Частина II

44

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ВСЕРОСІЙСЬКОГО РОБІТНИЧОГО, СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО І ПРОДОВОЛЬЧОГО БЮРО ПРИ ВЦРПС УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКПРОДБЮРО ПРО ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ ВІЙСЬКДРУЖИН ДЛЯ ПОПОВНЕННЯ ПРОДЗАГОНІВ

24 серпня 1921 р.

В связи с постановлением СТО от 5 августа 1921 г. по плановой разверстке, утвержденной ВЦСПС для продработ на Украину должно быть отправлено 8 тыс. человек в составе военпроддружин -- численностью до 150 человек каждая.

В счет означенного наряда в ваше распоряжение будет прислано из Центральной губ. 2100 человек, 3 тыс. человек вы должны вновь мобилизовать на территории Украины и остальные 3 тыс. человек сформировать из работающих на Украине продотрядов, коим не истек 6-месячный срок работы, а из проработавших срок -- по желанию.

Предлагаем вам в срочном порядке приступить к формированию дружин согласно прилагаемой инструкции. Дружины должны быть сформированы не позднее 10 сентября с. г. Начальникам и политкомам вновь сформированных дружин дает назначение на работу Укрвоенпродбюро. Для регистрации формируемых на территории Украины дружин предоставляем вам 50 авансовых номеров, с № 101 по 150. Копии списков сформированных дружин с указанием номера вышлите в Москву.

Предвсерабпродсельхозбюро
Зав. инстр. отд.
Секретарь
С подлинным верно:
Нач. Общ. Отд.

Фомин

*Голод 1921—1923 років в Україні... --
С. 33—34.*

**З ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
ПРО РОЗМІРИ ДЕРЖАВНОГО ХЛІБНОГО ФОНДУ
І КІЛЬКІСТЬ ХЛІБА ДЛЯ ПОСТАЧАННЯ РОСІЇ
ТА ЗАХОДИ ЩОДО ПОСИЛЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ КАМПАНІЇ**

3 вересня 1921 р.

Слушали: Вопросы Наркомпрода (присутствует член коллегии Наркомпрода РСФСР т. Фрумкин, Косиор, Чиркин, Вейнгер).

1) О размерах государственного хлебного фонда Украины и о количестве хлеба, которое Украина обязана дать России (*докладчик т. Фрумкин*).

Первоначально: налог был исчислен в 152 млн, но при пересмотре ставок многим губерниям сбавлено, только для Волыни ставки повысили. Сейчас официально налог исчисляется в 128 млн; предполагается реально собрать 100 млн — минимум 70—75 млн. Если прибавить помольный сбор 8—10 млн и то что удастся получить товарообменом 10—12 млн, то окажется 95—100 млн. По декрету СНК УССР в пользу комнезамов отчисляется 15—25 % налога, т. е. около 15 млн пуд., остается 80 млн. Минимальная расходная смета для самой Украины исчисляется в 70 млн, на продовольственные и семенные нужды Крыма — 1,5—2 млн, остается для РСФСР всего 8 млн, что слишком мало. Тов. Фрумкин предлагает установить твердый минимум для РСФСР в 30 млн пуд.

Постановили: а) Принять предложение т. Фрумкина и установить количество хлеба, которое Украина обязана дать России как минимальное, в 30 млн пуд., даже в ущерб собственному снабжению.

б) Дать директиву губкомам и губисполкомам провести на ближайших съездах комнезамов резолюцию об отчислении в пользу голодающих 50 % из фонда комнезамов.

Слушали: 2. О мерах усиления продкампании (*докладчик тов. Фрумкин*).

Постановили: а). Признать необходимым кроме политической работы возложить на уполномоченных ВУЦИКа и организационные обязанности, для чего установить прочную организационную связь уполномоченных с Наркомпродом и его органами.

Поручить т. Косиору срочно выработать соответствующие инструкции для уполномоченных за подписью ВУЦИКа и ЦК, а также разослать соответствующие директивы местным продорганам.

б) Поручить ВУЦИКу дать директиву губисполкомам и уполномоченным усилить работу выездных сессий ревтрибуналов, а где их нет — срочно организовать таковые в небандитских уездах, причем трибуналы должны открывать свои действия в случаях не только массовых, но и одиночных отказов выполнения налога.

в) Поручить т. Косиору поднять на постоянном совещании вопрос об изыскании способов борьбы с проявлениями бандитизма, специально направленными к дезорганизации продработы (например, уничтожение списков и т. п.).

г) Поручить ВУЦИКу предложить губисполкомам сообщать центру о селах и волостях, которые упорно отказываются от выполнения налога или где особенно часты формы местного бандитизма, специально направленные против сбора продналога, на предмет наложения на такие села и волости специальных мер взыскания.

Секретарь ЦК КП(б)У

*Голод 1921—1923 років в Україні... —
С. 34—35.*

46.

**З ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
ПРО ВИЛУЧЕННЯ ЦІННОСТЕЙ В ЦЕРКВАХ**

31 березня 1922 р.

Слушали: 1. О кампании по изъятию из церквей (циркуляр ЦК РКП).

Постановили: 1. Циркуляр подтвердить и разослать с тем изменением, что вместо подготовительных секретных комиссий руководство изъятием ценностей возлагается непосредственно на Бюро губкома, ввиду того, что изъятие уже фактически началось.

*ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 29,
арк. 60.*

47.

**ІЗ ЛИСТА ГОЛОВИ ВУЦВК Г. І. ПЕТРОВСЬКОГО
ДО ГОЛОВИ ВЦВК М. І. КАЛІНІНА ПРО ГОЛОД
В УКРАЇНІ ТА НЕМОЖЛИВІСТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ЦИМ
ПОДАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ДОПОМОГИ ПОВОЛЖЮ**

24 травня 1922 р.

По данным, имеющимся на 1 мая, в пяти губерниях Украины: Донецкой, Запорожской, Екатеринославской, Николаевской и Одесской насчитывается 3 709 556 голодающих, что составляет около 35 % всего населения указанных губерний. Процент голодающих по данным губерниям колеблется, опускаясь до 22 % по Донецкой губ. и поднимаясь выше 75 % по Запорожской. Около 40 % всего голодающего населения составляют дети. Количество нуждающихся достигает по всей Украине 6600 тыс. человек.

Размер помощи, получаемой населением голодающих губерний Украины через государственные органы, не превышает 7,5 % удовлетворения всего голодающего населения, колеблясь между 4,2 % в Николаевской губ. и 15,4 % по Донецкой губ.

Помощь, оказываемая иностранными и прочими частными организациями, достигнет в будущем 8 % удовлетворения всего голодающего населения

в том случае, если будет полностью реализован намеченный план организации общественного питания за счет иностранных комиссий помощи.

В настоящий же момент количество питаемых в порядке помощи голодающим на Украине не превышает 10 % общего числа голодающих. Несмотря на тяжелое положение Украины, имеется ненормальность, подлежащая немедленному устранению.

Еще 6 декабря минувшего года были признаны голодающими следующие местности Украины:

- а) Запорожская губ. полностью.
 - б) Донецкой губ. — уезды Криворожский, Мариупольский, Таганрогский.
 - в) Екатеринославской губ. — уезды Екатеринославский, Криворожский полностью, Верхне-Днепровский наполовину.
 - г) Николаевской губ. — уезды Николаевский, Херсонский и Днепровский.
 - д) в Одесской губ. — уезд Тираспольский полностью, Одесский наполовину.
- С тех пор размер голода увеличился более чем вдвое, к 1 мая фактически голодающими являются следующие местности:

- а) Донецкая губ. — полностью.
 - б) Запорожская губ. — полностью.
 - в) Екатеринославская губ. — полностью.
 - г) Николаевская губ. — уезды Николаевский, Херсонский, Днепровский.
 - д) Одесская губ. — уезды Одесский, Тираспольский и Вознесенский.
- Находящимися в тяжелом положении:
- а) Полтавской губ. — уезды Константиноградский, Кобелякский.
 - б) Харьковской губ. — уезды Змиевский, Купянский и Изюмский.
 - в) Николаевской губ. — Елисаветградский у.
 - г) Кременчугской губ. — Александровский.

Между тем, несмотря на ряд веских данных, имеющихся во ВЦИКе, констатирующих голод на Украине в размерах, не уступающих голоду на Поволжье, ВЦИК до сих пор не вынес постановления о признании вышеперечисленных местностей Украины голодающими, постановления, из коего бы вытекали определенные последствия для Украины. Имея свое Поволжье, Украина с начала кампании по 1 мая послала в прикрепленные к ней голод-губернии РСФСР 960 вагонов продовольствия, т. е. в четыре раза больше, чем своим голодающим губерниям, каковым послано всего 232 вагона. Такое же положение сохраняется и по сие время.

На основе изложенного прошу: 1. Об издании постановления ВЦИКа о признании голодающими и находящимися в тяжелом предположении вышепоименованных местностей Украины.

2. Усилить отпуск денежных средств Украине в целях реализации в интересах помощи голодающим и борьбы с эпидемиями.

3. Принять к сведению, что Украина впредь не считает возможным отправлять в Поволжье продовольствие, собираемое в пределах Украины, и вынуждена употреблять его целиком на оказание помощи голодающим Украины, выделяя 10 % для посылки в Крым. <...>

ПредВУЦИКа
Секретарь ВУЦИКа

Петровский
Иванов

*Голод 1921—1923 років в Україні... -
С. 116—118.*

ІЗ ДИРЕКТИВ ПЛЕНУМУ ЦК КП(б)У З НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ

16—17 жовтня 1922 р.

<...>

1) Щодо української мови

а) Повна абсолютна рівноправність української і російської мов, рішуча боротьба проти всякої штучної українізації і русифікації і разом з тим усунення тих перешкод, які затримували б природний розвиток української культури, або які відрізували б українському селянству доступ до ознайомлення з російською культурою. Боротьба проти будь-якого прагнення зробити з української мови засіб відособлення і протиставлення українських робітників і селян — російським. Вживання тієї чи іншої мови є воля кожного, і держава не повинна поділяти свої установи на такі, в яких вплив був би за російською мовою, і такі, в яких вплив був би за українською мовою.

б) Необхідно заборонити офіційним установам і особам відмовлятися від розгляду тих чи інших документів або матеріалів на тій лише підставі, що вони написані російською або українською мовою.

в) У школах з викладанням російською мовою необхідно ввести обов'язкове вивчення української мови, а в школах з українською мовою російська мова повинна бути обов'язковим предметом вивчення.

г) Мова викладання в школах повинна вводитися згідно з організованим волевиявленням населення, вираженим у вигляді постанови пленуму Ради, або з'їзду Рад, що повинно бути узаконено окремим декретом. А думка викладацького персоналу при визначенні мови викладання до уваги не повинна братися.

д) З метою сприяння вивченню комуністами української мови, вважати необхідним введення викладання української мови, як обов'язкового предмета, в радпартшколах, виділивши йому достатню кількість годин з тим, щоб ті, які закінчують школу, фактично його знали. В тих губерніях, де є для цього умови, визнати бажаним вести викладання в радпартшколах українською мовою.

2) Щодо української народної школи

Без неухильного прагнення до радянізації української народної школи остання неминуче стає цитаделлю українського націоналізму.

Головне завдання партії в наступний період у галузі освіти полягає в оволодінні українською народною школою, у перетворенні її з розсадника шовінізму в знаряддя комуністичної освіти серед українського селянства. Для чого необхідно:

а) Спрямувати діяльність «Всеиздата» насамперед на створення української радянської навчальної літератури та на негайне складання стислих загальнодоступних українських підручників популярною мовою, які мають дати учням трудової школи перші елементарні знання з історії УСРР та її Конституції. Доручити компетентній особі написати історію України з марксистської точки зору.

б) З огляду на те, що підручники є одним із засобів тиснення на національні меншості і взагалі на національні групи, вжити заходів до усунення національної пропаганди через підручники так, щоб кожна національна школа мала підручники рідною мовою в достатній кількості.

в) Доручити Оргбюро ЦК і губкомам дати працівників на інспекторські посади в Наркомосі та губнаросвітах. Питання про інспекторат поставити конкретно в радянському порядку.

г) Звернути особливу увагу на необхідність посилення професійної роботи серед учительства. Запропонувати фракції Південбюро ВЦРПС подати на одне з найближчих засідань Політбюро доповідь про роботу Всеросійської спілки працівників освіти, зокрема про роботу серед учительства.

д) Доручити Політбюро розробити в радянському порядку основні принципи, викладені у вступі Закону про народну освіту, прийнятому ВУЦВКом.

3) Щодо автокефальної церкви

Залишаючись щодо церкви і релігії взагалі в рамках декрету про відокремлення церкви від держави, вважаючи себе не тільки релігійними, але й антирелігійними, Радянська держава і Комуністична партія повинні рішуче вимагати, під страхом звільнення і віддання під суд, від усіх своїх службовців і зокрема від учительського персоналу не лише повного невтручання в справи віруючих і в справи церкви поза школою, але й боротьби з релігійними забобонами (атеїзм) всередині школи.

4) Щодо комуністичного впливу

а) З огляду на недостатність українського міського комуністичного елемента, партія повинна звернути особливу увагу на створення кадрів комуністів-українців як з росіян, що знають українську мову, так і з українців — із сільської бідноти.

б) Перетворити «Вісті» у велику газету з добре підібраним штатом, з хорошою інформацією, щоб вона могла одночасно з гідністю бути органом Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і засобом комуністичного впливу на українську інтелігенцію.

в) Поліпшити газету «Селянська Правда», видаючи її обома мовами, щоб її могли читати і російські селяни і щоб вона була доступна тим українським селянам, які, діставши свою освіту в дореволюційний час, недостатньо звикли до української літературної мови.

г) Створити журнал за типом московської «Красной Нови» українською і російською мовами.

д) Для впливу на селянську молодь створити ілюстрований, соціально-белетристичний і науковий журнал для юнацтва.

е) Запропонувати «Всеиздату» поставити своїм завданням видання відповідної літератури для дітей молодшого віку.

ж) Запропонувати «Всеиздату» звернути увагу на необхідність видання української комуністичної літератури.

Центральний Комітет повинен ще раз вказати партійним товаришам на необхідність неухильно додержуватись директив Центрального Комітету щодо окремих різних завдань, які в своїй сукупності становлять національне питання на Україні.

КПУ в резолюціях... Т. 1. — С. 211—214.

ЛИСТ СТАЛИНА СЕКРЕТАРЮ ЦК КПУ ЛЕБЕДЮ

1 грудня 1922 р.

Российская Коммунистическая Партия
(большевиков). Центральный Комитет
С. Секретно
Москва. Декабря 1 дня 1922 г.

Секретарю ЦК КПУ тов. Лебедь

Препровождаются протоколы комиссии Пленума Цека №№ 1 и 2 с предложением основных пунктов конституции Союза Советских Социалистических Республик. Последнее составляет директиву Цека РКП. ЦК КПУ должен провести ее через Съезд Советов Украины, как директиву делегатам Украинского Съезда в Москву. Кроме того, делегаты должны быть снабжены мандатами на подписание договора о Союзе Социалистических Советских Республик. В постановлении Съезда Украины необходимо специально оговорить, что заключенный в Москве договор подлежит ратификации Украинского ЦИК'а на первой же сессии после Съезда Советов.

Секретарь Цека

И. Сталин

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 985,
арк. 18.

ДЕКЛАРАЦІЯ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ РАД
ПРО УТВОРЕННЯ СОЮЗУ СОЦІАЛІСТИЧНИХ
РАДЯНСЬКИХ РЕСПУБЛІК

13 грудня 1922 р.

Глубокая общность классовых интересов пролетариев всех стран повелительно диктует необходимость всемерного укрепления их организационной связи и единства перед лицом мирового капитала.

Классовая солидарность рабочих и крестьян России, Украины, Белоруссии и закавказских республик уже с самым началом Великой Октябрьской революции заложила прочный фундамент теснейшей связи и фактического единства в их совместной борьбе с царством капиталистов и помещиков. Только благодаря этому братскому союзу, родившемуся, выросшему и окрепшему в грозе и буре гражданской войны, трудящиеся массы советских республик смогли завоевать и отстоять свои права на власть, землю, фабрики и заводы против яростных атак объединенного лагеря капиталистических хищников всего мира.

Достигнутое нами ныне путем величайших жертв и усилий состояние относительного спокойствия продолжает оставаться под угрозой повторения

насилованных попыток капиталистических держав уничтожить плоды наших побед. Наглядным доказательством определенно враждебной позиции буржуазных стран, не мирящихся с самым фактом существования советских республик, является наша продолжающаяся международная изоляция. В частности, эта ненависть проявляется в непрекращающихся попытках западно-европейской буржуазии подорвать нашу силу путем использования и раздувания национально-шовинистических страстей среди части мелкой буржуазии и интеллигенции некоторых советских республик (петлюровщина на Украине, меньшевики в Грузии, мусаватисты в Азербайджане, дашнаки в Армении, Национальный Союз в России).

Проведение новой экономической политики и связанный с этим относительно быстрый рост мелкобуржуазных элементов увеличивают опасность усиления этих враждебных пролетариату националистических настроений, как в форме возрождения великодержавно-российских тенденций, с одной стороны, так и сепаратистски-шовинистических, с другой. Вместе с тем, вытекающая из факта нашей международной изоляции необходимость базироваться в деле внутреннего строительства всецело на собственных силах и средствах советских республик требует дальнейшего усиления и углубления их экономического единства, открывающего возможность ставить и разрешать хозяйственные задачи, непосильные для каждой из них в отдельности.

При таких условиях единственно правильной с точки зрения интересов рабочего класса и крестьянства политикой может быть лишь линия максимального сплочения и объединения всех сил советских республик и укрепления единого рабоче-крестьянского фронта.

Основываясь на вышеизложенном, VII Всеукраинский съезд Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов вполне одобряет позицию правительства в данном вопросе, выразившуюся в постановлении сессии ВУЦИК от 16 октября сего года.

VII съезд Советов в полном согласии с желаниями и волей трудящихся Украины обращается к рабочим и крестьянам России, Украины, Белоруссии, Грузии, Армении и Азербайджана с братским предложением немедленно приступить к оформлению уже ныне фактически существующего союза советских республик и образованию этим путем единого социалистического рабоче-крестьянского фронта против фронта мировой буржуазии.

Съезд твердо уверен, что такой единый Союз Социалистических Советских Республик, закрепляющий на принципах взаимного равенства их тесную экономическую и политическую связь и в то же время обеспечивающий самостоятельность национально-культурного строительства и необходимые гарантии проявления хозяйственной инициативы каждого из членов Союза, явится наилучшей формой разрешения национального вопроса в духе международной пролетарской солидарности, первым шагом к установлению будущей Всемирной Советской Республики Труда и мощным оплотом интересов рабочих и крестьян не только союзных стран, но и всего мира.

Образование Союза Советских Социалистических Республик: Сб. документов. — М., 1972. — С. 344—345.

**ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО УТВОРЕННЯ СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ
СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК**

30 грудня 1922 р.

Со времени образования советских республик государства мира раскололись на два лагеря: лагерь капитализма и лагерь социализма.

Там, в лагере капитализма — национальная вражда и неравенство, колониальное рабство и шовинизм, национальное угнетение и погромы, империалистические зверства и войны.

Здесь, в лагере социализма — взаимное доверие и мир, национальная свобода и равенство, мирное сожительство и братское сотрудничество народов.

Попытки капиталистического мира на протяжении десятков лет разрешить вопрос о национальности путем совмещения свободного развития народов с системой эксплуатации человека человеком оказались бесплодными. Наоборот, клубок национальных противоречий все более запутывается, угрожая самому существованию капитализма. Буржуазия оказалась бессильной наладить сотрудничество народов.

Только в лагере Советов, только в условиях диктатуры пролетариата, сплотившей вокруг себя большинство населения, оказалось возможным уничтожить в корне национальный гнет, создать обстановку взаимного доверия и заложить основы братского сотрудничества народов.

Только благодаря этим обстоятельствам удалось советским республикам отбить нападения империалистов всего мира, внутренних и внешних. Только благодаря этим обстоятельствам удалось им успешно ликвидировать гражданскую войну, обеспечить свое существование и приступить к мирному хозяйственному строительству.

Но годы войны не прошли бесследно. Разоренные поля, остановившиеся заводы, разрушенные производительные силы и истощенные хозяйственные ресурсы, оставшиеся в наследство от войны, делают недостаточными отдельные усилия отдельных республик по хозяйственному строительству. Восстановление народного хозяйства оказалось невозможным при раздельном существовании республик.

С другой стороны, неустойчивость международного положения и опасность новых нападений делают неизбежным создание единого фронта советских республик перед лицом капиталистического окружения.

Наконец, само строение советской власти, интернациональной по своей классовой природе, толкает трудящиеся массы советских республик на путь объединения в одну социалистическую семью.

Все эти обстоятельства повелительно требуют объединения советских республик в одно союзное государство, способное обеспечить и внешнюю безопасность, и внутреннее хозяйственное преуспеяние, и свободу национального развития народов.

Воля народов советских республик, собравшихся недавно на съезды своих Советов и единодушно принявших решение об образовании «Союза Советских Социалистических Республик», служит надежной порукой в том,

что Союз этот является добровольным объединением равноправных народов, что за каждой республикой обеспечено право свободного выхода из Союза, что доступ в Союз открыт всем социалистическим советским республикам, как существующим, так и имеющим возникнуть в будущем, что новое союзное государство явится достойным увенчанием заложенных еще в октябре 1917 года основ мирного сожительства и братского сотрудничества народов, что оно послужит верным оплотом против мирового капитализма и новым решительным шагом по пути объединения трудящихся всех стран в мировую Социалистическую Советскую Республику.

Заявляя обо всем этом перед всем миром и торжественно провозглашая незыблемость основ Советской власти, нашедших свое выражение в конституциях уполномочивших нас социалистических советских республик, мы, делегаты этих республик, на основании данных нам полномочий, постановляем подписать договор об образовании «Союза Советских Социалистических Республик».

*Образование Союза Советских
Социалистических Республик. —
С. 379—381.*

52

**ІЗ ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У
ПРО БОРІТЬБУ ДПУ ПРОТИ АНТИРАДЯНСЬКИХ ПАРТІЙ**

26 січня 1923 р.

Слушали: 2. Доклад тов. Манцева о работе ГПУ по борьбе с антисоветскими партиями.

Постановили: 2. а) Подтвердить линию работы ГПУ в отношении меньшевиков, эсеров и анархистов. б) В отношении укапистов и левых эсеров взять решительную линию на внутреннее их разложение. в) Считать недопустимой общественную работу меньшевиков, эсеров и анархистов. г) Дать Губкомам указание, что случаи укрывательства и содействия со стороны коммунистов меньшевикам, эсерам и анархистам, должны рассматриваться, как партийные преступления и передаваться Контрольным Комиссиям. д) Предложить тов. Манцеву усилить работу по борьбе с монархистами и шпионажем. е) Предложить тов. Манцеву совместно с руководителями соответствующих учреждений провести разгрузку последних от нежелательных элементов. ж) Предложить Губкомам принять меры к усилению наблюдения за либеральными и контрреволюционными элементами в советских и общественных учреждениях. з) Не возражать против организации двух мест заключения по типу концлагерей: поручить т. Манцеву разработать вопрос. ж) Ввиду усложнения и уточнения методов работы контрреволюционных элементов и борьбы с ними, разрешить т. Манцеву входить в соответствующие органы с ходатайством об отпуске дополнительных средств для ГПУ.

к) Признать необходимым усиление репрессий против контрреволюционных организаций. Поручить тов. Скрыпнику провести это постановление в советском порядке, л) Признавая целесообразным отпуск средств на организацию съезда «ЖЦ», предложить т. Манцеву войти с соответствующим предложением в Финкомитет.

Секретарь ЦК КП(б)

Л. Лебедь

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 40,
арк. 11--11 зв.

53.

**ІЗ ПОСТАНОВИ ВУЦВК І РНК УСРР
«ПРО ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ МОВ
І ПРО ДОПОМОГУ РОЗВИТКОВІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»**

1 серпня 1923 р.

Ті спокійні обставини, що склалися після перемоги над контрреволюцією і над голодом, дають Радянській владі змогу розвинути той визвольний національний процес, що почала Жовтнева революція через скинення влади поміщиків і капіталістів, які разом з царською бюрократією були на території України не тільки експлуататорами робітників і селян, але й русифікаторами, що переслідували та пригнічували українську національність.

За короткий час існування Радвлади на Україні, незважаючи на відтягнення всіх сил культурного фронту, зроблено вже багато в справі розвитку української культури, в справі школи та книжки. Але ця робота не могла усунути нерівності культур, що створилася внаслідок вікового утиску.

Через те найближчим завданням Уряду мусить бути усунення цієї нерівності в галузі національної культури.

Те ж саме завдання диктує Радянській владі ще й потреба зміцнення тісної спілки робітників і селян і ще більше пристосування державного апарату до потреб, до побуту і до мови українського народу. Для цього треба збільшити українізацію всього державного апарату.

Залишаючи і на майбутнє обов'язковість для службовців знання російської мови, що є засобом взаємин з найбільшою національною меншістю на Україні і з народами всього Союзу, зокрема з російським народом, і вважаючи, що в сучасних умовах російська мова перестала бути засобом пригнічення в руках привілейованих класів і, навпаки, є засобом прилучення української культури до високорозвиненої, що має світове значення, — російської культури, Робітничо-селянський уряд України визнає за потрібне все ж таки протягом найближчого часу зосередити увагу держави на поширенні знання української мови. Формальна відмінність, що визнавалася до цього часу між двома найбільш поширеними на Україні мовами — українською та російською, — недостатня. Внаслідок відносно слабого розвитку української школи і української культури взагалі, внаслідок відсутності потрібних підручників для навчання, відсутності підготовленого до певної міри персоналу — життя, як ми бачимо на досвіді, приводить до фактичної переваги російської мови.

Щоб усунути таку нерівність, робітничо-селянський уряд вживає низку практичних заходів, які, додержуючи рівноправність мов усіх національностей, що є на території України, мусять забезпечити українській мові місце, відповідне числу та питомій вазі українського народу на території УСРР.

Щоб досягти зазначеної мети, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет і Рада Народних Комісарів постановили:

І. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

1. Мови всіх національностей, що є на території України, проголошуються рівноправними.

2. Кожному громадянину будь-якої національності забезпечується можливість в його зносинах з державними органами і в зносинах державних органів з ним користуватися рідною мовою.

3. Відповідно до переважного числа населення, що говорить українською мовою, вибрати, як переважаючу для офіціальних зносин, українську мову.

4. Відповідно до політичного та культурного значення російської мови та її поширеності на Україні, вважати за найпоширеніші на Україні обидві мови — українську та російську.

5. Згідно з цим робітничо-селянська влада звертатиметься до всього населення України в цілому обома найпоширенішими мовами — українською та російською.

6. В адміністративно-територіальних одиницях (районах, округах, губерніях), а також і в містах з більшістю населення, що належить до національних меншостей, органи влади користуються мовою більшості населення, з додержанням, проте, гарантій для решти національностей, що є в цьому районі.

Примітка 1. Національна меншість творить більшість для даної адміністративно-територіальної одиниці (чи міста) в тому разі, коли вона перевищує своїм числом половину всього населення.

Примітка 2. В тих місцевостях, де ні одна з національностей не має абсолютної більшості, органи влади користуються переважно мовою відносної більшості населення цієї місцевості.

7. На з'їздах, засіданнях Рад, зборах, мітингах, конференціях, прилюдних читанках і всіляких прилюдних виступах кожному громадянину надається право вільно говорити своєю рідною мовою <...>

ІV. ПРО СПІВРОБІННИКІВ ДЕРЖАВНИХ УСТАНОВ

20. З наданням чинності цьому декретові ніхто з тих громадян, хто не володіє обома найбільш поширеними мовами, не може бути прийнятий на службу в державну установу.

Примітка 1. Приймати на державну службу тих осіб, що не володіють українською мовою і знову вступають, можна виключно зі спеціального в кожному випадкові спеціально зареєстрованого дозволу в центрі — Народного комісара та керівників центральних установ, а в губерніях і округах — Голгубвиконкому й Голокрвиконкому, і при тому ж доконечним зобов'язанням для кожного, хто вступає знову, вивчити українську мову протягом 6 місяців з дня вступу на службу.

Примітка 2. В районах і селах вступати на державну службу особам, що не знають мови більшості населення даного району й села, а також одної з двох найбільш поширених мов, не дозволяється.

21. Особи, що перебувають на державній службі до моменту надання чинності цьому декретові і не володіють обома найбільш поширеними мовами, мають вивчати їх протягом року.

22. Зазначені в п. 21 особи, що не вивчили в установлений для них строк української мови, підлягають безумовному звільненню з державної служби. Звільнений не може бути прийнятий ні в один з державних органів без знання української мови.

23. Категорії особливо кваліфікованих осіб, а також осіб, що мають спеціальне призначення і можуть бути звільнені від обов'язкового вивчення української мови, встановлює Рада Народних Комісарів особливими постановами.

24. Залізничники, що служать на території України, за винятком потягової бригади, що обслуговує потяги простого сполучення загальносоюзних магістралей, мусять володіти обома найбільш поширеними мовами.

У. ЗАХОДИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ЗНАННЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ НА УКРАЇНІ МОВ

25. Доручити Наркомосові організувати при установах для навчання співробітників радянських установ української мови курси двох типів: короткотермінові з строком навчання на них не більш як 3 місяці і довготермінові (для кваліфікованих робітників) з строком навчання до 9 місяців.

26. Центральним, губерніальним і окружним органам надається право в установленому штатному порядку організувати апарати для обслуговування потреб різних національностей, крім української та російської, з достатнім числом перекладачів.

Культурне будівництво в Українській РСР: Важливі рішення КП і Радянського уряду. 1917—1959 рр.: 36. документів. — К., 1959. — Т. 1. — 1917 — черв. 1941 рр. — С. 242—247.

54.

ІЗ ЛИСТА Ю. Й. ТЮТЮННИКА В. П. ЗАТОНЬКОМУ

20 серпня 1923 р.

Шановний тов. Затонський!

Тяжким шляхом прийшов я до певности, що пануючі на Заході сили здатні тільки гнобити українській нарід, а не допомагати його визволенню. Ці сили використовують легковажні і остаточно деморалізовані елементи нашої еміграції, що думають тільки про свою особисту долю. Оскільки деморалізованість дійшла найвищої міри, для мене стало зрозуміло, що майбутнє України кується тут, на Україні, — ніде більше. Минуло вже кілька

місяців, як я перейшов кордон і нахожусь на території УСРР, вивчаю дійсний стан. Гадаю, що Ви мені повірите. Маю змогу бувати скрізь на Україні і придивлятися до всього, що мене цікавить в даний момент, це і є ціль мого переходу сюди. А цікавить мене в першу чергу природа влади на Україні. В тому, що ця влада є владою робітників, я ніколи не мав сумніву, але чи була вона владою українською — в цьому в мене були сумніви і в свій час навіть була певність протилежного. Казати наскільки ці сумніви і певність мали підставу — не буду. Нині на Україні — Українська влада. При сучасному стані я, ні мої товариші по діяльності не вважаємо можливим боротися проти Радянської влади на Україні.

Більшовик. — 1923. — 31 жовт.

55.

ІЗ ПОСТАНОВИ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ЦЕРКОВНУ ПОЛІТИКУ

23 листопада 1923 р.

8. О церковной политике (т. Логинов).
- а) Подтвердить прежний курс на всемирное содействие Ж. Ц.*
 - б) Принять меры к недопущению усиления тихоновщины.
 - в) Провести работу по отколу «левых» элементов среди тихоновцев.
 - г) Поставить перед комиссией задачу восстановления группы «Братства Жива Церква».
 - д) Комиссии поставить задачей ликвидацию трений между прогрессивными церковными группировками и создания из них блоков для борьбы с тихоновцами и автокефалистами.
 - е) Одобрить линию комиссии по смягчению резкости линии живоцерковцев.
 - ж) Одобрить переименование В. Ц. У. в Украинский Синод.
 - з) Воссоздать губернские комиссии по руководству церковной работой.
 - и) Утвердить смету в 850 червонцев, реализовав ее через Финкомитет.
 - к) Предложить органам ГПУ усилить работу по своей линии.
 - л) Дать директиву об усилении преследований монархистов, пытающихся вести свою работу через церковь (особенно в погрангуберниях).
 - м) Всемерно воздержаться от обратной передачи церквей под Ж. Ц. тихоновцам. Передача должна производиться только по постановлению Центральной Церковной Комиссии.
 - н) Поручить Секретариату пересмотреть состав центральной комиссии, а также работников, непосредственно выполняющих ее задания и представить на утверждение оргбюро.

Секретарь ЦК КПУ

Квиринг

*ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 1,
арк. 12—12 зв.*

* Жива Церква.

**ІЗ ДОПОВІДІ ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР В. Я. ЧУБАРЯ
НА ПЛЕНУМІ ЦК КП(б)У ПРО УКРАЇНІЗАЦІЮ**

6—8 жовтня 1924 р.

По вопросу об украинизации я имею в виду остановиться только на важнейших моментах, не приводя отчетных данных, ибо их очень мало, да и те, которые имеются, выявляют лишь тенденции, а не дают исчерпывающего ответа на вопрос. У нас вся практическая работа по украинизации должна быть разбита на 3 части. Первая — это внедрение украинского языка в обиходе, в школе, в учреждениях и т. п. Этой части задачи должен был отвечать декрет Совнаркома, который был издан в прошлом году в августе месяце. Многие товарищи его, конечно, не помнят, не помнят его и советские аппараты. В результате получилось то, что внедрение украинского языка не прошло таким темпом, каким оно должно было пойти. Мы сейчас отмечаем, что украинский язык изучили в большей степени низовые советские работники, работники низового технического аппарата, а работники руководящих органов украинского языка не изучили. Лучшим примером может служить наш Пленум ЦК (*С.мест:* А сам говоришь по-русски.)

Да, первый начал говорить Николай Алексеевич* на данном пленуме. У нас имелось постановление пленума о том, чтобы все товарищи, кто может, говорили на украинском языке, но говорить одному при всей аудитории, которая не понимает украинского языка — положение невыносимое. Я пробовал вести заседания на украинском языке, но из этого к концу заседания ничего не выходило: переспросы, непонимание отдельных слов и необходимость перевода их тут же в речи и так далее. Но, товарищи, такое явление наблюдается не только по центральному советскому аппарату и по ЦК. Та же история происходит и по всей периферии. И если товарищи пишут бумажки, выписки, отписки на украинском языке, то ни один серьезный доклад, ни один крупный вопрос не освещается на этом языке, потому что большинство учреждений живет на переводчиках, не имея достаточно работников, знающих украинский язык. Но и другие затруднения есть, которые я хочу отметить, не углубляясь в анекдотические случаи, которые бывают при получении выписок на украинском языке.

У нас недостаточно подготовленный кадр работников и недостаточно данных для внедрения украинского языка. Словари — дефектные, учителя, которые обучают украинскому языку — несовершенно, учебников мало, вообще обучение украинскому языку встречает целый ряд затруднений. Поэтому сейчас мы должны соблюдать осторожность в форсировании обучения. Мы, во-первых, должны усилить нашу работу по подготовке работников и учительского персонала, и чтобы внедрить язык таким, как он есть в действительности. Для этого потребуются определенные средства. Основная задача, которую мы ставим перед собой — это сделать язык понятным

* М. О. Скрипник.

большинству населения, чтобы на родном языке нести коммунистическое учение в массы. Эта основная задача требует более внимательного отношения к этому вопросу, она требует того, чтобы отказаться от подхода, который у многих и многих товарищей имеется: украинизация — это, мол, обучение делопроизводителей и секретарей, а не задача общепартийная. Первое предложение о внедрении украинского языка я бы сделал такое: нам необходимо пересмотреть сроки обучения украинскому языку и обеспечить твердое партийное руководство работой по украинизации. По партийной линии широкого обследования работы по украинизации еще не проведено. Обследование, которое проведено по центральным советским учреждениям, говорит, что из обследованных 599 ответственных работников украинский язык знает 302 человека, что составляет около 52 %. И эти товарищи в большинстве, наверное, знают только так, что украинский язык не является для них китайской грамотой. Это, в общем, ответственные работники учреждений. По партийному же составу знают язык только 46 %. Процент партийных ответственных работников, знающих украинский язык, ниже процента знающих украинский язык ответственных работников вообще. Сколько говорящих на украинском языке? Анкета при обследовании сводилась к вопросам: можете ли читать, переводить, говорить. Говорящих значительно меньше. Конечно, эти цифры не могут быть истолкованы, как отчет. Но они все же выявляют тенденцию, что партия и все партийцы недостаточно уделяют этому вопросу внимания. Глядя на них, кто и изучил украинский язык из ответственных и неответственных беспартийных работников, не говорит на нем, рассуждая, например, так: «раз начальство не учит языка и партийцы не говорят на нем, значит не обращают на это должного внимания, значит все это выдумка большевиков, которая, может быть, через 1—2 месяца будет отброшена».

Вторая часть задачи — это развитие культуры, литературы и так далее. Тут уж мы имеем значительный сдвиг по нашим госиздательствам. По «Червоному Шляху» значительно увеличился выпуск украинской литературы. Спрос растет. На селе — то же самое. Когда приезжаешь на село, то и дело слышишь жалобы на то, что не хватает книжек. Спрос на книгу растет и растет выпуск украинской книги. Госиздат за полугодие с 1/1 — 1924 г. по 1 июля дал 52 % украинских книг из общего выпуска. За июль центр тяжести перенесен в эту сторону еще больше и выпущено 80 % изданий украинской литературы. За последнее время издается много мелких книжек, легко доступных массовому читателю — рабочему и крестьянину — ленинская литература и т. п. С этой стороны мы кое-что достигли. Но в части наших учебников, перекладывания учебников на украинский язык, особенно для средних и высших учебных заведений, задерживается потому, что нет соответствующих ученых людей. Тут потребуются длительная работа. Это провести можно только через длительный период времени. и в этой области еще большее значение приобретает поддержка наших украинских учебных учреждений: Академии наук и других украинских органов.

Теперь третья часть — это вовлечение и выдвижение украинских работников. В этом отношении мало сделано. Достаточно проследить каждую организацию. Втягивание недостаточное. Я считаю, что нам над этим нужно задуматься, чтобы и предстоящие перевыборы Советов и партийные конфе-

ренции использовать для более внимательного подхода к подбору работников и произвести некоторое пополнение руководящих органов украинцами-партийцами, а также вовлечь и беспартийных украинцев. Был у нас на партконференции случай оглашения декларации «66-ти». К ней присоединяется украинская интеллигенция во всех губерниях. Эти силы разрознены, у них нет организации. ими никто не занимается, чтобы их использовать, чтобы втянуть их в советскую общественность. Втянуть их в работу можно, хотя бы в форме делового клуба, их можно привлечь к чтению лекций и т. п. Нужно обратить внимание на то, что во всех таких случаях наши работники к этому относятся халатно, поэтому до сих пор и не удавалось ничего сделать. Что делается в этом направлении на местах? --- Там на это смотрят также с прохладцей и в результате был временный подъем, но он сходит на нет, замечается охлаждение. Вопрос большой, который нужно изучать и которым нужно внимательно заниматься.

Вот три момента. Внедрение языка, вовлечение работников, развитие культуры. Все эти три момента требуют уделения этому большого внимания со стороны партии.<...>

*Національні відносини в Україні
у XX ст. -- С. 114—116.*

57.

**ЛИСТ ДО ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б) ПРО ЦІННОСТІ,
ЗНАЙДЕНІ У КІЄВО-ПЕЧЕРСЬКІЙ ЛАВРІ**

12 лютого 1925 р.

*Сов. Секретно.
Срочно*

По постановлению Политбюро ЦК КПУ разные металлические и валютные ценности, найденные в бывш. Киево-Печерской Лавре, передаются на усиление средств Украинской Центральной Комиссии помощи детям.

НК СССР, поставивший себе задачу накопления возможно большего золотого запаса СССР, как орудия регулирования денежного обращения страны и как необходимого фундамента восстановления размена червонцев, при наступлении к тому соответствующих условий, не может согласиться с означенным постановлением.

Найденные ценности в б. Киево-Печерской Лавре не являются имуществом Лавры, а представляют имущество буржуазии, бежавшей из пределов СССР и скрывшей его в Лавре. Поэтому означенное имущество, в чем бы оно не заключалось, подлежит обращению в собственность Союза, согласно п. I Декр. СНК от 19/XI-20 г. (Соб. Уз. 1921 г. № 18 ст. 111). Независимо от этого, распоряжение означенными ценностями, без согласования с НКФ СССР, не соответствовало бы п. I ст. 5 Постановления ЦИК СССР от 29-го октября 1924 г. о бюджетных правах СССР и входящих в его состав союзных республик, по которому все неналоговые доходы входят в доходную часть общесоюзного бюджета; ценности же, найденные в Лавре, являются случайными доходами объединенного ведомства СССР ... НКФ-ина.

На основании изложенных соображений НКФ просит Политбюро ЦК РКП(б) войти в рассмотрение означенного вопроса и отменить постановление Политбюро КПУ с предложением срочно выслать все указанные ценности с подробной описью их в центр <...>

Считаясь с наличием указанного постановления, НКФ СССР признает возможным, по окончательной оценке металлических и других вещных ценностей в Гохране, выделить в распоряжение ЦИК Украины для передачи Украинской Центральной Комиссии помощи детям 25 % оценочной их стоимости.

Зам. Наркомфина СССР
Зам. начальника валютного управления

Н. Брюханов
Карклин

*Центр зберігання сучасної докумен-
тації, ф. 89, оп. 49, спр. 19, арк. 2—3.*

58.

3 ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У ПРО ВИННИЧЕНКА, ШАПОВАЛА І КРАСНОГО

6 березня 1925 р.

Слушали: 4ж. О Винниченко и Шаповале.

Постановили: 4ж. Предложить тов. Приходько никаких переговоров с Винниченко и Шаповалом не вести до получения от них официального заявления об отречении от своей прежней деятельности и о безоговорочном переходе на советскую платформу.

з) О возвращении на Украину поэта Олеся и профессора Пислячевского — не возражать.

л) Слушали: О гр-не Красном (бывшем петлюровском министре по еврейским делам), высланном польским правительством из Польши на Украину.

Постановили: Не возражать против использования гр-на Красного на работе по еврейским делам (в ОЗЕТ).

Секретарь ЦК КП(б)У

Э. Квининг

*ЦДАГО України, ф. 1, оп. 6, спр. 58,
арк. 29.*

**ІЗ ПРОТОКОЛУ ПОЛІТБЮРО ЦК ВКП(б)
ПРО УКРАЇНСЬКУ АКАДЕМІЮ НАУК**

15 квітня 1926 р.

4. — Об Украинской Академии Наук (тт. Каганович, Чубарь).
 4. — а) Не возражать против предложенной Политбюро ЦК КП(б)У кандидатуры академика Грушевского в Президенты Украинской Академии Наук.
 б) Ассигновать единовременное пособие на развитие Украинской Академии в размере 150.000 р.
 в) Признать целесообразным поездку на предстоящий широкий Пленум Украинской Академии Наук т. Рыкова, в качестве представителя Союзного правительства. Предложить т. Рыкову огласить на Пленуме Академии специальное письмо от Президиума ЦИКа СССР, содержащее указание на все-союзное значение работ Украинской Академии Наук.

*Російський центр зберігання та вивчення документів новітньої історії,
ф. 17, оп. 3, спр. 556, арк. 3.*

**ІЗ ЛИСТА КАГАНОВИЧА СТАЛІНУ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ
ВІДКРИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ КОНСУЛЬСЬКИХ СТОЛІВ
ПРИ ПОВПРЕДСТВАХ СРСР ЗА КОРДОНОМ**

4 липня 1925 р.

Совєршенно секретно

ГЕНЕРАЛЬНОМУ СЕКРЕТАРЮ ЦК РКП(б) ТОВ. СТАЛІНУ

Постановлением Политбюро ЦК КП(б)У от 9/III с. г. был принят выработанный по предложению Украинского Правительства проект положения об украинских консульских столах при Полпредствах СССР за границей, в странах, где имеются интересы Украины, т. е. в первую очередь в Варшаве, Праге, Вене, Берлине и Париже.

Создание таких столов вызывается следующими соображениями:

Из практики работы украинских советников и секретарей при Полпредствах выяснилось, что наблюдается иногда слишком жесткое отношение к гражданам, подающим заявление о принятии гражданства УССР или ходатайствующим о въезде в УССР. Приходится также констатировать, что большинство отказов принятия в гражданство СССР падает на украинцев. В Консульском Отделе Германского Полпредства взимался, до недавнего времени, даже консульский сбор за перевод документов с украинского языка на

русский. Все это вызывает, естественно, нарекания на Советскую власть, которые используются украинской контрреволюцией, как агитационное средство против УССР и вообще против национальной политики Советской власти.

После того, как вопрос о необходимости учреждения украинских консульских столов при Полпредствах был утвержден Политбюро ЦК КП(б)У и принят проект положения об украинских консульских столах, вопрос перешел на разрешение его в советском порядке — коллегию НКВД СССР. В своем заседании от 23/III с. г. коллегия категорически высказалась против организации украинских консульских столов и отвергла прилагаемый проект положения.

В дальнейшем была создана специальная комиссия ЦК РКП по этому вопросу, под председательством т. КУЙБИШЕВА, которая поддержала точку зрения НКВД о ненужности украинских столов. В связи с этим вопрос еще раз обсуждался в Политбюро ЦК КП(б)У 26/6. где было подтверждено прежнее постановление.

В самый последний момент выяснилось, что т. ЛИТВИНОВ, решительно отстаивавший в комиссии т. Куйбышева ту точку зрения, что учреждение «украинских консульских столов» при Полпредствах ни в коем случае недопустимо и нецелесообразно, еще в 1923 г. писал Полпредам в Берлине, Праге и Вене о необходимости организации «столов по украинским делам» <...>

Ввиду того, что ЦК КП(б)У остается на той точке зрения, что учреждение украинских консульских столов при Полпредствах является крайне необходимым и требует самого срочного проведения в жизнь, прошу Вас провести через ЦК РКП настоящий вопрос и возложить на НКВД проведение его в советском порядке.

Секретарь ЦК КП(б)У

Каганович

*ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 1,
арк. 194--194 зв.*

61.

ОФІЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО КОНФЕРЕНЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У БЕРЛІНІ

3 --7 листопада 1927 р.

НОВИЙ ПОЧИН!

Невдача наших національно-державних змагань у рр. 1917—1920 спричинила дезорієнтацію і так слабої та мало виробленої української політичної думки, появу безлічі партій, центрів і безнастанну боротьбу в середині сторостерзаної Нації.

Тимчасом з кривавого моря української революції та збройної боротьби за незалежність виявився в різких формах національно-державний ідеал, що владно вимагає консолідування наших сил і координації нашого чину.

* Так у тексті документа.

В огні цих двох суперечностей розвинувся новий рух, що стає вище партійних розмежовань. На тлі <...> старих світоглядів нав'язуючись до кращих традицій української історії, та головню недавньої збройної боротьби, формується новий світогляд і розвивається новий творчий чин. Цим процесом є:

Рух Українських Націоналістів.

Сильні вірою у високе призначення свого Народу, палені соромом за пониження своєї Батьківщини, свідомі своєї місії в борні за долю України, націоналісти відчували, що для поневолених немає порятунку, доки не підпорядкують часове і підрядне вічному й основному в бутті Нації та доки не здобудуться на однозгідний будуючий чин.

Світогляд українських націоналістів остро відрізняється від сучасних українських ідеологій та вже, в силу своєї природи, змагає до опанування цілої нашої національної дійсності. Його вплив і чинність позначилися двома шляхами. З одного боку він покликав до життя різного рода націоналістичні формації (ідеологічні, політичні, військові); з другого боку він дав себе відчути щораз сильніше з поступом часу в різних українських організаціях і установах без огляду на їх характер і місце осідку.

Початкова стадія розвою українського націоналізму має *стихийний характер*. Бо як поодинокі націоналісти працюють в різних, часто дуже віддалених ідеологічно організаціях, не пов'язані, нерідко навіть не підозріваючи один в одному співника, так і поодинокі націоналістичні угруповання існують побіч себе й чинять без спільного пляну, без одного проводу, навіть без зв'язку між собою.

Брак осередку націоналістичного руху дався остро відчути щойно, коли рух набрав потужности. Конечність його *оформлення*, загально відчута й подиктована як внутрішніми законами розвою Нації, так і зовнішніми обставинами, привела українських націоналістів до зближення, порозуміння та шукання способів координації свого чину. Вислідом цього була

Конференція Українських Націоналістів.

3—7 листопаду 1927 р., зложена з членів різних націоналістичних організацій, як рівнож із поодиноких осіб з краю та еміграційних осередків.

Після основного розгляду сучасного українського націоналістичного руху Конференція визнала доцільність і конечність *сцентралізовання* дальшої праці націоналістів і рішила створити

Єдину Організацію Українських Націоналістів.

До часу створення такої організації, Конференція, рахуючись з потребою хвилі, що вимагає опанування стихійного руху та координації різних організованих його виявів, покликала до життя й чину.

Провід Українських Націоналістів.

Найближчим завданням Проводу є сформулювання ідеологічної бази й розроблення структури та намічення пляну діяльности майбутньої організації, як рівнож підготовка загалу українських націоналістичних елементів до прийняття та співпраці з організацією українських націоналістів і творення вже віднині її кадрів. У своїй діяльності Провід з одного боку спирається на всіх учасників Конференції, що підпорядкувалися йому, з другого має ввійти в тісний зв'язок з існуючими організаціями українських націоналістів.

Завершенням діяльности теперішнього Проводу буде

Конгрес Українських Націоналістів,
що має остаточно усталити ідеологічні позиції українського націоналізму, ствердити факт повстання єдиної організації, прийняти її структуру та покликати її сталий *Провід*.

Цим шляхом організований, послідовний український націоналізм, відкидаючи всякі орієнтації на зовнішні сили, хоче й буде йти до перебрання в свої руки керми українського національно-політичного життя й змагатиме до відновлення та оборони *Незалежної, Соборної Української Національної Держави*.

За Президію Конференції Українських Націоналістів:

Инж. Дмитро Андрієвський в. р.
Голова

Володимир Мартинець в. р.
Секретар

Українська суспільно-політична думка... — Т. 2. — С. 279-281.

62.

ПОСТАНОВИ ВЕЛИКОГО ЗБОРУ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

28 січня — 2 лютого 1929 р.

І. ЗАГАЛЬНІ ОЗНАЧЕННЯ

1. Український націоналізм є духовний і політичний рух, зроджений з внутрішньої природи Української Нації в час її зусильної боротьби за підстави й цілі творчого буття.

2. Українська Нація є вихідне заложення кожної чинности та мегове на-значення кожного прямування українського націоналізму.

3. Органічна зв'язаність націоналізму з нацією є факт природнього порядку й на ньому основане ціле розуміння істоти нації.

4. Нація є найвищий тип людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній зрізничкованості має свою одну внутрішню форму, витворену на ґрунті подібного природнього положення, спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силовій натури.

5. Внутрішня форма нації є основний чинник її динамічного тривання і разом з тим принцип синтетичного формування, який дає життю нації на протязі її історичного розвитку суцільну духову окресленість, зазначену в різних її конкретно-індивідуальних виявленнях. У тому означенні внутрішня форма — це ідея нації, що уосновує та вможливає її історичне ставання.

6. Історичне ставання --- цей наглядний вираз постійної актуальности національної ідеї -- вказує на безглядний ідеал нації, який полягає в її стремлінні втриматися в системі світової дійсності в ролі безпосередньо-чинного підмету з найширшою сферою впливу.

7. На шляху до власного самоздійснення в формі найбільшої інтенсивности історичного значення нація чисельно збільшує запас своїх біофізичних

сил на поширеній рівночасно територіальній базі: у цьому відношенні відбувається в ній процес постійного переформлювання різних етичних первнів у синтезу органічної національної єдності; з погляду цієї своєї чинності нація все знаходиться в стані власного росту.

8. Найвидатнішим силовим засобом росту нації є її духовна тугість, узми-словлена у витворених вартостях культури, що з, одного боку, затісняють внутрішню спійність нації, а з другого, простеляють їй шлях відосереднього впливу на оточення. Культура не є тільки чинником національної окремішності та її відборонності назовні, але першим з-поміж чинників безпосереднього зазначення на оточенні духової сили нації, за яким з більшим успіхом наступає цивілізаційне й політично-господарське його опанування.

9. Умовою, що забезпечує нації тривалу активну участь у світовому середовищі, є найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава.

10. Держава є зовнішня форма такої взаємочинності всіх діючих сил нації, яка відповідає основним її якостям і в той спосіб уможливає нормальний її розвиток у всіх можливих виявленнях; держава — це стан кожночасної окресленості нації формою організованого співвідношення сил, замкнених в органічну цілість-систему, відмежовану назверх як самостійна, збірна одиниця.

11. Через державу стає нація повним членом світової історії, бо що лиш у державній формі свого життя вона посідає всі внутрішні й зовнішні ознаки історичного підмету.

12. Державна форма життя найвимовніше потверджує конкретне узмістовлення чинного характеру національної ідеї, а тому першим природним стремлінням нації є прикрити межі своєї державної виконності з цілим крайовидом етнічного розпросторення, щоб таким чином державно оформити цілий свій фізичний організм — цю найважливішу живлову підставу своєї будучності.

13. Для Української Нації в стані її політичного поневолення начальним постулатом є створення політично-правної організації, означеної: Українська Самостійна Соборна Держава.

14. Для створення, закріплення і розвитку держави необхідна засаднича умова: щоб держава була висловом національної істоти у спосіб найбільш творчої видатності всіх складових органів нації, отже виявляла систему організованої її взаємочинності на засаді інтегралізму суспільних сил з їх правами й обов'язками відповідно до їх значення у цілості національного життя.

15. Український націоналізм висновує для себе з провідних засад державної організації ряд практичних завдань, підготовчих для здійснення державного ідеалу соборними зусиллями українців-державників, зорганізованих на принципах: чинного ідеалізму, моральної своєзаконності та індивідуального почину.

16. Першим зав'язком та пересмником завдань українського націоналізму є покликана до життя Конгресом Українських Націоналістів Організація Українських Націоналістів, побудована на засадах: всеукраїнства, надпартійності й монокраїзму.

II. ДЕРЖАВНИЙ УСТРІЙ

1. Форма української державної влади буде відповідати послідовним етапам державного будівництва України, а то: національного визволення, державного закріплення та розвитку.

2. В часі визвольної боротьби лише національна диктатура, витворена в ході національної революції, зможе забезпечити внутрішню силу Української Нації та найбільшу її відпорність назовні.

3. Що лиш після відновлення державности, настане доба її внутрішнього порядкування та переходу до стану монолітного державного тіла. В цей переходовий час голова держави матиме за завдання підготувати створення найвищих законодавчих органів на засаді представництва всіх організованих суспільних верств, з угляденням відмінностей окремих земель, що ввійдуть до складу Української Держави.

4. На чолі упорядкованої держави стане, покликаний представницьким органом, голова держави, що визначить виконавчу владу відповідальну перед ним та найвищим законодавчим тілом.

5. Основою адміністративного устрою Української Держави буде місцеве самоврядування: зокрема кожний край буде мати свій представницький законодавчий орган, покликаний місцевими організованими суспільними верствами, та свою виконавчу владу.

III. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПОСТАНОВИ

1. Вступні тези

1. Українська Держава буде змагати до досягнення господарської самовистарчалности нації, збільшення народнього майна та забезпечення матеріального благобуту населення, шляхом розбудови всіх галузей народнього господарства.

2. Господарське життя країни буде побудоване на основі співпраці держави, кооперації та приватного капіталу. Поодинокі ділянки народнього господарства будуть розділені між ними. будь стануть предметом їх рівночасного й рівнорядного діяння, в залежності від корисности того для цілости народнього господарства та для інтересів держави.

2. Аграрна політика

1. Інтересам народнього господарства України відповідає існування та розвиток селянського господарства.

2. Вивласнення поміщицьких земель без викупу, переведене в час революції на Сході України, державна влада затвердить законом, якого силу поширить на всі землі України.

3. Державна влада переведе корективи в розподілі землі на Сході України, необхідні з огляду на стихійний, невпорядкований характер розподілу вивласнених земель у час революції.

4. Держава дбатиме про розвиток сільськогосподарської виробности та про забезпечення благобуту селянства шляхом підтримання середнього сільського господарства.

5. Селянське господарство буде побудоване на праві приватної земельної власности, обмеженім державною регуляцією вільної продажі й купна землі,

з ціллю запобігти в той спосіб надмірному зменшенню чи збільшенню земельних наділів.

6. Державна влада буде всебічно сприяти інтенсифікації селянських господарств та пристосованню їх до ринків, буде підтримувати розвиток сільськогосподарської кооперації, уділювати сільському господарству дешевого продукційного кредиту, і буде дбати про агрокультурну й агроосвітню справу та про забезпечення хліборобської продукції державним обезпеченням.

7. Лісові площі будуть вивласнені без викупу та передані державі, або органам самоврядування. Лише невеликі площі, непридатні до удержавлення і муніципалізації, будуть у руках приватних власників.

8. Аграрне перенаселення буде регульоване шляхом приміщення селянських рештків у національній продукції та відповідно переведеної колонізації.

9. Міські землі та нерухоме майно остануться в руках приватної власності. Держава й органи самоврядування регулюватимуть міське будівництво та усуватимуть мешкальні кризи й земельну спекуляцію шляхом скупчення в своїх руках відповідних регуляційних земельних фондів.

3. Промислова політика

1. В цілі усамотійнення народнього господарства та його всебічного розвитку, що зокрема диктують потреби державної оборони та конечність дати верстат праці лишкам сільської людности, держава буде сприяти упромисловленню країни.

2. Підприємства таких галузей промисловости, що являються важливими для існування та оборони країни, будуть удержавлені. Інші підприємства будуть залишені приватному капіталові поодиноких осіб і асоціацій на основі вільної конкуренції та приватної ініціативи. У випадках, визначених законом, держава матиме право першенства перед приватним капіталом у набутті співласности приватних підприємств.

3. Держава дбатиме про переведення раціоналізації всіх родів промисловости, зокрема їх машинового урядження, та про підготовання кадрів фахівців і технічних робітників, що задовольняли б вимоги сучасної техніки.

4. Для піднесення добробуту сільського населення і для підготування фахових робітників для великої промисловости, держава буде сприяти розвитку сільськогосподарської промисловости в формах виробничої кооперації.

5. Держава подбає про організацію виборничої та збутової ремісничої кооперації, підпираючи ремісництво в межах, що відповідають сучасному характерові продукції та ринків.

4. Торговельна політика

1. Торговельні операції, так на внутрішньому як і на зовнішніх ринках, будуть розподілені між приватним капіталом, кооперацією і державою, яка то остання перебирає торгівлю виробами удержавленої промисловости та головні роди перевозу.

2. Маючи на увазі нормальний внутрішній процес розподілу й обміну, держава дбатиме рівночасно про забезпечення українським продуктам і виробам найвигідніших умов збуту на світових ринках, а для оборони національного господарства назовні вживатиме метод охоронного і сприяючого характеру та метод протекціонізму, що знайдуть примінення в формі мит та торговельних договорів.

IV. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

1. Здійснення постулату української державности передумовляє активізацію внутрішнього політичного життя українського народу, заманіфестовану назовні для зазначення української справи як рішачого чинника в питанні східно-європейського політичного стану.

2. Повне усунення всіх займанців з українських земель, що наступить у бігу національної революції та відкриє можливості розвитку Української Нації в межах власної держави, забезпечить тільки система власних мілітарних зброєнь та доцільна союзницька політика.

3. Відкидаючи в засаді традиційні методи української політики орієнтуватися в визвольній боротьбі на котрогось з історичних ворогів Української Нації, українська зовнішня політика здійснюватиме свої завдання шляхом союзних в'язань з тими народами, що вороже відносяться до займанців України, як рівнож шляхом належного використання міжнародних взаємовідносин для досягнення суб'єктивної ролі України в міжнародній політиці.

4. В своїй зовнішньо-політичній чинности Українська Держава стремітиме до досягнення найбільше відборонних меж, що охоплюватимуть усі українські етнографічні терени й забезпечуватимуть їй належну господарську самовистарчальність.

V. ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА

1. Організація української військової сили буде поступно розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожої займанщини, національної революції, державного закріплення.

2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема підготовку організаторів та вишколених провідників, перебере окремий військовий осередок.

3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави.

4. Оборону впорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надклясова, національна армія і фльота, що враз з територіяльними козачими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинности.

VI. КУЛЬТУРА Й МИСТЕЦТВО

1. Українська Держава буде змагати до піднесення рівня культури й цивілізації на Україні, узгіднюючи культурний процес, побудований на основі свободи культурної творчости, з духовою природою українського народу, його історичними традиціями й вимогами сучасности та викорінюючи лихі наслідки чужонаціонального поневолення в ділянці культури та психіки народу.

2. Тільки розвиток тої культурної творчости й тих мистецьких течій, що зв'язані зі здоровими проявами в минувшині Української Нації та з культом лицарськості і волевотворчим відношенням до життя, зможе збудити здоровий гін нації до сили й могутости.

VII. ШКІЛЬНА ПОЛІТИКА

1. Керування й догляд за шкільництвом, як засобом виховання народніх мас у національно-державному дусі, та встановлення шкільної системи, що піднесла б на належний рівень розвитку освіту українського народу, буде належати державі.

2. В основу народнього шкільництва ляже система української, державної, обов'язкової і безплатної єдиної школи, яка забезпечуватиме всебічний, гармонійний розвиток людини, та обійматиме і практичне, фахово-професійне виховання.

3. Приватні освітні установи та чужомовне навчання будуть допущені за дозволом держави в кожному окремому випадку та підлягатимуть контролі державних чинників.

VIII. РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА

1. Уважаючи релігійне почуття внутрішньою справою людської особи, Українська Держава в цьому огляді стане на становищі повної волі релігійної совісті.

2. Приймаючи засадничо відділення церкви від держави, влада --- задержуючи необхідну контролю над церковними організаціями, --- співпрацюватиме з українським духовенством різних культів у справах морального виховання нації.

3. У школу буде допущена наука релігії тих культів, що не будуть проявляти денационалізуючих впливів.

4. Українська Держава буде сприяти розвитку української національної церкви, незалежної від чужоземних патріархатів, та українізації релігійних культів, що будуть діяти на Україні.

IX. ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

1. Беручи ідею Української Самостійної Соборної Держави в підставу свого політичного діяння та не признаючи всіх тих міжнародних актів, умов та установ, що стан українського національно-державного розірвання сотворили та закріпили. Організація Українських Націоналістів ставить себе в категоричне противенство до всіх тих сил, своїх і чужих, які цьому становищу українських націоналістів активно чи пасивно протиставляться, та протидіятиме всяким політичним заходам одиниць і колективів, що будуть являтися відхиленням від повищих засад.

2. Не обмежуючись у своїй діяльності на той чи інший терен, але змагаючи до опанування української національної дійсности на всіх українських землях та на чужих теренах, заселених українцями, Організація Українських Націоналістів вестиме всеукраїнську політику державництва без придавання їй партійного, класового чи яко-небудь іншого суспільно-групового характеру, та в прямій послідовності протиставляє її всім партійним і класовим угрупованням з їх методами політичної праці.

3. Спиряючись на творчі елементи українського громадянства та об'єднуючи їх вколо українського національно-державного ідеалу, Організація Українських Націоналістів ставить собі завдання уздоровити відносини внутрі нації, викликати в українському народі державно-творчі зусилля, роз-

горнути українську національну силу на всю її ширину і таким чином забезпечити великій Українській Нації відповідне місце серед інших державних народів світу <...>

ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929--1955 рр. -- [Б. м.], 1955. -- Т. I. -- С. 3--16.

63

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ГОЛОВІ ДПУ УСРР В. А. БАЛИЦЬКОМУ

1 грудня 1929 р.

Следствием по делу «СВУ» вполне установлено следующее.

1. «ЦЕЛЬ «СВУ» -- свержение Советской власти и установление независимой демократической Украинской Народной Республики.

2. ПРОГРАММНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ

А. Критика Советской системы.

а) Советская экономика и политика ведут к упадку страны.

б) Украина превращается в колонию России.

в) Общее понижение культурного уровня.

г) Село -- объект для нажима Соввласти.

д) Живые силы страны требуют освобождения из-под власти коммунистических доктрин.

Б. Собственно программные положения.

а) Государственное устройство устанавливается на законодательном собрании.

б) Передача земли крестьянству за выкуп; возврат земель колхозов и совхозов бывшим владельцам.

в) Возвращение национализированных предприятий бывшим владельцам.

г) Полное восстановление частной собственности.

д) Никаких привилегий отдельным классам.

3. НАМЕЧЕНИЕ СОСТАВА БУДУЩЕГО ПРАВИТЕЛЬСТВА (Ефремов, Никовский, Чеховский, Матвиевич, Дурдуковский и Гермайзе)

4. ТАКТИКА И НАПРАВЛЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ «СВУ»

а) Организация нелегальных собраний, совещаний на основе строгой конспирации.

б) Систематическое ведение антисоветской агитации: распространение провокационных слухов.

в) Распространение среди широких масс контрреволюционной литературы.

г) Намечение террористической деятельности («СУМ»).

д) Объединение националистических украинских элементов по профессиональному и производственному признаку в пятерки, кружки, группы, товарищества, общества и т. д.; использование для этой цели различных сфер культурной и общественной деятельности.

е) Широкое и всестороннее использование легальных возможностей для проведения антисоветской деятельности.

ж) Внедрение «своих» людей в советские учреждения, кооперативы, школы, печать и т. д. для борьбы с советскими и коммунистическими элементами внутри их.

з) Обработка молодежи в школах, вузах и кружках: создание из нее контр-революционных групп и организаций.

и) Широкое использование автокефалии в целях организационной деятельности.

к) Саботирование советских мероприятий в области культурного и хозяйственного строительства.

л) Организованное строительство и саботаж.

м) Широкое использование всех легальных кафедр (церковь, печать, вузы) для агитации в более или менее открытой форме взглядов «СВУ».

н) Связи с закордонной украинской эмиграцией.

о) Поддерживание связей с представителями иностранных государств.

п) Заседания с участием немецкого консула.

р) Контрразведывательная работа во враждебном лагере (сменовеховцы, ГПУ).

с) Сбор средств на различные антисоветские цели.

5. ЗАРУБЕЖНАЯ «СВУ»

А. Представительство членов зарубежной «СВУ» при правительствах больших европейских государств; дипломатическая деятельность этих представителей.

а) Лотоцкий, Чикаленко — в Польше;

б) Шульгин, Прокопович — во Франции;

в) Д. Дорошенко — в Германии; связь с Берлинскими гетманскими кругами, связь с генералами Греннером и Гофманом;

г) Лукасевич — в Швейцарии; связь с Лигой Наций;

д) Мациевич — до 1927 года в Румынии, впоследствии — в Чехо-Словакии;

е) Л. Дорошенко — уполномоченный «СВУ» во Львове.

Б. Направление из заграничной «СВУ» на Украину антисоветской литературы, листовок и долларов.

В. Взаимоотношение Киевского центра «СВУ» с заграничной «СВУ»; Украина — главный фронт. «Где главный фронт, там и лучшие боевые силы» (Ефремов). Приезды членов заграничного «СВУ» для работы на Украину.

Г. Организация связи между Киевской «СВУ» и заграничной.

а) Поездки членов «СВУ» за границу (Ганцов, Радзимовская, Черняховский).

б) Инструкции Киевского центра командируемым за границу: 1) добыть информацию о политическом положении Европы. 2) О положении и перспективах украинских притязаний.

в) Использование германского консульства, как пути связи с заграницей.

6. ВЗАИМООТНОШЕНИЕ С ПОЛЬШЕЙ

А. Польская ориентация в первый период существования «СВУ».

Б. Принятие германской ориентации, не порывая «дипломатических» взаимоотношений с Польшей.

В. Деятельность Лотоцкого в Варшаве как представителя заграничного «СВУ»; поддержка им дипломатических взаимоотношений с Польшей, не раскрывая карт об ориентации «СВУ» на протекторат Германии.

7. ГЕРМАНСКАЯ ОРИЕНТАЦИЯ И СВЯЗЬ С ГЕРМАНСКИМ КОНСУЛОМ

А. Оценка будущего Украины, как страны, находящейся под протекторатом Германии.

Б. Внешняя политическая ориентация на Германию (не порывая с Польшей).

8. Установление связи с немецким консулом:

а) Участие немецкого консула на организационных заседаниях литературного кружка.

б) Обсуждение в его присутствии вопроса о будущем Украины (германский протекторат).

в) Передача через германское консульство почты и денежных средств для направления за границу.

8. АКАДЕМИЧЕСКАЯ ЛИНИЯ

А. Использование ВУАН, как опорного пункта, и базы организационной деятельности «СВУ» и превращение ее в антисоветский оплот.

Б. Академический кружок «СВУ» (Ефремов, Никовский, Гермайзе, Дурдуковский, Голоскевич, Ганцов, Дога, Демьянчук и др[угие]), как основное ядро, из состава которого выходили руководители по другим линиям.

В. Подбор сотрудников ВУАН из антисоветских элементов.

Г. Использование ВУАН для организации связи с периферией и с эмиграцией.

Д. Хранение в помещении Академии наук организационных материалов.

Е. «ИНАРАК» в Институте Украинского Научного Языка (Холодный, Кривинюк, Шарко, Страшкевич, Дубровский, Левченко и др[угие]), как ячейка «СВУ».

а) Конспиративные политические собрания «ИНАРАК»а.

б) Клички участников.

в) Сборы средств на памятник Петлюре и автокефальную церковь.

г) Подбор сотрудников из антисоветского элемента.

Ж. Молодая Академия при ВУАН – группа аналогичная «ИНАРАК»у

а) Антисоветское направление академической работы.

б) Открытые выступления под видом актива младших работников.

З. Комиссия «Словника Живої Мови».

а) Специальный подбор сотрудников комиссии (Никовский, Голоскевич, Ганцов, Крымский).

б) Вредительство в области составления словаря.

в) Сбор средств в пользу атамана Дерещука.

И. Вербовка в организацию профессуры и создание специальных кружков из профессуры КВЗИ, СХИ, ИНО, Мединститута.

9. ШКОЛЬНАЯ ЛИНИЯ

А. Школа как основной фронт организационной деятельности «СВУ».

Б. Учительский кружок «СВУ» (Дурдуковский, Гребенецкий, Токаревская, Прохорова, Залесский и другие).

- В. Вредительство в области школьной политики Соввласти.
- а) Специальная программа школьной пятерки в области школьной работы и проведение этой программы в жизнь.
 - б) Препятствование к преподаванию политграмоты.
 - в) Препятствование к вступлению детей в организацию юных пионеров.
 - г) Рекомендование детям шовинистической литературы.
 - д) Создание из учеников антисоветских организаций.
 - е) Влияние на родителей учеников.
 - ж) Сборы средств на антисоветские цели.
- Г. Первая трудшкола — центр организационной деятельности по школьной линии.
- а) Широкая связь с другими школами.
 - б) Вербовка зав[едующим] школой Дурдуковским в члены «СВУ» учителей иногородних и сельских школ, приезжавших в Киев с экскурсиями.
- Д. Научно-Педагогическое Товарищество при ВУАН (Дурдуковский, Иваница, Дога, Шило и др[угие]) — идеологический центр школьной линии.
- а) Цель товарищества — объединение украинских педагогических сил для борьбы за национально-политические права Украины.
 - б) Использование публичных собраний для пропаганды идей организации.
 - в) Обработка широких учительских кругов в антисоветском направлении.
10. МОЛОДЕЖЬ
- А. Организация молодежи для подготовки новых кадров для организационной деятельности.
- Б. «СУМ» — «Спілка Української Молоді», создавшаяся под непосредственным наблюдением и руководством «СВУ» (Ефремов, Дурдуковский).
- а) Программа и структура «СУМ» — аналогична «СВУ».
 - б) Задачи «СУМ» — свержение Соввласти путем агитации и террора, как средства для пробуждения народных масс.
 - в) Изготовление и распространение контрреволюционных листовок по поводу убийства Петлюры.
 - г) Реорганизация «СУМ» — переход к системе кружков.
 - д) Кружки под руководством Гермайзе, Филипповича, Зерова, Чеховского и др[угих], клубы украинской национальной молодежи, в них выковывалась идеология «СВУ».
11. ЦЕРКОВНАЯ ЛИНИЯ
- А. Автокефалия — политическая организация.
- а) атеизм большинства автокефального духовенства.
 - б) Петлюровское прошлое большинства автокефалистов.
 - в) Использование «СВУ» автокефальной церкви, как орудия антисоветского воздействия на широкие массы и для ведения подпольной работы.
 - г) Украинизация церкви и религии — средства для осуществления целей «СВУ».
 - д) Ряд конкретных проявлений деятельности попов.
- Б. Церковный кружок «СВУ» (Чеховский, Липковский, Ходзицкий, Вовкушевский, Шараевский и др[угие]); связи с периферией, связи с контрреволюционными организациями.
- В. Организация панихиды по Петлюре в Софиевском соборе (под видом панихиды по Франко) и ряда других демонстраций.

12. КОМИТЕТ ПО УВЕКОВЕЧЕНИЮ ПАМЯТИ ПЕТЛЮРЫ

А. Состав комитета (Ефремов, Дурдуковский, Чеховский, Гребенешкий, Старицкая-Черняховская).

Б. Сборы средств на памятник Петлюре.

В. Пересылка средств за границу через Немецкое консульство.

13. ЛИТЕРАТУРНО-ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ЛИНИЯ

А. Литературный кружок «СВУ» — «цвет» организации (Старицкая-Черняховская, Ефремов, Никовский, Черняховский, Маргулис, Сердюк и др[угие]).

а) Нелегальные «четверги».

б) Посещение заседаний иностранным консулом.

в) Политические доклады приезжающих эмигрантов.

14. КООПЕРАТИВНАЯ ЛИНИЯ «СВУ»

А. Взгляд «СВУ» на кооперацию как средство экономического и политического освобождения Украины от Советской власти.

Б. Кооперация — экономическая база «СВУ» со времени «БУД».

В. Использование аппарата кооперативных организаций как средства связи.

Г. Кооперативная пятерка — кооперативный кружок «СВУ» (Ганчель, Болотович, Ботвиновский, Высочанский и др[угие]).

Д. Взгляд на сельскую кооперацию как силу, способную при надлежащем руководстве проводить вредительскую работу.

15. СЕЛЬСКАЯ ЛИНИЯ

А. Ставка «СВУ» на крестьянские восстания кулацкой «национально-соznательной части».

Б. Использование церкви и школы, как близко соприкасающихся с селом, для работы среди крестьянства.

В. Выезды членов «СВУ» на село для антисоветской агитации.

Д. Характер агитации.

а) «Россия пожирает украинский хлеб».

б) «Против колхозов».

в) «Против принудительных расценок на хлеб».

г) «Путь к освобождению — через независимость Украины».

д) «Долой Советскую власть».

16. ПРОЧИЕ ЛИНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ «СВУ»

Инженерно-техническая, агрономическая и медицинская линии как самостоятельные отдельные линии организационной деятельности «СВУ».

Начальник СО ГПУ УССР
Начальник 2-го отделения СО

В. Горожанин
Б. Козельский

*Пристайко Володимир, Шаповал
Юрій. Справа «Спілки визволення
України». — С. 202-208.*

ІЗ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВЕДЕННЯ ДПУ УКРАЇНИ В ЦК КП(б)У ПРО АКТИВНІ АНТИРАДЯНСЬКІ ПРОЯВИ В УКРАЇНІ

9 березня 1930 р.

Шепетовський округ.

В г. Лабунь, Полонського району, антисоветський уголовний елемент організував групу в 40 чел., озброєну обрезами, охотничьими ружками і топорами. Ця група утром 8-го марта двинулась на районний центр Грицев. Одночасно толпа в 400 чел. направились к Грицевському Райисполкому, причём со стороны выступавших производились выстрелы из обреза и охотничьих ружей. Озброєною групою убит один комсомолец, часть активы взята в качестве заложников.

Находящийся в это время в районе Грицевского Райисполкома кавалерийский отряд толпу рассеял, не применяя оружия. Устанавливается связь вооруженных групп этого района с Бердичевским округом.

В с. Котеленка толпа избила 8 активистов, тяжело ранила уполномоченного РИКа, один комсомолец упорным преследованием толпы был загнан в реку, где утонул.

В с. Гитково оставшаяся часть активы толпой арестована в качестве заложников. От села посланы делегаты в районный центр с требованием освобождения арестованных.

В с. Малые-Мациевцы местные кулаки, при участии вооруженной группы из Полонского района, — повесили активиста.

В колонии Дерманка и селах Рышовка, Хроли, Судемон, Конотоп, Цмовка и Рисовка — Судильковского района толпами, преимущественно женщин, избиваются активисты, сельсоветы бездействуют.

В ряде сел Аннопольского района выступающими женщинами выбрасываются лозунги против колхозов, за перевыборы сельских советов; в с. Наревке толпа женщин намеревалась 8-го марта выступить с демонстрацией под черным флагом.

В с. Иришки, Старо-Константиновского района, толпа обратила в бегство местный актив, один убит. Выступление здесь проходило под таким лозунгом:

«Нам такой советской власти не нужно. Это не власть, а бандиты.

Она нас ограбила и забрала все».

Принимаются решительные меры к ликвидации выступления. На место мною выслан член Коллегии ГПУ УССР тов. Быстрых.

Арестовано по округу за сутки 97 человек. <...>

Председатель Госполитуправления УССР
(подпись)

В. Балицкий

ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр.
3195, арк. 2—3, 7.

**ІЗ ЛИСТА ДО Г. І. ПЕТРОВСЬКОГО СЛУХАЧІВ ВІЙСЬКОВО-
ПОВІТРЯНОЇ АКАДЕМІЇ РСЧА Я. КОРИНА ТА О. ПАХОЛЕНКА
ПРО ПРИМУСОВУ КОЛЕКТИВІЗАЦІЮ Й РОЗКУРКУЛЕННЯ
СЕЛЯН У НОВОПСКОВСЬКОМУ РАЙОНІ НА СТАРОБІЛЬЩИНІ**

7 липня 1931 р.

Голові ЦБК УСРР т. Петровському
Від слухачів Військово-повітряної академії
м. Москва, Ленінградське шосе, буд. 26
Коркіна Якова та Пахоленка Омеляна

Просимо Вас розібрати слідуючі явища, що межують із свавіллям, яке творять місцеві працівники Новопсковського р-ну Старобільського округу, хут. Статівки і с. Лизівки.

І. Колективізація. Колективізовано до 85 %. Забезпеченість колгоспів продуктами недостатня. 10 % колгоспників зовсім не мають хліба (Білокуракіно) через поганий розподіл. Кооперація зовсім не забезпечує постачання колгоспів промтоварами. Надто велика нужда у взутті. В Статівці та Лизівці в колгоспах зовсім не ведеться підготовка до збирання урожаю.

С ряд випадків насильницького залучення в колгосп, на випадок відмови йти у колгосп підводять під графу куркуля і розкуркулюють, забираючи все майно, і вивозять в «Ярки».

Існує переконання, що залучити в колгосп можна лише силою. Наприклад, на зборах хут. Статівки актив заявив, що для залучення 15 чол. середняків і бідняків, що залишилися, в колгосп, необхідно 5 чол. вивезти у «Ярки».

Викривлення лінії партії проводиться свідомо верхівкою колгоспів. Наприклад, голова колгоспу хут. Статівки Шандра Никанор А. заявляє: «Чи потрібні нам колгоспи?» «На нас партія жме і ми жmemo».

Крім цього, правління колгоспу систематично пиячить, що ми самі бачили в дорозі, і коли приїхали в хутір, і там виявилася частина п'яних колгоспників. Про п'янки правління нам скаржилися колгоспниці-біднячки.

П'янство, залякування, погане виховання і забезпечення колгоспників є причиною небажання бідноти і середняків, які лишилися, вступати в колгосп, внаслідок чого вони йдуть на поводу куркульства і відбивають його настрій <...>

*Укр. іст. журн. - 1992. - № 6. -
С. 111.*

**ПОСТАНОВА КАСАЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ УСРР
ПРО ЗАЛИШЕННЯ В СИЛІ ВИРОКУ ПРО 10-РІЧНЕ УВ'ЯЗНЕННЯ
СЕЛЯНКИ Н. М. КЛІМЕНКО ЗА МІШОК КОЛОСКІВ**

25 грудня 1932 р.

УХВАЛА

Іменем Української Соціалістичної Радянської Республіки Найвищий суд в касаційній колегії кримінальних справ грудня 25 дня 1932 р. в складі голови Берновського, членів Тимошенка та Волдинера, доповідач — Тимошенко.

Розглянувши в порядку касаційному справу з вироком Дніпропетровського облсуду з 15 жовтня 1932 р. про Кліменко Настю Матвіївну, 55 років, селянку, міщну середнячку, засуджену за арт. 54 КК та за постановою ЦВК та РНК Союзу з 7.VIII. 1932 р. до позбавлення волі в далеких місцях ув'язнення на 10 років з конфіскацією майна, з обмеженням в правах на 5 років. За те, що вона займалася крадіжками з колгоспних ланів шляхом зрізання колосків, де її було затримано на місці крадіжки з одним лантухом колосків. Покликання касатора на зламання арт. 351 КПК уваги не заслуговує, тому що міра соцзахисту відповідає скоєному та соцнебезпеці засудженої. За розглядом справи в порядку арт. 346 КПК зауважено, що суд застосував до засудженої арт. 54 КК зайве, а її слід вважати лише за постановою ЦВК та РНК Союзу [РСР] з 7.VIII. 32 р. А тому, керуючись арт. 365—370, КПК ухвалив: касскаргу залишити без наслідків, а вирока — в силі.

Берновський, Тимошенко, Волдинер.

*Укр. іст. журн. — 1989, — № 11. —
С. 85.*

**ПОВІДОМЛЕННЯ ЦК ВКП(б) І ЦК КП(б)У
ПРО СМЕРТЬ М. О. СКРИПНИКА**

8 липня 1933 р.

ЦК ВКП(б) извешает о смерти члена ЦК ВКП(б) т. Николая Алексеевича Скрыпника, последовавшей в результате акта самоубийства.

Рассматривая акт самоубийства как акт малодушия, особенно недостойный члена ЦК ВКП(б), ЦК считает необходимым известить членов партии, что т. Скрыпник пал жертвой тех буржуазно-националистических элементов, которые, прикрываясь своей формальной принадлежностью к партии, вошли к нему в доверие и использовали его имя для своих антисоветских националистических целей. Запутавшись в своих связях с ними, т. Скрыпник допустил ряд политических ошибок, и, осознав эти ошибки, он не нашел в себе мужества по-большевистски преодолеть их на деле и пошел на акт самоубийства.

ЦК ВКП(б)

* * *

7 июля 1933 г. покончил жизнь самоубийством член ЦК и Политбюро ЦК КП(б)У тов. Николай Алексеевич Скрыпник.

Будучи старым революционером и большевиком, имевшим большие заслуги перед революцией и рабочим классом, т. Скрыпник совершил акт малодушия, недостойный всякого коммуниста и тем более члена ЦК. Причиной этого недопустимого акта является то, что за последние годы т. Скрыпник, запутавшись в своих связях с украинскими буржуазно-националистическими элементами, имевшими партбилет в кармане, и не имея больше сил выбраться из этой паутины, стал жертвой этих контрреволюционных элементов и пошел на самоубийство.

ЦК КП(б)У

*Національні відносини в Україні у
XX ст. — С. 210—211.*

68.

ВИДОЗВА УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ПАРТІЙ ДО СОЦІАЛІСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УСІХ КРАЇН

Серпень 1933 р.

Шановні товариші! Останні факти масового голоду, а зокрема два трагічні самогубства на Радянській Україні, мусіли звернути на себе Вашу увагу. Поповнили самогубство найбільший пролетарський письменник Радянської України Микола Хвильовий і чільний представник уряду Радянської України, заступник Голови Народніх Комісарів, комісар народньої освіти — Микола Скрипник.

Підписані соціалістичні організації вважають за свій обов'язок подати до Вашого відома сучасні обставини на Україні та з'ясувати причини тих страшних випадків самогубства.

З кінцем 1919 року російська комуністична влада насильно завоювала Україну. При допомозі кривавого терору знищила вона Українську Народню Республіку, знищила всі революційні здобутки визвольного українського руху, розгромила всі політичні, економічні й професійні організації українського працюючого люду, а саму українську трудову клясу скувала залізною диктатурою комісарів російської комуністичної партії.

Щоби закрити свою дійсну ціль, свої імперіалістичні наміри, для баламучення громадянської опінії, проголошено Україну самостійною пролетарською державою. Московський центр деякими посуваннями створив ілюзію, що ця держава існує. В дійсності Україна стала колонією Росії, українські землі стали тереном усяких експериментів радянської влади для випробування різних проектів «нового соціалістичного будівництва, котрі з соціалізмом не мали і не мають нічого спільного.

І ось по 14 роках тієї диктатури робітники й селяни України масово гинуть з голоду на своїй такій родючій землі. І ось дійшли до нас знову неймо-

вірні просто вісті про жахливі випадки людоїдства з голоду. І ось удруге Україна переживає таку саму катастрофу голоду, що й у 1921—22 р. Це все діється на Україні в 1933 році, по 14 роках «радянської» влади, котра голосила щастя, добробут і нове життя для працюючих мас.

Стверджуємо, що одинокою й очевидною причиною голоду на Радянській Україні є безоглядний економічний визиск українського народу большевицькою диктатурою, яка вважає Україну за свою кольонію. Щорічно вивозить вона мільйони тон збіжжя або до центральної Росії, для прохарчування важніших робітничих осередків, армії й чрезвычайки, або вивозить по демпінгових цінах за кордон для роздобуття валюти. Комуністична влада затаює факт голоду на Україні, а робить це не лише тому, що цього вимагає престиж диктатури, але щоб й на будуче експлуатувати виголоджену, колективізаційними експериментами знищену країну.

А в парі з цим ми є свідками нечуваного політичного терору. Навіть ілюзорична самостійність України сьогодні не існує. Деякі українські комісаріати покасовано, свідомих українців-комуністів заступається російськими комуністами, українську культуру й науку піддано під строгий поліційний режим. Очевидно, що цього роду колоніальний визиск і централістично-політичний терор над трудовим населенням України викликає велике невдоволення й спроби опору, але ті спроби большевицька влада здавлює насильно, виселяючи цілі місцевості на Сибір або до концентраційних таборів на Соловках над Крижаним Океаном.

Ця політика большевицької Москви мусіла врешті викликати невдоволення навіть серед провідних комуністичних діячів української національності. Але й їх не пощадив терор московської диктатури. Прийшли масові арешти, висилки, а навіть розстріли. Арештовано бувшого народнього комісара Шумського, розстріляно Конара й інших.

У цій атмосфері, оплюгавлений, безчечений, для більшого ефекту провокаторськи запламований тавром фашиста й шпіона, покінчив самогубством заступник Голови Народніх Комісарів, комісар освіти М. Скрипник. Згинув на знак протесту проти потоптання теперішньою сталінівською бюрократією всіх тих засад, на яких спиралася конституція Радянського Союзу, проти імперіялістичного походу Москви на Україну. Ця сама протиукраїнська політика загнала в могилу найбільшого пролетарського письменника України М. Хвильового.

Україна переживає важкі хвилини. У цвинтарище перемінилася ця найбільше плодюча країна Європи й звідти долітають до нас плач і стогін визискуваних і катованих. В большевицьких в'язницях томляться тисячі українських соціалістів. У цю важку хвилину український народ, народ робітників і селян, не може ждати ні від кого помочі, як лише від соціалістичних партій усіх народів та від противників всякого поневолення й визиску.

Ми, українські соціалісти, протестуємо перед цілим культурним світом проти варварського винищування українського трудового народу большевицькою диктатурою, проти топтання тих прав, які цей трудовий народ шляхом довгої революційної боротьби собі виборов, протестуємо проти розстрілів, протестуємо проти арештовань і знущань, жадаємо негайної амністії

для політичних в'язнів і звиваємо Вас, Товариші, щоби й Ви прилучилися до нашого протесту.

Товариші! Протестуйте проти вивозу харчових продуктів з Радянської України, якої населення голодує!

П'ятуйте політику винищування голодом і терором українського населення, яку пляново проводить на Радянській Україні Російська Комуністична Партія.

Хай живе воля! Хай живе вільне право на самоозначення всіх поневоленних народів! Хай живе соціалізм!

Львів, в серпні 1933 р.

За Закордонну Делегацію Української

Соціал-Демократичної Робітничої

Партії:

Ісаак Мазепа, Панас Феденко

За Українську Соціал-

Демократичну Партію:

Лев Ганкевич, Іван Квасниця

За Українську Соціалістично-

Радикальну Партію:

Іван Макух, Матвій Стахів

*Українська суспільно-політична
думка... Т. 2. — С. 354—356.*

69

ПОСТАНОВА ЦК КП(б)У ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЦІННОСТЕЙ КОЛИШНЬОЇ КИСВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ

21 грудня 1933 р.

1. Создать комиссию в составе председателя т. Дудника, заместителей председателя т.т. Козубовского и Багрия (директор Музейного городка) и представителей от Киевского Облотдела ГПУ и Киевской конторы Госбанка.

Наркомпросу обеспечить участие квалифицированных экспертов в работе этой комиссии.

2. Поручить комиссии в 2-х месячный срок изъять оставшиеся ценные фонды в Музейном Городке и передать их на хранение Киевской конторе Госбанка.

3. Предложить комиссии в 3-х месячный срок пересмотреть все изъятые ценности с целью выявить дубликаты экспонатов, не имеющих историко-художественного значения и передать их для реализации в общегосударственном порядке.

4. Обязать комиссию провести с помощью экспертов оценку и классификацию изъятых ценностей.

5. Предложить Наркомпросу обеспечить воспроизводство копий ценнейших экспонатов, переданных на хранение Госбанку, для экспозиции их в музеях УССР и СССР.

*ЦДАГО України, ф. 1, оп. 16, спр. 38,
арк. 159.*

ІЗ ЛИСТА В. ЗАТОНСЬКОГО ДО Я. ПИСЬМЕННОГО З ПРИВОДУ МИХАЙЛІВСЬКОГО СОБОРУ

Не пізніше 11 червня 1934 р.

<...> По поводу Михайловского собора любители старья поднимают шум, будто там на стенах (частью на виду, частью в замазанном виде под слоем штукатурки) имеются древние картины (мозаики и фрески). Я направил в Киев нашего заведующего музейным отделом т. Макаревича с тем, чтоб он без шума организовал обследование, поковырял где надо стенки и т. п.

Это придется делать с привлечением кой-кого из спецов.

Заодно они должны прикинуть, каким образом производить съемку стеной живописи, которая действительно представляет художественно-историческую ценность. <...>.

Пам'ятки України. — 1989. — № 1. — С. 43.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА І. ЛЕПЛЕВСЬКОГО М. ЄЖОВУ ПРО ОПЕРАЦІЇ ЩОДО КУРКУЛІВ

Вересень 1937 р.

У відповідності з Вашим наказом № 00147 про операцію щодо куркулів, кримінальних злочинців та інших кр. елементів для України був встановлений ліміт по І-й категорії — 8 тис. чоловік і по ІІ-й категорії — 20 800 чоловік. За моїм клопотанням від 5 вересня ц. р. ліміт І-ї категорії був Вами збільшений на 4 тис. 200 чоловік.

З початку операції до 27 вересня ц. р. обласними трійками по Україні в цілому вже засуджено 23158 чоловік, по І-й категорії — 5 тис. 458, по ІІ-й категорії — 13700 чоловік.

Таким чином, в межах затвердженого ліміту трійки найближчими днями розглянуть справи на решту 9842 чоловіка (по І-й категорії — на 2742 чол., по ІІ-й категорії — на 7100).

На 28 вересня на Україні є ще 13764 заарештованих по куркульській операції, справи на яких не розглянуті трійками, крім того, в обласних трійках НКВС УРСР є матеріали, на основі яких можна ще репресувати поналі 15 тис. чоловік. Тим більше, що в зв'язку з організацією на Україні 4-х нових областей (Полтавської, Миколаївської, Житомирської, Кам'янець-Подільської) і наближенням тим самим керівництва з обласних центрів до районів посилюється оперативний натиск на куркульські та інші контрреволюційні елементи. Прошу затвердити додатково ліміти для України по І-й категорії — 4500 чол., по ІІ-й категорії — 15 200 чоловік»

Літ. Україна. — 1993. — 29 лип.

**ЛИСТ ЖИТЕЛІВ С. ЛЮТЕНЬКИ ГАДЯЦЬКОГО РАЙОНУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО ГОЛОВИ РНК СРСР В. М. МОЛОТОВА
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ОХОРОНИ УСПЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ**

15 вересня 1937 р.

Фашистські варвари Франко знищують культурні і історичні пам'ятки іспанського народу.

В селі Лютеньки Гадяцького р[айону] Харківської обл[асті] вороги народу хочуть знищити велику історичну пам'ятку — бувш/у/ Успенську церкву. Їй 300 років. Такої немає на всій (території) Харк/івської/ і Полтавської губерній. Вона кам'яна, має велику красу. Вона витримала облогу шведів. На протязі трьохсот років її жаліли. Ми не церковники, але знищення великих історичних пам'яток не можна без гніву спостерігати. Якщо Ви, т. Голова, не з варварами дикими, то припиніть це дике і сумне явище.

Накажіть взяти під охорону цю історичну пам'ятку, б. Успенську церкву, і відновити частково збиток, щоб не раділи вороги народу, щоб не ширили незадоволення серед народу.

Багато громадян, та горе, що підписатись не можна, бо ламають і понівечать за це. Дайте негайно по телеграфу розпорядження.

Репресоване краєзнавство. — С. 459.

**ДОВІДКА НАРКОМАТУ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ПРО НАЦІОНАЛЬНІ ШКОЛИ В УКРАЇНІ**

Березень 1938 р.

Секретарям ЦК КП(б)У
тов. Хрущеву Н. С.
тов. Бурмистенку М. А.

О НАЦИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ УКРАИНЫ

1. На Украине имеется 21 656 школ, в которых обучается 5 143 789 учащихся. Преподавание в школах ведется на 21 языках. Так, например, с украинским языком преподавания имеется 18 101 школа, русским — 1550 школ, еврейским — 312, молдавским — 163, узбекским — 19, белорусским — 9, болгарским — 54, польским — 50, немецким — 512, чешским — 14, греко-эллиническим — 12, греко-татарским — 8, татарским — 5, армянским — 4, туркменским — 2, киргизским — 1, шведским — 1, казахским — 1.

Кроме этого, имеется 838 школ (так называемые смешанные школы), преподавание в которых ведется на нескольких языках — «украинско-еврейско-немецком, немецко-польско-русском, украинско-руско-болгарском» и т. д.

2. Во многих случаях под видом национальных школ враги народа — троцкисты, бухаринцы и буржуазные националисты, орудовавшие в Нар-

компросе Украины, искусственно насаждали особые немецкие, польские, шведские, чешские, болгарские и др. школы, превращая их в очаги для проведения контрреволюционной работы и буржуазно-националистического, антисоветского влияния на детей.

На Украине создано 1530 особых национальных — немецких, польских, чешских, шведских, болгарских и др. школ, которые наиболее оказались засорены врагами.

3. Большинство школ с польским, немецким, болгарским и др. языками преподавания не имеют достаточных контингентов детей. Так, например, в Киевской чешской школе имеется 3 класса и в них — 19 учащихся. В неполной средней польской школе Хмелевского района к началу этого года в 5, 6 и 7 классах осталось всего по 3 учащихся.

Главной причиной такого положения является то, что многие национальные школы насаждались искусственно, дети, учащиеся в них, совершенно не знали языка, на котором ведется преподавание.

Например, в 24-й Киевской немецкой средней школе обучается 49 детей, таких, у которых мать и отец по национальности немцы; 65 учеников, у которых лишь отец или мать по национальности немцы, остальные, то есть половина детей, по национальности русские, украинцы, евреи или других национальностей, никто из них не разговаривает и совершенно не знает немецкого языка.

4. Обнаружено много случаев принуждения украинского и русского населения посылать своих детей в польские, чешские и другие национальные школы.

Так, например, в Гнивани, Баре, Хмельнике Винницкой обл. искусственно были созданы польские школы, куда принуждали украинское население (на том основании, что они католики) посылать своих детей, не считаясь с тем, что дети и их родители польского языка не знали. детей настаивали обучать в украинских и русских школах.

5. Национальные школы не обеспечены учителями, учебниками, программами и наглядными пособиями, в результате чего дети этих школ не приобретают достаточных знаний основ науки и не вполне готовятся для поступления в средние и высшие учебные заведения.

Количество классов и детей в национальных польских, чешских, шведских и др. школах с каждым годом уменьшается, потому что в ряде школ фактически не было набора в первые классы, а из старших классов дети переходят в русские и украинские школы.

6. На Украине имеется один немецкий педагогический институт, два национальных отдела (польский, болгарский) при Киевском и Одесском украинском институтах, 13 национальных техникумов и педучилищ, которые засорены враждебными элементами, не укомплектованы квалифицированными педагогическими кадрами.

В связи с этим прошу вопрос о реорганизации особых национальных школ рассмотреть на ближайшем заседании ЦК КП(б)У.

Шматлай

*Національні відносини в Україні у
XX ст. — С. 232—233.*

**ВИСТУП ПРЕМ'ЄР-МІНІСТРА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ
АВГУСТИНА ВОЛОШИНА ПРИ ВІДКРИТТІ ПЕРШОГО
ЗАСІДАННЯ СЕЙМУ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ**

15 березня 1939 р.

Світлий сойме!

З глибини душі відчуваю важність тих слів, якими ословив я Вас, як першу законно вибрану політичну репрезентацію нашого народу. При цій нагоді переживаю найвищезначнішу хвилину свого життя.

Світлий сойме!

В цих словах криється величезна важність нинішнього історичного дня. Боже Провидіння дозволило мені відкрити перший сойм Карпатської України словами Тараса Шевченка:

*«Встане Україна, світ правди засвітить
і поможуться на волі невольничі діти...»*

Висловлюю глибоку вдячність Богові, що дозволив дочекатися цього великого нашого свята, що є святом цілого українського народу. Дозволив якраз нам — найменшій частині українських земель — бути вільними. Від національної загибелі врятувала нас наша глибока віра у наше національне воскресіння. Почавши від XII віку, безупинно вів наш народ боротьбу за свої права із завойовниками і вже здавалося, що наші вороги зітруть нас із лиця землі.

Після зруйнування Січі підняв своє могутнє слово Тарас Шевченко, як степовий буревій; задрижав царський трон; всенародного пориву більше не можна було здержати.

В Карпатській Україні приготувлялася для нас неминуча загибель, щораз більше витискали нас у гори. Половина нашого народу поневолена була виїмлювати. Нашу мову витиснено з урядів, а навіть з церкви. В Карпатській Україні відносини були неможливі. Та хоч як нас переслідували, дух, ідею не можна в кайдани закувати.

Що ми діждалися цього часу, можемо завдячувати витривалості нашого народу. Незважаючи на всі трагічні переживання, залишилися ми вірними синами свого народу, дух предків додавав нам творчої сили і почуття єдності. Дня 12 лютого ми доказали, що ми достойні бути між вільними народами.

З цього місця сердечно дякую нашому народові за те велике довір'я. Прирікаємо, що над своє життя будемо берегти його волю. Дякую всім братам-українцям за висловлення радості. Одночасно дякую і всім людям доброї волі, що тішаться нашими успіхами.

Ми розбудуємо Карпатську Україну, з признанням повних прав і національним меншостям, щоб усі громадяни Карпатської України почувалися щасливими.

З цієї нагоди не можу не згадати президента бувшої ЧСР, що скликав наш перший сойм. Вітаю всіх тих, що нас вітали з усіх країв. Вітаю його преосвященство д-ра Дениса Нарадія, апостольського адміністратора нашої греко-католицької єпархії, вітаю преосвященного владику Діонізія, єпископа пра-

вославної єпархії, вітаю заступників урядів і нашого війська, вітаю наших українських братів з-за кордону, що прибули на відкриття нашого сойму, і всіх інших гостей.

На основі статті V, Установчих зборів конституційного закону ч. 328 36. Зак. і Розп. відкриваю перше засідання сойму Карпатської України. (Оплески.)

Сойм Карпатської України. — Л., 1991. — С. 61—63.

75.

ЗАКОН ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

15 березня 1939 р.

Сойм Карпатської України ухвалив цей закон:

§ 1. Карпатська Україна є незалежна Держава.

§ 2. Назва Держави є: КАРПАТСЬКА УКРАЇНА.

§ 3. Карпатська Україна є республіка з президентом, вибраним Сеймом КУ, на чолі.

§ 4. Державна мова Карпатської України є *українська мова*.

§ 5. Барва державного прапора Карпатської України є синя і жовта, причому барва синя є горішня, а жовта є долішня.

§ 6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній красвий герб: медвідь у лівім червонім полі й чотири сині та жовті смуги в правому півполі, і ТРИЗУБ св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі. Переведення цього місця закону полишається окремому законові.

§ 7. Державний гімн Карпатської України є: «Ще не вмерла Україна...».

§ 8. Цей закон обов'язує зараз од його прийняття.

Українська суспільно-політична думка... — Т. 2. — С. 398.

76.

ВІДОЗВА II-го ВЕЛИКОГО ЗБОРУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Серпень 1939 р.

Націоналісти України!

Українським народом після довгих років неволі відновлені та його іменем проголошені державно-правні акти *Самостійності й Соборності України* — існують і зобов'язують нас!

Героїчною смертю тисячей і тисячей борців закріпили ми їх у наших душах і чинах. І хоч хвилює нас переможено, то духово ми знову стали державним народом.

Сьогодні ще немає Української Держави, та вона не вмерла. Як ідея й боєве гасло вона живе в наших серцях, а її здійснення є справою обов'язку, чести й гідності кожного українця.

Володіння Сходом Європи колись належало нам. Перша Великокнязівська Київська Держава, Галицько-Володимирська Держава й Гетьманщина Богдана залишили нам світлі традиції.

Черпаючи в героїці й трагічній величі нашого історичного минулого силу для відродження нації — теперішній керівник боротьби українського народу, Організація Українських Націоналістів, піднялася зруйнувати окупації та здвигнути Українську Державу.

На шляху тієї боротьби загинув Вождь ОУН і народу — Євген Коновалець.

Вбиваючи Вождя сподівалася Москва заломити визвольний рух Української Нації. Але не досягла своєї цілі! Загинувший Вождь, як символ боротьби, ще сильніше зєднав увесь український нарід.

Перемога або смерть! — це заповіт, що його залишив нам Вождь. Основоположник і Обновитель.

В найглибшій пошані до священної волі Першого Вождя Націоналістичної України, визнаючи довічне значення Його зусиль і трудів для народу — *Великий Збір Українських Націоналістів* однодушно затверджує рішення Євгена Коновальця *призначити своїм наступником колишнього шефа штабу Дієвої Армії й корпусу СС та красового команданта УВО — полковника Андрія Мельника.*

Великий Збір Українських Націоналістів, що складається з провідників революційно-визвольної боротьби в підсоветській Україні, Галичині, Волині й сумежних із ними північних Землях, в Буковині, Бессарабії й в Карпатській Україні та з представників націоналістичних кадрів української еміграції в Європі, в З'єдинених Державах Північної Америки, Канади, Аргентини, Бразилії й Далекого Сходу — є виразником волі всього українського народу.

Боротьба націоналістично-революційних сил всієї України — остаточно оформлена Першим Конгресом Українських Націоналістів у 1929 р. в ОУН — показала могутній порив борців, що збройними чинами кинули визов окупантам в ім'я Нової ідеї.

З гордістю дивимосся ми сьогодні на ту боротьбу, що змобілізувала всі здорові сили українства на площині непримиренного змагу з ворогами.

Ми горді, що ОУН вийшла з рядів фронтових вояків — учасників нашого збройного Визвольного Зриву.

З чину, з крові й смерті для ідеї зродилася нова Віра українства — Український Націоналізм!

Те, що початок організованому націоналістичному рухові дало вояцтво Великого Визвольного Зриву — має глибоке значення!

Українська збройна сила від століть високо держала прапор національної ідеї всупереч усім силам розкладу і рабства. Вірна своїм традиціям — вона вилонила тих, що здвигнули Націоналістичну Революцію.

Хвилина, яку тепер переживасмо, вимагає від нас найбільших зусиль, щоб зорганізувати сили нації для рішального бою з займанцями українських земель.

Щоб успішно повести революційний зрив — треба ще сильніше і з більшою напругою волі продовжати творення і відбудову Української Армії.

Збройна сила — це завдання дня!

Виховати політичних та громадських провідників у дусі націоналістичних ідеалів, які потрапили б зорганізувати народні маси для організованого чину і були б взором усіх особистих і громадських чеснот — це наше повсякчасне завдання.

Перевиховати нарід у націоналістичну спільноту, виплекати націоналістичну людину волі, чести й посвяти, створити новий, героїчний тип українця — це вічне завдання націоналізму.

Або українство стане націоналістичне, або ми останемо рабами!

Українці!

Щоб досягнути нашої мети, треба органічного з'єдинення всього здорового українства навколо одної Ідеї, одної Організації і одної Людини. Єдиний національно-революційний фронт під кермою Вождя Андрія Мельника — це вимога хвили.

На шляху Національної Революції не може бути приязної стрічі і спільного маршу борців з рабами!

Чинна співпраця всіх верств і станів українського народу в революційній боротьбі — це передумова відбудови нашої держави.

Кожний українець — селянин, робітник і інтелігент — прикладе руку до Великої Будови і боротьби, або він раб і безвартісна людина.

Українець іде до боротьби за Державу не ради лакомства нещасного, а тому, що він уже людина вільна і горда та воліє згинуть героєм, як животіти рабом.

Власна Держава — це теж праця, земля й хліб.

Без національної революції — немає соціальної.

Націоналістична революція — це революція національна і соціальна!

Україна для Українців!

Не залишити ні грудки Української землі в руках ворогів і чужинців! Бо земля — це джерело внутрішньої сили українського народу і підстава його дужання з зовнішнім світом.

Наш змаг іде:

за національну засаду організації світу,

за націю, а не клясу,

за ідеалізм, а не матеріалізм,

за державу праці і соціальної справедливості, а не державу комуністичного чи капіталістичного визиску,

за право власності, здобуте працею,

за сильну владу найкращих з усіх верств народу.

за героїчну культуру і вільну творчість українського духа.

за безоглядне винищення сил руїни і розбрату!

Українська молоде!

Ти завжди була пробоевиком нових ідей в Україні! Ти підхопиш кинені гасла і понесеш їх по всій широкій землі українській, в наші села і міста, щоб пірвати українців до бою за Українську Велико-Державність.

Особливе призначення належить Тобі, селянська, робітнича і студентська молоде, за ті жертви, які Ти положила на вівтарі України. Український нарід гордий на свою молодь!

Українці на чужині!

Великий Збір Українських Націоналістів одобряє вашу працю та моральну і матеріальну підтримку революційної боротьби в Батьківщині!

Революціонери Земель висловлюють Вам свою вдячність!

В переломових днях, що грядуть, українська еміграція і надалі твердо стоятиме під націоналістичними прапорами!

Революціонери!

Від нашої внутрішньої сили залежить перемога. Тільки кров і залізо розсудять нас із ворогами!

Зо шляху Української Національної Революції не сміє завернути Вас ніщо: ні тортури, ні пекло тюрем і таборів, ні смерть!

За соборну Українську Державу проти Москви, Польщі, Румунії і Малярщини іде наш кривавий змаг!

Українці!

Наша зовнішня політика залишається незмінною від хвилини, коли впали перші стріли Боевиків-націоналістів. Ключове положення України на грані двох світів визначає її особливу роллю в Європі. Тому боротьба за Українську Державу не буде ні легкою, ні простою, ні тим більше, безкровною.

Легка річ не гідна слави!

Щоб проділати важке завдання відбудови Української Держави, треба ще тіснішого з'єдинення всіх українських патріотів, усунення слабодухів, вищення запродавців і перевертнів!

Великий Збір Українських Націоналістів закликає всі поневолені окупантами України народи, що борються за своє визволення, до співділання з ОУН.

Проти Росії і більшевизму, проти Польщі, Румунії, Малярщини, а за Суверенну Соборну Українську Державу бореться весь український народ під проводом Андрія Мельника і ОУН. З того шляху він *ніколи* і серед *ніяких* умовин не зійде, хоча б і довелось йому стати на прю з цілим світом.

Грядуть переломові та грізні дні, що можуть нам принести і чергові удари. Проте ж ми *віримо в остаточну перемогу нашої Великої Святої Ідеї!*

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава!

Хай живе Українська Національна Революція!

Хай живе Організація Українських Націоналістів!

Слава Першому Вождеві Націоналістичної України Євгенові Коновальцеві!

Слава Вождеві Андрієві Мельникові!

Слава Україні!

Дано у місці постою в серпні 1939 р.

Президія II Великого Збору

Українських Націоналістів

Українська суспільно-політична думка... — Т. 2. — С. 420—423.

**СЕКРЕТНЫЙ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ПРОТОКОЛ
К ДОГОВОРУ О НЕНАПАДЕНИИ МЕЖДУ ГЕРМАНИЕЙ
И СОВЕТСКИМ СОЮЗОМ**

23 августа 1939 г.

При подписании договора о ненападении между Германией и Союзом Советских Социалистических Республик нижеподписавшиеся уполномоченные обеих сторон обсудили в строго конфиденциальном порядке вопрос о разграничении сфер обоюдных интересов в Восточной Европе. Это обсуждение привело к нижеследующему результату:

1. В случае территориально-политического переустройства областей, входящих в состав Прибалтийских государств (Финляндия, Эстония, Латвия, Литва), северная граница Литвы одновременно является границей сфер интересов Германии и СССР.

2. В случае территориально-политического переустройства областей, входящих в состав Польского государства, граница сфер интересов влияния Германии и СССР будет приблизительно проходить по линии рек Нарева, Вислы и Сана. Вопрос, является ли в обоюдных интересах желательным сохранение независимого Польского государства и каковы будут границы этого государства, может быть окончательно выяснен в течение дальнейшего политического развития...

3. Касательно юго-востока Европы с советской стороны подчеркивается интерес к Бессарабии. С германской стороны заявляется о ее полной политической незаинтересованности в этих областях...

Москва, 23 августа 1939 г.

По уполномочию
Правительства СССР
В. Молотов

За правительство
Германии
И. Риббентроп

*Лето 1941. Украина: Документы.
Материалы. Хроника событий. ...
К., 1991. -- С. 57--58.*

**СЕКРЕТНЫЙ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ПРОТОКОЛ
К ГЕРМАНО-СОВЕТСКОМУ ДОГОВОРУ
«О ДРУЖБЕ И ГРАНИЦЕ МЕЖДУ СССР И ГЕРМАНИЕЙ»**

28 сентября 1939 г.

Нижеподписавшиеся уполномоченные констатируют согласие Германского Правительства и Правительства СССР в следующем: подписанный 22 августа 1939 года секретный дополнительный протокол изменяется в п. 1 таким образом, что территория Литовского государства включается в сферу интересов СССР, так как с другой стороны Люблинское воеводство и часть Варшавского воеводства включается в сферу интересов Германии (см. карту

к подписанному сегодня Договору о дружбе и границе между СССР и Германией). Как только Правительство СССР предпримет на литовской территории особые меры для охраны своих интересов, то с целью естественного и простого проведения границы настоящая германо-литовская граница исправляется так, что литовская территория, которая лежит к юго-западу от линии, указанной на карте, отходит к Германии.

Далее заявляется, что ныне действующее экономическое соглашение между Германией и Литвой не будет затронуто указанными выше мероприятиями Советского Союза.

Москва, 28 сентября 1939 г.
За правительство
Германии
И. Риббентроп

По уполномочию
Правительства СССР
В. Молотов

Лето 1941. Украина. — С. 62.

79.

**ЗАКОН ПРО ВКЛЮЧЕННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ДО СКЛАДУ
СОЮЗУ РАДЯНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК
З ВОЗЗ'ЄДНАННЯМ ЇЇ З УКРАЇНСЬКОЮ РАДЯНСЬКОЮ
СОЦІАЛІСТИЧНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ**

1 листопада 1939 р.

Верховный Совет Союза Советских Социалистических Республик, заслушав заявления Полномочной Комиссии Народного Собрания Западной Украины, **постановляет:**

1. Удовлетворить просьбу Народного Собрания Западной Украины и включить Западную Украину в состав Союза Советских Социалистических Республик с воссоединением ее с Украинской Советской Социалистической Республикой.

2. Поручить Президиуму Верховного Совета назначить день выборов депутатов в Верховный Совет СССР от Западной Украины.

3. Предложить Верховному Совету Украинской Советской Социалистической Республики принять Западную Украину в состав Украинской Советской Социалистической Республики.

*История СССР в документах и
иллюстрациях (1917—1971 гг.). —
М., 1973. — С. 195—196.*

ДАНІ ПРО КІЛЬКІСТЬ РЕПРЕСОВАНИХ В УКРАЇНІ У 1939 РОЦІ

Політичну відлигу у 1939 р. з неприхованою надією зустріли широкі кола населення країни. Однак уже через короткий проміжок часу з'ясувалося, що вона не більше, як тимчасовий відступ більшовицького керівництва країною. Керуючись кремлівськими настановами, Л. Берія та його підручні на місцях практично звели нанівець певні позитивні рішення, викладені в постанові РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 17 листопада 1938 року. Безпосередньо під керівництвом нового наркома внутрішніх справ СРСР знову запрацював такий позасудовий орган, як Особлива нарада. Більше того, права останнього були значно розширені. Одночасно в 1940 р. порівняно з 1939 р. з геометричною прогресією зростає кількість заарештованих органами НКВС громадян України. Ця цифра досягає позначки 44 303 (2458 у 1939 р.).

Сьогодні, мабуть, ще рано говорити про остаточні втрати в Україні в другій половині 30-х р., коли війна проти власного народу досягла свого апогею. Відомо, що лише через катівні НКВС у 1935—1940 рр. пройшло понад 350 тис. наших співвітчизників. А скільки мільйонів громадян були покарані в адміністративному порядку. Відірвані від рідної домівки, вони знаходили своє останнє пристановище далеко від Батьківщини. Не забути, згадати їх усіх поіменно — наш борг перед історією і нащадками.

Бажан О., Войналович В. Війна проти власного народу // Літ. Україна. — 1993. — 29 лип.

ГАЗЕТНА ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗАКРИТТЯ ШКІЛ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ 1940 р.

16 березня 1940 р.

<...> Цілий ряд горожанських шкіл закрито, напр., у Рахові, Нересниці, Тересві, Білках, Іршаві, — а в школах, що ще залишилися, заведені високі оплати, наслідком чого наша селянська бідна дітвора змушена покидати школи. У такім, напр., Воловім в 4 класі остало тільки 16 учнів, а в 3 класі — 18. Крім високих оплат причиною покидання школи є також неможлива мова навчання, в т. зв. русских класах. Більше чим 60 % предметів учать учителі виключно по-мадярськи (історія, географія, фізика, природа, числення), а решту предметів неможливим мадярсько-руським язичієм. Ніяких книг в горожанських школах немає. Українські та «карпаторуські» (панькевичівка) попалили й учебний матеріал диктують оцим нечуваним язичієм. На кожній годині примушують учнів співати мадярський гімн і пісню «Гісек едь...».

<...> До гімназій майже не приймають дівчат. А втім, маємо тільки одну повну гімназію в Хусті, а 2 нижчі (4 класи) в Рахові й Білках. За професорів понабирали всяких недокінчених мадярів, мадяронів і русофілів, між тим, як наших кваліфікованих професорів порозділювали на горожанські школи.

Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. — Т. 1 (1939—1953). — К., 1995. — С. 91.

82

ПАМ'ЯТКА РОЗЕНБЕРГА ПРО МАЙБУТНЮ ОКУПАЦІЮ НІМЕЧЧИНОЮ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

2 квітня 1941 р.

Меморандум № 1

Копія

Стосується СРСР

<...>

Воєнний конфлікт із СРСР призведе до надзвичайно швидкої окупації важливих частин Радянського Союзу <...>

Для знавця Сходу карта народів Росії відображає такі національні або географічні одиниці:

- а) Велика Росія з Москвою як центром;
- б) Білорусь і Мінськом з гл. Смоленськом як столицею;
- в) Естонія, Латвія, Литва;
- г) Україна і Крим з Києвом як центром;
- д) район Дону з Ростовом як столицею;
- е) район Кавказу;
- ж) Російська Середня Азія або Російський Туркестан...

А. Велика Росія

Російська імперія царської форми сформувалася після панування татарів, з утворенням Великого князівства Московського. Цей територіальний центр зберігас і сьогодні надзвичайно велику ударну силу. Тривале ослаблення його буде політичною метою дій проти СРСР, щоб забезпечити можливість розвитку іншим районам. Це послаблення повинно виникнути внаслідок тимчасової окупації території за трьох можливих умов:

1. через повне знищення єврейсько-більшовницької державної адміністрації, без того, щоб сприяти утворенню нового загального адміністративного апарату;

2. через широку економічну експлуатацію...;

3. через передачу важливих районів російського центру новим адміністративним утворенням, а саме Білорусі, Україні й Донському району.

Таким чином, одночасно відкривається можливість використовувати Московську Росію як район для масового заслання небажаних елементів. <...>

Г. Україна (окраїнний район)

Київ був головним центром держави варягів, які належать до норманів. Але після панування татарів Київ протягом довгого часу протистояв Москві. Його національне життя, на противагу тому, що говорить московська історія, чий версії поширилися і в Європі, було засноване на досить міцній традиції.

Політичним завданням у цьому районі буде утвердження власного національного життя до можливого створення політичної формації, яка б мала на меті сама чи в поєднанні з районами Дону і Кавказу у формі Чорноморської конфедерації постійно протистояти Москві й оберігати великонімецький життєвий простір на Сході. <...>

Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. — Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. — С. 495—496.

83.

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ПРО ПРИЙОМ І РОЗСЕЛЕННЯ В ОМСЬКІЙ ОБЛАСТІ СІМЕЙ АДМІНІСТРАЦІЙНИХ ІЗ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Червень 1941 р.

Совершенно секретно
Зам. Наркома внутренних дел
тов. Чернышеву

На основании полученного от Вас указания о направлении в Омскую область для расселения 750 семей, главы которых репрессированы или находятся на нелегальном положении, вопрос был согласован с Обкомом ВКП(б) и Исполнительным Комитетом Областного Совета депутатов трудящихся.

Для проведения подготовительной работы в пунктах загрузки (Омск, Тюмень, Ишим) были выделены ответственные работники из аппарата УНКВД, которыми и была проведена вся подготовительная работа по поимке и отправке (по) местам расселения прибывающих семей.

3 июня 1941 года в Омскую область прибыл первый эшелон № 2597, следовавший в Красноярск, но получивший переадресовку. Необходимо отметить, что Начальник эшелона об указанной переадресовке не знал, как не знал номера, присвоенного эшелону, а ему было известно только прежний пункт назначения.

Отсутствие точных сведений о следовании эшелона заставило УНКВД следовать за всеми проходящими людскими эшелонами, и только благодаря этому указанный эшелон был установлен на ст. Омск.

По данным Нач. эшелона, в Омскую область доставлено:

3/VI—41 года эшелон № 2590 —	280 семей ... 925 чел.
3/VI --41 года эшелон № 2591 --	287 семей ... 976 чел.
5/VI—41 года эшелон № 2597 --	295 семей ... 1190 чел.
	862 сем. ... 3091 чел.

Необходимо отметить, что адмсыльные за весь путь с места выселения до места выгрузки нигде не проходили санобработки, и население эшелона № 2597 было завшивлено, что заставило произвести санобработку на ст. Омск. Среди прибывших с эшелоном № 2597 — медосмотром были обнаружены 3 ребенка, больных корью, дизентерией и, кроме того, были оставлены в пунктах разгрузки 5 человек по болезни (восп. легких, роды и т. п.)...

По окончании выверки было установлено, что в нашу область завезено на 116 семей и 94 чел. больше, чем было предусмотрено Вашими указаниями.

Все это заставило немедленно произвести новое распределение расселения адмсыльных по районам, и таковые после составления именных списков были отправлены к местам расселения...

Прибывшие семьи адмсыльных расселены по 3—4 семьи в населенном пункте, обеспечены квартирами и устроены на работу в совхозах, предприятиях лесной и местной промышленности, промартелей и в отдельных случаях в колхозах.

В Бердюжском районе поселена одна семья, состоящая из 2-х престарелых женщин (67 и 65 лет), не способных к труду, и сейчас на них оформляется материал на получение пособия.

При отправке адмсыльных из пунктов выгрузки по районам расселения имелись следующие недостатки:

1. В гор. Тюмени из клуба Водников, куда временно были вселены прибывшие семьи адмсыльных, в ночь с 9-го на 10-е июня сбежал адмсыльный Борозный Степан, 1921 г. рождения, сын Файтковского — участника контрреволюционной террористической организации, находящегося на нелегальном положении. Борозный Степан в Омскую область прибыл один, так как его мать Файтковская от выселения скрылась. Принятые немедленно меры местного розыска положительных результатов пока не дали, и розыск сбежавшего продолжается.

В гор. Тюмени из вещей, принадлежавших адмсыльным и находящихся временно до погрузки на пароходе в пакгаузе под охраной сотрудников РК Милиции, было произведено хищение. Принятыми мерами розыска было установлено, что хищение произведено сотрудниками РК Милиции, охранявшими вещи. --- Пиджаковым и Якименко.

Произведенным у упомянутых милиционеров на квартире обыском было найдено 3 костюма мужских и 22 кг. сала. Пиджаков и Якименко арестованы, оба сознались в хищении и обвиняются по ст. 193-17 п. «а» и 193-15 п. «г» РСФСР.

Для ведения следствия в город Тюмень командирован следователь Особой Инспекции тов. Евсин.

Начальник УНКВД по Омской области
ст. лейтенант госбезопасности
г. Омск

Ишевский

Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917—1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. — К., 1994. — Кн. 2. — С. 203—205.

АКТ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

30 червня 1941 р.

1. Волею Українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її творця і вождя Євгена Коновальця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшовицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває український народ не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава.

Суверенна Українська Влада запевнить Українському Народові лад і порядок, всесторонній розвиток усіх його сил та заспокоєння його потреб.

2. На західних землях України твориться Влада, яка підпорядковується Українському Національному Урядові, що створиться в столиці України — Києві з волі українського народу.

3. Відновлена Українська Держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Великонімецьчиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає українському народові визволитися з-під московської окупації.

Українська Національна Революційна Армія, що творитиметься на українській землі, боротиметься далі спільно з союзною німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий справедливий лад у цілому світі.

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава! Хай живе Організація Українських Націоналістів! Хай живе Провідник Організації Українських Націоналістів Степан Бандера!

Слава Україні! Героям Слава!

Ярослав Стецько, в. р.

Голова Національних Зборів

Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. С. 504-505.

УРИВОК ІЗ СПОГАДІВ УЧАСНИЦІ ОБОРОНИ КИЄВА О. М. ЗАХАРЧЕНКО

«23, 24 и 25 сентября 1941 года — это непередаваемая картина жуткого, кровавого уничтожения людей и боевой техники в селе Боршах, куда были загнаны остатки наших армий. Непроходимые, непролазные болота не давали возможности прорваться нашим людям к Харькову, а если кто и прорывался, то враг его уже поджидал на той стороне и уничтожал или брал в

плен... Тысячи трупов устилали землю, небо было черным от снарядных разрывов, пожара, дышать было нечем, в воздухе адский шум и грохот от разрывов, стонов и криков раненых и умирающих.

24 числа был организован отряд человек в 200 и хотел прорваться. Это было вечером, но отряд наш был разбит, многие из товарищей погибли, а я была контужена. 25-го числа я все время работала на поле боя, а в окопе была ранена. В окопе мы были не больше 10—15 минут, после чего действия военные прекратились и нас, угрожая оружием, вытащили немцы.

В тот же день, 25 сентября, нас привели в лагерь военнопленных. Собственно, это был не лагерь. Это был какой-то огромный двор какого-то колхоза, где мы заночевали, ибо до Иванковского лагеря было еще полдня пути. В 7 или 8 вечера мы добрались до этого колхоза (около 7 тысяч человек), где нас прямо на сырой земле (тогда лил дождь) расположили на ночевку, окружили солдатами и вокруг зажгли строения, так что мы решили, что если не погибли в бою, то погибнем в огне.

Но вот прошла ночь, а на утро начали делить: женщин отдельно, евреев отдельно, командиров и комиссаров в одну сторону, бойцов — в другую. За ночь многие командиры поделались рядовыми. Также и комиссары...

Король В. Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941—1944 рр. — К., 1998. — С. 24; Державний архів Київської області, ф. 4, оп. 2, спр. 4, арк. 29—31 (оригінал).

86.

**ІЗ ДОПОВІДНОЇ ОСОБЛИВОГО ВІДДІЛУ НКВС
ПІВДЕННОГО ФРОНТУ ПРО РУЙНУВАННЯ КИЄВА
ПІСЛЯ ЗАЙНЯТТЯ ЙОГО НІМЦЯМИ***

19 вересня 1941 р.

«22 сентября дома на Крещатике г. Киева были заминированы, очевидно, при отступлении Красной Армии и начали взрываться. Первым взорвался дом, где располагалась военная комендатура немецкая. При взрыве было убито и ранено человек 70 немцев. Кроме комендатуры пошли взрывы по правой и левой стороне Крещатика. Были взрывы мин на Печерской школе ФЗО и взорвано колокольню в Лавре. Во время встречи вступления немцев в г. Киев 19 сентября при взрыве колокольни присутствовало много офицеров немецких из числа которых ранено и убито человек 30.

С 22 сентября начали производить повальные аресты коммунистов, чекистов, евреев без разделения. Устанавливали вышеуказанных или через свою агентуру и привлекая к этому дезертиров-украинцев...

* Орфографія оригіналу збережена.

24.09.41 года было взорвано здание, где помещался магазин «Детский мир». В этом здании разместились немецкая комендатура. После этого было взорвано здание гостиницы «Грандотель», где размещалось высшее немецкое командование. В течение четырех дней были взорваны здания Крещатика. Здесь немцы понесли огромные потери в высшем и старшем командном составе.

Центральный державний архів громадських організацій України, ф. 62, оп. 8, спр. 66, арк. 37; оп. 9, спр. 4, арк. 151 (оригінал); Король В. Втрачене та не-забуте (Доля пам'яток церковної архітектури Київщини). — К., 1998. — С. 75.

87.

**ЛИСТ ДИРЕКТОРА ИНСТИТУТА ЭЛЕКТРОСВАРИВАНИЯ
АН УРСР АКАДЕМИКА С. О. ПАТОНА
ДО СВЕРДЛОВСЬКОГО ОБКОМУ ПАРТІЇ**

15 квітня 1943 р.

Постановлением Государственного Комитета обороны намечено широкое применение электросварки под слоем флюса в производстве танков и авиабомб. На ближайшие 4 месяца заводы должны пустить около 60 автосварочных установок.

Институт мог бы изготовить необходимую заводам аппаратуру при условии расширения его экспериментального цеха и снабжения его материалами.

Надо было выполнить:

Сварочные головки А-80 — 18
Самоходные головки А-81 — 36
Самоходные головки А-83 — 3
Аппаратные ящики — 12

Большие результаты работ были выполнены экспериментальным цехом. Свердловский обком партии оказал помощь в найме 28 человек специалистов для экспериментального цеха института.

Институт просит:

1. Обеспечить в течение трех месяцев размещение заказов с гарантированными сроками исполнения на изготовление деталей, по чертежам Института, по следующим видам работ:

- а) токарным в количестве 2000 чел./часов в месяц;
- б) строгальным в количестве 400 чел./часов в месяц;
- в) долбежным в количестве 600 чел./часов в месяц.

Предоставить институту площадь в размере 350 м², 5 новых станков. Всего 12 видов станков.

Н. Тагил Коминтернзавод
(подпись)

Патон Е. О.

Государственный архив Екатеринбургской области, ф. 4, оп. 37, спр. 184, арк. 84-87.

ІЗ ЛИСТІВКИ УПА «ЗА ЩО БОРЕТЬСЯ УКРАЇНЬСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ (УПА)?»

Серпень 1943 р.

Українська Повстанська Армія бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній, самостійній державі. <...>

УПА бореться проти імперіалістів і імперії, бо в них один пануючий народ поневолює культурно і політично та визискує економічно інші народи. Тому УПА бореться проти СРСР і проти німецької « нової Європи ».

<...> За знищення більшовицької експлуататорсько-кріпаської системи в організації сільського господарства.

<...> За те, щоб велика промисловість була національно-державною власністю, а дрібна — кооперативно-громадською.

<...> За загальний 8-годинний робочий день.

<...> За вільну працю, вільний вибір професій...

<...> За повну рівність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках...

<...> За обов'язкове середнє навчання...

<...> За всебічний гармонійний розвиток молодого покоління: моральний, розумовий та фізичний.

За вільний доступ до всіх наукових і культурних надбань людства.

<...> За пошану до праці інтелігенції.

<...> За повне забезпечення всіх працюючих на старість та на випадок хвороби чи каліцтва.

<...> За свободу друку слова, думки, переконань, віри і світогляду. Проти офіційного насаджування суспільності світоглядних доктрин і догм.

<...> За повне право національних меншостей плекати свою власну по формі і змісту національну культуру.

Українська Повстанська Армія

*Мірчук П. Українська Повстанська
Армія 1942—1952. — Л., 1991. —
С. 269—271.*

ПОВІДОМЛЕННЯ Л. БЕРІЙ Й. СТАЛІНУ

15 июня 1944 г.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ ОБОРОНЫ
товарищу И. В. Сталину

В Крыму выявлено до 310 семей местных жителей турецкого, греческого и иранского подданства, имеющих на руках просроченные национальные турецкие, греческие и иранские паспорта.

НКВД СССР считает нежелательным их оставление в Крыму и просит разрешить выселить их и направить для проживания во время войны в один из районов Узбекской ССР. Прошу Ваших указаний.

Л. Берия

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОМИТЕТ ОБОРОНЫ
товарищу Сталину И. В.

4 июля 1944 года НКВД СССР докладывал, что выселение из Крыма спецпереселенцев — татар, болгар, греков, армян — закончено. Всего было выселено 225 009 человек, в том числе татар — 183 155 человек, болгар — 12 422, греков — 15 040, армян — 9621, немцев — 1119, а также иноподданных — 3652.

Все татары к местам расселения прибыли и расселены в областях Узбекской ССР — 151 604 человека. В областях РСФСР согласно постановлению ГКО от 21 мая 1944 года — 31 551 человек.

Болгары, греки, армяне и немцы в количестве 38 802 человек находятся в пути в Башкирскую АССР, Марийскую АССР, Кемеровскую, Молотовскую, Свердловскую, Кировскую области и Гурьевскую область Казахской ССР.

3652 человека иноподданных для расселения направляются в Ферганскую область Узбекской ССР. Все прибывшие спецпоселенцы размещены в удовлетворительных жилищных условиях. Значительная часть расселенных спецпереселенцев татар включились в работу по сельскому хозяйству — в колхозах и совхозах, на лесоразработках, на предприятиях и строительстве. При проведении операции по выселению на местах и в пути происшествий не было.

Л. Берия

*Коммунист. — 1991. — № 3. —
С. 109.*

**УРИВОК З УГОДИ МІЖ УРЯДОМ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ І ПОЛЬСЬКИМ КОМІТЕТОМ
НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ ПРО ЕВАКУАЦІЮ
УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ З ТЕРИТОРІЇ ПОЛЬЩІ
І ПОЛЬСЬКИХ ГРОМАДЯН З ТЕРИТОРІЇ УРСР**

9 вересня 1944 р.

Відділ І

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття І

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються по підписанні цієї Угоди приступити до евакуації всіх громадян української, білоруської, російської і русинської національностей, що проживають в Хмельницькому, Губешувському, Томашувському, Любачувському, Ярославському, Перемишльському, Ліськовському, Замостінському, Красноставському, Білгорайському, Влодавському повітах і в інших районах Польщі, де можуть виявитися громадяни української, білоруської, російської національності, які побажають переселитися з території Польщі на Україну, та приступити до евакуації всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 року, які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитися на територію Польщі.

Евакуації підлягають лише ті з перелічених в абзаці осіб, які виявили своє бажання евакуюватися і щодо прийняття яких є згода Уряду Української РСР і Польського Комітету Національного Визволення.

Евакуація є добровільною, і тому примус не може бути застосований ні прямо, ні посередньо. Бажання евакуюваних може бути висловлено як усно, так і подано на письмі.

Українська РСР у міжнародних відносинах: Міжнародні договори, конвенції, угоди та інші документи, які складені за участю Української РСР або до яких вона присєдналася (1945—1957). — К., 1959. — С. 193.

**ПОСТАНОВА БЮРО ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБКОМУ КП(Б)У
ПРО ПОРУШЕННЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ЗАКОННОСТІ
ПРАЦІВНИКАМИ НКВС У с. КРИВЕНЬКЕ
ПРОБІЖНЯНСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

25 листопада 1944 р.

ДОПОВІДЬ ВІЙСЬКОВОГО ПРОКУРОРА тов. БАРТКОВА

До обкому КП(Б)У надійшла доповідна записка секретаря Пробіжнянського РК КП(Б)У Шинкаренка про факти грубого порушення революційної законності групою працівників НКВС і начальником штабу 174 ОСБ майором Полянським у с. Кривеньке Пробіжнянського району.

Завдяки здійсненій перевірці шляхом виїзду на місце і матеріалам слідства, проведеного військовим прокурором військ НКВС, установлено:

21.10.44 р. до с. Кривеньке прибула група у складі 15 чол. для виселення сімей активних членів ОУН і УПА. У селі група була обстріляна бандою, що знаходилась там. Втративши 3-х чол. убитими, група повернулась до райцентру.

Вранці 22 жовтня для ліквідації банди у с. Кривеньке з м. Чорткова прибули бійці військ НКВС близько 60 чол., на чолі з майором Полянським і представником УНКВС мол. лейтенантом Молдовановим, але бандитів у селі не виявили.

Перебуваючи у нетверезому стані, майор Полянський, мол. лейтенант Молдованов розстріляли ні в чому не винних громадян віком від 60 до 80 років у кількості 10 чол. і спалили 45 будинків з надвірними будовами, хатнім майном і великою кількістю намолоченого хліба. Серед убитих 5 сімей є червоноармійськими (Капустяник В., Поломар М., Остапчук І., Савуряк А., Київський П.). З числа 45 спалених будинків близько 20 є червоноармійськими.

Присутні при підпалюванні дворів і розстрілах громадян начальник райвідділу НКДБ Беляєв, начальник райвідділу НКВС Костін, райвоском Кондрашкін не вжили рішучих заходів для припинення провокаційних дій з боку майора Полянського і молодшого лейтенанта Молдованова, а навпаки, були безучасними свідками, коли їх підлеглі брали активну участь у розстрілах громадян і підпалюванні дворів.

Помічник оперативного уповноваженого райвідділу НКВС Литвак п'яним особисто розстріляв двох старих людей і дав наказ спалити два будинки. Помічник оперативного уповноваженого райвідділу НКДБ Полянський спалив п'ять будинків.

Оперативний уповноважений райвідділу НКВС Смирнов застрелив за наказом Молдованова старого. Начальник паспортного столу райвідділу НКВС Фірсов забирав горілку в будинках громадян села, напився мертвецьки п'яним, загубив головний убір і п'яним же був доставлений у райцентр. Працівник районного військового комісаріату капітан Починець особисто підпалив будинок, брав участь у пиятиці. Бійці вказаної групи за наказом майора Полянського і молодшого лейтенанта Молдованова стріляли гусей,

займались мародерством, користуючись панікою серед населення, що була викликана пожежами й розстрілами.

Бюро обкому КП(б)У вважає подібні дії майора Полянського і молодшого лейтенанта Молдованова провокаційними, спрямованими на те, щоб викликати невдоволення з боку населення.

Бюро обкому КП(б)У постановляє:

1. Доручити військовому прокурору військ НКВС тов. Барткову упродовж 10 днів закінчити слідство і передати матеріали військовому трибуналу на майора Полянського і молодшого лейтенанта Молдованова, і помічника оперуповноваженого Пробіжнянського РВ НКВС Литвяка, як на організатора підпалення будинків і розстрілу ними ні в чому не винних громадян с. Кривеньке.

2. За невжиття заходів з метою припинення провокаційних дій у с. Кривеньке зняти з роботи заступника РВ НКВС Пробіжнянського району тов. Костіна і начальника РК НКДБ тов. Беляєва.

Питання про партійність тт. Беляєва і Костіна розглянути після закінчення слідства.

3. Доручити начальнику облуправління НКВС тов. Малініну притягти до відповідальності учасників підпалювань дворів і розстрілу у с. Кривеньке оперуповноваженого РВ НКВС Смирнова, начальника паспортного відділу РВ НКВС Фірсова, оперативного РВ НКДБ Полянського.

4. Зобов'язати секретарів партійних організацій УНКВС і УНКДБ обговорити дане рішення на закритих партійних зборах первинних партійних організацій УНКВС і УНКДБ.

5. Зобов'язати секретаря Пробіжнянського РК КП(б)У тов. Шинкаренка подати допомогу у придбанні лісу для будівництва помешкань для сімей червоноармійців, що були спалені.

Секретар Тернопільського
обкому КП(б)У

В. Дружинін

Віще. — 1993. — № 6. С. 119—120.

92

**УРИВОК ІЗ ЗБІРНИКА ДОКУМЕНТІВ
«СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО! ТОЛЬКО ДЛЯ КОМАНДОВАНИЯ!»
СТРАТЕГИЯ ФАШИСТСКОЙ ГЕРМАНИИ В ВОЙНЕ ПРОТИВ СССР»
ПРО ПЛАНИ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ВИНИЩЕННЯ НАРОДІВ СРСР**

1941—1942 рр.

Германские империалисты руководствовались в своей оккупационной политике на Востоке принципом: «Чем больше погибнет людей, тем легче будет проводить колонизацию»...

Эта политика приносила дьявольские плоды: к началу 1942 г. из 3,9 млн. советских пленных в живых осталось, по данным чиновника Министерства труда фашистской Германии Э. Мансфельда, 1,1 млн. Из 5,75 млн. советских

воєннопленних к 1 мая 1944 г. в лагєрах умерло 1,981 млн. человек, 1,030 млн. было «убито при попытке к бегству» или передано гестапо для «ликвидации», 280 тыс. погубло в пересыльных пунктах и лагєрах. Таким образом, по весьма неполным данным, около 3,3 млн. советских воєннопленних к середине 1944 г. были зверски замучены и убиты в фашистском лагєрном аду. Точных же данных о том, сколько советского гражданского населения погубло в период фашистской оккупации, нет. Но надо полагать, что эти жертвы исчисляются не одним миллионом человек. Если до войны на оккупированной врагом советской территории проживало 88 млн. человек, то после войны это население сократилось до 55 млн. человек, т. е. на 33 млн., в том числе городское с 25 до 10 млн., сельское с 63 до 45 млн. человек.

Таков был «Генеральный план «Ост» в действии.

«Совершенно секретно! Только для командования! Стратегия фашистской Германии в войне против СССР»: Документы и материалы. — М., 1967, — С. 102—103.

93.

**З ВИСТУПУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ Л. КУЧМИ
НА УРОЧИСТИХ ЗБОРАХ З НАГОДИ 50-РІЧЧЯ
ПЕРЕМОГИ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ
1941—1945 рр.**

8 травня 1995 р.

50-річчя Перемоги — остання подія ХХ сторіччя загальносвітової значущості. Вона підбиває символічний підсумок кривавим безумствам віку, в якому фашизм став найвиразнішим уособленням усіх його воєнно-політичних, соціальних, суспільно-психологічних трагедій.

Об'єднання зусиль, спільна боротьба з фашизмом — небувалий до цього прецедент єднання держав з різними суспільно-політичними системами. Проте для народів колишнього Радянського Союзу вона має більш глибоке значення, яке не зводиться лише до воєнно-політичної перемоги над ворогом. Для нас в ході Великої Вітчизняної вирішувалося головне питання: залишимося ми в історії чи будемо знищені, перетворені у рабський матеріал, приречені на вимирання відповідно до людиноненависницьких планів нацистської гегемонії у світі.

Ця глибока відмінність дещо різнить значення й роль перемоги для народів колишнього Союзу та західних держав. Навіть з урахуванням того, що значна частина Європи була окупована гітлерівськими військами. У нашій самосвідомості війна з фашистською Німеччиною — це найвищий момент істини, національної жертвості, тріумфу й єднання. А здобута в ній перемога стала для кількох поколінь радянських людей внутрішнім ціннісним критерієм суті їх життя.

З другого боку, після перемоги утвердилася нова система воєнно-політичного світопорядку, на основі якої було пройдено весь тривалий період

«холодної війни». Незважаючи на складні і суперечливі ідейно-політичні та воєнізовані риси, вона забезпечила світові відносно стабільне існування, закріпилась у суспільній свідомості як позитивний результат Великої Вітчизняної та другої світової воєн. Не випадково майже до останнього часу не викликала особливих заперечень думка про те, що людство вже протягом тривалого періоду не знає масштабних збройних конфліктів саме завдяки перемозі радянського народу над фашизмом.

З розпадом Союзу та завершенням «холодної війни», черговим переформлюванням геополітичної та гео економічної структури світового співтовариства, демонстрацією нового впливу та нової «історичної ролі» різних держав наприкінці сторіччя святкування 50-ї річниці Перемоги є приводом для того, щоб дати об'єктивні відповіді на ряд нагальних і вищою мірою злободенних для сьогодення питань. Ось найголовніші з них: чи зберігається значення перемоги над фашизмом у його глибинному історичному вимірі? Які уроки з цього страшного випробування ми маємо ще раз засвоїти, пам'ятати і враховувати? Врешті-решт, чи даремно прожите життя і марними були зусилля цілих поколінь, які визначали напрями і наслідки розвитку процесів початку й кінця XX сторіччя?

Ми стоїмо на тому, що треба відповідально підходити до подій і фактів, не допускаючи безцеремонного й некомпетентного втручання в живу тканину історії і не ображаючи сумнівними узагальненнями та висновками цілі покоління співвітчизників. Кажу про це з огляду на непоодинокі спроби деяких заповзятих «новаторів» від політики й науки заднім числом «перевоювати» війну на свій лад.

Це не лише антинауково, а й глибоко аморально по відношенню до світової пам'яті тих, хто начебто неправильно зупинив фашизм і врятував людство.

Перемога у Великій Вітчизняній війні достойна того, щоб бути гордістю для нинішніх та прийдешніх поколінь на нашій планеті. Тому і пам'ять про неї не повинна бути невдячною!

Загальновідомо, що, на відміну від першої, друга світова війна мала незрівнянно ширші масштаби, не кажучи вже про її руйнівні й трагічні наслідки. Якщо у 1914—1918 роках збройне протистояння охоплювало 36 країн, то у 1939—1945 роках в його орбіту було втягнуто 61 державу, понад 80 відсотків населення земної кулі. Кровопротитні битви точилися безпосередньо на території 40 країн Європи, Азії та Африки, на величезних морських і океанських просторах. До армій воюючих сторін було мобілізовано понад 110 мільйонів чоловік. Війна забрала майже 60 мільйонів життів, половина з яких припала на цивільне населення.

Вже сама ця страшна статистика вимагає раз і назавжди виключити щонайперше світові війни з арсеналу політики і вирішення міжнародних проблем. Інакше всі нині суцільні неминуче прийдуть до планетарної катастрофи, в якій вже не буде переможців і нічого не дасть героїзм будь-якого гатунку і масштабу. В тому числі й такий, який було продемонстровано радянськими людьми на фронтах Великої Вітчизняної війни і який докорінно змінив хід другого світового побойща на користь антигітлерівської коаліції.

До речі, варто нагадати, що спочатку її називали просто Вітчизняною, просто Священною. А назва «Велика Вітчизняна» з'явилася значно пізніше —

вперше у наказі Верховного Головнокомандуючого 7 листопада 1944 року. Тобто тоді, коли вже наочно виявилися масштаби і значення нашого двобою з фашизмом.

Незліченні факти, перебіг подій тих грізних років промовисто й неспростовно доводять: доля світу вирішувалася саме на радянсько-німецькому фронті, протяжність якого в різні періоди сягала від 4 до 6 тисяч кілометрів. Це в чотири рази перевищувало довжину північноафриканського, італійського та західноєвропейського фронтів, разом узятих.

До того ж протягом усієї війни на Східному фронті зосереджувалося в середньому до 70 відсотків усіх дивізій фашистської армії. Саме тут вона зазнала понад 73 відсотки своїх загальних втрат, позбулася більше 75 відсотків літаків, приблизно такої ж частини — танків та штурмових гармат, 74 відсотки — артилерії, понад 2,5 тисячі бойових кораблів, транспортів та допоміжних суден.

Епіцентром двобою, ареною особливо жорстокого і кривавого протистояння була Україна. Її геополітичне становище в центрі Європи давало навіть підстави для тверджень, що основною метою гігантського воєнного конфлікту було оволодіння Україною. Хоча, ясна річ, завоювання нашої республіки становило лише частину, нехай і надзвичайно важливу, далекосяжних загарбницьких планів нацистів.

Смерч війни, руйнувань і смерті пронісся над українською землею двічі — під час її оборони та переможного визвольного наступу. Протяжність фронтів тут досягала 800 кілометрів, де ворог концентрував значні сили. Досить сказати, що в січні 1944 року радянським військам на цих фронтах протидіяла 201 із 318 німецьких дивізій, тобто більше 63 відсотків усієї гітлерівської армії.

Ось чому святкування 50-річчя визволення України, боротьба за яку, нагадаю, точилася більше трьох років і яка зазнала чи не найбільших втрат з усіх воюючих держав, ми розглядали як органічну і важливу складову спільного свята — 50-річчя остаточної перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні.

Переконаний: це свято було, є і назавжди залишиться з нами!

Разом з тим і на цій підставі нікому не дано ні історичного, ні морального права применшувати внесок України у нашу спільну перемогу, її роль у всенародному русі опору.

Вдумаймося лише в таку страшну цифру: кожний 7-й з тих майже 60-ти мільйонів, яких забрала друга світова війна, — наш співвітчизник. Україна, для якої історія не скупилася на людські трагедії, попід руйнувань, у моторошному побойші Великої Вітчизняної знову вдосталь викупана в крові.

Отже, об'єктивною історичною закономірністю став той факт, що з радянських республік саме Україна й Білорусія увійшли до числа фундаторів ООН, 50-річчя якої буде широко відзначатися в жовтні цього року.

Символічно, що рік ювілею Організації Об'єднаних Націй проголошено Всесвітнім роком пам'яті жертв цієї найкривавішої війни. Україна, яка ціною героїзму і втрат свого народу здобула собі право бути серед засновників ООН, підтримала це рішення.

Попри весь драматизм світових військово-дипломатичних колізій 1939-1945 років не можна абстрагуватись і від того, що саме в цей час були

возз'єднані всі українські етнічні землі у складі єдиної держави і що саме у такому вигляді її успадкувала незалежна Україна. Цей фундаментальний висновок варто нагадати сьогодні, як і варто пам'ятати політикам будь-якої орієнтації, оскільки все це закладено Перемогою.

У зв'язку з цим принагідно привернути увагу до ще одного: нам треба, нарешті, наважитись відзначати завершення визволення України не 8 жовтня, а 28-го, не відмежовуючи штучно Закарпаття від України. Доречно нагадати, що в червні буде широко відзначатися 50-річчя входження цього краю до складу нашої держави.

З історії нічого не слід викреслювати. Її не можна також переписувати на свій лад. Історію просто треба пам'ятати, бо безпам'ятство — це трагедія для людства, це позбавлення історичної перспективи будь-якого народу і будь-якої держави.

Звертатися в такий урочистий момент до загалом відомих істин доводиться через те, що ще не перевелись бажаючі ревізувати, затьмарювати і принижувати велич народного подвигу. До вже відпрацьованої на сьогодні тези про вину СРСР у розв'язуванні війни зараз додається «обґрунтування» недоречності опору та перемоги над фашизмом, оскільки вони, мовляв, віддалили крах комуністичного режиму.

*Уряд. кур'єр. — 1995. —
11 трав.*

94

ВИТЯГ З РЕЗОЛЮЦІЇ І ЧАСТИНИ І СЕСІЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН

14 січня 1946 р.

«Генеральна Асамблея обрала членами Економічної і Соціальної Ради такі 18 країн: Бельгію, Канаду, Чілі, Китай, Колумбію, Кубу, Чехословаччину, Францію, Грецію, Індію, Ліван, Норвегію, Перу, Українську Радянську Соціалістичну Республіку, Союз Радянських Соціалістичних Республік, З'єднане Королівство, Сполучені Штати Америки, Югославію.

Генеральна Асамблея трьома послідовними голосуваннями вирішила:

...с) що такі країни будуть членами Ради на строк в один рік: Колумбія, Сполучені Штати Америки, Греція, Ліван, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Югославія .

Архів МЗС УРСР»

*Українська РСР на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів. ---
К., 1963. — С. 104.*

* Членом Економічної і Соціальної Ради УРСР була до 31 грудня 1946 р.

СТЕНОГРАМА ЗАСІДАНЬ МІЖНАРОДНОГО ВОЄННОГО ТРИБУНАЛУ

Від 14, 15, 18 і 19 лютого 1946 р.

УРІВОК З ВИСТУПУ ПОМІЧНИКА ГОЛОВНОГО ОБВИНУВАЧУВАЧА ВІД СРСР НА НЮРНБЕРГЬКОМУ ПРОЦЕСІ Л. Н. СМІРНОВА

Страшная резня и погромы были учинены немецкими захватчиками в украинской столице — Киеве. За несколько дней немецкие бандиты убили и расстреляли 52 тысячи мужчин и женщин, стариков и детей... Вырвавшись из Киева, советские граждане описывают потрясающую картину одной из этих массовых казней: на еврейском кладбище города Киева было собрано большое количество евреев, включая женщин и детей всех возрастов; перед расстрелом всех раздели догола и избili; первую отобранную для расстрела группу заставили лечь на дно рва, вниз лицом и расстреливали из автоматов; затем расстрелянных немцы слегка засыпали землей, на их место вторым ярусом укладывали следующую партию казнимых и вновь расстреливали из автоматов...

Из предъявляемого далее суду Сообщения Чрезвычайной Государственной Комиссии по городу Киеву видно, что в Бабьем Яру во время этой так называемой «массовой акции» немцами расстреляно было не 52 тысячи, а 100 тысяч человек.

*Нюрнбергский процесс над главными
немецкими военными преступниками:
Сб. материалов: В 7 т. — М.,
1958. — Т. 3. — С. 220—221.*

З ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У «ПРО ПЕРЕКРУЧЕННЯ І ПОМИЛКИ У ВИСВІТЛЕННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В «НАРИСІ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

24 серпня 1946 р.

На початку 1946 р. вийшов з друку «Нарис історії української літератури», виданий Інститутом мови і літератури Академії наук УРСР під редакцією члена-кореспондента Академії наук УРСР С. І. Маслова і кандидата філологічних наук Є. П. Кирилюка. Автори «Нарису» — М. Н. Плiсецький, М. М. Ткаченко, С. І. Маслов, Є. П. Кирилюк, І. І. Пiльгук і С. М. Шаховський.

ЦК КП(б)У відзначив, що автори «Нарису» перекрутили марксистсько-ленінське розуміння історії української літератури і подали її в буржуазно-націоналістичному дусі.

Історія української літератури висвітлюється в «Нарисі» поза зв'язком з боротьбою класів, як процес ізольований від цієї боротьби. Автори «Нарису» ігнорують класову боротьбу, як основний закон розвитку класового суспільства, і замість цього надають вирішальну роль в розвитку творчості письменників національному моменту.

Всупереч ленінській вказівці про те, що «є дві національні культури в кожній національній культурі», в «Нарисі» затушовується різниця і суперечність між реакційними і прогресивними течіями в літературі і розвивається «теорія єдиного потоку» в українській літературі. Тим самим в «Нарисі» протаскується теорія про безкласовість і безбуржуазність українського народу в минулому, яка становить суть буржуазно-націоналістичної концепції «школи» М. Грушевського.

Автори «Нарису», у відповідності з схемою М. Грушевського та його теорією про «виключність» українського народу, ігнорують спільність походження, єдність і взаємодіяння в історичному розвитку російського і українського народів, їх мови і культури. Тому в «Нарисі» історія української літератури не показана у взаємозв'язку з іншими спорідненими літературами, особливо з російською літературою.

Культура і література Київської Русі подані в «Нарисі» як тільки українські, всупереч науковим положенням, що розглядають Київську Русь як спільне джерело культур трьох східнослов'янських народів: російського, українського і білоруського.

В «Нарисі» затушували боротьбу між прогресивним і реакційним напрямом в літературі, не піддали критиці політичні погляди ліберальної течії в українській літературі (П. Куліш, Б. Грінченко та ін.), вихваляючи буржуазно-націоналістичних письменників початку ХХ ст. (Олесь), діячів контрреволюційної Центральної Ради та Директорії (В. Винниченко, І. Стешенко), принизили роль і значення революційно-демократичної течії в українській літературі (Шевченко, Леся Українка, Франко, Коцюбинський та ін.).

В «Нарисі» не знайшов правильного відображення вплив на українську літературу руху декабристів, діяльність Бєлінського, Чернишевського. Добролюбова, великого пролетарського письменника Горького, ігнорується такий вирішальний фактор у формуванні нової соціалістичної ідеології, як розвиток марксизму в Росії і роль партії більшовиків.

В розділі «Українська радянська література» не показано відображення в літературі боротьби партії і радянського народу за перемогу соціалістичного ладу в нашій країні, не показана роль літератури в формуванні соціалістичного світогляду радянських людей.

В цьому ж розділі не показана боротьба партії більшовиків проти ворогів народу — троцькістів, бухаринців, а також проти українських буржуазних націоналістів — шумскістів, хвильовістів, сприпниківців, які намагалися використати літературу, як один із засобів відриву українського народу від великого російського народу і перетворення Радянської України в колонію німецького імперіалізму.

Перекручення й помилки, допущені в «Нарисі історії української літератури», об'єктивно допомагають найлютішим ворогам народу — українсько-німецьким націоналістам.

Поява такого шкідливого «Нарису» не зустріла належної відсічі з боку наукових установ і Спілки радянських письменників України.

Президія Спілки радянських письменників України і, зокрема, її голова т. М. Рильський не вжили ніяких заходів, щоб вчасно засудити в пресі, на зборах письменників проникнення чужих радянській літературі тенденцій.

Партійні організації Інституту літератури Академії наук УРСР і Спілки радянських письменників України ліберально, по-примиренському поставилися до оцінки перекручень і помилок, допущених в «Нарисах історії української літератури».

На партійних зборах не було належної відсічі авторам — членам партії Кирилюкові, Плісецькому і Шаховському, які не тільки не визнали і не розкритикували допущених перекручень та помилок, а навіть захищали в своїх виступах ряд шкідливих тверджень.

Це говорить про те, що партійні організації Інституту літератури Академії наук УРСР і Спілки письменників України послабили боротьбу на ідеологічному фронті, а в деяких комуністів, що працюють в галузі культури і мистецтва, притупилась політична пильність.

Вихід у світ «Нарису історії української літератури» свідчить про наявність серйозних хиб в роботі Інституту літератури Академії наук УРСР. В Інституті нема більшовицької критики хиб і помилок в наукових працях.

Рукопис «Нарису історії української літератури» на вченій раді Інституту літератури Академії наук УРСР не обговорювався, а загальне рецензування було доручено професору Дорошкевичу, який сам поділяв і захищав буржуазно-націоналістичні погляди.

ЦК КП(б)У вважає, що зазначені перекручення і помилки стали можливими тому, що частина істориків і літераторів ще не переборола вплив буржуазно-націоналістичної «школи» Грушевського, а партійні організації інститутів історії і літератури АН УРСР зовсім недостатньо орієнтують наукові кадри на боротьбу за чистоту марксистсько-ленінської теорії, проти спроб відродити буржуазно-націоналістичні погляди в питаннях історії і літератури України.

Управління пропаганди ЦК КП(б)У не забезпечило належного контролю за роботою Інституту літератури АН УРСР і Спілки радянських письменників України.

Культурне будівництво в Українській РСР — червень 1941—1950: Зб. документів і матеріалів. — К., 1989. — С. 253—255.

97.

З ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У «ПРО ЖУРНАЛ «ВІТЧИЗНА»

4 жовтня 1946 р.*

ЦК КП(б)У відзначає, що літературно-художній журнал «Вітчизна» — орган Спілки радянських письменників України — ведеться зовсім незадовільно.

Редакція «Вітчизни» (відповідальний редактор т. Яновський) не виконала постанови ЦК КП(б)У від 16 жовтня 1945 р., яка зобов'язувала редакцію в

* Дата опублікування.

найкоротший строк усунути серйозні ідейно-політичні хиби і помилки, що мали місце в журналі «Українська література», і рішуче піднести ідейно-художній рівень журналу. Замість цього редакція ще більш поглибила хиби і помилки журналу, надаючи місце на своїх сторінках художнім творам і статтям, в яких проповідуються буржуазно-націоналістична ідеологія, мішансько-обивательські погляди на життя, аполітичність і пошлість.

За останні півроку, поряд з вдалим і корисним твором радянської літератури, у журналі вміщено ряд шкідливих творів і статей, в яких протягуються ворожі радянському суспільству ідеї і концепції.

Редакція «Вітчизни» систематично надавала свої сторінки для пропаганди буржуазно-націоналістичної ідеології. В статтях і художніх творах ряду письменників та літературознавців, надрукованих в «Вітчизні», в дусі буржуазно-націоналістичних концепцій Грушевського і Єфремова перекручувалась і спотворювалась історія української літератури, проповідувалась національна обмеженість, ідеалізувались пережитки старовини в побуті та свідомості людей.

В журналі була видрукувана націоналістична стаття Л. Коваленка «Поет-новатор і патріот», присвячена творчості І. Котляревського. Повторюючи антинаукові буржуазно-націоналістичні твердження Грушевського і Єфремова, автор статті намагається довести, що головними і вирішальними в розвитку дореволюційної української літератури були не соціальні, а національні фактори. Цим самим автор відкрито протягує найреакційніші буржуазно-націоналістичні погляди і грубо перекручує як творчість Котляревського, так і загальну картину українського літературного процесу.

В статті І. Пільгука «Кирило-Мефодіївське братство і літературний процес 40—60-х років» всіляко прикрашуються буржуазно-ліберальні і консервативні дії української літератури (Куліш, Костомаров, Білозерський). Кирило-Мефодіївське братство ставиться на одну дошку з революційно-демократичними організаціями, пропагуються націоналістичні погляди на суть реалізму в дореволюційній українській літературі.

Редакція «Вітчизни» і після постанови ЦК КП(б)У від 16 жовтня 1945 року продовжувала надавати сторінки журналу такому авторові, який активно проповідував у своїх писаннях буржуазно-націоналістичні ідеї, всіляко вихваляючи дореволюційну поміщицько-капіталістичну дійсність і підносячи на щит консервативних та реакційних діячів минулого. В тому числі і прямих петлюрівських контрреволюціонерів. Редакція «Вітчизни» не тільки не давала відсічі ворожій пропаганді Лазаревського, але, навпаки, — зробила його постійним і основним автором журналу, з номера в номер друкуючи його реакційну націоналістичну писанину.

Вміщення в журналі ворожих націоналістичних статей і творів свідчить про те, що редакція «Вітчизни» виявилась не тільки не здатною організувати рішучу боротьбу проти ворожих перекручень в художній літературі та літературознавстві, але й сама опинилась в полоні буржуазно-націоналістичних поглядів.

Забувши, що наші журнали повинні керуватися тим, що являє життєву основу радянського ладу, а саме — політикою радянської влади і більшовицької партії, редакція «Вітчизни» виявилась не спроможною розбиратися в ідейно-політичних якостях літературного матеріалу і тому допустила вмі-

шення в журналі ряду порочних і помилкових творів («Я щаслива Валентина» Чередниченко, «Один у полі» Муратова, «З далеких доріг» Масенка та ін.).

Редакція «Вітчизни» не поставила в центрі своєї уваги висвітлення в журналі провідних тем сучасності і насамперед — перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні і героїчної боротьби радянських людей за виконання планів нової сталінської п'ятирічки, за поступовий перехід від соціалізму до комунізму. Хоч в 1946 р. журнал «Вітчизна» вмістив чимало творів, в яких показується сучасне життя, проте, в більшості цих творів нема глибокого розкриття дійсності, смисл подій часто викривається і здрібнюється, радянські люди зображаються примітивними і малокультурними, з обивательськими поглядами і вчинками.

Пошлыми і дрібними обивателями, що живуть мізерними інтересами, виглядають радянські люди в повісті Романовської «Слава Діжона», в «Оповіданнях про наші дні» Гуреїва.

На ряді творів, видрукованих в журналі, лежить печать національної обмеженості: автори показують український народ ізольовано, у відриві від інших радянських народів, зокрема від великого російського народу, радянським людям накладаються не властиві їм архаїчні риси, ідеалізуються пережитки минулого в побуті та свідомості людей (вірші Романенка, оповідання «Косарі повертаються додому» Цюпи та ін.).

Втративши почуття відповідальності за ідейний зміст і художню досконалість друкованих в журналі матеріалів, редакція «Вітчизни» пропустила до друку фальшиві, антихудожні твори, як «Знайдена сім'я» Плахтіна, «Радість» Кравченка, цикл поезій Неходи «Поїзд Москва — Тбілісі» та ін.

Культурне будівництво в Українській РСР — червень 1941 — 1950: Зб. документів і матеріалів. — К., 1989. — С. 266—267.

98.

З ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У «ПРО РЕПЕРТУАР ДРАМАТИЧНИХ І ОПЕРНИХ ТЕАТРІВ УРСР І ЗАХОДИ ЩОДО ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ»

12 жовтня 1946 р.*

Обговоривши питання про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР, ЦК КП(б)У вважає стан репертуару театрів України зовсім незадовільним.

Найголовніший недолік нинішнього стану репертуару драматичних і оперних театрів УРСР полягає в тому, що п'єси радянських авторів на сучасні теми виявились фактично витісненими з репертуару театрів УРСР. У Київському драматичному театрі ім. Франка з 16 п'єс, поставлених у 1945 році і в першому півріччі 1946, питанням сучасного радянського життя були присвячені тільки три прем'єри; у Київському театрі російської драми ім. Лесі Українки з 14 — 4; у Харківському театрі ім. Тараса Шевченка з

* Дата опублікування.

**РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЧЛЕНА РАДИ У СПРАВАХ РПЦ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ СРСР**

**МЕРОПРИЯТТЯ ПО УКРЕПЛЕННЮ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
І ВОСПОЄДИНЕННЮ УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ С ПРАВОСЛАВНОЇ
В ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ УРСР**

1946 р.

В отношении православной церкви:

1. Заменить временно исполняющего обязанности Уполномоченного Совета по делам Русской православной церкви при облисполкоме Закарпатской области тов. Линтур, назначив Уполномоченным Совета опытного работника.

2. Организовать миссионерскую работу Православной церкви среди верующих греко-католиков:

а) беседы и религиозные чтения миссионеров и священников православной церкви верующих греко-католиков;

б) увеличить распространение среди униатского духовенства и верующих греко-католиков журнала «Епархиальный вестник», издающегося во Львове, помещая в нем статьи об унии в Закарпатье;

в) выявить группу греко-католических священников, которые склонны к переходу в православие, добиться воссоединения их с православием и обращения с воззванием к униатскому духовенству и верующим греко-католикам о переходе в православие;

г) организовать демонстрацию фильмов «Львовский Собор» и «Поместный Собор» для сельской местности с пояснительными выступлениями.

3. Открыть (православные) курсы или духовную семинарию.

4. Послать в Закарпатье авторитетного представителя православной церкви для организации миссионерской работы и инструктирования православного духовенства по этому вопросу.

5. Вернуть по решению облисполкома православной церкви отнятые униатами храмы и монастыри. В ближайшее время провести изъятие у униатов и передачу православной церкви монастыря на Чернечей горе в городе Мукачево.

6. Создать Православной церкви нужные условия для служб — передать лучшие церковные здания, улучшить внутреннее убранство церкви и облачение духовенства, завести хорошие хоры.

В отношении униатской церкви:

1. Взять линию на создание стеснительных условий деятельности униатской церкви и духовенства:

а) изъять у униатов храмы, отнятые у православной церкви;

б) закрыть униатскую семинарию;

в) подвести под налоговое обложение без всяких льгот все источники доходов униатской церкви и духовенства;

г) национализировать часть имущества (большие дома, производственные предприятия и т. д.) униатской церкви Закарпатской области.

2. Развернуть в советской печати разоблачения профашистской деятельности униатского духовенства и разъяснить значение унии для трудящихся Закарпатья.

Член Совета по делам
Русской Православной церкви
при Совете Министров СССР

Иванов

Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. – К., 1994. — Кн. 2. — С. 678–679.

102.

УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ

ІЗ ДОКУМЕНТІВ МДБ

1947 р.

Із західних областей Української РСР прибули і розвантажені 48 ешелонів з сім'ями ОУН: 25 875 сімей — 74 898 чоловік: в Кемеровську обл. — 30 288 чол., в Челябінську обл. — 7183 чол., в Карагандинську обл. — 8182 чол., в Молотовську обл. — 8261 чол., в Іркутську і Читинську обл. — 4091 чол., в Красноярський край — 1691 чол., в Омську обл. — 15 202 чол.

Альманах исторических сенсаций. — М., 1993. — С. 92.

103.

СВІДЧЕННЯ ОЧЕВИДЦЯ ГОЛОДУ 1946—1947 рр.

Свідчення Клименка Петра Кузьмовича —
м. Слов'янськ Донецької обл.,
вул. Володарського. 34

1947 р.

После Победы над фашистами я демобилизовался и возвратился домой. В Запорожской области в то время начинал разворачиваться голод. Жил в Запорожье и ездил в село к матери хотя бы похлебать горячей баланды. «Благодаря» руководителям бывшего Союза во главе со Сталиным и тот малый запас хлеба, что был, вывезли в страны Варшавского договора, оставили Украину голодную, холодную. Пошла среди народа смертность. Если человека на фронте не убили, то он мог умереть с голода. Кто, где, как и сколько мог — все тащили, защищаясь от голодной смерти. Солдаты, возвращаясь с фронта, за малейшую кражу из-за искусственно созданной голодовки попа-

дали в тюрьмы и лагеря. Но красть уже почти не было чего, все забирало государство. Люди ходили опухшие, на ходу умирали. Вот так Сталин «отблагодарил» участников Отечественной войны за спасение Союза от рабства фашизма.

20 квітня 1992 р.

*З архіву ВУЧК--ГПУ--НКВС--КДБ. --
1994. — № 1. — С. 158.*

104.

«УКРАЇНСЬКІ ЩАБЛІ» КАГАНОВИЧА

1947 р.

...Свою «школу» Каганович спробує відродити у 1947 р., і не треба запліюшувати очі на те, що у нього знайшлися здібні «учні». Це вони одностайно почали засуджувати викриті «пильним» Кагановичем «спроби ввести в літературу українського народу націоналістичну отруту». Це вони на сторінках преси порушували риторичне питання: чому для викриття «порочності» творів багатьох відомих українських письменників «стало потрібним спеціальне втручання Центрального Комітету КП(б)У і особисто тов. Л. М. Кагановича?». Це вони цькували М. Рильського (за його доповідь «Київ в історії України», виголошену 1943 року на урочистих зборах АН УРСР, за його поетичні твори «Мандрівка в молодість», «Київські октави», статтю «Шевченкові роковини» 1942 року, за передмову до першого тому своїх «Поезій» видання 1946 р.), Ю. Яновського (за роман «Жива вода»), І. Сенченка (за повість «Його покоління»). Це вони «викривали» колишнього директора Інституту історії України АН УРСР професора М. Петровського, у працях якого «Возз'єднання українського народу в єдиній Українській радянській державі» (1944) і «Незламний дух великого українського народу» (1943) вбачали «серйозні помилки і перекручення буржуазно-націоналістичного характеру». Як спроби «відродити буржуазно-націоналістичні погляди на питання історії України в тій або іншій мірі» тлумачили вони праці Інституту історії України «Короткий курс історії України» (за редакцією С. Білоусова, К. Гуслистого, М. Петровського, М. Супруненка, Ф. Ястребова) (1941), «Нарис історії України» (вийшов друком 1942 року в Уфі за редакцією К. Гуслистого, М. Славіна, Ф. Ястребова) та перший том «Історії України» за редакцією М. Петровського (1943).

На щастя, тоді, у 1947 р. реанімувати «школу» Кагановича не вдалося: «хазяїн» відкликав його, а 26 грудня 1947 р. Пленум ЦК КП(б)У поставив крапку в історії про ще один його український «щабель». Це відбувся і Пленум ЦК КП(б)У з порядком денним «Боротьба проти націоналізму, як головної небезпеки в КП(б)У», що його готував Каганович.

*Про минуле заради майбутнього
/ Упоряд. Ю. І. Шаповал; Редакція:
І. Ф. Курас та ін. - К., 1989. -
С. 354.*

**З РЕДАКЦІЙНОЇ СТАТТІ ЖУРНАЛУ «БІЛЬШОВИК УКРАЇНИ»
«ДО КІНЦЯ ЛІКВІДУВАТИ БУРЖУАЗНО-НАЦІОНАЛІСТИЧНІ
ПЕРЕКРУЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»**

Серпень 1947 р.

Центральний Комітет КП(б)У ухвалив постанову «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР». Ця постанова має величезне значення для всіх партійних організацій України в справі дальшого піднесення ідеологічної роботи, в боротьбі з проявами буржуазної ідеології, особливо українського націоналізму, в справі виховання трудящих в дусі дружби народів СРСР, відданості Радянській владі і партії Леніна—Сталіна.

Історична наука завжди була одним з могутніх засобів у руках більшовицької партії в ідейному вихованні трудящих. Ленін і Сталін дають неперершені щодо своєї глибини зразки наукового аналізу історичних подій, яскраві приклади викриття фальсифікаторів історії. Матеріалістичне висвітлення минулого і сучасного завжди давало можливість партії «передбачити хід подій і розпізнати не тільки те, як і куди розвиваються події тепер, але й те, як і куди вони повинні розвиватися в майбутньому» («Короткий курс історії ВКП(б)», с. 339). Величезне значення має історична наука в справі політичної освіти народних мас, озброєння їх знанням досвіду боротьби за побудову комуністичного суспільства в нашій країні.

Роль і значення історичної науки незмірно зростає тепер, у період завершення будівництва соціалізму і поступового переходу до комунізму. Глибоке значення історії народів СРСР, їх самовідданої боротьби проти поміщиків, капіталістів і іноземних загарбників, за Радянську владу і соціалізм є надзвичайно важливою умовою комуністичного виховання трудящих, і особливо підрастаючого покоління. От чому партія приділяє виняткову увагу розвитку історичної науки в СРСР.

На основі постанов ЦК ВКП(б) і РІК СРСР від 6 травня 1934 р. та 26 січня 1936 р., зауважень тт. Сталіна, Кірова і Жданова про конспекти підручників з історії на основі Короткого курсу історії ВКП(б) історична наука в СРСР зробила великий крок вперед. Створено чимало цінних монографій та підручників з історії окремих народів Радянського Союзу і історії нашої Батьківщини в цілому.

На Україні завдання наукового розроблення історії українського народу покладено на Інститут історії України Академії наук УРСР. Для успішного розв'язання цього завдання інституту надано всі можливості, створено необхідні умови.

Проте, як зазначено в постанові ЦК КП(б)У «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР», незважаючи на своє тридцятирічне існування, Інститут історії України не розробив і не видав науково витриманої, марксистсько-ленінської історії України. Праці Інституту історії України, випущені як перед війною, так і в роки війни, і зокрема «Короткий курс історії України» під редакцією С. М. Білосова, К. Г. Гуслистога, М. Н. Петровського, М. І. Супруненка, Ф. О. Ястре-

бова: «Нарис історії України» під редакцією К. Г. Гуслистого, Л. М. Славина, Ф. О. Ястребова; перший том «Історії України» під редакцією М. Н. Петровського, складені в антимарксистському дусі і містять в собі грубі помилки та перекручення буржуазно-націоналістичного характеру.

Працівники Інституту історії України запозичили у буржуазно-націоналістичних істориків Антоновича, Грушевського та інших основні положення, що по суті привело до відродження в тій чи іншій мірі буржуазно-націоналістичних настанов у питаннях історії України, викритих партією як ворожих українському народові.

Культурне будівництво в Українській РСР — червень 1941—1950: Зб. документів і матеріалів. — К., 1989. — С. 308—309.

106.

**З ДОПОВІДНОЇ ЗАПИСКИ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ УРСР
РАДІ МІНІСТРІВ УРСР ПРО ХІД ЛІКВІДАЦІЇ
НЕПИСЬМЕННОСТІ ТА МАЛОПИСЬМЕННОСТІ СЕРЕД
ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНИХ, ІЗМАЇЛЬСЬКОЇ
ТА ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР**

8 грудня 1947 р.

З часу звільнення західних та Ізмаїльської областей і возз'єднання Закарпатської області навчено в цих областях 345,6 тис. дорослих неписьменних та 310,7 тис. малописьменних, разом 656,3 тис.

Зокрема, в минулому 1946/47 навчальному році за народногосподарським планом потрібно було навчити 89,9 тис. неписьменних та 104,8 тис. малописьменних, разом 194,7 тис.

Навчено за цей навчальний рік неписьменних і малописьменних 197,7 тис., що становить 101,5 % контингентів, визначених народногосподарським планом.

Працювало 3108 шкіл та 14 439 гуртків.

До справи ліквідації неписьменності та малописьменності в минулому навчальному році залучено 8142 вчителів, 19 214 культармійців та 4068 громадських методистів. Кількісні наслідки навчання в обласному розрізі характеризуються таблицею № 1 (додаток).

На 1947/48 навчальний рік визначено завдання навчити 108 тис. неписьменних та 116 тис. малописьменних, разом 224 тис., з тим, щоб завершити ліквідацію неписьменності та малописьменності серед дорослого населення західних, Ізмаїльської та Закарпатської областей 1949 р.

Міністерство освіти УРСР, приймаючи до уваги неповноту попереднього обліку, організувало проведення спеціального обліку по уточненню кількості неписьменних та малописьменних і дало вказівки відділам народної освіти охопити в 1947/48 навчальному році навчанням всіх неписьменних, які будуть виявлені додатково внаслідок проведення повного обліку.

Культурне будівництво в Українській РСР — червень 1941—1950: Зб. документів і матеріалів. — К., 1989. — С. 325.

**З ПОСТАНОВИ ЦК КП(б)У «ПРО СТАН І ЗАХОДИ
ПОЛІПШЕННЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА УКРАЇНІ
У ЗВ'ЯЗКУ З РІШЕННЯМ ЦК ВКП(б)
«ПРО ОПЕРУ «ВЕЛИКА ДРУЖБА» В. МУРАДЕЛІ»**

23 травня 1948 р.

ЦК КП(б)У відзначає, що рішення ЦК ВКП(б) «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі», яке викрило неблагополучний стан сучасної радянської музики, стосується цілком і повністю музичного мистецтва України. Ця постанова ЦК ВКП(б) прийнята громадськістю України як програма боротьби за ліквідацію помилок та перекручень в радянській музиці, за створення високоідейних і художньо повноцінних музичних творів. Розкритикований і засуджений ЦК ВКП(б) формалістичний, антинародний напрям в радянській музиці, що відбиває вплив буржуазної ідеології, розповсюджений у творчості українських композиторів і в діяльності закладів музичного мистецтва УРСР.

ЦК КП(б)У відзначає, що в ході обговорення рішення ЦК ВКП(б) «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі» виявилось, що частина композиторів і музичних діячів України помилково вважає, ніби формалістичний, антинародний напрям у музиці не має місця в Україні, бо більшість композиторів УРСР, нібито, писали свої твори на основі українського фольклору. Ця точка зору неправильна і шкідлива тому, що вона замазує великі помилки формалістичного характеру музичного мистецтва України, по суті, опорошує музичну народну творчість, і заважає композиторам та музикознавцям зробити правильні висновки з рішення ЦК ВКП(б) «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі».

Стан музичної творчості на Україні цілком і повністю підтверджує наявність і боротьбу двох напрямів у музиці, про які говорив т. А. О. Жданов у своєму виступі на нараді працівників музичного мистецтва, скликаній при ЦК ВКП(б). «Один напрям являє здорове, прогресивне начало в радянській музиці, що ґрунтується на визначенні величезної ролі класичної спадщини і, зокрема, традицій російської музичної школи, на поєднанні високої ідейності і змістовності музики, її правдивості і реалістичності, глибоко органічного зв'язку з народом, його музичною, пісенною творчістю, в поєднанні з високою професійною майстерністю. Другий напрям виявляє чужий радянському мистецтву формалізм, відмову під прапором мнимого новаторства від класичної спадщини, відмову від народності музики, від служіння народові заради обслуговування суцього індивідуалістичних переживань невеликої групи вибраних естетів».

Представники формалістичного напрямку на Україні порвали з кращими традиціями класичної музичної спадщини і, в першу чергу, російської класичної музики, що має світове значення.

Ігноруючи глибокий ідейний зміст, пісенність і ясну форму російської класичної музики та української класичної музики, що розвивалася під її благотворним впливом, представники формалістичного напрямку спустошу-

вали музичне мистецтво, витравлювали з нього творчу думку і живе людське почуття, спотворювали красу та витонченість в музиці, звели свою майстерність до вишуканого, нікому не потрібного трюкацтва, що привело їх у тупик.

Замість того, щоб прийнятися свідомістю високих запитів, що пред'являються народом до музичної творчості, і глибоко відбивати в музиці благородство моральних якостей радянської людини, героїзм і мужність нашого народу, багато українських композиторів пішли хибним шляхом псевдоноваторства. Замість того, щоб учитися на класичних творах російських і українських композиторів, зміцнювати і розвивати зв'язки з культурою братнього російського народу і правильно використовувати невичерпні джерела української народної творчості, частина українських композиторів скочується на позиції епігонів запевницької буржуазної музики Європи і Америки. Ці композитори відриваються від народу, захоплюються голим техніцизмом, допускають вульгарний натуралізм і штовхають українське музичне мистецтво не вперед, а назад.

Антинародний формалістичний напрям в українському музичному мистецтві виявився, насамперед, у творах композитора Б. Лятошинського і його наслідувачів (Г. Таранов, І. Белза, М. Тіц, М. Гозенпуд та ін.). В ряді творів Б. Лятошинського, Г. Таранова та ін. має місце зневаження основних принципів класичної музики, пропаганда дисонансу і дисгармонії, ігнорування мелодії, як основи музичного мистецтва. Особливо чужа художнім смакам радянських людей Друга симфонія Б. Лятошинського.

*Рад. Україна. - 1948.
23 трав. (№ 124).*

108.

**ДОПОВІДНА МІНІСТРА ВНУТРІШНІХ СПРАВ С. КРУГЛОВА
ЗАМ. ГОЛОВИ РМ СРСР Л. П. БЕРІЇ**

17 марта 1950
№ 1174 сс/н

ЗАМЕСТИТЕЛЮ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ СМ СССР Т. БЕРИЯ Л. П.

После освобождения территории Украинской ССР от немецких захватчиков, по решениям правительства СССР с 1944 года органами МВД и МГБ проводится выселение из западных областей Украины в отдаленные районы страны членов семей «оуновцев» — украинских националистов, бандитов, а также бандпособников.

Направление на спецпереселение «оуновцев» производилось в 1944—1946 годах по решениям Особого Совещания при НКВД СССР сроком на 5 лет, а в 1947—1949 годах — по решениям Особого Совещания при МГБ СССР сроком на 8—10 лет и на бессрочное поселение.

По состоянию на 1.01.1949 г. всего на спецпереселении находится 112 633 чел. членов семей активных «оуновцев», из них выселенных в 1944—1946 гг. сроком на 5 лет 24 730 чел., выселенных в 1947—1949 гг. сроком на 8—10 лет и на бессрочное поселение 87 903 чел.

Некоторым из указанных лиц, выселенных в 1944—1945 гг., срок поселения окончится в конце 1949 года или истекает в 1950 г.

Министерство внутренних дел СССР, исходя из нецелесообразности возвращения их к месту прежнего жительства и в целях укрепления режима в местах поселения членов семей «оуновцев», считает необходимым:

отменить сроки выселения членов украинских националистов, бандитов и бандпособников и установить, что они переселены в отдаленные районы СССР навечно и возвращению в места прежнего жительства не подлежат;

распространить на этих лиц действие Указа Президиума Верховного Совета СССР от 28 ноября 1948 г. «Об уголовной ответственности за побег из мест обязательного и постоянного поселения лиц, выселенных в отдаленные районы Советского Союза в период Отечественной войны». За самовольный выезд (побег) из мест обязательного поселения виновных привлекать к уголовной ответственности и определить меру наказания за это преступление 20 лет каторжных работ.

Проект постановления СМ прилагаю.

Министр внутренних дел СССР

С. Круглов

Винниченко І. І. Україна 1920–1980-х: депортації, заслання, вислання. – К., 1994. — С. 124–125.

109.

**ІНФОРМАЦІЯ ЛЬВІВСЬКОГО ОБКОМУ КПУ
ЦК КПУ ПРО ІДЕОЛОГІЧНУ РОБОТУ
З ІНТЕЛІГЕНЦІЄЮ У ЗВ'ЯЗКУ З СПРАВОЮ ЛІКАРІВ**

4 лютого 1953 р.

Київ ЦК КП України
Заведующому відділом партійних,
професійних і комсомольських органів
тов. Москален К. Ф.

**ІНФОРМАЦІЯ
О ПРОВОДИМЫХ ЛЬВОВСКИМ ОБКОМОМ ПАРТИИ
ОРГАНИЗАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЯХ ПО ПОВЫШЕНИЮ
БДИТЕЛЬНОСТИ И БОРЬБЫ С РОТОЗЕЙСТВОМ**

В связи с опубликованием сообщения ТАСС о раскрытии группы врачей-вредителей и решениями декабрьского пленума ЦК КП Украины партийные организации области усилили борьбу за повышение бдительности, за раскрытие и принятие мер к фактам ротозейства.

В январе горкома и райкома партии проведены пленумы или активы по итогам пленума ЦК КП Украины, в ходе которых были вскрыты и разоблачены случаи неправильного подбора и расстановки кадров, хищений государственных средств и ротозейства.

В институтах и ряде лечебных учреждений города Львова проведены собрания коллективов и партийные собрания первичных парторганизаций по вопросу повышения бдительности и борьбе с ротозейством.

В институте эпидемиологии, микробиологии и гигиены на партийном собрании была разоблачена старший научный сотрудник Сегаль, которая скрывает от парторганизации, что у нее за границей (в Чикаго) находятся мать и сестра, с которыми она переписывалась. Сегаль по поводу сообщения ТАСС в разговорах с сотрудниками высказывалась, что этому не нужно верить. Коммунисты вскрыли, что Сегаль и ранее сеяла неверие и сомнения по отношению к советской действительности. Парторганизация исключила Сегаль из рядов КПСС.

На партийном собрании в институте охмедета коммунисты резко критиковали руководство за неправильный подбор и расстановку кадров.

По всем научно-исследовательским институтам органов здравоохранения города Львова проведена аттестация научно-исследовательских кадров, в результате которой проведены меры к замене зааттестованных работников.

За последнее время обком партии, райкомы и горкомы стали чаще обсуждать на заседаниях бюро вопросы работы медицинских учреждений и институтов.

В январе с/г бюро обкома партии заслушало вопрос о работе Львовского кожно-венерологического института. За не обеспечение научно-исследовательской работы и неправильный подбор кадров директор института Черкис с работы снят. По работе данного института принято решение об улучшении научно-исследовательской деятельности и подбора кадров.

Секретарь Львовского
обкома КП Украины

М. Лазуренко

*Культурне життя в Україні. Західні
землі: Документи і матеріали. Т. 4.
1939—1953. — К., 1995. — С. 684—
685.*

110.

**УКАЗ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР
ПРО ПЕРЕДАЧУ КРИМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ІЗ СКЛАДУ
РРФСР ДО СКЛАДУ УРСР**

19 лютого 1954 р.

Враховуючи спільність економіки, територіальну більшість і тісні господарські і культурні зв'язки між Кримською областю і Українською РСР, Президія Верховної Ради Союзу Радянських Соціалістичних Республік постановляє:

Затвердити спільне подання Президії Верховної Ради РРФСР і Президії Верховної Ради УРСР про передачу Кримської області із складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Голова Президії
Верховної Ради СРСР

К. Ворошилов

Секретар Президії
Верховної Ради СРСР

М. Петров

Рад. Україна. - 1954. — 27 лют.

**УРИВКИ З ВІДКРИТОГО ЛИСТА
ДО ВІДДІЛУ ПРАВ ЛЮДИНИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
І ВСЬОГО КУЛЬТУРНОГО СВІТУ ВІД В'ЯЗНІВ-ТАБІРНИКІВ СРСР**

30 вересня 1955 р.

«Ми, в'язні мордовських спецтаборів, просимо прийняти до загального відома цілого культурного світу таке: ми, українці, як прихильники всякого руху, що стремить до свободи і правди, ставимося прихильно до всілякої культури і прогресу в усіх ділянках громадського життя, а рівно ж до самовизначення Української Соборної Держави <...>

<...> Нас загнано в табори, засуджено строгими вироками на 10--25 років не за бандитизм, як це вони (більшовики) вияснюють перед світом, а за підпал, вбивства і зраду, лише за те, що ми, як і кожний волелюбний народ, домагаємось свого законного права на своїй землі <...> Тому у нас виникає питання: чи знає культурний світ про умови, в яких знаходимося не лише ми — в'язні, але і весь наш народ? Чи знає культурний світ, що нас після відбуття вироку насильно засилають на т. зв. «цілинні землі» в Казахстан, Красноярський край, на далеку північ, горланячи, що туди їдуть добровольці і комсомольці? Чи може уявити собі культурний світ Українську державу без українського уряду, без української армії, без українського народу, якщо існує така держава (а вона повинна існувати), то чому немає армії, зложеної з самих українців? Чому українці військову повинність відбувають за межами своєї батьківщини? Чому на наших землях дислокуються військові частини, складені з росіян та інших національностей, яким інтереси українського народу, якщо не суто ворожі, то чужі. Якщо ми зрадники своєї батьківщини і справедливо покарані: чому судили нас «народні», чи «військові» суди, склад яких далеко не український? Чому нами освоюються недоступні дикі землі та ліси в той час, коли наших рук так потребує наша батьківщина? Чи знає культурний світ, що на масових табірних цвинтарищах будуються нові табори, міста, копаються канали, робляться спортивні площі, щоб затерти сліди цих злочинів? І так в Комі АРСР ст. Абезь 1, 4, 5-й табори стоять на бувших кладовищах. У Мордовії ст. Лепей 3-я Н. 5, 1-й і 2-й

поліровочні цехи, техкабінет і кузня — побудовані на людських кістках. Чи відомо про масові розстріли в'язнів (на Воркуті шахта Н. 29 розстрілювано під керівництвом і за участю ген. прокурора Руденка), які домагалися лише прав політв'язнів? Чи відомо, що в Казахстані л/о Кінгир, п/я 392 (3-я і 1-а колони) жінок і мужчин давлено чотирма танками за те, що вони домагались своїх законних прав? Чи відомо культурному світові, що Україна крім штучного голоду 1933 р. живе впроголодь 38 років; що сьогодні зах. українські землі, охоплені водною стихією, присуджені на голодову смерть. Позбавлені будь-якої помочі від «гуманної, миролюбної», комуністичної Росії. В той час, коли мільйони тонн хліба вивозиться за кордони в цілях пропаганди, в той час, коли різні заграничні делегації відвідують зразкові (спеціально для показу) колгоспи і фабрики СРСР? <...>

<...> Чи відомо, що Росія в післявоєнний період (1945—1955 рр.) руками мільйонів в'язнів підняла тяжку і легку промисловість на рівень, вищий довоєнного, і що ці в'язні поставили питання про покращення умов, необхідних для кожного дихаючого повітрям створіння (бо ж після 9—11-годинної праці в шахтах в'язнів замикали в тісні смердючі бараки зі славнозвісними «парашами», як судили другими вироками по 10—25 років і розвозили в закриті тюрми, де вони сидять донині).

Культурний світ XX століття прогресу і культури, ми не сумніваємось, що прочитавши ці рядки, до найбільш «гуманної та справедливої» комуністичної партії Росії виникає почуття огиди, омерзіння за злочини, заподіяні нею всім поневоленим народам<...>

Ми не впали духом, бо знаємо, що наші стремління до волі оправдані законами матері-природи, і віримо, що весь культурний світ піддержить нас на цьому шляху <...>

*Суспільно-політична бібліотека. —
Ч. III. — Нью-Йорк, 1959. — С. 96—104.*

112.

**ИЗ ДОКЛАДА ПЕРВОГО СЕКРЕТАРЯ ЦК КПСС тов. ХРУЩЕВА Н.С.
XX СЪЕЗДУ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ СОВЕТСКОГО СОЮЗА
«О КУЛЬТЕ ЛИЧНОСТИ И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЯХ»**

25 февраля 1956 г.

<...> Произвол Сталина по отношению к партии, к ее Центральному Комитету особенно проявился после XVII съезда партии, состоявшегося в 1934 году.

<...> Комиссия ознакомилась с большим количеством материалов в архивах НКВД, с другими документами и установила многочисленные факты

* Лист ней був написаний на льняному полотні виміром 40 на 45 см і переданий з концтаборів СРСР до Закордонного Представництва УГВР. Генеральний секретаріат закордонних справ УГВР, що діє за кордонами України, передав у 1956 році цей лист Генеральному секретареві ООН Дагу Гаммершільдові. Комісії з прав людини і всім делегаціям ООН. Канцелярія Генерального секретаріату ООН повідомила генерального секретаря закордонних справ УГВР Миколу Лебеда, що копії листа в'язнів і вияснювальне листьмо були переслані урядам УРСР і СРСР. Обидва ці уряди не дали відповіді.

фальсифицированных дел против коммунистов, ложных обвинений, вопиющих нарушений социалистической законности, в результате чего погибли невинные люди. Выясняется, что многие партийные, советские, хозяйственные работники, которых обвиняли в 1937—1938 годах «врагами», в действительности никогда врагами, шпионами, вредителями и т. п. не являлись, что они, по существу, всегда оставались честными коммунистами, но были оклеветаны, а иногда, не выдержав зверских истязаний, сами на себя наговаривали (под диктовку следователей-фальсификаторов) всевозможные тяжкие и невероятные обвинения.

Установлено, что из 139 членов и кандидатов в члены Центрального Комитета партии, избранных на XVII съезде партии, было арестовано и расстреляно (главным образом в 1937—1938 гг.) 98 человек, то есть 70 процентов.

<...> Это произошло в результате злоупотребления властью со стороны Сталина, который начал применять массовый террор против кадров партии.

<...> Сложилась порочная практика, когда в НКВД составлялись списки людей, дела которых подлежали рассмотрению на Военной Коллегии, и им заранее определялась мера наказания. Эти списки направлялись Ежовым лично Сталину для санкционирования предлагаемых мер наказания. В 1937—1938 годах Сталину было направлено 383 таких списка на многие тысячи партийных, комсомольских, военных и хозяйственных работников и была получена санкция.

<...> Сталин был человек очень мнительный, с болезненной подозрительностью <...> Болезненная подозрительность привела его к огульному недоверию, в том числе и по отношению к выдающимся деятелям партии, которых он знал много лет <...>

Имея неограниченную власть, он допускал жестокий произвол; подавлял человека морально и физически.

<...> Культ личности приобрел такие чудовищные размеры главным образом потому, что сам Сталин всячески поощрял и поддерживал возвеличение его персоны <...> Одним из наиболее характерных проявлений самовосхваления и отсутствия элементарной скромности Сталина является издание его «Краткой биографии», вышедшей в свет в 1948 году.

Эта книга представляет собой выражение самой безудержной лести, образец обожествления человека, превращения его в непогрешимого мудреца <...> Нет необходимости цитировать тошнотворно-льстивые характеристики, нагроможденные в этой книге одна на другую. Следует только подчеркнуть, что все они отредактированы лично Сталиным <...>

*Известия ЦК КПСС. — 1989. —
№ 3. — С. 136—137.*

**ИЗ ПОСТАНОВЛЕНИЯ ЦК КПСС
«О ПРЕОДОЛЕНИИ КУЛЬТА ЛИЧНОСТИ И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЙ»**

30 июня 1956 г.

В последнее время в буржуазной печати развернута широкая клеветническая кампания, поводом для которой реакционные круги пытаются использовать некоторые факты, связанные с осуждением Коммунистической партии Советского Союза культа личности И. В. Сталина.

<...> Обнарожденные партией факты нарушений социалистической законности и других ошибок, связанных с культом личности И. В. Сталина, естественно, вызывают чувства горечи и глубокого сожаления. Но советские люди понимают, что осуждение культа личности было необходимо в интересах строительства коммунизма, активными участниками которого они являются.

<...> Как же могло случиться, что в условиях советского социалистического строя возник и получил распространение культ личности Сталина со всеми его отрицательными последствиями? При рассмотрении этого вопроса надо иметь в виду как объективные конкретные исторические условия, в которых проходило строительство социализма в СССР, так и некоторые субъективные факторы, связанные с личными качествами Сталина.

<...> Находясь длительный период на посту Генерального секретаря ЦК партии, И. В. Сталин вместе с другими руководящими деятелями активно боролся за претворение в жизнь ленинских заветов. Он был предан марксизму-ленинизму, как теоретик и крупный организатор возглавлял борьбу партии против троцкистов, правых оппортунистов, буржуазных националистов, против происков капиталистического окружения. В этой политической и идейной борьбе Сталин приобрел большой авторитет и популярность.

КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. — М., 1968. — Т. 8. — С. 113—118.

**ПРОПОЗИЦІЇ ГРУПИ ВІД РАДИ МІНІСТРІВ УРСР
ПРО ОБМЕЖЕННЯ РЕЛІГІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

1957 р.

За дорученням Ради Міністрів УРСР в 1957 році була створена група, якій доручено подати пропозиції, які б і надалі обмежували діяльність духовенства та релігійних об'єднань. У червні 1957 року група у складі К. Катуніна, Р. Швайка, Г. Васильченка вручила заступнику Голови Ради Міністрів УРСР Гречусі М. С. такі пропозиції:

1. З метою упорядкування землекористування монастирями вважаємо доцільним ввійти з клопотанням до Союзного уряду про вилучення зайвого земельного наділу в тих монастирях, де норма наділу перевищує 0,15 га на одного монаха.

2. Для обмеження намагань монастирів збільшувати кількість монахів доцільно в майбутньому застосувати такі заходи:

а) заборонити приймати в монастирі осіб при відсутності максимальної норми під житло;

б) рекомендувати єпископу не приймати до монастирів осіб, перебування яких не бажано в монастирях, особливо молодого віку;

в) заборонити монастирям розширювати свою житлову площу шляхом нового будівництва, різних добудов, пристосувань тощо.

3. З метою обмеження прибутків потрібно і надалі забороняти релігійним громадянам проводити збирання пожертвувань серед віруючих за межами церкви і молитовних будинків, не дозволяти проводити збір пожертвувань за певним призначенням, що не має відношення до культових потреб.

4. Роз'їзди служителів культу, зокрема старшого духовенства, в населені пункти, де є віруючі, сприяють поживленню діяльності релігійників, організації зміцнюють релігійні громади, що є небажаним явищем.

З метою послаблення впливу на віруючих з боку служителів культу доцільно і надалі не дозволяти виїздів духовенства за межі своєї громади, скликати загальні збори віруючих, проводити богослужіння під відкритим небом, на храмові празники не дозволяти запрошувати духовенство з інших релігійних громад для проведення соборних служб.

5. Служителів культу, перебування яких не бажано в певному населеному пункті, домовлялись з органами міліції про те, щоб їх там не прописували на постійне проживання.

6. <...> Обмежити намагання релігійників провадити нове будівництво приміщень і купівлю домоволодінь під культові та господарські потреби, необхідно, щоб органи влади на місцях не дозволяли це робити релігійним громадам <...>

Ці рекомендації було схвалено і покладено в основу діяльності уряду України щодо релігійних об'єднань.

Поряд з обмеженням діяльності владні структури все більше вдавались до закриття релігійних храмів. В 1944—1947 рр. на Україні було закрито 148 церков. У Житомирській області — 41 церква, у Кам'янець-Подільській — 20, у Сумській та Чернігівській — по 14.

У західних областях влада, побоюючись зростання напруженості серед віруючих, вдавалася до закриття у виняткових випадках. За цей час закрито всього три храми: по одному у Волинській, Львівській і Рівненській областях.

Особливу увагу владні структури звернули на зменшення впливу монастирів. Перш за все домагалися зменшення кількості монахів. За вказівкою Московського патріарха до монастирів могли приймати осіб не молодше 30 років. Про кожного монаха настоятелі були зобов'язані доповідати єпископові.

3 липня 1959 року Митрополит Миколай повідомляв голову Ради у справах РПЦ при Раді Міністрів СРСР Карпова, що уповноважені і працівники КДБ за 24 години виселили монахів Овруцького монастиря. Представники влади розігнали монахів Крем'янецького монастиря.

Єпархії західного регіону залишались, незважаючи на всілякі обмеження, чисельними. На 1 січня 1951 року у Волинсько-Рівненській єпархії було 811 приходів, у них 634 священики. Крім того, на Волині діяли 40 молитовних будинків. У Волинській православній духовній семінарії в 1950—1951 навчальному році навчалось 42 семінаристи.

Ліквідація Української греко-католицької церкви і Української автокефальної православної церкви, закриття молитовних будинків необхідно було тоталітарному режиму для нівелювання духовності, в якій релігійний елемент був наріжним каменем.

*Ярош Б. Міжконфесійні конфлікти
розпочалися не вчора // Віче. —
1995. — Груд. — С. 144—145.*

115.

ПРАВДА ПРО «НАХТІГАЛЬ»

**ВИЙМКИ З ДОПОВІДІ М. ЛЕБЕДЯ П. Н. «З ДІЯЛЬНОСТІ РЕФЕРЕНТУРИ
ЗОВНІШНІХ ЗВ'ЯЗКІВ ОУН І ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УГВР»,
виголошеної в Нью-Йорку, дня 7 травня 1960 року**

«Цього року комуністична Москва провела широку клеветницьку акцію довкола куреня «Нахтігаль». Вона намагається переконати, що цей український курінь займався ніби то погромами польського населення у Львові в липні 1941 року. Я хочу ствердити наступне: Курінь не мав жодного відношення до будь-яких терористичних актів у Львові раннім ранком дня 30 червня 1941 р., як складова одиниця німецької армії. Вечором того ж дня відбулися в домі «Просвіти» у Львові Українські Народні Збори, на яких проголошено відновлення української державної самостійності та утворено Тимчасове Крайове Правління.

Вже наступного дня приїхало з Кракова до Львова т. зв. Зондеркомандо СД з метою анулювати акт проголошення і провести арешти. Воно, поза індивідуальними актами терору, зліквідувало 36 польських професорів і науковців, подібно, як це робило Гестапо попередньо по всіх більших містах Польщі.

Уряди в Бонні і в Москві повинні докладно знати склад того «Зондеркомандо СД», його злочини, як і те, що це воно зліквідувало польських професорів «Зондеркомандо СД» існувало принайменше до жовтня—листопада 1941 року, про що свідчить гончий лист за мною, датований: жовтень 1941 року. Воно провело, між іншим, арешт Ярослава Стецька і Романа Ільницького у Львові, як і масові арешти 15-го вересня 1941 року.

В основному курінь був призначений ОУН на те, щоб частина його членів мала змогу дістатися цим шляхом в Україну, взяти участь у війні і заманіфестувати українські цілі, а при тому посередньо вияснити фактичне становище гітлерівської Німеччини до визвольної боротьби українського народу. Члени куреня мали виразні вказівки, що їх участь в боротьбі в німецькій армії можлива виключно на теренах України і за відновлення української незалежності чи, як тоді означувалося, за Українську Самостійну Соборну Державу. Сьогодні можна тільки ствердити, що всі члени куреня з

честю виконували ці завдання і велика більшість їх упали в боротьбі, як члени та командири УПА. Не відходячи від теми, хочу підкреслити, що українські націоналісти, зорганізовані в ОУН, єдині з усіх націоналістичних рухів у тодішній Європі стали на пряму боротьбу з гітлерівською Німеччиною та її системою, як тільки виявилось її становище».

Злочини Комуністичної Москви в Україні влітку 1941 року. — Дрогобич, 1991. — С. 5—6.

116.

**З ВИСТУПУ І. ДЗЮБИ У БАБИНОМУ ЯРУ
(З ПРИВОДУ ЧЕРГОВОЇ РІЧНИЦІ РОЗСТРІЛУ
ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ КИЄВА У БАБИНОМУ ЯРУ)**

29 вересня 1966 р.

Є речі, є трагедії, перед безмірністю яких будь-яке слово безсиле і про які більше скаже мовчання — велике мовчання тисяч людей. Може й нам годилося б тут обійтися без слів і мовчки думати про одне й те ж. Однак мовчання багато говорить лише там, де все, що можна сказати, вже сказане. Коли ж сказане ще далеко не все, коли ще нічого не сказано — тоді мовчання стає спільником неправди й несвободи. Тому ми говоримо, мусимо говорити, де можна і де не можна, використовуючи всяку з нагод, які трапляються нам так нечасто.

І я хочу сказати кілька слів — одну тисячну частину того, про що я сьогодні думаю і що мені хотілося б тут сказати. Я хочу звернутися до вас як до людей — як до своїх братів по людству. Я хочу звернутися до вас, євреїв, як українця — як члена української нації, до якої я з гордістю належу.

Бабин Яр — це трагедія всього людства, але сталася вона на українській землі. І тому українець не має права забувати про неї так само, як і єврей. Бабин Яр — це наша спільна трагедія, трагедія перш за все єврейського і українського народів.

Цю трагедію приніс нашим народам фашизм.

Однак не треба забувати, що фашизм починається не з Бабиного Яру і ним не вичерпується. Фашизм починається з неповаги до людини, а кінчається знищенням людини, знищенням народів — але не обов'язково тільки таким знищенням, як у Бабиному Яру.

Уявімо собі на хвилину, що Гітлер переміг би, німецький фашизм переміг. Можна не сумніватися, що вони створили б блискуче і «процвітаюче» суспільство, яке досягло б високого господарського і технічного розвитку, знало б усі ті наукові та інші досягнення, які знаємо й ми. І, певно, безсловесні раби фашизму згодом «освоїли» б космос і літали на інші планети репрезентувати людство й земну цивілізацію. І цей режим усе б зробив для того, щоб утвердити свою «правду», щоб люди забули, якою ціною куплено такий «прогрес», щоб історія виправдала або ж забула безмірні злочини, щоб нелюдське суспільство здалося людям нормальним і навіть найкращим у світі. І вже не на руїнах Бастилій, а на осквернених, утрамбованих товстим шаром піску і забуття, місцях народних трагедій стояв би офіційний напис: «Тут танцюють».

Тому ми повинні судити про те чи інше суспільство не за його зовнішніми технічними досягненнями, а за тим, яке місце займає і що значить людина, як ціняться в ньому людська гідність і людська совість <...>

Як українцеві, мені соромно, що і серед моєї нації - як і серед інших націй - є антисемітизм, є ті ганебні, негідні людські явища, які звуться антисемітизмом.

Ми, українці, повинні в своєму середовищі боротися з будь-якими проявами антисемітизму чи неповаги до єврея, нерозуміння єврейської проблеми.

Ви, євреї, повинні в своєму середовищі боротися з тими, хто не поважає української мови, хто несправедливо вбачає в кожному українцеві прихованого антисеміта.

Ми повинні вижити всяке людиноненависництво, пересилити всякі нерозуміння і всім своїм життям виробити справжнє братерство <...>

На жаль, є ряд факторів, які не сприяють укоріненню і поширенню отієї благородної традиції солідарності.

Серед них - відсутність справжньої публічності, гласності в національних справах, в результаті чого навколо болючих питань створюється своєрідна «змова мовчання». Добрим прикладом для нас тут могла б бути постановка цієї справи в братній соціалістичній Польщі. Відомо, якими складними були відносини поляків та євреїв у минулому. Тепер же не лишилося й сліду колишньої недоброзичливості. В чому «секрет» такого успіху? По-перше, поляків і євреїв здружило спільне лихо в другій світовій війні. Але лихо і в нас було спільне. По-друге - і цього в нас, на жаль, немає - в соціалістичній Польщі міжнаціональні відносини є предметом наукового соціологічного вивчення та публічного громадського обговорення, предметом постійної уваги і втручання преси, літератури тощо, - а це все і створює атмосферу доброго і успішного національного виховання.

Про таке - дійове, а не тільки на словах - виховання повинні дбати і ми, докладаючи всіх своїх сил. Ми не можемо залишати поза увагою фактів антисемітизму, шовінізму, неповаги до будь-якої національності, хамського ставлення до будь-якої національної культури і національної мови. Хамства у нас багато, і в багатьох воно починається з відмови від самого себе, від своєї національності, культури, історії, мови. хоч така відмова не завжди буває добровільною і не завжди людина в ній винна.

Шлях до справжнього, а не фальшивого братерства - не в самозабутті, а в самопізнанні. Не зрікатися себе і пристосовуватися до інших, а бути собою і шанувати інших. Євреї мають право бути євреями, українці мають право бути українцями у повному і глибокому, а не тільки формальному значенні цих слів. Хай євреї знають єврейську історію, єврейську культуру, мову і гордяться ними. Хай українці знають українську історію, культуру, мову і гордяться ними. Хай вони знають історію і культуру один одного, історію і культуру інших народів, вміють цінити себе і інших - як своїх братів.

Досягти цього важко, але краще прагнути до цього, ніж байдуже махнути рукою і цинити за хвилею асиміляторства і пристосовництва, добра од яких не буде, а буде лише хамство, блюзнірство і приховане людиноненависництво <...>

Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»): Зб. матеріалів / Укл. В. Чорновіл. - Б. м.: Перша українська друкарня у Франції, 1968. - С. 307-312.

**З ДОПОВІДІ ЗАСТУПНИКА ГОЛОВИ РАДИ МІНІСТРІВ УРСР
П. РОЗЕНКА «ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ
В РАЙОНИ ДАЛЕКОГО СХОДУ ТА ЧИТИНСЬКУ ОБЛАСТЬ
З УКРАЇНСЬКОЇ РСР НА 1971—1975 РОКИ»**

14 серпня 1970 р.

«Рада Міністрів Української РСР, розглянувши пропозицію Ради Міністрів РРФСР про переселення в колгоспи та радгоспи Далекосхідного економічного району та Читинську область у 1971—1975 роках з Української РСР 12,5 тис. родин, не може погодитись з нею.

За низького природного приросту населення в республіці, який в повоєнний період з року в рік знижується, в майбутньому п'ятиріччі можливості по направленню робочої сили за межі Української РСР різко скоротились.

Уже зараз приріст трудових ресурсів не забезпечує додаткову потребу в них народного господарства республіки. В поточному п'ятилітті середньорічний приріст потреби суспільного виробництва Української РСР в робочій силі становив 470 тис. чол., тоді як приріст трудових ресурсів досягає лише 260 тис. чол. <...> Вичерпано мобільні резерви трудових ресурсів і в західних областях Української РСР <...>

В цих умовах виконання завдання по переселенню на Далекий Схід і в Читинську область, встановленого постановою ЦК КПРС та РМ СРСР від 8.07.1967 р. № 638, більше ніж наполовину здійснювалось за рахунок високоіндустріальних областей, в т. ч. Донецької, Дніпропетровської, Харківської та Ворошиловградської <...>

Враховуючи викладене, РМ УРСР вважає за можливе направити з республіки у 1971-1975 рр. 2500 родин, по 500 родин щорічно».

Винниченко І. І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. — Житомир, 1992. — С. 25.

**ІЗ СПОГАДІВ КОЛИШНЬОГО ПЕРШОГО СЕКРЕТАРЯ
ЦК КП УКРАЇНИ П. ШЕЛЕСТА
ПРО ОДНЕ ЗАСІДАННЯ ПОЛІТБЮРО ЦК КПРС**

Секретар ЦК КПРС Суслов: «А взагалі, я повинен сказати вам, що на Україні далеко не все гаразд — уся Україна говорить українською мовою!»

Я аж оторопів: «А що, вона має турецькою розмовляти, чи як?» Тут підключився Демічев, секретар ЦК КПРС: «А взагалі, там у Шелеста українізацію займаються!»

Знову не витримую: «Де в Шелеста? Якою українізацією? Ніякою українізацією не займаються. Є і російські школи, є і українські школи, на великий жаль, українських шкіл менше».

Демічев: «А Шевченко в них --- кумир». І на Суслова дивиться. Тут мене прорвало: «Так, Шевченко у нас кумир. Його і в нашій країні, і за кордоном вважають великим демократом, геніальним поетом».

Демічев почав заперечувати: «Так, але він у вас кумир молоді. У Шевченка там квіти завжди, щорічно вінки приносять».

Я відчуваю, що остаточно втрачаю самоконтроль: «Ну, так це добре. А як ти помреш, хто тебе згадає, квіти принесе?»

Суслов втручається: «І потім у вас всі вивіски українською мовою. Що таке?»

«Ну, а якою мовою вони мають бути? Якою? Є українською, є і російською».

Суслов тоді використав свій найголовніший козир: «Узагалі, у вас в Україні багато проявів націоналізму».

Я оторопів, тримався, але голос підвищив, мабуть, гаряче: «У чому, Михайле Андрійовичу, прояви націоналізму? Це ж звичайні сталінські ярлики».

А Демічев так незворушно: «А в тому, що багато говорять українською мовою, і в тому, що Шевченка надмірно шанують».

І Суслов його підтримав <...>

А тут ще підключився Рашидов: «У нас руський язык в большом почёте, ми руський язык уважаем, любим, изучаем. Ми его на первом месте ставим, мы знаем, не так, как на Украине...»

Я не витримав: «Та хоча ти замовкни, ти його не знаєш: коли виступаєш, нічого зрозуміти не можна...»

Леонід Ілліч вирішив змінити трохи тему, пожартувати: «Ось у нас при Скрипникові українізацію проводили. Так це скрипниківщина. При Скрипнику, ви знаєте, я працював на заводі, коли українізацію проводили — що це було, це був абсурд, сміх. Та й взагалі українська мова -- це ж <...> суржик російської мови...»

Я аж зуби зіппив, та мовчу, лише думаю: «І це керівник держави! Це людина, яка народилася, виросла і більше половини життя прожила на Україні...»

Київ. - - 1989 — № 10. --- С. 96—97.

119.

ЛИСТ СЕКРЕТАРЯ ЦК КПУ В. МАЛАНЧУКА В ПОЛІТБЮРО ЦК КПУ

Весна 1973 р.

«За останні роки в діяльності ідеологічних центрів імперіалізму все більшого значення надається так званому націонал-комунізму, спрямованому проти ідеології марксизму-ленінізму, дружби народів і пролетарського інтернаціоналізму. Це обумовлено тією обставиною, що саме націоналізм сьогодні став спільним знаменником всіх різновидів «лівого» і «правого» опор-

тунізму та різних модифікацій антикомунізму, помітне місце серед них якраз і займає націонал-комунізм.

За кордоном, особливо українською національною еміграцією, активно досліджуються ідейно-політичні платформи та досвід практичної антирадянської діяльності укапістів і боротьбістів, видано багато статей і брошур на цю тему, зокрема «Документи українського комунізму», «Сторінки з історії Комуністичної партії України», «Микола Скрипник» та ін. В антирадянській пропаганді активно використовуються такі типові представники націоналізму як, Шахрай і Лапчинський. В 1967 р. в Нью-Йорку було перевидано пасквільну книжку С. Мазлаха і В. Шахрая «До хвилі (що діється на Україні з Україною)». Ватажки ряду зарубіжних угруповань українських буржуазних націоналістів лементують про можливість реалізації ідей націонал-комунізму на Україні, навіть в умовах радянського ладу, шляхом відриву її від Союзу РСР. Все це зумовлює необхідність рішучого посилення боротьби проти ідеології націонал-комунізму, ґрунтовного і всебічного викриття ворожої марксизму-ленінізму ідейно-теоретичної сутності і політичного спрямування націонал-комунізму всіх різновидностей, особливо українського. При цьому важливо розкрити ідейно-політичну спорідненість і наступність доктрини сучасних трубадурів націонал-комунізму з поглядами їх посередників, зокрема боротьбістів та різних націонал-ухильницьких елементів в КП(б)У, їх теоретичну неспроможність і політичну шкідливість».

*Бажан О. Мене називають сучасним
Кочубеєм... // Літ. Україна. – 1993. –
2 груд.*

120.

ВИТЯГИ ІЗ ЗАКЛЮЧНОГО СЛОВА НА СУДІ КЕРІВНИКА УГС М. РУДЕНКА

1 липня 1977 р.

Сьогодні перед Вами стоїть Слово. Пригадуєте? Споконвіку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог. Усе через нього сталося. і без нього ніщо не сталося, що сталося.

Так починається Євангеліє від Іоанна.

<...> Для оцінки суспільства – прогресивне воно чи регресивне – існує тільки одне мірило – - свобода слова, свобода інформації.

Понад три місяці мене допитували — і щоденно підполковники КДБ вто-кмачували мені в голову ось таку істину: у нас за переконання не судять, у нас судять за діяльність. Але що таке діяльність письменника, діяльність філософа?

Наша діяльність — це висловлення наших переконань. Наша діяльність — це Слово. І ніщо інше! Така діяльність має дуже нескладну назву: бути Людиною. Не комахою, не безмовною черепахою, а Людиною.

Де ж діяльність, у чому вона полягає? У тому, що я сказав, у нас порушують Загальну Декларацію Прав Людини <...> Декларація підписана нашим Урядом і повинна бути законом нашого суспільства.

Український правозахисний рух: Документи й матеріали Української громадської групи сприяння виконанню гельсінкських угод на Україні. - Торонто; Балтимор, 1978. - С. 293-295.

121

ХРОНОЛОГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УГГ

1976—1982 рр.

1976 рік

- 9 листопада у Києві була заснована Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських Угод (скорочено - УГГ)
- 6 грудня оголошена Декларація УГГ
оголошений Меморандум ч. 1 про вплив Європейської Ради на розвиток правосвідомості на Україні

1977 рік

- 20 січня оголошений Меморандум ч. 2 про участь України в Бєлградських нарадах - - 1977
- 5 лютого заарештований керівник Групи М. Руденко, а 1 липня засуджений на 7 років ув'язнення і 5 років заслання заарештований О. Тихий, а 1 липня засуджений на 10 років ув'язнення і 5 років заслання О. Бердник став керівником УГГ
- Лютий оголошений Лист ч. 2 до урядів УРСР, СРСР і країн - учасниць Гельсінкських угод у справі становища на Україні
- 9 лютого оголошений відкритий лист до урядів країн, які підписали Гельсінкські угоди
- 15 лютого оголошений Меморандум ч. 5 п. 3 «Україна літа 1977»
- 21 лютого оголошений Меморандум ч. 6 про т. зв. «внутрішні справи» держави
- Березень В. Овсієнко став членом УГГ
- 15 березня оголошений Меморандум ч. 7 про перші чотири місяці УГГ і ч. 8 про переслідування В. Лісової
- 18 березня оголошений Меморандум ч. 9 про brutальне правопорушення у слідчій «справі» М. Руденка
- 20 березня оголошений Меморандум ч. 11 про долю Н. Світличної

23 квітня	заарештований М. Маринович, а 27 березня 1978 р. засуджений на 7 років ув'язнення і 5 років заслання
Травень	заарештований М. Матусевич, а 27 березня 1978 р. засуджений на 7 років ув'язнення і 5 років заслання
14 травня	оголошена Заява у справі Б. Чуйка
30 червня—	О. Гейко-Матусевич стала членом УГГ
2 липня	оголошена спільна заява Московської і Української Гельсінкських Груп — «Процес Руденка—Гихого»
Серпень	оголошений спільний Документ ч. 2 Московської і Української Гельсінкських груп про нові репресії і новий стан правозахисного руху в СРСР
вересень	вислане спільне клопотання до Ради Міністрів УРСР у справі реєстрації УГГ
14 жовтня	В. Калиниченко і В. Стрільців стали членами УГГ
Жовтень	оголошений від імені УГГ за підписом О. Бердника
9 листопада	Маніфест українського правозахисного руху
Грудень	оголошений Меморандум ч. 18 про дискримінацію українців у ділянці права на еміграцію
12 грудня	заарештований Л. Лук'яненко, а 20 липня 1978 р. засуджений на 10 років ув'язнення і 5 років заслання
18 грудня	вислане звернення до учасників Белградської наради у справі Л. Лук'яненка

1978 рік

Лютий	УГГ оголосила випуск ч. 1 «Інформаційного бюлетеня»
26 лютого	В. Січко став членом УГГ
Березень—	УГГ оголосила випуск ч. 2 «Інформаційного бюлетеня»
червень	П. Січко став членом УГГ
30 квітня	Ю. Литвин став членом УГГ
Червень	УГГ оголосила випуск ч. 4 «Інформаційного бюлетеня»
Листопад	оголошений документ «Рух за права людини на тлі національних змагань українського народу»
	оголошений документ «Наші завдання»
	М. Мельник став членом УГГ
7 листопада—	оголошене Звернення УГГ до Комісії з прав людини ООН, урядів і парламентів держав, які підписали Гельсінкські угоди, та до світової громадськості у справі репресій членів УГГ
15 грудня	заарештований Й. Зісельс, а 5 квітня 1979 р. засуджений на 3 роки ув'язнення
8 грудня	

1979 рік

<i>Лютий</i>	членами УГГ стали: С. Караванський (перебував в ув'язненні), О. Попович (перебувала в ув'язненні), Б. Ребрик (перебував в ув'язненні), В. Романюк (перебував на засланні), І. Сенік (перебувала на засланні), С. Шабатура (перебувала на засланні), Д. Шумук (перебував в ув'язненні), Ю. Шухевич (перебував в ув'язненні), В. Чорновіл (перебував на засланні)
<i>8 лютого</i>	В. Овсієнко був засуджений на 3 роки ув'язнення
<i>6 березня</i>	заарештований О. Бердник, а 19 грудня засуджений на 6 років ув'язнення і 3 роки заслання
<i>9—10 березня</i>	О. Мешко стала керівником УГГ
<i>26 березня</i>	М. Мельник заподіяв собі смерть
<i>5 липня</i>	УГГ оголосила випуск ч. 5 «Інформаційного бюлетеня»
<i>Жовтень</i>	заарештований В. Січко, а 4 грудня засуджений на 3 роки ув'язнення
<i>6 жовтня</i>	членами УГГ стали: Й. Зісельс, Я. Лесів, З. Красівський, П. Розумний і В. Стус
<i>23 жовтня</i>	УГГ оголосила звернення до Гельсінкських груп СРСР і США та до правозахисних груп Польщі й Чехо-Словаччини у справі переслідування УГГ
<i>30 жовтня</i>	був заарештований М. Горбаль, а 21 січня засуджений на 5 років ув'язнення
<i>12 листопада</i>	три члени УГГ — О. Мешко, І. Сенік і Н. Строката оголосили документ «Ламентація» про переслідування членів Групи
<i>15 листопада</i>	УГГ оголосила Меморандум (без дати) у справі УГГ і її ставлення до подій в Україні й у світі
<i>29 листопада</i>	В. Стрільців був засуджений на 2 роки ув'язнення
	заарештований Я. Лесів, а на весну 1980 р. засуджений на 2 роки ув'язнення
	заарештований В. Калиниченко, а 18 травня 1980 р. засуджений на 10 років ув'язнення і 5 років заслання

1980 рік

<i>Січень</i>	УГГ оголосила випуск ч. 1 (за 1980 р.) «Інформаційного бюлетеня»
<i>21 січня</i>	М. Горбаль став членом УГГ
<i>12 березня</i>	заарештована О. Гейко-Матусевич, а 26 серпня засуджена на 3 роки ув'язнення
	заарештований З. Красівський і відправлений досиджувати 8 місяців ув'язнення і 5 років заслання з попереднього присуду

9 квітня на засланні заарештований В. Чорновіл, а 6 червня засуджений на 5 років ув'язнення

11 квітня заарештований І. Сокульський, а 13 січня засуджений на 10 років ув'язнення і 5 років заслання

13 травня заарештований В. Стус, а 2 жовтня засуджений на 10 років ув'язнення і 5 років заслання

Вересень група ув'язнених членів УГП оголосила відкритий лист до Л. Брежнєва «Проявіть великодушність!»

група ув'язнених членів Української і Московської Гельсінкських груп оголосила спільний відкритий лист до Мадридської наради «Роззброєння в серці»

13 жовтня заарештована О. Мешко, а 6 січня 1981 р. засуджена на 6 місяців ув'язнення і 5 років заслання

8 жовтня заарештований П. Розумний, а в грудні засуджений на 3 роки ув'язнення

1981 рік

23 березня заарештований І. Кандиба, а 24 липня засуджений на 10 років ув'язнення і 5 років заслання

15 квітня заарештована Раїса Руденко, а влітку засуджена на 5 років ув'язнення і 5 років заслання

Травень у концтаборі заарештований Я. Лесів, а 15 листопада засуджений на 5 років ув'язнення

Серпень В. Овсієнко засуджений на 10 років ув'язнення і 5 років заслання

Осінь у концтаборі заарештований Ю. Литвин, а в квітні 1982 р. засуджений на 5 років ув'язнення

20 жовтня у концтаборі заарештований В. Стрільців і згодом засуджений на 6 років ув'язнення

3 грудня у концтаборі заарештований В. Січко, а згодом засуджений на 3 роки ув'язнення

8 грудня після відбуття строку ув'язнення звільнений Й. Зісельс

1982 рік

Січень після відбуття строку ув'язнення Д. Шумук відправлений на заслання

Лютий після відбуття строку ув'язнення і заслання на Україну повернувся В. Романюк

26 травня у концтаборі заарештований П. Січко, а згодом засуджений на 3 роки ув'язнення

28 жовтня після відбуття строку ув'язнення О. Попович відправлена на заслання

*Українська Гельсінкська Група
(1978—1982 рр.): Документи і матеріали / Упоряд. О. Зінкевич. —
Торонто; Балтимор, 1983. —
С. 14—18.*

**ВІДКРИТИЙ ЛИСТ Л. БРЕЖНЄВУ
ВІД ГРУПИ УВ'ЯЗНЕНИХ
ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНКСЬКОЇ СПІЛКИ**

Вересень 1980 р.

ПРОЯВІТЬ ВЕЛИКОДУШНІСТЬ!

Леоніде Іллічу!

Коли болить навіть частина тіла, морозить весь організм. Такою хворобою нашого суспільства є інститут політув'язнених, що викликає критику з світовому масштабі. Звичайно, кількість політув'язнених тепер в СРСР не йде ні в яке порівняння з епохою Берії і Сталіна, але саме ця нечисельність дає поживу для зловістих роздумів. Багато років на цьому питанні юсереджується світова преса і радіомовлення, це призводить до величезних психологічних і ідеологічних втрат, але честь мундира не дозволяє провину розсудливість і людяність, щоб раз і назавжди покінчити з ганьбою великої соціалістичної країни — з концентраційними таборами, перед якими дитячим блькотінням здаються табори Піночета, де Ллоїс Корвалан міг слухати транзистор, давати інтерв'ю кореспондентові, ходити в цивільному одязі і т. д.

Справді, чи є де-небудь іще в світі такі умови для політув'язнених, як в окремому таборі (Пермська область, Чусовський район, поселок Кучино, ЗС-389-36)? Ось вони.

Повна ізоляція в камері під замком (по дві-три особи) на площі по два квадратних метри на особу (на цій же площі помістили зливну «парашу», ліжка, стіл, тумбочки, стільці; ходити, розуміється, ніде), на цьому т'ятячку ув'язнений перебуває весь строк (крім робочих годин в такій камері, де він займається сидячою працею, без руху). Розрядку дає лише годинна прогулянка в металевих двориках, обнесених зверху колючим дротом (2 × 3). Сонця ми не бачимо ніколи, зелені не одержуємо, що призводить до хвороб і депресії. Під виглядом «ремонтів» кімнати для побачень ми були позбавлені побачень цього літа (під час Олімпіади й перед нею). Коротше кажучи, всі умови ув'язнення розраховані на повільне психічне й фізичне збивство людей.

Леоніде Іллічу! Чи можливо при наявності такої злочинної інституції в нашій країні говорити про міжнародне довір'я, якщо немає такого довір'я зсередині суспільства? Досить виявити великодушність і розуміння ситуації, щоб усунути цю застарілу хворобу (що залишилася від Сталіна). Ліквідувати інститут політув'язнених — це дійсно оздоровить ідеологічну атмосферу зсередини суспільства, а значить, міжнародну атмосферу.

Познайомтесь із «справами» так званих «інакодумаючих». Ви ужахнетеся, що людей, які посміли мати переконання, не згідні в чомусь із переконаннями тих чи інших догматиків, тримають в умовах, яких не найдеш в найбільш тиранських країнах.

Леоніде Іллічу! Проявивши великодушність. Ви і Ваші співробітники розчистите шлях для взаєморозуміння між народами. Наша країна дозріла для нового людяного ступеня!

Олесь Бердник. Богдан Ребрик,
Левко Лук'яненко. Олекса Тихий,
Данило Шумук

*Українська Гельсінкська Група
(1978—1982): Документи і матеріали / Упоряд. О. Зінкевич. -- То-
ронто; Балтимор, 1983. —
С. 63—65.*

1995-2000

УКРАЇНА
В СУЧАСНУ
ДОБУ

Частина III

123.

ІЗ ЗАПИСОК ПОМІЧНИКА ПЕРШОГО СЕКРЕТАРЯ ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ В. ЩЕРБИЦЬКОГО ВІТАЛІЯ ВРУБЛЕВСЬКОГО

Економика України, як і всіх союзних республік, розвивалась в єдиному народногосподарському комплексі. Централізація управління дозволяла досягти необхідних результатів в екстремальних ситуаціях, таких як війна і відновлення <...>

Однак однобокий упор на централізацію неизменно и неизбежно порождает перекосы, обусловленные функционированием унитарного государства. В интересах центра, зачастую сиюминутных, игнорировались интересы республик <...> Диктат центра нарастал, нередко принимал форму бездумной, близорукой политики.

Приоритет внешнеполитической доктрины и гонка вооружений изматывали экономику, подрывали стеновой хребет страны. Она не могла одновременно решать эти две задачи. В результате в стране развивались параллельно две экономики — гражданская и оборонная, между которыми пролегла китайская стена. Ни с чем не сравнимая милитаризация неизбежно вела к диспропорциям, дисбалансам, к стагнации в целом.

Индустриальная мощь Украины, создаваемая общими усилиями страны в 30-е годы, а затем восстановленная в последний период, в конце концов оказалась отсталой, особенно ее базовые отрасли. В результате инвестиционной политики центра износ основных фондов достиг 50—60 %. Преобладание группы «А» привело к тому, что только 29 % промышленности работало на потребительский рынок. Тяжелая промышленность все больше превращалась в чудовищного монстра, пожирающего капиталовложения и работающего прежде всего на себя.

Экстенсивные факторы производства исчерпывались. И, несмотря на все усилия, темпы экономического роста стали падать. Тяжелейшими кандалами на ногах экономики висели долгострой, незавершенка, сверхлимитные запасы не установленного оборудования, в том числе импортного. Все это свидетельствовало о том, что резервы и возможности административно-командной системы были исчерпаны. <...>

Врублевский В. Владимир Щербицкий: правда и вымыслы. — К., 1993. — С. 139—140.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО АВАРІЮ НА ЧАЕС

1 травня 1986 р.

ВІД РАДИ МІНІСТРІВ СРСР

На Чорнобильській атомній електростанції тривають роботи по ліквідації наслідків аварії, яка сталася. В результаті вжитих заходів за минулу добу виділення радіоактивних речовин зменшилося, рівні радіації в районі АЕС і в селищі станції знизилися.

Здійснювані спеціалістами з допомогою контрольної апаратури вимірювання свідчать про те, що реактор перебуває в заглушеному стані.

Розгорнуто роботи по очистці забруднених ділянок прилеглої місцевості, до їх виконання залучено спеціалізовані підрозділи, оснашені необхідною сучасною технікою та ефективними засобами. Деякі агентства на заході поширюють чутки про те, що нібито при аварії на АЕС загинули тисячі людей. Як уже повідомлялося, фактично загинуло 2 чоловіка, госпіталізовано всього 197, з них 49 залишили госпіталь після обстеження. Робота підприємств, колгоспів, радгоспів і установ іде нормально.

Рад. Україна. --- 1986. --- 1 трав.

**З ДОВІДКИ ПРО ОЦІНКУ РАДІАЦІЙНОЇ ОБСТАНОВКИ
І РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ, НАПРАВЛЕНОЇ ГОЛОВОЮ
ДЕРЖКОМІТЕТУ ПО ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЇ І КОНТРОЛЮ
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА Ю. ІЗРАЕЛЕМ
ГОЛОВІ РАДИ МІНІСТРІВ М. РИЖКОВУ**

21 мая 1986 г.

Секретно
Ожз. № 2

В результате аварии на Чернобыльской АЭС около 5 % радиоактивных продуктов, накопившихся за 3 года работы в реакторе, вышло за пределы промышленной площадки станции.

Из образовавшегося облака сформировался след на местности в западном и северном направлениях. Затем из зоны реактора в течение нескольких дней истекала мощная струя газообразных и летучих продуктов...

Изучен изотопный состав загрязнения атмосферы и местности -- основными компонентами загрязнения являются изотопы йода-131, теллура-132, стронция-89, нептуния-239, рутения-103, стронция-90. В первые недели особую опасность представляет изотоп йода-131 (содержание 10 - 15 %), легко попадающий в организм человека с пищей (особенно с молоком), затем изо-

топы стронция-89 (период полураспада 2 месяца), стронция-90 (28 лет) и цезия-137 (30 лет).

На загрязненной территории обнаружено большое количество высокоактивных «горячих» частиц, представляющих большую опасность при попадании в легкие при пылеобразовании. Особую опасность при попадании в легкие представляет изотоп плутония-239, также обнаруженный на загрязненной местности.

Авиационная разведка и наземные измерения показали, что радиационные продукты в первые 4—5 дней после аварии распространились на большие расстояния в различных направлениях (в соответствии с метеорологической обстановкой). Повышение уровней загрязнения (выше фоновых в 10—50 раз) наблюдалось практически на всей Юго-Западной части европейской территории СССР. Площадь с уровнем радиации более 0,2 мр/час превысила 200 тыс. кв. км.

Небольшое количество радиоактивных продуктов ветрами распространилось на территории Румынии, Польши, Болгарии, Югославии, Скандинавских стран <...>

6.

Ю. Израэль
20.V.86

Ярошинская А. Чернобыль: Совершенно секретно. — М., 1992. — С. 318—320.

126.

СТАН НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛАХ І ВУЗАХ УРСР

1987 р.

Дуже важливим практичним кроком було створення Комісії зв'язків СПУ з навчальними закладами. Як повідомила «Літературна Україна» з 9 квітня 1987 року, «секретаріат правління Спілки письменників України прийняв рішення про створення Комісії... яку очолив секретар правління Спілки письменників СРСР Д. Павличко». Потребу створення такої Комісії, яка стежила б за станом і розвитком навчання української мови і літератури в школах і вузах України, порушив був Іван Драч на засіданні президії правління СПУ ще в грудні 1986 року. Саме ж рішення про створення Комісії ухвалене на засіданні президії правління СПУ в лютому 1987 року. Після створення Комісії відбулося засідання, на якому був присутній також міністр освіти УРСР М. Ф. Фоменко і начальник управління наросвіти Київського міськвиконкому А. І. Тимчик. При цій нагоді обидва вони подали докладні дані про стан вивчення української і російської мов в середніх школах на Україні. Згідно з Фоменком, «на сьогодні в нас 15 тисяч шкіл з українською мовою навчання, що складають 75,5 процента їх загальної кількості. Крім того, в республіці працює 2,5 процента шкіл з паралельними російськими та

українськими класами. Шкіл з російською мовою навчання — 4,5 тисячі, або 21,7 процента... Школи з українською мовою навчання відвідують 50,5 процента усіх учнів. До шкіл з російською мовою навчання ходять 48,7 процента учнів нашої республіки».

Згідно з тими статистичними даними, що їх подав Фоменко за минулих відтоді 15 років, кількість учнів, які навчалися в школах з українською мовою навчання, зменшилась на якихось 10 процентів. Фоменко визнав також при цій нагоді, що в дитячих садках і яслах вживається російська мова, заявляючи, що «безумовно, у мікрорайонах українських шкіл виховання в дитячих садках та яслах повинно здійснюватись теж українською мовою».

Зі свого боку, Тимчик подав дані про школи у Києві. «Нині у Києві українською мовою навчається майже 70 тисяч учнів (загальна кількість київського учнівства 301 тисяча). В місті діють 274 школи, з них — 34 українською мовою навчання та 88 українсько-російські». Решта, тобто 152 школи, є, очевидно, російськомовними. Він також додав, що в порівнянні з минулим роком кількість учнів, які навчаються українською мовою, зросла на 2,5 тисячі, а також що біля 13 000 учнів, тобто 4,2 процента, які відвідують школи з російською мовою навчання, не вивчають взагалі української мови та літератури. Це є наслідок того, що, як він підкреслив, «частина батьків учнів шкіл з російською мовою навчання на підставі деяких законодавчих положень домагається увільнити своїх дітей од вивчення української мови й літератури».

На засіданні порушували також проблеми викладання української мови у вузах і вказували на потребу «піднесення загальної гуманітарної культури, духовності молодого покоління, боротьби проти космополітизму, що його приносить буржуазна «масова культура».

Камінський А. На перехідному етапі. — Мюнхен, 1990. — С. 74—75.

127.

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ

1989 р.

Здавна на території України живуть люди різних національностей. За даними перепису 1989 р., в країні проживає 51,5 млн чоловік близько 130 національностей. Корінний етнос, найчисленніший, — українці, яких налічується 37,4 млн чоловік, або 72,7 %. Іноетнічне населення становить понад 14 млн чоловік, або 27,3 % усього населення країни.

Національні меншини України: Інформ. довід. / Упоряд.: Т. І. Тимошенко, А. І. Осауленко. — К., 1995. — С. 3.

ІЗ ЗАКОНУ УРСР «ПРО МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ РСР»

1989 р.

Стаття 2. Державна мова Української РСР

Відповідно до Конституції Української РСР державною мовою Української Радянської Соціалістичної Республіки є українська мова. <...>

Стаття 3. Мови інших національностей в Українській РСР

Українська РСР створює необхідні умови для розвитку і використання мов інших національностей в республіці. <...>

Стаття 4. Мови міжнаціонального спілкування

Мовами міжнаціонального спілкування в Українській РСР є українська, російська та інші мови. <...>

Стаття 5. Право громадян користуватися будь-якою мовою

Громадянам Української РСР гарантується право користуватися своєю національною мовою або будь-якою іншою мовою. <...>

Стаття 6. Обов'язок службових осіб володіти мовами роботи органів і організацій

Службові особи державних, партійних, громадських органів, установ і організацій повинні володіти українською і російською мовами, а в разі необхідності — й іншою національною мовою в обсязі, необхідному для виконання службових обов'язків.

Незнання громадянином української або російської мови не є підставою для відмови йому у прийнятті на роботу. <...>

Стаття 25. Мова виховання та одержання освіти

Вільний вибір мови навчання є невід'ємним правом громадян Української РСР.

Українська РСР гарантує кожній дитині право на виховання і одержання освіти національною мовою. Це право забезпечується створенням мережі дошкільних установ та шкіл з вихованням і навчанням українською та іншими національними мовами.

Стаття 27. Мова навчання і виховання в загальноосвітніх школах

В Українській РСР навчальна і виховна робота в загальноосвітніх школах ведеться українською мовою.

У місцях компактного проживання громадян інших національностей можуть створюватись загальноосвітні школи, навчальна і виховна робота в яких ведеться їхньою національною або іншою мовою.

У випадках, передбачених у частині третій статті 3 цього Закону, можуть створюватись загальноосвітні школи, в яких навчальна і виховна робота ведеться мовою, спільно визначеною батьками школярів.

У загальноосвітніх школах можуть створюватись окремі класи, в яких навчальна і виховна робота ведеться відповідно українською мовою або мовою населення іншої національності.

Вивчення в усіх загальноосвітніх школах української і російської мов є обов'язковим. <...>

Стаття 28. Мова навчання в професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах

В Українській РСР навчальна і виховна робота в професійно-технічних училищах, середніх спеціальних і вищих навчальних закладах ведеться українською мовою, а у випадках, передбачених частинами другою і третьою статті 3 цього Закону, поряд з українською — і національною мовою більшості населення.

Для підготовки національних кадрів в цих закладах можуть створюватись групи з навчанням у них відповідною національною мовою.

<...> В усіх групах з російською мовою навчання та неукраїномовних навчальних закладах, незалежно від їхнього відомчого підпорядкування, забезпечується вивчення української мови.

Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про мови в Українській РСР». — К., 1991. — С. 4—5, 10—12.

129.

ХРОНІКА ПЕРШОГО РОКУ УКРАЇНСЬКОГО ПЛЮРАЛІЗМУ

1990 р.

<i>Січень</i>		уперше за останні 45 років на подвір'ї собору св. Юра відбулася греко-католицька панахида в пам'ять про Акт злуки (1919 р.) українських земель
<i>Лютий</i>	11—12	у Києві відбулася установча конференція Товариства української мови ім. Т. Г. Шевченка
	16	газета «Літературна Україна» опублікувала проект програми Народного Руху України за перебудову
<i>Березень</i>		у Києві відбулася установча конференція Українського республіканського товариства «Меморіал»;
	21	перша політична демонстрація у Львові
	24	перший у радянський період політичний страйк у Львові
<i>Квітень</i>	26	у Києві та інших містах України відбулися екологічні мітинги у зв'язку з 3-ми роковинами Чорнобильської трагедії

<i>Травень</i>	1	уперше львів'яни вийшли на Першотравневу демонстрацію з синьо-жовтими прапорами
	7	створено Львівську регіональну організацію НРУ
	20	створено Київський депутатський клуб, вийшов його друкований орган «Голос»
<i>Червень</i>	25	створено студентське братство у Львові
	24	у 48-му річницю масових сталінських репресій в Галичині на Янівському та Личаківському цвинтарях відправлено панахиди на могилах невинних жертв НКВС. Панахиди відбулися по всій Західній Україні
<i>Липень</i>	1	відбулася установча конференція Київського відділення НРУ. На конференції обрано оргкомітет по проведенню Республіканського установчого з'їзду
	2	на майдані біля Республіканського стадіону (м. Київ) відбувся 20-тисячний мітинг під гаслом «Вся влада Радам!»
<i>Серпень</i>	20	почалися масові страйки шахтарів у Червонограді
	23	у Львові, на місці майбутнього пам'ятника Т. Шевченкові, виставлено пікети з осудом ганебного пакту Ріббентропа—Молотова
	27	пройшов недільник, zorganizований Київською координаційною радою НРУ і Подільським райвиконкомом партії
<i>Вересень</i>	31	перший студентський мітинг у Львові
	3	відбулася установча конференція Запорізької крайової організації НРУ на о. Хортиця
	8—10	у Києві відбувся установчий з'їзд Народного Руху України
<i>Жовтень</i>	17	250-тисячний похід греко-католиків до собору св. Юра
	1	«Кривава неділя»: жорстоке побиття спецзагонами міліції групи людей під час святкування Дня Львова
	3	понад 40 підприємств, установ і навчальних закладів Львова провели двогодинний попереджувальний страйк протесту проти розправи над мирними учасниками свята міста
	5	у Києві пройшов перший студентський мітинг у студмістечку КДУ
	15	розігнана міліцією установча конференція Народного руху м. Хмельницького
	21	відроджене Наукове товариство ім. Т. Шевченка
<i>Листопад</i>	28—29	відбувся Всеукраїнський з'їзд екологічної асоціації «Зелений світ»
	1	Народне віче у Львові, присвячене вшануванню пам'яті Українських січових стрільців і 71-й річниці проголошення Західноукраїнської Народної Республіки

	4	відбувся мітинг у Харкові в пам'ять українців і всіх загиблих від штучного голоду 1933 р.
	18	відбулася нарада представників неформальних організацій і об'єднань по створенню блоку демократичних сил на вибори до Верховної Ради УРСР
Грудень	26	другий похід греко-католиків до собору св. Юра
	8 -- 10	у КДУ пройшли установчі збори Української студентської спілки, де були представлені делегати з 11 міст України
	10	відбувся перший санкціонований мітинг УГС, присвячений 41-й річниці прийняття ООН Декларації прав людини
	17	у Києві і ряді інших міст України відбулися жалобні мітинги по вшануванню пам'яті видатного вченого, державного діяча-правозахисника А. Д. Сахарова

*Слюсаренко А. Г., Томенко М. В.
Нові політичні партії України: Довідник. — К., 1990. — С. 45—46.*

130.

ІЗ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

16 липня 1990 р.

Верховна Рада Української РСР,
виражаючи волю народу України,
прагнучи створити демократичне суспільство,
виходячи з потреб всебічного забезпечення прав і свобод людини,
плануючи національні права всіх народів,
дбляючи про повноцінний політичний, економічний, соціальний і духовний
розвиток народу України,
визнаючи необхідність побудови правової держави,
маючи на меті утвердити суверенітет і самоврядування народу України,

ПРОГЛОШУЄ

державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і
неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівно-
правність у зовнішніх зносинах.

І. САМОВИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існую-
чих на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на
самовизначення.

Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу.

Будь-які насильницькі дії проти національної державності України з боку політичних партій, громадських організацій, інших угруповань чи окремих осіб переслідуються законом.

II. НАРОДОВЛАДЦЯ

Громадяни Республіки всіх національностей становлять народ України. Народ України є єдиним джерелом влади в Республіці. <...>

III. ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Українська РСР самостійна у вирішенні будь-яких питань свого державного життя.

Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території.

Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу та судову.

Найвищий нагляд за точним і однаковим виконанням законів здійснюється Генеральним прокурором Української РСР, який призначається Верховною Радою Української РСР, відповідальний перед нею і тільки їй підзвітний.

IV. ГРОМАДЯНСТВО УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Українська РСР має своє громадянство і гарантує кожному громадянину право на збереження громадянства СРСР. <...>

V. ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВЕРХОВЕНСТВО

Українська РСР здійснює верховенство на всій своїй території.

Територія Української РСР в існуючих кордонах є недоторканою і не може бути змінена та використана без її згоди.

Українська РСР самостійно визначає адміністративно-територіальний устрій Республіки та порядок утворення національно-адміністративних одиниць.

VI. ЕКОНОМІЧНА САМОСТІЙНІСТЬ

Українська РСР самостійно визначає свій економічний статус і закріплює його в законах.

Народ України має виключне право на володіння, користування і розпорядження національним багатством України.

Земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території Української РСР, природні ресурси її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, весь економічний і науково-технічний потенціал, що створений на території України, є власністю її народу, матеріальною основою суверенітету Республіки і використовуються з метою забезпечення матеріальних і духовних потреб її громадян.

Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу Республіки. <...>

VII. ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Українська РСР самостійно встановлює порядок організації охорони природи на території Республіки та порядок використання природних ресурсів.

Українська РСР має свою національну комісію радіаційного захисту населення.

Українська РСР має право заборонити будівництво та припинити функціонування будь-яких підприємств, установ, організацій та інших об'єктів, які спричиняють загрозу екологічній безпеці. <...>

VIII. КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК

Українська РСР самостійна у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації, гарантує всім національностям, що проживають на території Республіки, право їх вільного національно-культурного розвитку. <...>

IX. ЗОВНІШНЯ І ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА

Українська РСР має право на власні Збройні Сили.

Українська РСР має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР.

Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки.

Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР.

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

X. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представниками, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній та спортивній сферах. <...>

Декларація про державний суверенітет України. -- К., 1991.

ІЗ ПРОГРАМИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ПАРТІЇ (УРП)

1990 р.

Наша партія продовжуватиме кращі традиції національно-визвольної політичної боротьби в Україні. Свій організаційний родовід вона починає з «Української громадянської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод» (1976—1988) і «Українсько-Гельсінкської спілки» (1988—1990).

1. Мета

УРП домагається створення Української незалежної соборної держави <...>

3. Напрями діяльності

3.1. Домагатися створення нової Конституції України, що вбере в себе демократичний зміст міжнародного права та політичні традиції українського народу <...>

3.2. Основою політичної системи України партія вважає парламентську республіку, в якій усі політичні партії та організації мають конституційно гарантовану свободу діяльності.

3.3. УРП виступає за заборону діяльності політичних організацій, керівні центри яких знаходяться за межами України і прагнуть влади в Україні, а також таких, що для досягнення своєї мети пропагують насильницькі дії чи вдаються до них.

3.4. УРП - за введення республіканського громадянства і нового виборчого закону, що враховував би інтереси всіх соціальних та національних груп населення. <...>

3.7. Власність КПРС в Україні треба націоналізувати.

3.8. УРП визнає в політичній боротьбі лише мирні засоби. <...>

4. В економічній сфері

4.1. Запровадження економічної самостійності. Земля, її надра та об'єкти господарювання в межах республіки належать народові України.

4.2. Перехід до ринкової економіки на засадах співіснування і рівноправності всіх форм власності й економічних суб'єктів.

4.3. Запровадження протимонопольного законодавства.

4.4. Пріоритет екології над економікою. <...>

8. У справах культури, науки, освіти <...>

8.2. За головне в галузі культури УРП вважає культивування шляхетності духу, виховання самоповаги та національної гідності.

8.3. УРП підтримує відродження і розвиток культури українського народу, інших національних культур в Україні як одну з головних умов оздоровлення суспільства й подальшого розвитку його поступу.

8.4. УРП домагається повернення на Батьківщину всіх незаконно вивезених з України скарбів матеріальної та духовної культури.

8.9. УРП проти ідеологізації та мілітаризації освіти.

9. У справах релігії

9.1. УРП виступає за незалежну роль релігії в житті українського суспільства, покликану відродити його духовність.

9.2. УРП стверджує рівноправність віруючих усіх конфесій та захищає право на створення релігійних громад і вільне справляння своїх релігійних обрядів.

9.3. УРП сприятиме братнім взаємозв'язкам українських Церков на користь ідеї незалежності України.

9.4. УРП виступає за відокремлення від держави як Церкви, так і атеїстичної ідеології.

10. Щодо національного питання

10.1. УРП відстоює рівність перед законом усіх громадян України незалежно від походження та національності.

10.2. УРП домагається державної гарантії для культурної автономії всіх національних громад в Україні.

10.3. УРП підтримує право кримських татар на організоване повернення до Криму і на їхню політичну автономію в складі України.

10.4. УРП бореться проти розпалювання міжнаціональної ворожнечі. <...>

Україна багатопартійна: Програмні документи нових партій. — К., 1991. — С. 62 — 66.

132.

ІЗ ПРОГРАМИ ПАРТІЇ ЗЕЛЕНИХ УКРАЇНИ (ПЗУ)

1990 р.

Партія Зелених України --- політичний союз одностайців, об'єднаних спільною з Україною долею і справою забезпечення кожній людині права на здоров'я, довголіття та життя в екологічно здоровому середовищі. Союз громадян, що словом і ділом сприяють відродженню України як незалежної держави вільних людей.

ПЗУ --- об'єднання людей, які,

бажаючи покласти край остаточному винищенню рідної української природи, культурної та історичної спадщини, усього того, що є віковичним, заповіданим нам Богом, родинним вогнищем народу України;

сповідуючи ідеали відродження України на основі здобуття нею дійсного державного суверенітету, що забезпечить існування нашої Батьківщини у світі та спільному Європейському домі;

стоячи на позиціях милосердя, толерантності, поділяючи ідеї вчення Вернадського про ноосферу;

протестуючи проти жорстокого і безрозсудного виснаження природних ресурсів України;

усвідомлюючи свою відповідальність перед рідним краєм за збереження природної рівноваги як основи життя;

важаючи за необхідне припинення екологічної війни проти України, що ведеться з боку державних монополій та імперського центру;

виходячи з переконання, що тільки демонтаж тоталітарної Радянської імперії, керованої диктатурою однієї партії, стане запорукою вільного розвитку кожного громадянина та усього народу України.

створили партію, щоб вирішувати екологічні та загальнодемократичні проблеми політичними методами.

*Україна багатопартійна. —
С. 139–140.*

133.

ІЗ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЗАЯВИ СЕНАТУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

3 серпня 1990 р.

<...> Комуністична влада, приступивши до ліквідації відділів Української повстанської армії, здійснювала в той же час насильницьке переселення осіб, в основному української національності. Протягом трьох місяців було виселено з різних місць близько 150 тис. чол., позбавлених свого майна, будинків і святинь. Багато років їм не давали змоги повернутися назад, а потім всіляко затруднювали їх повернення. Сенат Республіки Польща засуджує акцію «Вісла», характерну для тоталітарного режиму, і буде старатися відшкодувати образи, що випливають з неї...» <...>

Комс. правда. — 1990. — 29 авг.

* Після обміну українсько-польським населенням у Польщі залишилися 220 тис. українців. З них близько 150–160 тис. проживало на українських чи змішаних українсько-польських (польсько-українських) землях. Понад 50 тис. чол. жило в різних районах польських етнічних земель.

Поворотним історичним моментом у розселенні українців у повосінній Польщі стала так звана акція «Вісла» (акція «В») – виселення українців, членів змішаних українсько-польських сімей з українських етнічних і прилеглих земель, розташованих у південно-східній частині Польщі (Надсяння, Лемківщина, Холмщина, Підляшшя) і поселення їх у так звані «повернуті» західні та північні райони (з обов'язковим розпорошенням поселенців серед польського населення).

27 березня 1947 року план переселення був прийнятий Державною Комісією безпеки Польщі. 17 квітня 1947 року було сформовано оперативну групу «Вісла», яка одержала завдання переселити українське населення. Керівник групи — генерал С. Москор. Таємний документ Міністерства повернутих земель, направлений 10 листопада 1947 року до воєводського управління в Ольштині, вказує, що «головною метою акції «В» є їх (переселених) асиміляція в польському середовищі. Необхідно вжити всіх заходів, щоб досягти мети. Окреслення – «українець» не вживати до цих переселених». (*Заставний Ф. Д. Українська діаспора (Розселення українців у зарубіжних країнах).* – Львів, 1991. – С. 60, 61, 62).

ІЗ ПОСТАНОВИ РАДИ МІНІСТРІВ УРСР ПРО ПІДПИСАННЯ УГОДИ З МАГАТЕ

14 вересня 1990 р.

Рада Міністрів Української РСР **постановляє:**

Доручити делегації підписати від імені Української РСР Угоду про проведення міжнародних досліджень наслідків аварії на Чорнобильській АЕС у науковому центрі «Прип'ять».

*Україна на міжнародній арені:
Зб. документів і матеріалів
(1986–1990 рр.) / Упоряд. і автор
коментарів Ю. К. Качуренко. —
К., 1993. — С. 502.*

ЗАЯВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР У ЗВ'ЯЗКУ З ОБ'ЄДНАННЯМ НІМЕЧЧИНИ

3 жовтня 1990 р.

День 3 жовтня 1990 року, коли відбулося об'єднання Німеччини, став важливою історичною датою в житті Європейського континенту. Українська РСР, яка брала безпосередню участь у повоєнному мирному врегулюванні, була учасницею Паризької мирної конференції і підписала відповідні мирні договори, відзначає, що завершено складний і сповнений трагізму період в історії німецького народу.

Український народ, якого віками гнітила доля розділеної нації, розуміє почуття німецького народу. Об'єднання Німеччини відкриває нові можливості для ефективного забезпечення міцного та тривалого миру в Європі. Найважливішу передумову цього ми бачимо в тому, що Німеччина, як і всі європейські країни, беззастережно визнає недоторканність післявоєнних кордонів у Європі.

Ми вітаємо закріплені в Договорі про остаточне врегулювання щодо Німеччини її зобов'язання відмовитись від виробництва та володіння зброєю масового знищення, значно скоротити свої збройні сили та гарантувати, що з німецької землі йтиме лише мир.

Для українського народу, який під час другої світової війни зазнав величезних людських і матеріальних втрат, це має особливе значення. Ми добре знаємо ціну миру. У пам'яті мільйонів громадян Української РСР, які й досі не одержали жодного відшкодування, все ще живі страхітні картини смерті, людського горя, страждань у нацистських концтаборах, підневільної рабської праці. Сподіваємося: віднині жодний з європейських народів не зазнає жахів війни.

Верховна Рада УРСР у Декларації про державний суверенітет України заявила про відданість Української РСР справі зміцнення миру, міжнародної безпеки і висловила намір брати безпосередню участь у загальноєвропейському процесі.

Це відкриває нові можливості для плідного та взаємовигідного співробітництва між Україною і Німеччиною, встановлення між ними безпосередніх відносин у політичній, економічній, екологічній, культурній та інших галузях. Наші народи зможуть зробити вагомий внесок у формування нової Європи.

Бажаємо німецькому народові щастя і добра.

Україна на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів (1986—1990 рр.). — К., 1993. — С. 25—26.

136

**ЗАЯВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
З ПРИВОДУ ПОСТАНОВИ СЕНАТУ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА
ВІД 3 СЕРПНЯ 1990 року ЩОДО АКЦІЇ «ВІСЛА»**

9 жовтня 1990 р.

Народ України з розумінням сприйняв постанову Сенату Республіки Польща від 3 серпня 1990 року щодо осуду санкціонованої польським повоєнним урядом і здійсненої 1947 року акції «Вісла».

Акція «Вісла» зруйнувала етнічну цілісність українців у Польській Народній Республіці.

Українці понесли величезні людські, матеріальні, духовні втрати. Насильницьки переселені, розсіяні, позбавлені рідних осель, свого майна, культурно-освітніх закладів та церкви, вони втратили можливість повноправного національного життя і досі відчувають наслідки тієї трагедії.

Визнання Сенатом протиправності акції «Вісла» Верховна Рада УРСР розцінює як серйозний крок до виправлення кривд, заподіяних українцям у Польщі. Ми свідомі того, що з українського боку через давні взаємні непорозуміння поляки так само зазнали в ті часи немало горя і страждань. Ми засуджуємо також страхітливі злочини сталінського режиму проти поляків.

Верховна Рада Української РСР висловлює впевненість у тому, що спільними зусиллями українці та поляки подолають наслідки трагічної минувшини і започаткують новий етап відносин між нашими народами і державами.

Україна на міжнародній арені: Зб. документів і матеріалів (1986—1990 рр.). — К., 1993. — С. 26.

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ПРО РОЗГЛЯД ВИМОГ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ
ГОЛОДУВАННЯ В м. КИЄВІ З 2 ЖОВТНЯ 1990 року**

17 жовтня 1990 р.

Розглянувши вимоги студентів, які проводять голодування в м. Києві, передані Президії Верховної Ради УРСР 2 жовтня 1990 року, та взявши до уваги результати роботи узгоджувальної комісії Верховної Ради УРСР, утвореної 16 жовтня 1990 року, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки **постановляє:**

1. Стосовно проведення нових виборів:

Впродовж другої сесії Верховної Ради УРСР прийняти Закон про референдум в Українській РСР, Закон про громадські об'єднання та організації в Українській РСР, Закон про статус народного депутата Української РСР, передбачені порядком денним, та Закон про вибори в Українській РСР на багатопартійній основі.

В 1991 році провести в Українській РСР народне голосування (референдум) з питання довіри Верховній Раді Української РСР дванадцятого скликання і за його результатами вирішити питання про проведення нових виборів до кінця року.

2. Стосовно військової служби громадян України:

Забезпечити проходження строкової служби громадян України поза межами республіки тільки за добровільною згодою громадянина.

З цією метою до 31 грудня 1990 року прийняти Закон про проходження строкової військової служби громадянами України на території республіки, Закон про альтернативну військову службу, а також утворити необхідні державні органи.

3. Стосовно націоналізації майна КППС та ВЛКСМ на території України:

Відповідно до постанови Верховної Ради УРСР від 15 жовтня 1990 року розглянути на сесійному засіданні висновки Державного арбітражу УРСР, Міністерства юстиції УРСР і Державного Комітету УРСР по економіці у питанні щодо націоналізації майна КППС та ВЛКСМ на території України і до 1 грудня 1990 року утворити тимчасову комісію Верховної Ради УРСР з цього питання.

4. Стосовно союзного договору:

Згідно з Зверненням Президії Верховної Ради УРСР, схваленим Верховною Радою УРСР 15 жовтня 1990 року, спрямувати всі зусилля Верховної Ради УРСР на стабілізацію політичної і економічної ситуації в республіці, на побудову правової суверенної Української держави, прийняття нової Конституції республіки, і поки цього не досягнуто, укладення Союзного договору вважати передчасним.

5. Стосовно відставки Голови Ради Міністрів УРСР:

Прийняти до відома повідомлення Голови Верховної Ради УРСР Кравчука Л. М. від 17 жовтня 1990 року стосовно відставки Голови Ради Міністрів

УРСР Масола В. А. і вирішити це питання у порядку, передбаченому статтею 97 п. 9, статтею 108 п. 4 Конституції УРСР.

6. З метою створення правової основи для виконання цієї постанови до 30 листопада 1990 року привести діючу Конституцію УРСР у відповідність з положенням Декларації про державний суверенітет України

Голова Верховної Ради
Української РСР

Л. Кравчук

Сільські вісті. — 1990. — 24 жовт.

138.

ПРИВІТАННЯ ГОЛОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР УЧАСНИКАМ ПАРИЗЬКОЇ ЗУСТРІЧІ

20 листопада 1990 р.

Маю честь вітати всіх учасників Паризької зустрічі на найвищому рівні.

Україна повністю поділяє і підтримує цілі і принципи Гельсінкського прикінцевого акта та інших документів Наради з безпеки і співробітництва в Європі.

Україна є великою європейською державою. Історія і культура України — інтегральна частина європейської цивілізації. Як одна з держав — засновниць ООН, учасниця післявоєнного мирного врегулювання в Європі, Україна може і готова разом з іншими державами нести відповідальність за забезпечення миру і розвиток міжнародного співробітництва в Європі.

У міжнародному та радянському конституційному праві відсутні будь-які юридичні перешкоди для безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі. Декларація про державний суверенітет України, ухвалена 16 липня 1990 року Верховною Радою Української РСР, заклала підвалини незалежної зовнішньої політики республіки. Згідно з Декларацією, а також діючою Конституцією Української РСР та діючою Конституцією Союзу РСР Україна має право самостійно брати участь у загальноєвропейських форумах і загальноєвропейських структурах.

Маючи на увазі, що надання Україні можливості брати участь у загальноєвропейському процесі потребує згоди всіх учасників Наради, звертаюся до Вас з проханням виявити розуміння та підтримку прагнень багатомільйонного народу України.

Бажаю Паризькій зустрічі успішної роботи.

З повагою

Л. Кравчук

*Україна на міжнародній арені: 36.
документів і матеріалів (1986 -
1990 рр.). К., 1993. — С. 32.*

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ
СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ
«ПРО ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ТА МІСЦЕВІ РЕФЕРЕНДУМИ»**

3 липня 1991 р.

Стаття 1. Поняття і види референдумів.

З метою забезпечення народовладдя і безпосередньої участі громадян в управлінні державними та місцевими справами в Українській РСР проводяться референдуми. Референдум – це спосіб прийняття громадянами Української РСР шляхом голосування законів УРСР, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Відповідно до Конституції Української РСР проводяться всеукраїнські референдуми, референдуми Кримської АРСР та місцеві (в межах адміністративно-територіальних одиниць) референдуми.

Закони, інші рішення, що прийняті всеукраїнським референдумом, мають вищу юридичну силу по відношенню до законодавчих актів Верховної Ради Української РСР, Верховної Ради Кримської АРСР, нормативних актів Президента Української РСР, Кабінету Міністрів Української РСР, вищих виконавчих і розпорядчих органів державної влади Кримської АРСР, підзаконних актів міністерств і відомств Української РСР та Кримської АРСР, рішень місцевих Рад народних депутатів. Рішення, що прийняті місцевим референдумом, мають вищу юридичну силу по відношенню до рішень Рад народних депутатів, на території яких він проводиться.

Закони, інші рішення, що прийняті референдумом, не потребують будь-якого затвердження державними органами і можуть бути відмінені або змінені лише у порядку, передбаченому цим Законом.

Рад. Україна. 1991. 26 лип.

**ІЗ ЗАКОНУ УРСР
«ПРО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНСЬКОЇ РСР»**

5 липня 1991 р.

Стаття 1. Відповідно до Конституції Української РСР Президент Української Радянської Соціалістичної Республіки є найвищою посадовою особою Української держави і главою виконавчої влади. Повноваження Президента Української РСР визначаються Конституцією Української РСР.

Стаття 2. Президентом Української РСР може бути громадянин Української РСР не молодший тридцяти п'яти років на день виборів.

Одна й та ж особа не може бути Президентом Української РСР більше двох строків підряд.

Президент Української РСР не може бути народним депутатом, займати будь-яку посаду у державних органах і громадських об'єднаннях, а також в інших організаціях та займатися комерційною діяльністю.

Якщо особа, обрана Президентом Української РСР, є народним депутатом, то її депутатські повноваження припиняються з моменту вступу на посаду.

Порушення вимог цієї статті призводить до втрати президентських повноважень. обрана особа не може бути приведена до присяги. <...>

Стаття 4. Президент Української РСР вступає на посаду з моменту прийняття присяги.

При вступі на посаду Президент Української РСР приносить присягу <...>

Присяга приноситься Президентом Української РСР не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після офіційного оголошення результатів виборів. Дату принесення присяги визначає Верховна Рада Української РСР. <...>

Стаття 5. Президент Української РСР вправі брати участь у засіданнях Верховної Ради Української РСР, в обговоренні питань, винесених на її розгляд.

Президент підписує закон, прийнятий Верховною Радою Української РСР, не пізніш як у десятиденний строк з дня передачі його на підпис.

У разі незгоди з законом Президент вправі не пізніш, як у двотижневий строк повернути його із своїми запереченнями до Верховної Ради Української РСР для повторного обговорення і голосування. Якщо Верховна Рада Української РСР більшістю голосів підтвердить раніше прийняте нею рішення, закон вважається прийнятим. Президент зобов'язаний підписати його у десятиденний строк з дня повторної передачі його на підпис.

Стаття 6. Президент Української РСР здійснює свої повноваження, спираючись на Кабінет Міністрів Української РСР, може створювати необхідні управлінські і консультативні структури. <...>

*Закони України. - К., 1996. -- Т. 2 --
С. 117—118.*

141.

ЗАЯВЛЕНИЕ Л. М. КРАВЧУКА ПО УКРАИНСКОМУ ТЕЛЕВИДЕНИЮ И РАДИО

19 августа 1991 г.

Уважаемые граждане Украины!

Как стало известно из информации, переданной Советским телевидением и радио, в стране создан Государственный комитет по чрезвычайному положению в Союзе ССР, который обратился с соответствующими заявлениями к советскому народу и правительствам стран — членов ООН. Обязанности Президента страны временно исполняет вице-президент Янаев Г. И. Это, разумеется, вызвало реакцию, озабоченность наших людей, в Верховный Совет УССР поступают телефонные звонки, обращения граждан с просьбой высказаться по этому вопросу.

Что тут можно сказать? Известно нам пока далеко не все. Да и официальные документы в наш Верховный Совет еще не поступали. Ясно, что нужно и определенное время, чтобы правильно разобраться в том, что происходит сейчас в стране. Соответствующие оценки и выводы, а они обязательно будут, и сделают их Президиум Верховного Совета и Верховный Совет УССР, — эта работа впереди, и сейчас идет подготовка. Мы считаем, что в таких исключительно серьезных политических делах нельзя проявлять поспешности в оценках, это должен сделать коллективный орган, избранный народом. Но не вызывает сомнения, что в правовом государстве все должно совершаться на основе Закона, в том числе при объявлении чрезвычайного положения. Я хочу надеяться, что все общественные процессы, по крайней мере у нас на Украине, будут развиваться исключительно в конституционных рамках в соответствии с действующим законодательством.

Потому призываю вас, дорогие товарищи, к спокойствию и выдержке. На Украине чрезвычайное положение не объявлено. Сохраняется в целом стабильная обстановка. На всей территории республики работают законно избранные и сформированные органы государственной власти и управления. Действуют Верховный Совет, его Президиум, правительство республики, государственные структуры на местах. Как и раньше, мы должны идти путем демократии, законности и правопорядка, соблюдения конституционных норм. Мы убеждены, что все органы местной власти будут последовательно придерживаться Конституции и законов, принятых Верховным Советом Украины, будут действовать на основе законных актов, выполнять постановления и распоряжения законно избранных органов власти.

Сейчас я обращаюсь к вам, дорогие соотечественники, с одним: в сложившихся условиях наиболее нужна ваша мудрость, ваша рассудительность и ответственность в ваших поступках. Особенно обращаюсь к тем, кому поручена судьба многих тысяч людей, — к руководителям всех государственных органов, предприятий, учреждений и организаций, а также к лидерам политических партий, общественных объединений и массовых движений. Просил бы вас проникнуться чувством сложности момента и сделать все от вас зависящее, чтобы избежать дестабилизации положения, заострения ситуации, нарушений трудового ритма и общественного порядка. Совместными усилиями мы должны предотвратить конфронтацию и противостояние. Это в интересах народа Украины. От того, как мы будем действовать сегодня, будет зависеть судьба народа, судьба демократии, судьба нашего суверенитета. Итак, наша позиция — это позиция взвешенности и еще раз взвешенности. Это защита конституционных норм, защита законов. Все, что противоречит этой позиции, одобренной народом, для нас неприемлемо. Мы должны отстоять законы, защитить демократию, утвердить в обществе законный порядок, защитить интересы людей. Мы должны действовать так, чтобы не пролилась невинная кровь. Мы должны сосредоточиться на разрешении важнейших проблем повседневной жизни республики.

Какие это проблемы прежде всего? Успешно завершить сбор урожая, и прежде всего заготовку хлеба в государственные закрома. Постановление Президиума Верховного Совета по этому вопросу подписано, оно согласовано с руководителями областей и сегодня пошло на места. Мы должны

поддержать нормальный производственный процесс во всех трудовых коллективах. Повысить уровень исполнительской дисциплины на всех участках работы. Сегодня, как никогда, нужны сплоченность и взаимопонимание. Впереди зима, и мы должны думать о ней уже сегодня, потому что, несмотря на любые ситуации, мы обязаны обеспечить нормальный рабочий ритм, обязаны сделать все, чтобы осенне-зимний период был обеспечен всем необходимым, прежде всего топливно-энергетическими ресурсами.

Хочу вас проинформировать, что сейчас в республике трудовой и политический пульс жизни бьется в соответствии с ситуацией, но он не хуже, чем было, скажем, в последнее время. Люди понимают то, что произошло, и действуют спокойно и взвешенно. За это я искренне им благодарен. Мы рассчитываем на ваше понимание такой ситуации и такой нашей позиции, такого нашего обращения. И хочу высказать надежду, что мы будем едины в своих действиях во имя демократии, гражданского мира, что является надежным залогом утверждения и развития суверенитета на Украине. Именно наше единство станет залогом против любых попыток с любой стороны действовать вопреки Конституции, повернуть общество к властным или другим структурам и в центре, и на местах, которые могли бы стать над Законом.

Комс. знамя. — 1991. — 20 авг.

142

ЗАЯВЛЕНИЕ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА УКРАИНСКОЙ ССР

20 августа 1991 г.

Президиум Верховного Совета Украинской ССР отмечает, что полный анализ и оценка ситуации, сложившейся после образования Государственного комитета по чрезвычайному положению в СССР, будут сделаны Верховным Советом Украинской ССР после решений внеочередной сессии Верховного Совета СССР. До решения сессии Верховного Совета Украинской ССР по этому вопросу положения постановлений Государственного комитета по чрезвычайному положению в СССР не имеют юридической силы на территории Украины.

Президиум констатировал, что на территории Украинской ССР чрезвычайное положение не вводится и оснований для этого не усматривается.

На Украине действуют Конституция СССР, Конституция Украинской ССР, законы и постановления, принятые в соответствии с ними, осуществляя свои полномочия законно избранные органы государственной власти и управления.

Президиум заявляет, что он будет последовательно отстаивать государственный суверенитет Украины, права человека, демократические завоевания, начало которым было положено в 1985 году. Мы поддерживаем меры Кабинета Министров УССР по защите внутреннего потребительского рынка, усилению борьбы с преступностью, коррупцией, спекуляцией.

Учитывая сложившуюся в стране обстановку, Президиум Верховного Совета Украинской ССР призывает местные Советы народных депутатов, руководителей государственных органов, предприятий, учреждений и организаций, лидеров политических партий, общественных объединений и массовых движений, всех граждан Украины сделать все от них зависящее, чтобы избежать дестабилизации положения, обострения социально-политической ситуации в республике, нарушений трудового ритма и общественного порядка. Общими усилиями предотвратить конфронтацию и противостояние, воздержаться от забастовок, митингов и манифестаций. Сосредоточить все усилия на решении важнейших проблем повседневной жизни республики, успешно провести весь комплекс сельскохозяйственных работ, подготовку к зиме, на улучшении продовольственного обеспечения населения.

Коммунистическая партия Украины: хроника запрета. — Донецк, 1992. — С. 17—18.

143.

ІЗ ЗАКОНУ УРСР «ПРО ОСВІТУ»

1991 р.

<...>

Стаття 3. Право громадян на освіту

Громадяни Української РСР мають право на освіту незалежно від статі, расової, національної приналежності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, віросповідання, здоров'я, місця проживання та інших обставин <...>

Стаття 5. Основні принципи освіти

Основними принципами освіти в Українській РСР є:

- доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- гуманізм, демократизм;
- пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей над політичними і класовими інтересами;
- органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;
- незалежність державної системи освіти від політичних партій, інших громадських і релігійних організацій;
- науковий світський характер освіти у державних навчально-виховних закладах <...>

Стаття 6. Мова освіти

Мова освіти визначається Законом Української РСР «Про мови в Українській РСР».

Стаття 7. Навчально-виховний процес і громадсько-політична діяльність у закладах освіти

<...> Учні, студенти, працівники освіти можуть створювати у навчально-виховних закладах первинні осередки громадсько-політичних організацій, членами яких вони є.

Стаття 8. Державні навчально-виховні заклади і церква (релігійні організації)

Державні навчально-виховні заклади в Українській РСР відокремлені від церкви (релігійних організацій), мають світський характер. Доступ до різних форм і рівнів освіти надається громадянам незалежно від їх ставлення до релігії. <...>

Стаття 29. Середні загальноосвітні навчально-виховні заклади

Основним видом навчально-виховних закладів, що здійснюють загальноосвітню підготовку, є середня загальноосвітня школа трьох ступенів <...>

Навчання у загальноосвітній школі починається з шести- або семирічного віку.

Обов'язковим є навчання в школі до 15 років.

Нові закони України. — К., 1991. — С. 135—136, 138.

144

**ЗВЕРНЕННЯ НАРОДНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ
ДО НАРОДУ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СПРОБОЮ
ДЕРЖАВНОГО ПЕРЕВОРОТУ В МОСКВІ**

Серпень 1991 р.

Дорогі співвітчизники!

У ніч на 19 серпня в Москві вчинено антиконституційний державний переворот. Владу злочинно захоплено верхівкою військово-промислового комплексу і КДБ та правоконсервативного крила КПРС. До самозваного державного комітету з надзвичайного стану ввійшли особи, давно відомі своїми реакційними великодержавницько-шовіністичними поглядами. Головна мета перевороту є придушення демократичних і національно-визвольних процесів у республіках та збереження недоторканими імперських структур. Це неприхована спроба перекреслити прогресивні здобутки народів на шляху до державного суверенітету.

Дії заколотників є незаконними:

1) з порушенням конституційної процедури усунено з поста Президента СРСР М. Горбачова, доля якого залишається досі невідомою;

2) створення комітету з надзвичайного стану не передбачене існуючим законодавством;

3) оголошення надзвичайного стану в СРСР здійснено всупереч Закону СРСР «Про правовий режим надзвичайного стану», в якому сказано: «Пре-

зидент СРСР попереджує про оголошення надзвичайного стану в окремих місцевостях, а в разі необхідності запроваджує його на прохання або за згодою Президії Верховної Ради чи вищого органу державної влади відповідної союзної республіки».

Політичні авантюристи видали вже декілька текстів, в яких намагаються прикрасити свою кримінальну акцію легковажними і нереальними обіцянками. Що ж заважало Павлову знижувати ціни і підвищувати заробітну плату до перевороту? Або ж, що заважало Пуго ефективно боротися із злочинністю за присутності Президента Горбачова? А про яку демократію може йти мова, коли голова Комітету держбезпеки Крючков займається організацією державного перевороту? Якою ж жалюгідною після цього виглядає спроба обдурити світову громадськість зверненням Янаєва та компанії до ООН та урядів країн світу!

Народна Рада українського парламенту рішуче засуджує спробу вчинити державний переворот. Ми не визнаємо самозваного комітету з надзвичайного стану та будь-яких його розпоряджень. Закликаємо всіх громадян України, усіх посадових осіб, військовослужбовців та охоронців правопорядку ігнорувати будь-які рішення путчистів і підпорядковуватися виключно Конституції України та її законам.

Президент Росії Борис Єльцин оголосив учасників перевороту державними злочинцями і закликав до безстрокового страйку. У цей вирішальний час усі чесні люди в Україні повинні підтримати Росію і Єльцина. Пам'ятаймо: якщо сьогодні танки розчавлять суверенітет Росії, то завтра вони з'являться на вулицях і площах українських міст.

Народе України!

Сьогодні тільки від Тебе залежить доля нашої Батьківщини, майбутнє кожного з нас і наших дітей. Вимагайте негайного скликання сесії Верховної Ради Української РСР!

Вимагайте від Верховної Ради та обраних вами депутатів рішучого осуду дій заколотників!

Вимагайте звіту міністра з питань зовнішньої та внутрішньої безпеки про заходи щодо охорони державного суверенітету України!

Усі на вулиці й майдани!

Саме в такий спосіб було покладено край тоталітарним режимам у країнах Східної Європи.

Повсюдно виявляйте громадянську непокору!

Народна Рада закликає розпочати Всеукраїнський страйк проти наступу диктатури.

Віримо: реакція не пройде, демократія переможе!

Літ. Україна. — 1991. — 22 серп.

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
«ПРО ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ»**

24 серпня 1991 р.

Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє:

Проголосити 24 серпня 1991 року Україну незалежною демократичною державою.

З моменту проголошення незалежності чинними на території України є тільки її Конституція, закони, постанови уряду та інші акти законодавства республіки.

1 грудня 1991 року провести республіканський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності.

*Хрестоматія з історії держави і
права України: У 2 т. — К., 1997. —
Т. 2. — С. 703.*

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

24 серпня 1991 р.

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

— продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні;

— виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами;

— здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави — України.

Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

Верховна Рада України

Голос України. — 1991. — 29 листоп.

**УКАЗ ПРЕЗИДИУМА ВЕРХОВНОГО СОВЕТА УКРАИНЫ
«О ЗАПРЕЩЕНИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОМПАРТИИ УКРАИНЫ»**

30 августа 1991 г.

Рассмотрев заключения Временной комиссии Президиума Верховного Совета Украины по проверке деятельности на территории Украины должностных лиц органов власти, управления, общественных объединений и организаций в связи с государственным переворотом 19—21 августа 1991 года, в соответствии с которым руководство Компартии Украины своими действиями поддержало государственный переворот и тем самым способствовало его осуществлению на территории Украины, Президиум Верховного Совета Украины постановляет:

1. В соответствии с частью второй статьи 7 и руководствуясь пунктом 6 статьи 106 Конституции Украины, запретить деятельность Компартии Украины.

2. Верховному Совету Крымской АССР, областным, городским, районным Советам народных депутатов принять на баланс имущество (здания, сооружения, типографии, транспортные средства, иную собственность) соответствующих партийных комитетов, за исключением имущества Управления делами ЦК КПСС и ЦК КПУ, переданного на баланс Верховного Совета Украины.

Председатель
Верховного Совета Украины

Л. Кравчук

Коммунистическая партия Украины: хроника запрета. Донецк, 1992. — С. 60.

**ІЗ КОНЦЕПЦІЇ ОБОРОНИ ТА БУДІВНИЦТВА
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ,
СХВАЛЕНОЇ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ**

Жовтень 1991 р.

<...> Геополітичне положення України сприяло розміщенню на її території великих угруповань військ, що мають ядерну зброю, а також з'єднань і частин, що виводяться із Східної Європи. Це дозволяє створити на їх базі власні Збройні Сили і провести поетапне скорочення чисельності вказаних угруповань, з'єднань і частин.

Україна поступово (з урахуванням всіх факторів національної безпеки) реалізовуватиме намір про одержання в майбутньому статусу нейтральної, без'ядерної держави, яка не бере участі у військових блоках і дотримується

трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Україна братиме участь у реалізації всіх договорів і угод щодо незастосування ядерної зброї та сприятиме ратифікації відповідних договорів і угод між США і СРСР. <...>

Голос України. — 1991. — 19 груд.

149.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ УКРАЇНИ

1 листопада 1991 р.

Верховна Рада України, виходячи з Декларації про державний суверенітет України, з Акта проголошення незалежності України, керуючись Загальною Декларацією прав людини та ратифікованими Україною міжнародними пактами про права та свободи особистості;

прагнучи утвердження в незалежній, демократичній Україні священних принципів свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх етнічних груп народу України;

беручи до уваги, що на території України проживають громадяни понад 100 національностей, які разом з українцями складають п'ятдесятидвомільйонний народ України, приймає цю Декларацію прав національностей України:

Стаття 1

Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права.

Представники народів та національних груп обираються на рівних правах до органів державної влади всіх рівнів, займають будь-які посади в органах управління, на підприємствах, в установах та організаціях.

Дискримінація за національною ознакою забороняється й карається за законом.

Стаття 2

Українська держава гарантує всім національностям права на збереження їх традиційного розселення і забезпечує існування національно-адміністративних одиниць, бере на себе обов'язок створювати належні умови для розвитку всіх національних мов і культур.

Стаття 3

Українська держава гарантує всім народам і національним групам право вільного користування рідними мовами в усіх сферах суспільного життя, включаючи освіту, виробництво, одержання і розповсюдження інформації.

Верховна Рада України тлумачить статтю 3 Закону «Про мови в Українській РСР» таким чином, що в межах адміністративно-територіальних одиниць, де компактно проживає певна національність, може функціонувати її мова нарівні з державною мовою.

Українська держава забезпечує право своїм громадянам вільного користування російською мовою. В регіонах, де проживає компактно кілька наці-

ональних груп, нарівні з державною українською мовою може функціонувати мова, прийнятна для всього населення даної місцевості.

Стаття 4

Усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів.

Стаття 5

Пам'ятки історії та культури народів та національних груп на території України охороняються законом.

Стаття 6

Українська держава гарантує всім національностям право створювати свої культурні центри, товариства, земляцтва, об'єднання. Ці організації можуть здійснювати діяльність, спрямовану на розвиток національної культури, проводити в установленому законом порядку масові заходи, сприяти створенню національних газет, журналів, видавництв, музеїв, художніх колективів, театрів, кіностудій.

Стаття 7

Національні культурні центри і товариства, представники національних меншин мають право на вільні контакти із своєю історичною батьківщиною.

Верховна Рада України

Голос України. — 1991. — 29 листоп.

150.

РЕЗУЛЬТАТИ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

1 грудня 1991 р.

Гриньов В. Б.	1 329 758	4,17
Кравчук Л. М.	19 643 481	61,59
Лук'яненко Л. Г.	1 432 556	4,49
Табурянський Л. І.	182 713	0,57
Чорновіл В. М.	7 420 727	23,27
Юхновський І. Р.	554 719	1,74

Уряд. кур'єр. — 1991. — № 38—39. — Груд.

ЗАЯВА ГЛАВ ДЕРЖАВ РЕСПУБЛІКИ БЕЛАРУСЬ, РРФСР, УКРАЇНИ

8 грудня 1991 р.

Ми, керівники Республіки Беларусь, РРФСР, України.

— відзначаючи, що переговори про підготовку нового Союзного договору зайшли в глухий кут, об'єктивний процес виходу республік із складу Союзу РСР і утворення незалежних держав став реальним фактом;

— констатуючи, що недалекоглядна політика центру призвела до глибокої економічної і політичної кризи, до розвалу виробництва, катастрофічного зниження життєвого рівня практично всіх верств суспільства;

— беручи до уваги зростання соціальної напруженості в багатьох регіонах колишнього Союзу РСР, що призвело до міжнаціональних конфліктів з численними людськими жертвами;

— усвідомлюючи відповідальність перед своїми народами і світовим співтовариством та назрілу потребу в практичному здійсненні політичних і економічних реформ, заявляємо про утворення Співдружності Незалежних Держав, про що сторонами 8 грудня 1991 року підписано Угоду.

Співдружність Незалежних Держав у складі Республіки Беларусь, РРФСР, України є відкритою для присилення всіх держав — членів Союзу РСР, а також для інших держав, які поділяють цілі і принципи цієї Угоди.

Держави — члени Співдружності мають намір проводити курс на зміцнення міжнародного миру та безпеки. Вони гарантують виконання міжнародних зобов'язань, які впливають для них з договорів і угод колишнього Союзу РСР, забезпечують єдиний контроль за ядерною зброєю та її нерозповсюдженням.

Голова Верховної Ради
Республіки Беларусь
Президент РРФСР
Президент України

С. Шушкевич
Б. Єльцин
Л. Кравчук

Голос України. — 1991. — 10 груд.

З УГОДИ МІЖ РЕСПУБЛІКОЮ БЕЛАРУСЬ, РРФСР, УКРАЇНОЮ ПРО СТВОРЕННЯ СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ

Грудень 1991 р.

Ми, Республіка Беларусь, Російська Федерація (РРФСР), Україна, як держави — засновники Союзу РСР, що підписали Союзний договір 1922 року, далі іменовані Високими Договірними Сторонами, констатуємо, що Союз РСР як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування.

Грунтуючись на історичній спільності наших народів і зв'язках, які склались між ними, враховуючи двосторонні договори, укладені між Високими Договірними Сторонами,

прагнучи побудувати демократичні правові держави,

маючи намір розвивати свої відносини на основі взаємного визнання і поважання державного суверенітету, невід'ємного права на самовизначення, принципів рівноправності і невтручання у внутрішні справи, відмови від застосування сили, економічних чи будь-яких інших методів тиску, врегулювання спірних проблем погоджувальними засобами, інших загальновизнаних принципів і норм міжнародного права,

вважаючи, що подальший розвиток і зміцнення відносин дружби, добросусідства та взаємовигідного співробітництва між нашими державами відповідають корінним національним інтересам їх народів і служать справі миру та безпеки.

підтверджуючи свою вірність цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй, Гельсінкського Заключного Акта та інших документів Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі,

зобов'язуючись додержувати загальновизнаних міжнародних норм про права людини і народів,

домовились про таке:

Стаття 1

Високі Договірні Сторони утворюють співдружність незалежних держав. <...>

Стаття 7

Високі Договірні Сторони визнають, що до сфери їх спільної діяльності, яка реалізується на рівноправній основі через спільні координуючі інститути співдружності, належать:

координація зовнішньополітичної діяльності;

співробітництво у формуванні і розвитку спільного економічного простору, загальноєвропейського і свразійського ринків, у галузі митної політики;

співробітництво в розвитку систем транспорту і зв'язку;

співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища, участь у створенні всеосяжної міжнародної системи екологічної безпеки;

питання міграційної політики;

боротьба з організованою злочинністю.

Стаття 8

Сторони усвідомлюють планетарний характер чорнобильської катастрофи і зобов'язуються об'єднувати і координувати свої зусилля по мінімізації та подоланню її наслідків.

Вони домовилися укласти з цією метою спеціальну Угоду, яка врахуватиме тяжкість наслідків катастрофи.

Стаття 9

Спорні щодо тлумачення і застосування норм цієї Угоди підлягають вирішенню шляхом переговорів між відповідними органами, а при потребі -- на рівні глав Урядів і Держав.

Стаття 10

Кожна з високих договірних сторін залишає за собою право припинити дію цієї угоди або окремих її статей, повідомивши про це учасників угоди за рік.

Положення цієї угоди можуть бути доповнені або змінені за взаємною згодою Високих Договірних Сторін.

Стаття 11

З моменту підписання цієї Угоди на територіях держав, які її підписали, не допускається застосування норм третіх держав, у тому числі колишнього Союзу РСР.

Стаття 12

Високі Договірні Сторони гарантують виконання міжнародних зобов'язань, що випливають для них з договорів і угод колишнього Союзу РСР.

Стаття 13

<...> Ця Угода відкрита для приєднання всіх держав — членів колишнього Союзу РСР, а також для інших держав, які поділяють цілі і принципи цієї Угоди.

Стаття 14

Офіційним місцем перебування координуючих органів Співдружності є місто Мінськ.

Діяльність органів колишнього Союзу РСР на територіях держав — членів Співдружності припиняється. <...>

Голос України. — 1991. — 10 груд.

153.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СЕЛЯНСЬКЕ (ФЕРМЕРСЬКЕ) ГОСПОДАРСТВО»

Січень 1992 р.

<...> Селянське (фермерське) господарство в системі народногосподарського комплексу є рівноправною формою ведення господарства поряд з державними, кооперативними, господарськими товариствами, орендними та іншими підприємствами і організаціями. <...>

<...> Держава гарантує дотримання і захист майнових та інших прав та законних інтересів селянського (фермерського) господарства, створює пільгові умови для кредитування, оподаткування, страхування, матеріально-технічного постачання на період трирічного становлення селянського (фермерського) господарства.

Втручання в господарську або іншу діяльність селянського (фермерського) господарства з боку державних чи інших органів, а також службових осіб не допускається. <...>

Це положення не обмежує передбаченого цим Законом права державних органів щодо здійснення контролю за діяльністю селянських (фермерських) господарств. <...>

<...> Право на створення селянського (фермерського) господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку і виявив до цього бажання. Першочерговим правом на створення селянського (фермерського) господарства користуються громадяни, які проживають в сільській місцевості і мають необхідну кваліфікацію або досвід роботи в сільському господарстві. <...>

<...> Земельні ділянки для ведення селянського (фермерського) господарства надаються громадянам за їх бажанням у довічне успадковуване володіння, приватну власність або в оренду. Право приватної власності на земельну ділянку селянським (фермерським) господарством може набуватись після шести років володіння нею. <...>

<...> Для ведення селянського (фермерського) господарства надаються у довічне успадковуване володіння і приватну власність земельні ділянки, розмір яких не повинен перевищувати 50 гектарів сільськогосподарських угідь і 100 гектарів усіх земель.

<...> Члени колгоспів та інших сільськогосподарських кооперативів, працівники сільськогосподарських підприємств (крім дослідних господарств), які побажали вести селянське (фермерське) господарство, мають право безперешкодного виходу з них. За рішенням районної, міської, у підпорядкуванні якої є район, Ради народних депутатів їм надають ділянки, що вилучаються із земель зазначених колгоспів, кооперативів і підприємств, а також із земель запасу. Земельна ділянка виділяється без порушення цілісності інших господарств.

Розмір земельної ділянки, що вилучається, визначається на рівні частки члена колгоспу або іншого сільськогосподарського кооперативу (працівника сільськогосподарського підприємства). <...>

Голос України. — 1992. — 14 січ.

154.

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ УКРАЇНИ»

19 лютого 1992 р.

Верховна Рада України постановляє:

1. Затвердити тризуб як малий герб України, вважаючи його головним елементом великого герба України (кольорове та схематичне зображення герба додаються).

2. Зображення Державного герба України поміщується на печатках органів державної влади і державного управління, грошових знаках та знаках поштової оплати, службових посвідченнях, штампах, бланках державних установ з обов'язковим додержанням пропорцій зображення герба, затвердженого пунктом 1 цієї Постанови.

Голова Верховної
Ради України
м. Київ

І. Плющ

Голос України. — 1992. — 21 лют.

ІЗ ОСНОВ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КУЛЬТУРУ

1992 р.

Основними принципами культурної політики в Україні є:

- визнання культури як одного із головних чинників самобутності української нації та національних меншин, які проживають на території України;
- утвердження гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті, орієнтація як на національні, так і на загальнолюдські цінності, визнання їх пріоритетності над політичними і класовими інтересами;
- збереження й примноження культурних надбань;
- розвиток культурних зв'язків з українцями, що проживають за кордоном, як основи збереження цілісності української культури;
- гарантування свободи творчої діяльності, невтручання у творчий процес з боку держави, політичних партій та інших громадських об'єднань;
- рівність прав і можливостей громадян незалежно від соціального стану та національної приналежності у створенні, використанні та поширенні культурних цінностей;
- доступність культурних цінностей, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина;
- забезпечення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня та естетичного виховання громадян; <...>

Голос України. — 1992. — 27 берез.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРИВАТИЗАЦІЮ МАЙНА ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ»

4 березня 1992 р.

<...> Приватизація здійснюється на основі таких принципів:

- законності;
- надання пільг на придбання державного майна членами трудових колективів підприємств, що приватизуються;
- забезпечення соціальної захищеності та рівності прав громадян України у процесі приватизації;
- пріоритетного надання прав громадянам України на придбання державного майна;
- безоплатної передачі частки державного майна кожному громадянину України;
- приватизації державного майна на платній основі з застосуванням приватизаційних паперів;

додержання антимонопольного законодавства;
повного, своєчасного та достовірного інформування громадян про всі дії
щодо приватизації;
пріоритетного права трудових колективів на вибір форми власності і
придбання майна своїх підприємств. <...>

Голос України. — 1992. — 6 трав.

157.

ІЗ ЗАЯВИ ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЩОДО ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ

7 квітня 1992 р.

<...> Україна, будуючи власні Збройні Сили на чіткій правовій основі, неодноразово висловлювала свою позицію щодо Чорноморського флоту на зустрічах керівників держав, переговорах з Міністерством оборони колишнього Союзу РСР. Україна зробила значний вклад у будівництво Балтійського, Північного, Тихоокеанського та Чорноморського флотів колишнього СРСР. Маючи право на успадкування своєї частки від усього Військово-Морського Флоту колишнього СРСР, Україна претендує лише на ту частину Чорноморського флоту, яка приписана в її портах, що є значно менше від вкладу України у Військово-Морські Сили колишнього Союзу. <...>

Президія Верховної Ради пропонує Президентові України як Головнокомандуючому Збройними Силами України, керуючись Постановою Верховної Ради України від 24 серпня 1991 р. «Про військові формування в Україні», законами та іншими законодавчими актами України, негайно вжити необхідних заходів щодо створення Військово-Морських Сил України. <...>

Голос України. — 1992. — 7 квіт.

158.

ІЗ ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ»

Травень 1992 р.

Стаття 1. Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їхнього національного походження рівні громадянські, політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самостійності й самовиявлення.

Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах.

При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить із того, що вони є невід'ємною частиною загальноновизнаних прав людини.

Голос України. — 1992. — 21 трав.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАДЯН»**

16 червня 1992 р.

Право громадян на свободу об'єднання є невід'ємним правом людини, закріпленим Загальною декларацією прав людини, і гарантується Конституцією та законодавством України. Держава сприяє розвитку політичної та громадської активності, творчої ініціативи громадян і створює рівні умови для діяльності їх об'єднань. <...>

Сільські вісті. — 1992. — 29 лип.

**ДЕКЛАРАЦІЯ
«ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ
МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ»**

15 грудня 1992 р.

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Державна молодіжна політика в Україні є пріоритетним і специфічним напрямом діяльності держави і здійснюється:

в інтересах молоді людини, суспільства, держави:

з урахуванням можливостей України, її економічного, соціального, історичного, культурного розвитку і світового досвіду державної підтримки молоді.

Ця декларація є основою для подальшого розвитку державної молодіжної політики, її правової бази, практичної діяльності органів державної влади і управління, яка спрямовується на сприяння повноцінному розвитку молодих громадян України.

Головним гарантом здійснення державної молодіжної політики є Україна як суверенна держава.

**II. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ
ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ**

2. Державна молодіжна політика — це система діяльності держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України.

3. Головним завданням державної молодіжної політики є:

вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді;

допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив, широке залучення юнаків та дівчат до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій та національно-етнічних особливостей;

залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України;

надання державою кожній молодій людині соціальних послуг по навчанню, вихованню, духовному й фізичному розвитку, професійній підготовці;

координація зусиль всіх організацій інститутів, що працюють з молоддю;

4. Головними принципами державної молодіжної політики є:

повага до поглядів молоді та її переконань;

надання права і залучення молоді до безпосередньої участі у формуванні й реалізації політики і програм, що стосуються суспільства взагалі і молоді зокрема;

правовий та соціальний захист молодих громадян, перш за все осіб, які не досягли 18 років, з метою створення необхідних стартових можливостей для їх повноцінного соціального становлення та розвитку;

сприяння ініціативі й активності молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

5. Державна молодіжна політика поширюється на громадян України віком від 15 до 28 років, незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять і здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян.

ІІІ. ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

6. Головними напрямками державної молодіжної політики в Україні є:

розвиток і захист інтелектуального потенціалу молоді, поліпшення умов і створення професійної підготовки та перепідготовки;

забезпечення зайнятості молоді, її правового захисту з урахуванням економічних інтересів, професійних і соціальних можливостей суспільства;

створення умов для оволодіння та безпосередньої участі молодих людей у відродженні та розвитку духовних і культурних цінностей українського народу, охороні та відтворенні навколишнього середовища;

формування у молоді почуття національної гідності, патріотизму, готовності захищати суверенітет України;

охорона здоров'я молоді, формування у неї глибокої потреби в духовному і фізичному розвитку, вжиття інших заходів, які б забезпечували здоровий генофонд народу України.

7. Державна молодіжна політика в Україні щодо освіти, соціально-політичної, економічної галузей, розвитку духовного, культурного, фізичного потенціалу молоді та функціонування молодіжних організацій визначається законодавством України.

VI. МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

8. Державна молодіжна політика формується та реалізується шляхом: прийняття законодавчих актів, рішень державних органів, спрямованих на реалізацію державної молодіжної політики;

проведення у Верховній Раді України щорічних слухань про становище молоді та підготовки доповіді з цього питання Верховній Раді України, Президентові України;

діяльність в органах державної влади та управління всіх рівнів структурних підрозділів, що займаються проблемами молоді;

створення соціальних служб для молоді та підготовка соціальних працівників;

розробки та реалізації цільових комплексних молодіжних програм;

виділення у державному та місцевих бюджетах цільових коштів на фінансування державної молодіжної політики, залучення матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, заінтересованих у роботі з молоддю;

створення спеціальних фондів.

Молодіжна політика в Україні: практична реалізація: Зб. нормативних документів, розробок та методичних матеріалів стосовно роботи з молоддю. — К., 1993. — С. 4—7.

161.

УЧЕНІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНСТИТУТУ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ІНСТИТУТУ СОЦІОЛОГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ ПРО ЕКОНОМІЧНУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ В 1993 р.

<...> Соціальні наслідки деструктивних процесів в економіці

У галузі економіки замість цивілізованого переходу до ринку найпотворнішими варварськими методами відбувається первісне нагромадження капіталу. Триває запекла боротьба за оволодіння матеріальними багатствами країни. У цій боротьбі задіяні всі можливі засоби: насильство, грабіж, крадіжка, спекуляція, корупція, шантаж, зловживання владою, шахрайство тощо. Виникають добре зорганізовані злочинні угруповання, які поступово проникають у владні структури, значною мірою підпорядковують їх власним потребам. З іншого боку, державні чиновники, службовці всіх сфер самі втягуються обставинами у гонитву за матеріальними благами, часто стаючи на злочинний або аморальний шлях їх здобуття. Відбувається тотальна криміналізація суспільного життя.

Справа погіршується тим, що захоплені в приватні руки багатства не вкладаються в розвиток господарства, економіки країни. У переважній більшості вони функціонують як спекулятивний капітал або осідають за кордо-

ном, інвестуючи таким чином економіку зарубіжних країн. Гіперінфляція набирає дедалі більших обертів не тільки тому, що напівзруйнована економіка не спроможна з нею боротися, а значною мірою ще й тому, що в її народжанні зацікавлений спекулятивний капітал, особливо банки, які за умов фінансової нестабільності мають величезні прибутки. Грошова емісія на руку й тим управлінням-господарникам, які організовують викуп майна державних підприємств за їх колишньою номінальною ціною, що для покупця виявляється у багато разів нижчою від його реальної вартості. <...>

Соціально-політична ситуація в Україні: стан і тенденції розвитку (середина 1993 року) / В. Кремень, С. Базовкін, М. Міщенко та ін. // Політол. читання. — 1994. — № 1. — С. 25—26.

162.

**ІЗ КОНЦЕНСІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ЛІКВІДАЦІЇ
НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ
І СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН
на 1994—1995 рр. та період до 2000 р.**

2 вересня 1993 р.

Аварія на Чорнобильській АЕС, що сталася 26 квітня 1986 року, увійшла в історію України як одна з найгяжчих трагедій ХХ століття, наслідки якої будуть позначатись на житті кількох поколінь людей. Чорнобильська катастрофа супроводжувалась викидом великої кількості радіонуклідів у навколишнє середовище, вона призвела до значних людських та матеріальних втрат, погіршення стану здоров'я населення, завдала непоправної шкоди українській культурі. Нині в Україні площа радіоактивно забруднених земель вище 1 Кі/км² по цезію-137 становить 7 млн. гектарів. На забруднених територіях зараз проживає 2,6 млн. чоловік.

У попередні роки роботи по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС проводились згідно з державною програмою невідкладних заходів на 1990 - 1992 роки, затвердженою Верховною Радою СРСР у 1990 році. Програмою передбачалось цільове фінансування багатопланових робіт, серед яких найголовнішим завданням було відселення людей з територій, де ефективна еквівалентна доза за рік перевищувала 0,5 бер. На 1 січня 1992 року було відселено понад 163 тис. чоловік. Перепрофільовано та виведено з господарської діяльності понад 270 тис. га сільськогосподарських угідь та лісів. З метою недопущення забруднення Дніпра, водою якого забезпечується понад 32 млн. жителів України, збудовано 131 гідротехнічну споруду. Загалом за 1986 - 1991 роки витрати на ліквідацію наслідків аварії та прямі збитки становили 15 млрд. карбованців. Значна частина багатьох розділів програми, таких як моніторинг, науковий супровід, створення реєстру потерпілих, повинна була виконуватись союзними установами та спеціалізованими організаціями, яких в Україні було мало або й зовсім не було.

У зв'язку з розпадом Союзу РСР планомірний хід виконання робіт порушився, що призвело до несвоєчасного або не у повному обсязі виконання окремих розділів програми 1990—1992 років. <...>

У даний час, коли від дня катастрофи минуло більше семи років, її масштаби усвідомлюються все повніше і виникає необхідність виконання принципово нових системних заходів: завершення переселення людей із забруднених територій, соціальна та медична допомога населенню, що проживає у забруднених районах, вирішення соціально-психологічних проблем, зменшення дози опромінення населення, забезпечення чистими продуктами харчування, проведення дезактиваційних робіт, створення інформаційних технологій, здійснення радіаційного контролю та радіаційного моніторингу, вирішення проблеми зони відчуження та об'єкта «Укриття», наукове забезпечення розв'язання чорнобильських проблем, розвиток культури і освіти в потерпілих районах. <...>

Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 41. — Ст. 392. — С. 999—1000.

163.

ІЗ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ

19 жовтня 1993 р.

Стратегічним завданням України в галузі оборони є захист її державного суверенітету і політичної незалежності, збереження територіальної цілісності та недоторканності кордонів.

Проголошуючи свою Воєнну доктрину, яка має оборонний характер, Україна виходить з того, що вона не є потенційним противником жодної конкретної держави.

<...> Воєнна доктрина України є складовою частиною концепції національної безпеки і становить сукупність затверджених Верховною Радою України основоположних настанов і принципів щодо організації та забезпечення безпеки особи, народу і держави шляхом політичних, дипломатичних, економічних та воєнних заходів.

1. Воєнно-політичні аспекти

1.1. Воєнно-політичні цілі України та міжнародні пріоритети в галузі забезпечення національної безпеки.

Головною метою воєнної політики України є гарантування національної безпеки України від зовнішньої воєнної загрози, відвернення війни, підтримання міжнародного миру і безпеки.

Україна будує свої відносини з іншими державами на основі принципів рівноправності, взаємоповаги, взаємовигоди, невтручання у внутрішні справи та інших загальновизнаних принципів і норм міжнародного права <...>

Здійснюючи свій зовнішньополітичний і воєнно-політичний курс згідно з національними інтересами, Україна:

не висуває територіальних претензій до інших держав і не визнає жодних територіальних претензій до себе;

суворо дотримує принципу недоторканності існуючих державних кордонів;
поважає державний суверенітет та політичну незалежність інших держав <...>
сприяє паритетному і збалансованому скороченню всіх видів збройних сил і озброєнь у регіоні та у світі <...> виходячи з умов забезпечення оборонної достатності кожної держави;

обстоює вирішення всіх міждержавних суперечностей тільки політичними та іншими прийнятими згідно з нормами міжнародного права засобами і шляхом прийняття всіма державами зобов'язань про взаємний ненапад;

будує свої відносини з іншими державами незалежно від їх суспільно-політичного ладу та воєнно-політичної орієнтації на взаємному врахуванні всіх питань національної безпеки сторін;

забороняє застосовувати власні Збройні Сили для розв'язання політичних завдань на своїй території;

виступає проти розміщення іноземних військ на своїй території та на територіях інших держав без їх на те згоди;

виключає своє одностороннє повне роззброєння.

Україна виступає за створення всеохоплюючих систем універсальної та загальноєвропейської безпеки і вважає участь у них важливим компонентом своєї національної безпеки.

Дотримуючись позаблокового статусу, Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях <...> з метою зміцнення довір'я і партнерства на основі принципів взаєморозуміння і відкритості у воєнно-політичній діяльності.

1.2. Причини воєнної небезпеки. Ставлення України до війни.

<...> Україна застосовує свої Збройні Сили виключно у випадках збройної агресії проти неї та посягань на її територіальну цілісність, недоторканність державних кордонів або при виконанні своїх міжнародних зобов'язань. <...>

1.3. Ставлення України до ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення.

Виходячи з катастрофічних наслідків для всього людства ядерної війни, Україна вважає застосування ядерної зброї неприпустимим.

Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності активно виступає за загальне ядерне роззброєння. Ставши в силу історичних обставин власником ядерної зброї, успадкованої нею від колишнього СРСР, Україна ніколи не санкціонує її застосування, виключає з арсеналу своєї зовнішньої політики загрозу використання ядерної зброї.

Україна має намір в майбутньому стати без'ядерною державою.

Україна пов'язує скорочення та знищення ядерної зброї, яка розташована на її території, з адекватними діями інших ядерних держав та наданням ними і світовим співтовариством надійних гарантій її безпеки.

Україна виступає проти розповсюдження технологій виробництва ядерної, хімічної та біологічної (бактеріологічної) зброї. <...>

Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 43. — Ст. 409. — С. 1020—1022.

**ІЗ ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«ПРО ТЛУМАЧЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО РЕАБІЛІТАЦІЮ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ
РЕПРЕСІЙ НА УКРАЇНІ»**

24 грудня 1993 р.

У зв'язку з численними запитами реабілітованих громадян, комісій по поновленню прав реабілітованих, інших посадових осіб та в інтересах єдиного поняття і вірного застосування Закону Верховна Рада України **постановляє:**

1. Роз'яснити, що політичний мотив репресій (стаття 1) — це застосування державою примусових заходів щодо противників Радянської влади у вигляді пред'явлення обвинувачення у вчиненні політичного (контрреволюційного) злочину або визнання особи соціально небезпечною у політичному відношенні за наявності достовірних матеріалів, застосування на цих підставах репресій у судовому порядку відповідно до статей 33—34 Кримінального кодексу Української РСР у редакції 1927 року та в адміністративному порядку.

2. Територія Української РСР (стаття 1) — територія України на час прийняття Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» — 17 квітня 1991 року.

3. Громадяни України — особи, які постійно проживали на території України до застосування щодо них незаконних репресій, а також такі, які з різних причин були переміщені за межі України. <...>

Голос України. — 1994. — 21 січ.

**ІЗ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
БЕЗПЕКИ ТА УПРАВЛІННЯ ЯДЕРНОЮ ГАЛУЗЗЮ
В УКРАЇНІ**

25 січня 1994 р.

1. Вихідні об'єктивні умови

Україна має 14 діючих атомних електростанцій (АЕС), що репрезентують одну з найбільших ядерно-енергетичних програм у Європі (п'яте місце після Франції, Великобританії, Росії та Німеччини). В Україні функціонують п'ять підприємств по добуванню та переробці радіоактивної руди. Близько п'яти тисяч закладів та підприємств використовують джерела іонізуючого випромінювання, більш як 2600 підприємств використовують майже 105 000 радіоізотопних приладів. Крім того, є проблема поводження з радіоактивними відходами (РАВ) та їх захоронення.

Таким чином, перед Україною постас невідкладне завдання — забезпечити безпеку використання ядерної енергії, радіаційно небезпечних технологій та речовин за будь-яких варіантів розвитку або згорання ядерної енергетичної програми.

Особливою проблемою є те, що сьогодні в Україні використання ядерної енергії, радіаційно небезпечних технологій та речовин здійснюється, по-перше, в умовах недостатньої законодавчої бази, а по-друге, за наявності недочинах державних та господарських структур.

Слід підкреслити, що створення відповідної організаційної структури використання ядерної енергії, радіаційно небезпечних технологій та речовин передумовою вирішення всього комплексу проблем безпеки ядерної галузі.

Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 18. — Ст. 106. — С. 487.

166.

ПЕРЕЛІК ФРАКЦІЙ І ГРУП У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ

Станом на 1 липня 1994 р.

№ пор.	Назва групи чи фракції	Кількість депутатів у групі	Прізвища депутатів, уповноважених представляти групу (фракцію)
1	Фракція «Комуністи України за соціальну справедливість і народовладдя»	84	П. Симоненко
2	Фракція «Народного руху України»	27	В. Чорновіл
3	Соціалістична фракція	25	І. Чиж
4	Група «Центр»	38	А. Бутейко
5	Група «Аграрники України»	36	С. Довгань
6	Група «Реформи»	27	С. Соболєв
7	Група «Єдність»	25	В. Меркушов
8	Група «Державність»	25	І. Юхновський
9	Міжрегіональна депутатська група (МДР)	25	М. Азаров

Голос України. — 1994. — 12 лип.

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ГОЛОС УКРАЇНИ»
ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ**

13 липня 1994 р.

ЛЕОНІД КУЧМА — ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ

Відбулася прес-конференція Центральної виборчої комісії. Її голова Іван Ємець повідомив, що вибори Президента України відбулися у всіх округах. 10 липня, за попередніми даними, взяло участь у голосуванні 26 мільйонів 800 тисяч виборців, що становить більше ніж 71.6 процента від тих, що було внесено до списків для голосування <...>

За попередніми даними, за Леоніда Кучму віддали голоси більш як 14 мільйонів 660 тисяч виборців, або приблизно 52 проценти. Проти проголосували 12 млн. 700 тис. чоловік, або близько 47 процентів.

За Леоніда Кравчука проголосували більш як 12 мільйонів 110 тис. чоловік, або 45 процентів.

Отже, Президентом України обрано Леоніда Кучму. <...>

Голос України. — 1994. — 13 лип.

**З УКАЗУ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
«ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ
ТА ІНШИМИ ЗЛОЧИНАМИ В СФЕРІ ЕКОНОМІКИ»**

27 серпня 1994 р.

Виходячи з необхідності оперативного, повного, всебічного та об'єктивного розслідування особливо складних справ про злочини, пов'язані з фактами корупції в органах державної влади, організованої злочинної діяльності у сфері економіки та з метою забезпечення при цьому оперативного проведення невідкладних слідчих дій, викриття усіх причетних до вчинених злочинів осіб, залучення до проведення слідчих дій висококваліфікованих спеціалістів та експертів, усунення впливу сторонніх осіб на хід слідства, гарантування конституційних прав і свобод громадян у разі застосування до них запобіжних заходів, у тому числі запобіжного затримання, та відповідно до пункту 1 Конституції України **постановляю:**

1. Підтримати ініціативу Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України щодо створення ними в установленому законодавством порядку спільних слідчо-оперативних груп з розслідування особливо складних злочинів проти осіб, у сфері економіки, зокрема в кредитно-фінансовій та банківській системах, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, торгівлі, на транспорті, а також вчинених посадовими особами у складі організованих груп злочинців <...>

4. Міністерству внутрішніх справ України та Службі безпеки України забезпечувати зазначені групи слідчими та оперативними працівниками, а також усім необхідним для їх роботи, в тому числі приміщеннями, транспортом, засобами зв'язку, охороною тощо.

5. Цей Указ набирає чинності з дня його підписання.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Голос України. — 1994. — 31 серп.

169.

**ІЗ ДОПОВІДІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ Л. КУЧМИ
«ПРО ОСНОВНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ»**

11 жовтня 1994 р.

<...> II. НОВИЙ КУРС СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Ціною надзвичайно великих соціально-економічних втрат, викликаних соціально-економічною кризою, в нашому суспільстві в цілому склалося розуміння необхідності здійснення радикальних економічних реформ, які б стали основою не лише зупинення у найкоротший термін катастрофічного падіння життєвого рівня основної маси населення, а й його якісного піднесення <...>

Необхідно врахувати й те, що суспільство вже давно практично вичерпало ресурси виживання. Його нині не мають виробничі колективи, більшість з яких знаходиться на межі банкрутства, до краю зубожіння дійшла майже кожна родина, згасає нагромаджений десятиріччями економічний потенціал держави, її фінансова система, інші життєзабезпечуючі структури. Вичерпав себе ресурс суспільних очікувань, втрачено віру населення в завтрашній день, в можливості переломити ситуацію на краще.

За цих умов альтернативи курсу на суттєве прискорення економічних реформ не існує. Виснажливий період переходу від адміністративно-командної до розбудованої на ринкових засадах соціально зорієнтованої економіки не може розтягуватися в часі до безкінечності. Або ми до мінімуму зможемо стиснути його перебіг, або залишимося приреченими на подальший занепад та деградацію.

У цьому зв'язку принциповою позицією Президента України є те, що прискорення ринкової трансформації економіки розглядається як єдина умова й основний засіб виходу з кризи та економічної стабілізації. Не попередня стабілізація і лише згодом реформування, як на цьому наполягають окремі політичні сили, а енергійна робота по реформуванню усіх сфер економічного життя, забезпеченню взаємної узгодженості та комплексності цих процесів — такою є концептуальна позиція Президента України з цього принципово важливого питання.

<...> У ситуації, що склалася, ініціативу та всю повноту відповідальності за рішучість і послідовність кроків у комплексній перебудові всіх сфер економічного життя суспільства може взяти на себе лише всенародно обраний Президент України. Лише очолювана Президентом сильна і наділена широкими повноваженнями вертикально збалансована виконавча влада при активному сприянні Верховної Ради, політичних партій та рухів здатна сьогодні енергійними та водночас кваліфікованими діями розгорнути широким фронтом перебіг економічних реформ.

<...> На традиційне питання «Яке суспільство ми збираємося будувати?» Президент України з усією визначеністю відповідає: «Наша мета — утвердження в Україні демократичного, соціально відповідального, солідарного суспільства, суспільства, що ґрунтуватиметься на історичних традиціях та менталітеті нашого народу, на напрацьованих сучасною цивілізацією загальнолюдських цінностях, суспільства, що поступово позбавлятиметься традиційно класово-формаційних ознак, органічно поєднуюватиме в собі працю, талант та капітал, суспільства, де кожен громадянин зможе реалізувати повною мірою свої здібності та особливості, суспільства, яке надалі забезпечуватиме права та свободи кожної особи».

Уряд. кур'єр. — 1994. — 13 жовт.

170.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРИЄДНАННЯ УКРАЇНИ
ДО ДОГОВОРУ ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ»
від 1 липня 1968 р.**

16 листопада 1994 р.

<...>

Приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року з такими застереженнями:

1. Положення Договору не охоплюють повною мірою унікальної ситуації, що склалася внаслідок розпаду ядерної держави — Союзу РСР.

2. Україна є власником ядерної зброї, успадкованої нею від колишнього СРСР. Після розукомплектування та знищення цієї зброї під контролем України і за процедурами, що виключатимуть можливість повторного використання ядерних матеріалів, які є компонентами цієї зброї, за первинним призначенням. Україна має намір застосовувати вищезгадані матеріали виключно у мирних цілях.

3. Наявність на території України ядерної зброї до її цілковитої ліквідації, а також відповідна робота щодо її утримання, обслуговування та ліквідації не суперечать положенням статей I і II Договору.

4. Загроза силою чи її використання проти територіальної цілісності та недоторканності кордонів чи політичної незалежності України з боку будь-якої ядерної держави, так само як і застосування економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, розглядатимуться Україною як виняткові обставини, що поставили під загрозу її найвищі інтереси.

<...> 6. Цей Закон набирає чинності після надання Україні ядерними державами гарантій безпеки, оформлених шляхом підписання відповідного міжнародно-правового документа.

Голова Верховної Ради України

О. Мороз

*Відомості Верховної Ради України. —
1994. — № 47. — Ст. 421. —
С. 1243--1244.*

171.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНУ ПРОГРАМУ ЗАХОЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ»

17 грудня 1994 р.

Розділ 1

МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРОГРАМИ

1.1. Мета Програми — заохочення вкладення іноземного капіталу в пріоритетні галузі економіки України за рахунок надання податкових пільг та страхових гарантій щодо найбільш ефективних інвестиційних проектів, удосконалення системи правового регулювання іноземного інвестування, розвитку інфраструктури міжнародного бізнесу та інших передумов іноземного інвестування.

1.2. Завдання Програми — забезпечити за рахунок залучення іноземних інвестицій додаткові джерела фінансування:

прогресивних структурних перетворень в економіці України;
розвитку потужного експортного потенціалу;
підвищення технічного та якісного рівня виробництва;
зменшення потреб підприємств України в енергоносіях і сировині;
ліквідації існуючих диспропорцій і дефіцитів на ринку України.

Розділ 2

ПРІОРИТЕТНІ СФЕРИ ДЛЯ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

2.1. Агропромисловий комплекс

<...> 2.2. Легка промисловість

<...> 2.3. Лісопромисловий комплекс

<...> 2.4. Машинобудування

<...> 2.5. Медична промисловість

<...> 2.6. Металургійний комплекс і виробництво матеріалів

<...> 2.7. Паливно-енергетичний комплекс

<...> 2.8. Транспортна інфраструктура

<...> 2.9. Зв'язок

<...> 2.10. Хімічна і нафтохімічна промисловість

<...> 2.11. Соціальна інфраструктура. <...>

*Відомості Верховної Ради України. —
1994. — № 6. — Ст. 28. — С. 111--113.*

ІНФОРМАЦІЙНА ДОВІДКА ПРО НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ В УКРАЇНІ

Станом на 1995 р.

Національні меншини представлені на різних рівнях в органах державної влади. Зокрема, серед депутатів Верховної Ради України росіяни становлять 19,3 %, євреї — 1,5 %, білоруси — 0,5 %, поляки — 0,5 %. Членами українського парламенту є також молдованин, румун, болгарин, німець, угорець, караїм, адигеєць, чуваш.

Важливою складовою національної політики є організація добровільного повернення в Україну кримськотатарського народу та представників інших національностей, яких було незаконно депортовано. У 1941 р. з північних районів України було вивезено близько 400 тис. етнічних німців, у 1944 р. з Криму — близько 200 тис. кримських татар, 12,5 тис. болгар, 15 тис. греків, 9,6 тис. вірмен. За умов економічної кризи держава вишукує чималі кошти для облаштування тих, хто повертається в Україну. Станом на 1 липня 1995 року вже прибуло близько 260 тис. кримських татар, 1387 болгар, 4785 вірмен, 3437 греків і 2066 німців. У найближчі п'ять років передбачається повернення орієнтовно ще понад 400 тис. депортованих осіб різних національностей.

Відбувається активний процес створення та становлення національно-культурних товариств, об'єднань, асоціацій. На початок 1995 р. діяло близько 260 національно-культурних товариств, серед яких 18 всеукраїнських.

За останні роки в державі помітно зросла мережа культурно-освітніх закладів, збільшилась кількість періодичних видань, покликаних задовольняти потреби національних меншин, зокрема, видається 48 газет за рахунок бюджетних асигнувань виходять у світ додатки до парламентської газети «Голос України» болгарською мовою — «Роден край», польською — «Дзєннік Кйовські», російською — «Еврейские вести», вірменською — «Арагац», румунською — «Конкордія». <...>

Державну тематичну програму випуску літератури національними мовами реалізують спеціалізовані редакції при всеукраїнських державних багатопрофільних видавництвах: «Каменярь» у Львові — польською мовою; «Карпати» в Ужгороді — угорською, чеською, словацькою мовами; «Маяк» в Одесі — єврейською, болгарською, гагаузькою; «Донбас» у Донецьку — мовою греків Приазов'я; «Січ» у Дніпропетровську — німецькою; «Таврія» у Сімферополі — кримськотатарською. Підручники та навчально-методичну літературу випускають видавництво «Крымучпедгиз» (кримськотатарською мовою) та спеціалізовані редакції при державному видавництві «Світ» у Львові (румунською, угорською, польською мовами).

Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України у Києві координує організаційно-творчу діяльність мережі спеціалізованих редакцій та видає книги, брошури, аркушеві друковані видання для різних категорій населення.

За 3 роки діяльності спеціалізованих редакцій побачили світ понад 260 видань 20 національними мовами: <...>

Національні меншини України: Інформ. довід. / Упоряд.: Т. І. Пилипенко, А. І. Осауленко. - К., 1995. — С. 4—5.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АВТОНОМНУ РЕСПУБЛІКУ КРИМ»

17 березня 1995 г.

Стаття 1. Автономна Республіка Крим є адміністративно-територіальною автономією у складі України.

Стаття 2. Автономна Республіка Крим самостійно вирішує питання, віднесені до її відання Конституцією України, цим Законом, іншими законами України та Конституцією Автономної Республіки Крим.

Стаття 3. Конституція Автономної Республіки Крим, зміни і доповнення до неї приймаються Верховною Радою Автономної Республіки Крим і набувають чинності після затвердження їх Верховною Радою України.

Конституція Автономної Республіки Крим є органічною частиною законодавства України і не може суперечити Конституції України. <...>

Стаття 5. Автономна Республіка Крим діє в межах території колишньої Кримської області в складі України.

Місто Севастополь є адміністративно-територіальною одиницею загальнодержавного підпорядкування і не входить до складу Автономної Республіки Крим. Статус міста Севастополя визначається законами України.

Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 11. — Ст. 69. — С. 223.

СУЧАСНА ПАРТІЙНА КАРТА УКРАЇНИ

Станом на 1 квітня 1995 р.

Назва партії, лідер	Основні програмні принципи
Партія комуністів (більшовиків) України (ПК(б)У) Едуард Ояперв	відновлення СРСР на нових засадах: державне управління народним господарством; ідеологія партії на основі вчення Леніна — Сталіна.
Союз комуністів України (СКУ) Таміла Яброва	відновлення Союзу незалежних держав на ґрунті колишнього СРСР; справедливий перегляд теперішньої приватизації; державний захист російської мови.
Комуністична партія України (КПУ) Петро Симоненко	соціалістична спрямованість розвитку суспільства; відновлення Союзу незалежних країн в межах СРСР; припинення обвальної приватизації; надання російській мові статусу державної.

Соціалістична партія України (СПУ) Олександр Мороз	соціальна справедливість; народовладдя, законність, безпека людини; трирічний мораторій на приватизацію державної власності; відновлення державного обліку та народного контролю.
Селянська партія України (СелПУ) Сергій Довгань	суспільство соціальної справедливості; ефективна аграрна політика, державна підтримка селу; рівноправність усіх форм власності.
Громадянський конгресс України (ГКУ) Олександр Базиліук	зміцнення СНД: уніфікація законодавства, створення єдиних збройних сил, узгодження зовнішньої політики; федеральний земельний устрій; двомовність.
Партія національного врятування України (ПНВУ) Леонід Єршов	передача повноти влади народові; направлення основних грошових ресурсів на виробництво, переробку сировини і, головне, в сільське господарство; зміцнення зв'язків з країнами СНД, особливо з Росією; соціальна справедливість; пропаганда здорового способу життя.
Партія праці (ПП) Валентин Ландик	парламентсько-президентська республіка; зростання ролі об'єднань виробників в ухваленні державних рішень; поєднання державних і ринкових форм регулювання економіки; взаємодія України в об'єднаному економічному просторі СНД.
Українська партія справедливості (УПС) Михайло Гречка	соціальна справедливість і суспільство рівних можливостей; захист усіх форм власності з перевагою акціонерної; розробка науково обгрунтованої всеукраїнської програми духовного оновлення суспільства.
Трудовий конгресс України (ТКУ) Анатолій Матвієнко	демократична, правова, соціальна держава; політика конструктивного централізму; суспільно-виважена поетапна, регульована державою економічна політика; державна підтримка науки, освіти, медицини, культури.
Українська партія солідарності і соціальної справедливості (УПССС) Едуард Лашутін	всебічна децентралізація вертикальної виконавчої влади, розширення прав регіонального та місцевого самоврядування; єдина система прав і відповідальності для всіх форм господарювання; важлива роль держави у проведенні реформ.

Партія слов'янської єдності України (ПСЄУ) Ігор Карпенко	створення об'єднаного слов'янського світу з важливою роллю України-Русі, державний протекціонізм і державна стимуляція вітчизняної економіки; приватизація на основі ухваленого під час референдуму закону; введення системи офіційних мов.
Соціал-демократична партія України (СДПУ) Юрій Збітнев	парламентська республіка; земельний устрій і двопалатний парламент; «людяна економіка» та її соціально орієнтований характер; національний протекціонізм і «народна приватизація»; національно-культурна автономія національних меншин.
Партія зелених України (ПЗУ) Віталій Кононов	вихід із СНД; набуття без'ядерного, нейтрального, позаблокового статусу України; структурна перебудова економіки; гарантія прав громадян на безпосередню участь у приватизаційних процесах; пріоритет екології над економікою і політикою.
Партія прав людини (ППЛ) Василь Онопенко	пріоритет особистості та права; формування громадянського суспільства; пріоритет економічних зв'язків з країнами СНД.
Партія демократичного відродження України (ПДВУ) Володимир Філенко	правова демократична держава; соціально-ринкова економіка; вільний розвиток культур; зважена зовнішня політика.
Ліберально-демократична партія України (ЛДПУ) Володимир Климчук	цивілізоване громадянське суспільство; всі типи власності з пріоритетом приватної; широкомасштабна приватизація; право на національно-культурну автономію; вільний розвиток мов і культур.
Партія реабілітованих тяжкохворих України Г. Черниш	правова соціальна держава; державна підтримка соціальних програм; соціальний характер економічних реформ.
Партія вільних селян України (ПВСУ) Василь Гордієнко	демонтаж адміністративно-бюрократичної системи, на всіх шаблях якої стоїть колишня компартійна номенклатура; створення в Україні класу вільного селянства шляхом земельної реформи, роздержавлення власності, створення багатокладного сільського господарства.

Народна партія України (НПУ) Леопольд Табурянський	незалежна федеративна держава; ринкова економіка; приватизація майна, частина якого передається трудящим безкоштовно; скорочення витрат на оборону, закриття нерентабельних підприємств.
Українська партія шанувальників пива (УПШП) Владислав Єрмаков Павло Тарновський Петро Сергієнко	утвердження правової держави згідно з міжнародними нормами; створення нової економіки, нових економічних взаємин між людьми; пробудження та піднесення гідності людей через культурне виховання; розширення та поліпшення асортименту продуктів харчування, у тому числі пива.
Партія економічного відродження Криму (ПЕВК) Володимир Шейвов Євген Копиленко Володимир Студін	федеративний устрій України з широкими правами Криму, у тому числі з подвійним громадянством; відновлення економічних зв'язків колишнього СРСР; народна приватизація; право будь-яких етносів Криму на національно-територіальне та національно-культурне утворення.
Партія центру «Громадська злагода» (ПЦГЗ) Ігор Кожевін	непорушність і святість приватної власності; утвердження відкритого суспільства; опора на власні сили і рівні можливості для всіх.
Конституційно-демократична партія (КДП) Володимир Золотарьов	децентралізація держави і перетворення її у Союз добровільних асоційованих, юридично рівноправних земель і національно-територіальних утворень; відновлення приватної власності на будь-які матеріальні цінності для кожного громадянина; проведення спеціальних Конституційних Зборів для ухвали нової Конституції.
Ліберальна партія України (ЛПУ) Олег Соскін	правова держава і суспільство рівних можливостей; формування високої людської індивідуальності — незалежної особистості; приватна власність на землю, державна підтримка фермерства.
Народний Рух України (НРУ) В'ячеслав Чорновіл	державність: правова національна держава; демократія: парламентсько-президентська, унітарно-децентралізована республіка; реформи для добробуту трудящих та соціальні гарантії громадянам.

Християнсько-демократична партія України (ХДПУ) Віталій Журавський	реформування суспільства на загальнолюдських цінностях моралі; соціальний характер економіки; розбудова національної культури християнської духовності.
Демократична партія України (ДемПУ) Володимир Яворівський	демократична перебудова суспільських політичних традицій з урахуванням близькостей перехідного періоду: соціально-історична справедливість у процесі реформування економіки; створення державного режиму найбільшого сприяння розвитку культури та мистецтв.
Всенародний Рух України (ВНРУ) Лариса Скорик	розбудова української національної демократичної держави; перебудова економіки на засадах ринкової економіки; сприяння духовному відродженню української нації.
Українська республіканська партія (УРП) Михайло Горинь	соборна самостійна демократична держава; пріоритет приватної власності та створення економіки власників; розвиток культури на засадах виховання самоповаги та національної гідності.
Українська християнсько-демократична партія (УХДП) Василь Січко	соборна національно-демократична держава; ринкова економіка на засадах приватної власності; духовне відродження українського народу.
Українська селянська демократична партія (УСДП) Сергій Плячинда	утвердження поняття український народ як найголовнішої ознаки державності і цивілізованості; пріоритет приватної власності та запровадження хутірської системи як основи земельної реформи.
Організація Українських Націоналістів (ОУН) Микола Плав'юк	соборна національно-демократична держава; роздержавлення власності за умов збереження мінімуму державної власності; відродження української національної культури.
Конгрес Українських Націоналістів (КУН) Слава Стецько	правова соборна світська національна держава; роздержавлення власності за умов збереження мінімуму державної власності; ідеологія українського ідеалізму.

Українська консервативно-республіканська партія (УКРП) Степан Хмара	соборна самостійна демократична українська держава; не номенклатурна, мафіозна, а широка справедлива приватизація; заміна корумпованих колабораційних кадрів у всіх державних структурах.
Українська національно-консервативна партія (УНКП) Віктор Родіонов	національна держава українського народу, де суб'єктом державності є автохтонний народ; економічний захист нації та створення національної економіки; відновлення національної етики на засадах патріотизму.
Всеукраїнське політичне об'єднання «Державна самостійність України» (ДСУ) Петро Кандиба	національна соборна держава на українських етнічних землях; справедлива національна приватизація замість мафіозної, неукраїнської; корисним є все, що сприяє розбудові української нації.
Організація українських націоналістів в Україні (ОУНвУ) Микола Сливка	національна держава в етнічних кордонах; «Україна для українців»; формування національно-патріотичної еліти.
Українська Національна Асамблея (УНА) Олег Вітович	українська соборна мілітарна держава на засадах національного авторитаризму; створення слов'янської імперії зі столицею в Києві.

Томенко М. В. Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії // Політичні студії. — К., 1995. — Вип. 2. — С. 94 — 98.

175.

ІЗ ЗАЯВИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ Л. КУЧМИ ПІД ЧАС ПЕРШОГО ОФІЦІЙНОГО ВІЗИТУ ДО УКРАЇНИ ПРЕЗИДЕНТА США Б. КЛІНТОНА

11 травня 1995 р.

<...> Весна завжди була символом надії, і тому перший державний візит Президента Сполучених Штатів Америки в Україну набуває символічного значення. Віримо, що цей візит займе особливе місце у літописі україно-американських відносин. Адже Україна подала людству приклад ядерного розброєння, розпочала радикальні економічні реформи, будує демократичне суспільство і є надійним, передбачуваним партнером, готовим до конструктивної, взаємовигідної співпраці.

<...> За понад тисячолітню історію наша країна близько 200 разів ставала об'єктом агресії і чужоземних навал, палаючи у вогні воєн. Ось чому ми виплекали надихаючу мрію — жити й будувати державний лад і процвітаючу вільну економіку в умовах миру і злагоди, відчувати себе невід'ємною частиною надійної системи загальноєвропейської безпеки.

<...> Ми пишаємося значною роллю у всіх сферах життя США наших земляків — американських громадян українського походження, які зберегли кращі якості українського народу: працелюбність, толерантність, демократичність, любов до рідної землі і наполегливість у досягненні наміченої мети. <...>

Голос України. - 1995. — 13 трав.

176.

**ІЗ КОНСТИТУЦІЙНОГО ДОГОВОРУ
МІЖ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ
ТА ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ ПРО ОСНОВНІ
ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ І МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ПЕРІОД
ДО ПРИЙНЯТТЯ НОВОЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ**

8 червня 1995 р.

Верховна Рада України

як єдиний законодавчий орган — з одного боку, та

Президент України

як глава держави і глава виконавчої влади — з другого боку, тобто

Сторони,

що є суб'єктами конституційного права, які одержали свої повноваження безпосередньо від народу <...>

Дійшли згоди про таке:

На період до прийняття нової Конституції України організація та функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування здійснюються на засадах, визначених Законом «Про державну владу і місцеве самоврядування в Україні», який Верховна Рада України схвалила 18 травня 1995 року більшістю голосів народних депутатів України, а саме:

**Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття І

Україна є демократичною, соціальною, правовою державою, яка утворена на основі здійснення українським народом свого суверенного права на самовизначення, виражає волю народу і захищає інтереси своїх громадян.

В Україні діє принцип верховенства Права.

Стаття 2

Вся повнота влади в Україні належить народові. Народ є єдиним джерелом влади і здійснює її як безпосередньо — шляхом референдумів, так і через систему державних органів та органів місцевого самоврядування.

Ніхто не може привласнити право здійснювати державну владу.

Стаття 3

Державна влада в Україні будується на засадах її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову.

Стаття 4

Місцеве самоврядування в Україні здійснюється через територіальну самоорганізацію громадян безпосередньо та через органи місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування обираються безпосередньо громадянами України, які проживають на території відповідно міста, селища, села.

Стаття 5

Всі органи державної влади і органи місцевого самоврядування в Україні здійснюють свої повноваження, виходячи з пріоритетності прав і свобод людини. Забезпечення цих прав і свобод, охорона життя, честі і гідності людини — обов'язок держави.

Суспільне життя в Україні базується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Власність в Україні є загальнодержавною, комунальною, колективною і приватною.

Закон гарантує рівний захист усіх форм власності, соціальну спрямованість ринкової економіки. <...>

Розділ VIII ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

<...> Стаття 61

<...> До прийняття нової Конституції України Сторони суворо дотримуватимуться положень цього Конституційного Договору і діятимуть у повній відповідності до нього.

До прийняття нової Конституції Сторони не виноситимуть на всеукраїнський референдум, консультативний референдум та опитування громадської думки інших питань, крім прийняття нової Конституції України, текст якої буде узгоджений Сторонами.

* * *

Сторони усвідомлюють, що невиконання положень цього Конституційного Договору призведе до хаосу в суспільному житті, розвалу економіки, виникнення загрози громадянського конфлікту і поставить під сумнів саме існування суверенної демократичної України.

* * *

Цей Конституційний Договір набирає чинності з моменту його підписання Президентом України та Головою Верховної Ради України і є відкритим для підписання народними депутатами України.

Конституційний Договір укладено 8 червня 1995 року в місті Києві у двох примірниках, тексти яких є рівно автентичними.

Голова Верховної Ради України
Олександр Мороз

Президент України
Леонід Кучма

Голос України. - 1995. -- 10 черв.

177.

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО УКРАЇНСЬКИХ МИРОТВОРЦІВ У КОЛИШНІЙ ЮГОСЛАВІЇ

Серпень 1995 р.

В нелегких умовах несуть службу в бившій Югославії українські миротворці. І тем приятніше було командующому сектором «Север» українському офіцеру полковнику Сергею Мокренцу отримати лист від командуючого сектором ООН «Сараєво» генерал-майора Х. Гобільярда з високою оцінкою служби наших ребят. В ньому, в частности, говориться, що увага генерала і його колег сфокусовано зараз на ситуації в місті Жепі, де 79 українських військовослужбовців роблять все можливе для стабілізації обстановки в цьому боснійському місті.

Генерал Гобільярд відзначає далі, що, перебуваючи між двох вогнів, наші «голубі каски» тим не менше не понесли яких-небудь втрат серед особового складу. «Я рад мати цих солдат під своїм командуванням і заверяю в моєй повній підтримці в виконанні їх завдань». — закінчив своє послання командуючий сектором ООН «Сараєво».

Київ. відомості. - 1995. -- 5 серп.

178.

ІЗ СТАТТІ «КОНФРОНТАЦІЯ БІЛЯ СВ. СОФІЇ»

Серпень 1995 р.

Інформація про події 18 липня на Софійському майдані в Києві облетіла весь світ. Національно-демократична преса прозвала цей день «чорним вівторком» і з шаленою активністю на своїх сторінках закликає покарати, проклясти винних, а деякі вже галасують про необхідність зміщення «неукраїнського атеїстичного президента». Наслідки події дійсно вражаючі. Десятки жорстоко побитих мирних людей. Імідж України як найспокійнішої держави серед всіх пострадянських значно зменшився. Позиції деструктивних сил зміцнилися. Але чомусь ніхто, здається, не намагається глянути трохи глибше, відповісти на запитання — в чому причина? Кому це вигідно? І які висновки треба зробити і державним органам, і «силам громадянськості» <...>

Софійський собор вже не перший раз стає епіцентром міжконфесійної ворожнечі та «військових дій» між владними і релігійними структурами <...> Позиція влади, що цей собор є дійсно національним надбанням, до

того ж світового значення, і на цей час має охоронятися державою, а не бути переданим одній з українських церков, котрі плодяться і змінюються мало не щороку, є дуже мудрою. Свята Софія будувалася в часи існування єдиної Української Церкви <...> Сьогодні ми маємо чотирьох нащадків тієї церкви, розділених адміністративним підпорядкуванням і політичною орієнтацією -- Українська Православна Церква (найбільша на Сході і в Центрі України), Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква і Українська Католицька Церква <...>

І влада, і ті, хто спровокував зіткнення, мають вибачитися перед невинними людьми, які постраждали, перед тими, хто був поранений під час виконання службових обов'язків<...>

Певні кола свідомо пішли на конфлікт. При цьому на другий план були відсунуті повага та шире піклування про померлого, істинні інтереси церкви. Вони добре розуміли, що своїми вимогами ставлять владу в ситуацію, коли в неї не залишається вибору, який би не був пов'язаний із серйозними морально-політичними втратами.

Немає сумніву, що дозвіл на поховання на території Софійського собору провокував би безпідставний конфлікт держави з іншими релігійними громадами, призвів би до зростання громадської напруги в суспільстві.

<...> Рішучий політик Філарет, заступник покійного Патріарха Володимира погодився на поховання покійного на Байковому цвинтарі. І відразу після цього ініціював Хресний Хід до Святої Софії...

В той же час у прихильних до Філарета засобах масової інформації розпочалась по суті антидержавна, руйнівницька істерична пропагандистська кампанія, від якої стає сумно. Чого варта та церква, рівні якої під час поховального обряду закликають: «Смерть! Смерть!» <...>

І кому була потрібна та провокація? Час покаже.

*Батьківщина. — 1995. — Серп. —
С. 18 — 19.*

179.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО БОРОТЬБУ З КОРУПЦІЄЮ»

5 жовтня 1995 р.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Поняття корупції та корупційних діянь

Корупційними діяннями є:

а) незаконне одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, у зв'язку з виконанням таких функцій матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг, у тому числі прийняття чи одержання предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною (тарифом), яка є істотно нижчою від їх фактичної (дійсної) вартості;

б) одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, кредитів або позичок, придбання цінних паперів, нерухомості або іншого майна з використанням при цьому пільг чи переваг, не передбачених чинним законодавством.

Подарунок (винагорода), отриманий зазначеними особами за обставин, передбачених пунктом «а» частини другої цієї статті, у тому числі такий, що надійшов без їх відома, а також вартість незаконно одержаних послуг підлягають стягненню (відшкодуванню) в доход держави.

Стаття 4. Органи, які ведуть боротьбу з корупцією

Боротьбу з корупцією ведуть відповідні підрозділи:

а) Міністерства внутрішніх справ України;

б) Служби безпеки України;

в) органів прокуратури України;

інші органи та підрозділи, що створюються для боротьби з корупцією згідно з чинним законодавством. <...>

Президент України

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 34. — Ст. 266. — С. 757—758.

180.

З КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

28 червня 1996 р.

Верховна Рада України від імені Українського народу -- громадян України всіх національностей.

виражаючи суверенну волю народу.

спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення.

дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,

підключившись про зміцнення громадянської злагоди на землі України,

прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями,

керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням,

приймає цю Конституцію -- Основний Закон України.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Стаття 1. Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава.

Стаття 2. Суверенітет України поширюється на всю її територію.

Україна є унітарною державою.

Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою.

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 4. В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Стаття 5. Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу.

Стаття 6. Державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 7. В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування.

Стаття 8. В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 9. Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом.

Стаття 11. Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.

Стаття 12. Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави.

Стаття 13. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією.

Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству.

Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом.

Стаття 14. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Стаття 15. Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності.

Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова.

Цензура заборонена.

Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України.

Стаття 16. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Стаття 17. Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Стаття 18. Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права.

Стаття 19. Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 20. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України.

Державний Прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього і жовтого кольорів.

Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Державний Гімн України — національний гімн на музику М. Вербицького із словами, затвердженими законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Опис державних символів України та порядок їх використання встановлюються законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України.

Столицею України є місто Київ.

Розділ IX

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ

Стаття 132. Територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Стаття 133. Систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села.

До складу України входять: Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Ми-

колаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь.

Міста Київ та Севастополь мають спеціальний статус, який визначається законами України.

Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К., 1996. — С. 3—51.

181.

З «КОНЦЕПЦІЇ (ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ) НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ»

16 січня 1997 р.

Існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Основи такої політики і визначає Концепція національної безпеки України.

Концепція національної безпеки України має забезпечити:

єдність принципів формування і проведення державної політики національної безпеки;

поєднання підходів до формування відповідної законодавчої бази, підготовки доктрин, стратегій, концепцій, державних і відомчих програм у різних сферах національної безпеки.

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ І ПРИНЦИПИ

Національна безпека України як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей.

Головними об'єктами національної безпеки є:

громадянин — його права і свободи;

суспільство — його духовні та матеріальні цінності;

держава — її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність кордонів.

Основними принципами забезпечення національної безпеки є:

пріоритет прав людини;

верховенство права;

пріоритет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів;

адекватність заходів захисту національних інтересів реальним та потенційним загрозам;

демократичний цивільний контроль за військовою сферою, а також іншими структурами в системі забезпечення національної безпеки;

додержання балансу інтересів особи, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність;

чітке розмежування повноважень органів державної влади.

Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо.

Конкретні засоби і шляхи забезпечення національної безпеки України обумовлюються пріоритетністю національних інтересів, необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз цим інтересам, і ґрунтуються на засадах правової демократичної держави.

II. НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Національні інтереси України відображають фундаментальні цінності та прагнення Українського народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення.

Національні інтереси України та їх пріоритетність обумовлюються конкретною ситуацією, що склалася в країні та за її межами.

Пріоритетними національними інтересами України є:

створення громадянського суспільства, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини;

досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності, гарантування прав української нації та національних меншин України;

забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів;

створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки;

забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства;

збереження та підвищення науково-технологічного потенціалу;

зміцнення генофонду Українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу;

розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців; розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян усіх національностей, що складають Український народ;

налагодження рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрування в європейську та світову спільноту. <...>

Відомості Верховної Ради України. -- 1997. - № 10. -- С. 149-151.

З ДОГОВОРУ ПРО ДРУЖБУ, СПІВРОБІТНИЦТВО І ПАРТНЕРСТВО МІЖ УКРАЇНОЮ І РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

31 травня 1997 р.

Україна і Російська Федерація, далі «Високі Договірні Сторони»,
спираючись на тісні зв'язки, що історично склалися, відносини дружби і
співробітництва між народами України і Росії,

відзначаючи, що Договір між Українською РСР і РРФСР від 19 листопада
1990 року сприяв розвитку добросусідських відносин між обома державами,

підтверджуючи свої зобов'язання, що випливають із положень Угоди між
Україною і Російською Федерацією про подальший розвиток міждержавних
відносин, підписаної у Дагомісі 23 червня 1992 року,

вважаючи, що зміцнення дружніх відносин, добросусідства і взаємовигід-
ного співробітництва відповідає докорінним інтересам їхніх народів, слу-
жить справі миру і міжнародної безпеки,

прагнучи надати новій якості цим відносинам і зміцнити їх правову осно-
ву,

сповнені рішучості забезпечити необоротність і поступальність демокра-
тичних процесів в обох державах,

враховуючи домовленості в рамках Співдружності Незалежних Держав,

підтверджуючи свою прихильність до норм міжнародного права, перш за
все до цілей і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй, і додержую-
чись зобов'язань, які взяті в рамках Організації з безпеки і співробітництва в
Європі,

домовились про таке:

Стаття 1

Високі Договірні Сторони як дружні, рівноправні і суверенні держави за-
сновують свої відносини на взаємній повазі та довірі, стратегічному парт-
нерстві та співробітництві.

Стаття 2

Високі Договірні Сторони відповідно до положень Статуту ООН і зоб-
ов'язань по Заключному акту наради з безпеки і співробітництва в Європі
поважають територіальну цілісність одна одної і підтверджують не поруш-
ність існуючих між ними кордонів.

Стаття 3

Високі Договірні Сторони будують відносини одна з одною на основі
принципів взаємної поваги, суверенної рівності, територіальної цілісності,
непорушності кордонів, мирного врегулювання спорів, незастосування сили
або загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, права на-
родів вільно розпоряджатися своєю долею, невтручання у внутрішні справи,
додержання прав людини та основних свобод, співробітництва між держа-

вами, сумлінного виконання взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загальноновизнаних норм міжнародного права.

Стаття 4

Високі Договірні Сторони виходять з того, що добросусідство і співробітництво між ними є важливими факторами підвищення стабільності і безпеки в Європі і в усьому світі. Вони здійснюють тісне співробітництво з метою зміцнення міжнародного миру і безпеки. Вони вживають необхідних заходів для того, щоб сприяти процесу загального роззброєння, створенню та зміцненню системи колективної безпеки в Європі, а також посиленню миротворчої ролі ООН і підвищенню ефективності регіональних механізмів безпеки.

Сторони докладають зусиль до того, щоб врегулювання всіх спірних проблем здійснювалося виключно мирними засобами, і співробітничать у відверненні та врегулюванні конфліктів і ситуацій, які зачіпають їхні інтереси.

Стаття 5

Високі Договірні Сторони проводять регулярні консультації з метою забезпечення подальшого поглиблення двосторонніх відносин і обміну думками щодо багатосторонніх проблем, які становлять взаємний інтерес. Вони у необхідних випадках координують свої позиції для здійснення узгоджених дій.

У цих цілях за згодою Сторін проводяться регулярні зустрічі на вищому рівні. Міністри закордонних справ Сторін зустрічаються не рідше ніж 2 рази на рік.

Робочі зустрічі між представниками інших міністерств і відомств Сторін для обговорення питань, що становлять взаємний інтерес, проводяться в міру необхідності.

Сторони можуть створювати на постійній чи тимчасовій основі змішані комісії для вирішення окремих питань у різних галузях.

Стаття 6

Кожна з Високих Договірних сторін утримується від участі або підтримання яких би то не було дій, спрямованих проти іншої Високої Договірної Сторони, і зобов'язується не укладати з третіми країнами будь-яких договорів, спрямованих проти іншої Сторони. Жодна із Сторін не допустить також, щоб її територія була використана на шкоду безпеці іншої Сторони.

Стаття 7

В разі виникнення ситуації, яка, на думку однієї з Високих Договірних Сторін, створює загрозу миру, порушує мир або зачіпає інтереси її національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності, вона може звернутися до іншої Високої Договірної Сторони з пропозицією невідкладно провести відповідні консультації. Сторони обмінюються відповідною інформацією і при необхідності вживають узгоджених або спільних заходів з метою подолання такої ситуації.

Стаття 8

Високі Договірні Сторони розвивають свої відносини у сфері військового, військово-технічного співробітництва, забезпечення державної безпеки, а також співробітництва з прикордонних питань, митної справи, експортного та імміграційного контролю на основі окремих угод.

Стаття 9

Високі Договірні Сторони, підтверджуючи рішучість прямувати шляхом скорочення збройних сил і озброєнь, сприятимуть процесу роззброєння і взаємодітимуть у справі неухильного виконання угод у галузі скорочення збройних сил і озброєнь, в тому числі ядерних.

Стаття 10

Кожна з Високих Договірних Сторін гарантує громадянам іншої Сторони права і свободи на тих же підставах і в такому ж обсязі, що й своїм власним громадянам, крім випадків, встановлених національним законодавством Сторін або їхніми міжнародними договорами.

Кожна із Сторін захищає в установленому порядку права своїх громадян, які проживають на території іншої Сторони, відповідно до зобов'язань по документах Організації з безпеки і співробітництва в Європі та інших загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, домовленостей в рамках Співдружності Незалежних Держав, учасниками яких вони є.

Стаття 11

Високі Договірні Сторони вживають на своїй території необхідних заходів, включаючи ухвалення відповідних законодавчих актів, для відвернення і припинення будь-яких дій, що являють собою підбурювання до насильства або насильство проти окремих осіб чи груп громадян, яке ґрунтується на національній, расовій, етнічній або релігійній нетерпимості.

Стаття 12

Високі Договірні Сторони забезпечують захист етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин на своїй території і створюють умови для заохочення цієї самобутності.

Кожна з Високих Договірних Сторін гарантує право осіб, що належать до національних меншин, індивідуально або разом з іншими особами, які належать до національних меншин, вільно висловлювати, зберігати і розвивати свою етнічну, культурну, мовну або релігійну самобутність і підтримувати і розвивати свою культуру, не зазнаючи будь-яких спроб асиміляції всупереч їх волі.

Високі Договірні Сторони гарантують право осіб, які належать до національних меншин, повністю і ефективно здійснювати свої права людини і основні свободи і користуватися ними без будь-якої дискримінації і в умовах повної рівності перед законом.

Високі Договірні Сторони сприятимуть створенню рівних можливостей і умов для вивчення української мови в Російській Федерації та російської

мови в Україні, підготовки педагогічних кадрів для викладання на цих мовах у освітніх закладах і надаватимуть з цією метою рівноцінну державну підтримку.

Високі Договірні Сторони укладають з цих питань угоди про співробітництво.

Стаття 13

Високі Договірні Сторони розвивають рівноправне і взаємовигідне співробітництво в економіці, утримуються від дій, які можуть завдати економічної шкоди одна одній. У цих цілях, визнаючи необхідність поетапного формування і розвитку загального економічного простору шляхом створення умов для вільного пересування товарів, послуг, капіталів і робочої сили, Сторони вживають ефективних заходів для погодження стратегії здійснення економічних реформ, поглиблення економічної інтеграції на основі взаємної вигоди, гармонізації господарського законодавства.

Високі Договірні Сторони забезпечуватимуть широкий обмін економічною інформацією і доступ до неї підприємств, підприємців та вчених обох Сторін.

Сторони прагнуть до узгодження своєї фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, валютної, інвестиційної, цінової, податкової, торгово-економічної, а також митної політики, до створення рівних можливостей і гарантій для господарюючих суб'єктів, сприятимуть формуванню і розвитку прямих економічних і торговельних відносин на всіх рівнях, спеціалізації і кооперації технологічно пов'язаних виробництв, підприємств, об'єднань, корпорацій, банків, виробників і споживачів продукції.

Високі Договірні Сторони сприятимуть збереженню і розвитку на взаємовигідній основі виробничої і науково-технічної кооперації між промисловими підприємствами при розробці і виробництві сучасної наукоємної продукції, включаючи продукцію для потреб оборони.

Стаття 14

Високі Договірні Сторони забезпечать сприятливі умови для прямих торговельних та інших економічних відносин і співробітництва на рівні адміністративно-територіальних одиниць відповідно до діючих національних законодавств, приділяючи особливу увагу розвитку економічних зв'язків прикордонних регіонів.

Стаття 15

Високі Договірні Сторони забезпечують сприятливі економічні, фінансові і правові умови для підприємницької та іншої господарської діяльності підприємств і організацій другої Сторони, включаючи стимулювання і взаємний захист їхніх інвестицій. Сторони заохочуватимуть різні форми кооперації і прямих зв'язків між господарюючими суб'єктами обох держав незалежно від форм власності.

Стаття 16

Високі Договірні Сторони взаємодіють в ООН та інших міжнародних організаціях, включаючи економічні, фінансові, надають підтримку одна одній у вступі до міжнародних організацій і приєднанні до угод і конвенцій, учасницею яких не є одна із Сторін.

Стаття 17

Високі Договірні Сторони розширюють співробітництво в галузі транспорту, забезпечують свободу транзиту осіб, вантажів і транспортних засобів через території одна одної відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права.

Перевезення вантажів і пасажирів залізничним, повітряним, морським, річковим і автомобільним транспортом між обома Сторонами і транзитом по їхній території, включаючи операції через морські, річкові і повітряні порти, залізничні та автомобільні мережі, а також операції через лінії зв'язку, магістральні трубопровідні та електричні мережі, розташовані на території другої Сторони, здійснюються в порядку і на умовах, передбачених окремими угодами.

Стаття 18

Високі Договірні Сторони будуть співробітничати у проведенні пошуку та аварійно-рятувальних робіт, а також у розслідуванні надзвичайних подій на транспорті.

Стаття 19

Високі Договірні Сторони забезпечують додержання правового режиму державного майна, майна юридичних осіб і громадян однієї Високої Договірної Сторони, яке знаходиться на території іншої Високої Договірної Сторони, відповідно до законодавства цієї Сторони, якщо інше не передбачене угодою між Сторонами.

Сторони виходять з того, що питання відносин власності, які зачіпають їхні інтереси, підлягають врегулюванню на основі окремих угод.

Стаття 20

Високі Договірні Сторони приділяють особливу увагу розвитку співробітництва в забезпеченні функціонування національних паливно-енергетичних комплексів, транспортних систем і систем зв'язку та інформатики, сприяючи збереженню, раціональному використанню і розвитку комплексів та єдиних систем, що склалися у цих галузях.

Стаття 21

Високі Договірні Сторони на основі окремих угод здійснюють співробітництво у дослідженні і використанні космічного простору, спільному виробництві і розробці ракетно-космічної техніки на принципах рівноправності, взаємної вигоди і згідно з міжнародним правом. Високі Договірні

Сторони сприяють збереженню і розвитку коопераційних зв'язків, що склалися між підприємствами ракетно-космічної галузі.

Стаття 22

Високі Договірні Сторони будуть взаємно сприяти під час ліквідації аварій, що виникли в результаті надзвичайних ситуацій, на лініях зв'язку, магістральних трубопроводах, енергетичних системах, шляхах сполучення та інших об'єктах, які становлять взаємний інтерес.

Порядок взаємодії при проведенні аварійних і відновлювальних робіт визначається окремими угодами.

Стаття 23

Високі Договірні Сторони співробітничать в галузі освіти, науки і техніки, у розвитку дослідницької діяльності, заохочуючи прямі зв'язки між їхніми науково-дослідними організаціями і здійснення спільних програм і розробок, особливо в галузі передових технологій. Питання використання результатів спільних досліджень, отриманих в ході співробітництва, будуть погоджуватися в кожному конкретному випадку шляхом укладення окремих угод.

Сторони взаємодіють у сфері підготовки кадрів, заохочують обмін спеціалістами, вченими, аспірантами, стажистами і студентами. Вони взаємно визнають еквівалентність документів про освіту, вчені ступені і вчені звання і укладуть з цього питання окрему угоду.

Сторони здійснюють обмін науково-технічною інформацією, а також здійснюють співробітництво з питань захисту авторських і суміжних прав, інших видів інтелектуальної власності відповідно до національного законодавства і міжнародних зобов'язань своїх країн у цій галузі.

Стаття 24

Високі Договірні Сторони розвивають співробітництво в галузі культури, літератури, мистецтва, засобів масової інформації, туризму і спорту.

Сторони взаємодіють в галузі збереження, реставрації і використання їхньої історико-культурної спадщини.

Сторони всебічно сприяють зміцненню і розширенню творчого обміну і взаємодії між колективами, організаціями та об'єднаннями діячів літератури і мистецтва, кінематографії, книговидавничої сфери, архівної справи своїх країн, проведенню традиційних днів національних культур, художніх фестивалів і виставок, гастролей творчих колективів і солістів, обміну делегаціями діячів культури і спеціалістів на державному, регіональному і місцевому рівнях, організації національних культурних центрів на території своїх держав.

Сторони надають державну підтримку у розробці і реалізації спільних програм відродження і розвитку індустрії туризму, освоєння нових перспективних рекреаційних зон, збереження, реставрації та ефективного використання культурно-історичних і релігійних пам'яток і об'єктів. Всесірно заохочуються зміцнення контактів між спортивними організаціями і клубами, спільне проведення міждержавних спортивних заходів.

Сторони спільно розробляють і реалізують взаємовигідні програми розвитку матеріально-технічної бази телебачення та радіо, в тому числі супут-

никового мовлення, забезпечують на паритетній основі організацію теле- і радіопередач, в Україні — російською мовою, в Росії — українською мовою.

Сторони сприятимуть розвитку контактів між людьми, політичними партіями і громадськими рухами, профспілками, релігійними організаціями та об'єднаннями, оздоровчими, спортивними, туристичними та іншими об'єднаннями і союзами.

Весь комплекс питань, передбачених цією статтею, стане предметом окремих угод. <...>

Уряд. кур'єр. -- 1997. — 3 черв.

183.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ КООПЕРАЦІЮ»

17 липня 1997 р.

Цей Закон визначає правові, організаційні, економічні та соціальні умови діяльності кооперативів у сільському господарстві та їх об'єднань.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Види кооперативів

1. За цілями, завданнями і характером діяльності кооперативи поділяються на виробничі та обслуговуючі.

2. Виробничі кооперативи здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва з метою отримання доходу.

3. Обслуговуючі кооперативи спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського та іншого виробництва учасників кооперації. Залежно від виду діяльності вони поділяються на переробні, заготівельно-збутові, постачальницькі, сервісні та інші.

Обслуговуючі кооперативи створюються для надання комплексу послуг, пов'язаних з виробництвом, переробкою, збутом продукції рослинництва, тваринництва, лісівництва і рибництва.

Обслуговуючі кооперативи, здійснюючи обслуговування членів кооперативу, не ставлять за мету отримання прибутку.

4. До переробних кооперативів належать кооперативи, які займаються переробкою сільськогосподарської сировини (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів, виробів і напівфабрикатів з льону, конопель, лісо- і пиломатеріалів тощо).

5. Заготівельно-збутові кооперативи здійснюють заготівлю, зберігання, передпродажну обробку, продаж продукції, надають маркетингові послуги тощо.

6. Постачальницькі кооперативи створюються з метою закупівлі та постачання засобів виробництва, матеріально-технічних ресурсів, необхідних

для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; виготовлення сировини і матеріалів та постачання їх сільськогосподарським товаровиробникам.

7. Сервісні кооперативи здійснюють технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, еколого-відновні роботи, здійснюють ветеринарне обслуговування тварин і племінну роботу, займаються телефонізацією, газифікацією, електрифікацією в сільській місцевості, надають медичні, побутові, санаторно-курортні, науково-консультаційні послуги, послуги з уведення бухгалтерського обліку, аудиту та інше.

У разі поєднання кількох видів діяльності утворюються багатофункціональні кооперативи.

8. Кооперативи можуть на добровільних засадах утворювати об'єднання, які в свою чергу можуть утворювати об'єднання вищого рівня за галузевими чи територіальними ознаками.

9. Кооперативи та їх об'єднання мають право виступати засновниками різних видів підприємств, мати представництва в інших регіонах України та за її межами.

Стаття 3. Принципи діяльності кооперативів

Кооперативи створюються і здійснюють свою діяльність за такими принципами:

- добровільність членства фізичних і юридичних осіб в кооперативі та безперешкодний вихід з нього;

- обов'язкова трудова участь членів у діяльності виробничого кооперативу;

- відкритість і доступність членства для тих, хто визнає статут кооперативу, бажає користуватися послугами цього кооперативу та у разі потреби погоджується брати участь у фінансуванні його на умовах, встановлених статутом кооперативу;

- демократичний характер управління, рівні права у прийнятті рішень за правилом «один член кооперативу — один голос»;

- обмеження виплат часток доходу на паї;

- розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі в діяльності кооперативу;

- контроль членів кооперативу за його роботою в порядку, передбаченому статутом цього кооперативу.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 39. — С. 683—685.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО БЛАГОДІЙНИЦТВО ТА БЛАГОДІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ»**

16 вересня 1997 р.

Цей Закон визначає загальні засади благодійництва, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя, гарантує державну підтримку її учасникам, створює умови для діяльності благодійних організацій відповідно до законодавства України.

**Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 4. Основні напрями благодійництва та благодійної діяльності

Благодійництво, благодійна діяльність здійснюються у таких основних напрямках:

- сприяння практичному здійсненню загальнодержавних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, що спрямовані на поліпшення соціально-економічного становища:

- поліпшення матеріального становища набувачів благодійної допомоги, сприяння соціальній реабілітації малозабезпечених, безробітних, інвалідів, інших осіб, які потребують піклування, а також подання допомоги особам, які через свої фізичні та інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів;

- подання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам репресій, біженцям;

- сприяння розвитку науки і освіти, реалізації науково-освітніх програм, подання допомоги вчителям, вченим, студентам, учням;

- сприяння розвитку культури, в тому числі реалізації програм національно-культурного розвитку, доступі всіх верств населення, особливо малозабезпечених, до культурних цінностей та художньої творчості;

- подання допомоги талановитій творчій молоді;

- сприяння охороні і збереженню культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання;

- подання допомоги у розвитку видавничої справи, засобів масової інформації, інформаційної інфраструктури;

- сприяння розвитку природно-заповідного фонду та природоохоронної справи;

- сприяння розвитку охорони здоров'я, масової фізичної культури, спорту і туризму, пропагування здорового способу життя, участь у поданні медичної допомоги населенню та здійснення соціального догляду за хворими, інвалідами, одинокими, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують соціальної підтримки та піклування;

сприяння захисту материнства та дитинства, подання допомоги багатодітним та малозабезпеченим сім'ям.

Конкретні напрями благодійництва та благодійної діяльності визначаються благодійниками і статутами (положеннями) благодійних організацій.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 46. — С. 879—881.

185

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИБОРИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ»

24 вересня 1997 р.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні засади і принципи виборів

1. Народні депутати України (далі — депутати) обираються громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування за змішаною (мажоритарно-пропорційною) системою.

2. Усього обирається 450 депутатів. З них 225 обирається в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а 225 — за списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва.

3. Виборчий процес здійснюється на засадах вільного і рівноправного висунування кандидатів у депутати, гласності та відкритості, свободи агітації, рівних можливостей для всіх кандидатів у проведенні виборчої кампанії, неупередженості до кандидатів з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів.

4. Участь громадян України у виборах є добровільною. Вважається, що виборці, які не брали участі у голосуванні на виборах, підтримують результати волевиявлення тих виборців, які взяли участь у голосуванні на виборах.

Стаття 2. Види виборів

Вибори депутатів можуть бути черговими, позачерговими, повторними, а також замість депутатів, які вибули.

Стаття 3. Право громадян України обирати та бути обраними

1. Здійснення громадянами України права обирати і бути обраними не залежить від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак.

2. Обмеження виборчих прав, що не передбачені Конституцією України, забороняються.

3. Право голосу на виборах мають громадяни України, яким на день проведення виборів виповнилося вісімнадцять років. Кожний виборець має в одномандатному та багатомандатному загальнодержавному виборчих округах по одному голосу.

4. Не мають права голосу і права бути обраними громадяни, визнані судом недієздатними. Здійснення виборчого права зупиняється для осіб, які за вироком суду перебувають в місцях позбавлення волі, --- на час перебування в цих місцях.

5. Депутатом може бути обраний громадянин України, який має право голосу, на день виборів досяг двадцяти одного року і проживає в Україні протягом останніх п'яти років.

6. Не може бути обраний депутатом громадянин, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена і не знята у встановленому законом порядку.

7. Військовослужбовці Збройних Сил, Національної гвардії, Прикордонних військ, Управління державної охорони, військ Цивільної оборони, Служби безпеки України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, крім тих осіб, які проходять строкову військову або альтернативну (невійськову) службу, особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ України, судді і прокурори, а також державні службовці можуть бути зареєстровані кандидатами в депутати, якщо на момент реєстрації вони подадуть до окружної виборчої комісії особисте зобов'язання про припинення виконання службових повноважень на період виборчої кампанії.

8. Усі особи, які обрані депутатами, звільняються з роботи чи служби та із займаних посад.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1997. — № 43. — С. 787--788.*

186.

ІЗ СТАТТІ В. КОРОЛЯ «ДУХОВНЕ МИНУЛЕ НАШОГО НАРОДУ І СУЧАСНІСТЬ»

Однією з головних причин неорелігійної активізації є загальна духовна та економічна криза, брак стрижневих ідей та загальнозначущих цінностей; ізолюваність і відсепарованість величезної маси населення пострадянських країн від автохтонної духовної традиції, яка своїм корінням сягає часів Київської Русі.

Викликають соціальну напругу в суспільстві і причини, пов'язані з розколом православ'я в Україні, що зумовлено в першу чергу діями колишнього

митрополита Філарета, позбавленого цього сану Архієрейським собором у Харкові в 1992 р. за злочини перед церквою. І нині розкол у православ'ї, за словами Генерального прокурора України, «зумовлений насамперед неконструктивними діями певних політичних та церковних кіл у досягненні на основі УПЦ-КП повної автокефалії, грубим втручанням у церковні справи крайніх націонал-радикалів та діяльністю митрополита Філарета. існуванням в Україні трьох православних конфесій --- явище явно деструктивне і проти-природне навіть для багатьох далеких від релігії громадян».

Даються взнаки і розрив у соціальному досвіді і ціннісних засадах між поколіннями; ослаблення внаслідок більшовицького геноциду історичної православної церкви і нерозвинутість її місійної структури, потужний тиск закордонних місій, які мають необмежені фінансові можливості у впливі на пострадянський простір. Закордонні релігійні суперцентри, особливо баптисти, виражаючи геополітичні інтереси інших держав, особливо США, ведуть нині шалений наступ у плані розмивання духовних цінностей та історичного менталітету українського та інших слов'янських народів. І якщо сусіди України почали проявляти тенденції до повернення частин території, які колись входили до цих країн (Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови), то США, Англія, Німеччина та деякі інші західні країни зацікавлені у перетворенні Росії, України та Білорусі на ринки дешевої робочої сили, сировини, збуту своєї неякісної продукції, своїх радіоактивних відходів, купівлі за безцінь наших родючих земель, тобто перетворенні нас на колоніальні республіки <...>

Слід знати, що нині в Україні сила-силенна всіляких сект, окрім баптистів. Тільки так звані церкви протестантського напрямку об'єднують понад 3600 релігійних громад. Зокрема, євангельські християни-баптисти --- понад 1600, християни віри євангелійської (п'ятидесятники) --- близько 1000, свідки Єгови --- понад 500, адвентисти сьомого дня --- близько 450, реформаторська церква --- близько 100, лютерани --- 18. Пам'ятаймо, що в Україні, крім православної церкви, діє ще понад 3000 громад греко-католицької і понад 600 громад римсько-католицької церкви. Окрім усього названого вище, у нас діють ще секти нетрадиційних культів. Громад харизматичного напрямку маємо близько 100, церкви повного Євангелія майже 60, РУН-віри, яка закликає до повернення язичницьких обрядів, --- 28, Товариства свідомості Кришни --- близько 30, Новоапостольської церкви --- 25, церкви Ісуса Христа святих останніх днів (мормонів) --- найстрашнішої секти, яка виникла в США в 1830 р. і яка є сумішшю християнства, ісламу, буддизму і т. д., --- понад 30, буддистських дацанів --- 30.

І всі вони пропагують свою віру як істинну, примудрилися навіть купити години на телебаченні. Часто там виступають американські проповідники, які ламають мовою вчать нас своєї хибної віри. А нашу православну віру, яка має тисячолітню історію, вони ігнорують <...>

Таким самим зомбуванням населення займаються й інші секти, які після прийняття в Росії та Білорусі нових законів про релігійні організації, що різко обмежили діяльність сект, перебралися в Україну, де немає перешкод для їх «роботи» <...>

Очевидно, на часі необхідність внести зміни і доповнення до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», які б регулювали діяльність релігійних організацій і захищали населення від їх біоенергетичного чи психологічного впливу <...>

Бaptизм --- один із напрямів протестантизму. Перша така община виникла в 1612 р. в Англії, а 1639 р. в Північній Америці (Рой-Айленд). З кінця XVIII ст. починається широке розповсюдження baptизму, особливо в США. В 1905 р. за підтримки американських мільярдерів, які були зацікавлені в baptизмі як носієві ідей для колоніальних країн, утворено Всесвітній союз baptистів, центр якого нині у Вашингтоні.

В Україні baptисти з'явилися на землях Херсонської та Таврійської губерній за часів наступників Катерини II, яка, знищивши Запорозьку Січ, віддала її землі німецьким колоністам. А серед них і з'явилися секти такого плану, які називалися «штундами». Для українських та російських батраків їх організатори проводили релігійні розмови і «біблійські години» («бібельштунден»). Пропагуючи свої ідеї, вони відкидали всі обряди православної церкви. Поступово штундизм злився з baptизмом. За міцної фінансової підтримки із США в Україні почали виникати все нові общини baptистів та їх різновиди. У Таврії організаторами цього руху були, зокрема, брати Лензони, котрі організували в Криму товариство «Герольд Правди». В Україні активно діяв baptист Франц Беденер, українських та російських селян відправляли для навчання в Гамбурзьку baptистську семінарію <...>

Baptистів ще й тому так вагомо підтримують представники американського, зокрема, капіталу, що вони вміють дуже швидко прилаштовуватися до потреб капіталістичного суспільства, розуміючи краще від інших сект, що треба робити такий релігій при капіталізмі. А у нас, як відомо, відбувається бурхливий процес первісного накопичення капіталу, за словами вчених Інституту соціології НАН України, «найпотворнішими, варварськими методами. Триває запекла боротьба за оволодіння матеріальними багатствами країни...»

Ваше здоров'я. 1997. 20 груд.

187.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ»

23 грудня 1997 р.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття І. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина

Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (далі — Уповноважений), який у своїй діяль-

ності керується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 2. Сфера застосування Закону

Сферою застосування Закону є відносини, що виникають при реалізації прав і свобод людини і громадянина лише між громадянином України, незалежно від місця його перебування, іноземцем чи особою без громадянства, які перебувають на території України, та органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами.

Стаття 3. Мета парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина

Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами, зазначеними у статті 2 цього Закону;

3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;

5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

6) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу.

Стаття 4. Правовий статус Уповноваженого

Уповноважений є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, цим Законом, Законом України «Про державну службу».

Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не віднімає їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод.

Повноваження Уповноваженого не можуть бути припинені чи обмежені у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради України або її розпуску (саморозпуску), введення воєнного або надзвичайного стану в Україні чи в окремих її місцевостях.

Уповноважений має печатку із зображенням малого Державного Герба України та своїм найменуванням.

Місцезнаходженням Уповноваженого є столиця України -- місто Київ.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — С. 314 — 315.

**ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ
ВЕЛИЧИНИ ВАРТОСТІ МЕЖІ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНОСТІ
ТА РОЗМІРУ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ
на 1998 рік»**

24 грудня 1997 р.

Стаття 1. З 1 січня 1998 року встановлюється величина вартості межі малозабезпеченості в розмірі 73,7 гривні на місяць.

Стаття 2. З метою поетапного наближення до величини вартості межі малозабезпеченості встановлюється розмір мінімальної заробітної плати з 1 січня 1998 року — 45 гривень. Розмір мінімальної заробітної плати переглядається поквартально разом з уточненням показників Державного бюджету України.

Стаття 3. Кабінету Міністрів України до 15 січня 1998 року внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції про внесення змін до законів, у нормах яких для розрахунків застосовується мінімальний розмір заробітної плати.

До прийняття Верховною Радою України зазначених змін до законів розмір мінімальної заробітної плати не застосовується як розрахункова величина для визначення розмірів допомоги, компенсаційних та інших виплат.

Кабінету Міністрів України здійснювати перегляд цих норм, виходячи з реальних можливостей видаткової частини Державного бюджету України на 1998 рік.

Стаття 4. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 1998 року.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1998. — № 18. — С. 291.*

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНУ ОСВІТУ»**

10 лютого 1998 р.

Цей Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи професійно-технічної освіти, створення умов для професійної самореалізації особистості та забезпечення потреб суспільства і держави у кваліфікованих робітниках.

Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Завдання Закону України «Про професійно-технічну освіту»

Завданням цього Закону є регулювання суспільних відносин в галузі професійно-технічної освіти з метою:

забезпечення громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, права на здобуття професійно-технічної освіти відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей, перепідготовку та підвищення кваліфікації;

задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках;

сприяння в реалізації державної політики зайнятості населення;

забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку установ професійно-технічної освіти та професійно-технічних навчальних закладів різних форм власності та підпорядкування.

Стаття 3. Професійно-технічна освіта. Курсове професійно-технічне навчання

Професійно-технічна освіта є складовою системи освіти України. Професійно-технічна освіта спрямована на формування у громадян професійних знань, умінь, навичок, розвиток духовності, культури, відповідного технічного, технологічного і екологічного мислення з метою створення умов для їх професійної діяльності. Професійно-технічна освіта здобувається у професійно-технічних навчальних закладах.

Курсове професійно-технічне навчання — складова професійно-технічної освіти. Курсове професійно-технічне навчання передбачає прискорене формування у громадян професійних умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи чи групи робіт, і може здійснюватися у професійно-технічних навчальних закладах, а також шляхом індивідуального чи курсового навчання на виробництві, у сфері послуг.

Професійно-технічна освіта забезпечує первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації робітників.

Первинна професійна підготовка — це здобуття професійно-технічної освіти особами, які раніше не мали робітничої професії, спеціальності, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.

Перепідготовка робітників — це професійно-технічне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку.

Підвищення кваліфікації робітників — це професійно-технічне навчання робітників, що дає можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, уміння і навички на рівні вимог виробництва чи сфери послуг.

Стаття 4. Система професійно-технічної освіти

Система професійно-технічної освіти складається з професійно-технічних навчальних закладів незалежно від форм власності та підпорядкування, навчально-методичних, наукових, навчально-виробничих, навчально-комерційних, видавничо-поліграфічних, культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, обчислювальних та інших підприємств, установ, організацій та органів управління ними, що здійснюють або забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. ---
1998. --- № 32. --- С. 610—611.*

190.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ДЕРЖАВНА ПРОГРАМА ПРИВАТИЗАЦІЇ» на 1998 рік

12 лютого 1998 р.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Мета Програми

2. Головною метою Програми є:

- створення конкурентного середовища та підвищення чутливості підприємств, установ, організацій (далі – підприємства) до вимог ринку;
- залучення інвестицій у підприємства, що приватизуються;
- забезпечення реструктуризації виробництва;
- створення умов для появи приватних власників, які мають довгострокові інтереси в розвитку приватизованого об'єкта та здійснюють ефективне управління:
- залучення коштів для подальшого розвитку і стратегічної перебудови економіки України шляхом приватизації майна переважно за кошти:
- ефективного завершення етапу приватизації з використанням приватизаційних паперів та сертифікатів, що видаються на суму індексації грошових заощаджень громадян України в установах Ощадного банку України і колишнього Укрдержстраху (далі – компенсаційні сертифікати);
- забезпечення в процесі приватизації максимального врахування галузевих особливостей технологічного і економічного відновлення підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

**Пріоритети та основні завдання
державної програми приватизації**

3. Пріоритетами та основними завданнями приватизації в 1998 році є:
поступове звуження масштабів безоплатної передачі майна громадянам України в процесі приватизації із забезпеченням гарантій прав громадян України на використання приватизаційних паперів та компенсаційних сертифікатів;

завершення до кінця 1998 року сертифікатної приватизації і розширення продажу майна, що приватизується, за кошти;

збільшення обсягів інвестицій, які залучаються в ході приватизації;

створення умов для погашення фінансової заборгованості державних підприємств перед кредиторами і з виплати заробітної плати;

збільшення надходжень до Державного бюджету України від приватизації;

забезпечення контролю за переходом права власності на контрольні пакети акцій відкритих акціонерних товариств, створених на базі підприємств, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, з метою уникнення загрози державним інтересам;

зростання доходів від продажу майна та збільшення інвестицій в економіку України шляхом розміщення акцій відкритих акціонерних товариств на міжнародних ринках, проведення відкритих торгів (тендерів);

встановлення порядку погашення не отриманих громадянами України приватизаційних паперів, обіг яких закінчується у 1998 році.

4. Для реалізації цих завдань державні органи приватизації запроваджують нові процедури приватизації, забезпечують залучення до обслуговування таких процедур професійних національних та іноземних суб'єктів (біржі, інвестиційні та комерційні банки, інвестиційні фонди, консалтингові, аудиторські, брокерські компанії та інші), сприяють введенню додаткових інструментів обслуговування процесу продажу майна.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1998. — № 33. — С. 642—643.*

**ІЗ ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ, ВИКОРИСТАННЯ
ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ»**

5 березня 1998 р.

Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (далі — Основні напрями) розроблено відповідно до статті 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

І. СТАН ДОВКІЛЛЯ

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировинно-видобувних, найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості.

Економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та нарощування яких здійснювалося найбільш «дешевим» способом — без будівництва відповідних очисних споруд. Це було можливим за відсутності ефективно діючих правових, адміністративних та економічних механізмів природокористування та без урахування вимог охорони довкілля.

Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, нагромадження у дуже великих кількостях шкідливих, у тому числі високотоксичних, відходів виробництва. Такі процеси тривали десятиріччями і призвели до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшення народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-енергетичною деградацією народу України.

Винятковою особливістю екологічного стану України є те, що екологічно гострі локальні ситуації поглиблюються великими регіональними кризами. Чорнобильська катастрофа з її довгочасними медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками спричинила в Україні ситуацію, яка наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи.

1. ПРОМИСЛОВІСТЬ

Головними причинами, що призвели до загрозуючого стану довкілля, є: застаріла технологія виробництва та обладнання, висока енергомісткість та матеріаломісткість, що перевищують у два-три рази відповідні показники розвинутих країн;

високий рівень концентрації промислових об'єктів;

несприятлива структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно небезпечних виробництв;

відсутність належних природоохоронних систем (очисних споруд, оборотних систем водозабезпечення тощо), низький рівень експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів;

відсутність належного правового та економічного механізмів, які стимулювали б розвиток екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем;

відсутність належного контролю за охороною довкілля.

Металургійна промисловість, що включає чорну та кольорову металургію, коксове та прокатне виробництво, а також суміжні допоміжні об'єкти і процеси, є однією з найбільш забруднюючих галузей промисловості, викиди якої від стаціонарних джерел забруднення досягають 38 відсотків загальної кількості забруднюючих речовин.

Вплив підприємств нафтохімічного комплексу та стан навколишнього природного середовища характеризується викидами в атмосферу вуглеводнів, сірчаної кислоти, сірковуглецю, ртуті, фтористих та інших шкідливих сполук.

У ряді регіонів України висока концентрація хімічних та нафтохімічних виробництв призвела до занадто високого рівня забруднення джерел водопостачання. У відкриті водойми хімічні підприємства скидають щорічно 70 млн куб. метрів неочищених або недостатньо очищених стоків. Хімічна промисловість — одна з основних галузей, де утворюються у великих обсягах відходи, значна кількість яких — токсичні.

Підприємства нафтогазового комплексу за рівнем шкідливого впливу на довкілля вважаються об'єктами підвищеного екологічного ризику. Вони є потенційними джерелами забруднення довкілля, що може статися у разі порушення технологічних режимів роботи устаткування чи аварійної ситуації. Деякі об'єкти забруднюють довкілля і за нормальних умов роботи, що зумовлено існуючими технологічними процесами.

Голова Верховної Ради України
м. Київ

О. Мороз

Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 38—39. — С. 770—771.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ОРЕНДУ ЗЕМЛІ»**

6 жовтня 1998 р.

Цей Закон визначає загальні засади набуття, реалізації і припинення права на оренду земельної ділянки.

**Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1. Завдання Закону про оренду землі

Завданням цього Закону є регулювання відносин щодо оренди землі з метою створення умов для раціонального користування земельною ділянкою, забезпечення захисту прав орендарів та орендодавців.

Стаття 2. Правові засади оренди землі

Відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються Земельним кодексом України, цим Законом, Цивільним кодексом України, іншими законами України, постановами, виданими Кабінетом Міністрів України, у випадках, передбачених цим Законом, а також договором оренди землі.

Стаття 3. Оренда землі

Оренда землі — це засноване на договорі строкове, платне володіння і користування земельною ділянкою, необхідною орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності.

Стаття 4. Об'єкти оренди землі

1. Об'єктами оренди є земельні ділянки, що перебувають у власності громадян та юридичних осіб України, територіальних громад сіл, селищ, міст (комунальній власності), держави.

2. Об'єктами оренди можуть бути земельні ділянки з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, що розташовані на них, якщо це передбачено договором оренди.

3. При передачі в оренду земельних ділянок громадянами, які мають право на земельну частку (пай) у недержавному сільськогосподарському підприємстві, їх місце розташування визначається з урахуванням вимог раціональної організації території і компактності землекористування відповідно до спеціальних землепорядних проектів, які затверджуються загальними зборами членів сільськогосподарського підприємства або зборами уповноважених, а в акціонерному товаристві — загальними зборами товариства.

Стаття 5. Орендодавці землі

1. Орендодавцями земельних ділянок є громадяни та юридичні особи України, у власності яких перебувають земельні ділянки.

2. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у комунальній власності, є органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради.

3. Орендодавцями земельних ділянок, що перебувають у державній власності, є районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та Кабінет Міністрів України у межах їх повноважень. Рішення про надання в оренду земельних ділянок зазначені органи державної влади приймають при попередньому погодженні цих питань на сесіях відповідних рад.

Стаття 6. Орендарі землі

1. Орендарями земельних ділянок є юридичні або фізичні особи, яким на підставі договору оренди належить право володіння і користування земельною ділянкою.

2. Орендарями земельних ділянок можуть бути:

1) районні, обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та Кабінет Міністрів України;

2) органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради;

3) громадяни України, юридичні особи, релігійні, громадські організації, міжнародні об'єднання та організації, а також іноземні держави, іноземні юридичні та фізичні особи, особи без громадянства.

3. Орендарями земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва можуть бути юридичні особи, установчими документами яких передбачено здійснення цього виду діяльності, а також фізичні особи, які мають необхідну кваліфікацію або досвід роботи в сільському господарстві.

Стаття 7. Право на оренду землі

1. Орендарі набувають права на оренду земельної ділянки на підставах і в порядку, передбачених Земельним кодексом України, цим та іншими законами України та договором оренди землі.

2. Підставою для укладення договору оренди і набуття права на оренду земельної ділянки, що перебуває у комунальній або державній власності, є рішення орендодавця.

3. У разі набуття права на оренду земельної ділянки на конкурентних засадах підставою для укладення договору оренди є результати конкурсу чи аукціону.

4. Громадяни, які мають право на земельну частку (пай) у недержавному сільськогосподарському підприємстві, можуть передати в оренду відповідну земельну ділянку лише для сільськогосподарського використання в порядку, визначеному Земельним кодексом України та законами України.

5. При достроковому припиненні або розірванні договору оренди за ініціативою орендодавця земельної ділянки, право на оренду якої набуто за результатами аукціону (конкурсу), орендарю відшкодовуються орендодавцем

витрати на його набуття у розмірі, визначеному умовами договору, протягом 6 місяців.

6. Земельна ділянка, обтяжена заставою, може бути передана в оренду у разі згоди заставодержателя.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1998. № 46—47. — С. 882—883.*

193.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО МОЛОДІЖНІ ТА ДИТЯЧІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ»

1 грудня 1998 р.

Цей Закон визначає особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних і дитячих громадських організацій та державні гарантії забезпечення їх діяльності.

Стаття 1. Законодавство України про молодіжні та дитячі громадські організації

Законодавство України про молодіжні та дитячі громадські організації складається з Конституції України, Закону України «Про об'єднання громадян», цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих на їх виконання.

Стаття 3. Принципи утворення і діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій

Молодіжні та дитячі громадські організації утворюються і діють на засадах добровільності, рівноправності їх членів, самоврядування, законності та гласності, зокрема:

молодіжні та дитячі громадські організації зобов'язані доводити до відома громадськості відомості про свою діяльність у формах, що не суперечать законодавству;

інформація, що міститься у статутах, про склад керівних органів, про джерела матеріальних та інших надходжень, а також пов'язана з діяльністю молодіжних та дитячих громадських організацій, не є конфіденційною або іншою інформацією, яка охороняється законом.

Стаття 4. Засновники молодіжних та дитячих громадських організацій та їх спілок

Засновниками молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 15-річного віку.

Засновниками спілок молодіжних та дитячих громадських організацій є молодіжні та дитячі громадські організації.

Стаття 5. Членство в молодіжних та дитячих громадських організаціях

Членами молодіжних та дитячих громадських організацій можуть бути громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

Членами молодіжних громадських організацій можуть бути особи віком від 14 до 28 років, членами дитячих громадських організацій — особи віком від 6 до 18 років. Вступ неповнолітніх віком до 10 років до дитячих громадських організацій здійснюється за письмовою згодою батьків, усиновителів, опікунів або піклувальників. Особи старшого віку можуть бути членами молодіжних та дитячих громадських організацій за умови, якщо їх кількість у цих організаціях не перевищує третину загальної кількості членів; у складі виборних органів молодіжних та громадських організацій кількість осіб старшого віку не може перевищувати третину членів виборних органів.

Обмеження щодо кількості осіб, вік яких перевищує відповідно 28 та 18 років, у складі виборних органів не поширюється на спілки молодіжних та дитячих громадських організацій.

Стаття 6. Статус молодіжних та дитячих громадських організацій

Статус молодіжних та дитячих громадських організацій і їх спілок визначається відповідно до цього Закону та Закону України «Про об'єднання громадян».

Молодіжний рух в Україні координується Українським національним комітетом молодіжних організацій, який є незалежною неурядовою організацією і має статус всеукраїнської спілки молодіжних та дитячих громадських організацій.

У своїй діяльності Український національний комітет молодіжних організацій керується законодавством України та власним статутом.

Вступ Українського національного комітету молодіжних організацій до міжнародних молодіжних організацій (асоціацій, союзів тощо) не є підставою для його реєстрації як міжнародного.

Стаття 7. Права молодіжних та дитячих громадських організацій

Молодіжні та дитячі громадські організації, їх спілки користуються правами, наданими їм Законом України «Про об'єднання громадян», цим Законом, іншими законодавчими актами.

Молодіжні та дитячі громадські організації та їх спілки не можуть утворювати та вступати у виборчі блоки.

Молодіжні громадські організації можуть вступати у виборчі коаліції.

Членські внески і добровільні пожертвування, отримані від юридичних чи фізичних осіб, що спрямовуються на здійснення статутної діяльності мо-

лодіжних та дитячих громадських організацій та їх спілок, не є об'єктом оподаткування.

Стаття 8. Участь молодіжних та дитячих громадських організацій у підготовці та прийнятті рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді

Молодіжні та дитячі громадські організації залучаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування до розроблення і обговорення проектів рішень з питань державної політики щодо дітей та молоді.

Стаття 9. Форми державної підтримки молодіжних та дитячих громадських організацій

Державна підтримка молодіжних та дитячих громадських організацій здійснюється в таких формах:

надання молодіжним та дитячим громадським організаціям інформації про державну політику щодо дітей та молоді;

подання методичної та організаційної допомоги з питань соціального становлення та розвитку молоді і дітей;

сприяння створенню підприємств, установ і організацій, які надають послуги молоді та дітям або сприяють зайнятості молоді.

Молодіжні та дитячі громадські організації звільняються від сплати за державну реєстрацію та збору за реєстрацію їх символіки.

Держава здійснює підтримку і в інших формах, що не суперечать законодавству України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 1. — С. 3—4.

194.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОДАЛЬШОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ І ЗНЯТТЯ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ АЕС ТА ПЕРЕТВОРЕННЯ ЗРУЙНОВАНОГО ЧЕТВЕРТОГО ЕНЕРГОБЛОКА ЦІЄЇ АЕС НА ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНУ СИСТЕМУ»

11 грудня 1998 р.

Метою цього Закону є регулювання особливостей правовідносин під час подальшої експлуатації та дострокового зняття з експлуатації енергоблоків Чорнобильської АЕС, перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС і населення міста Славутич, а також особливостей оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, здійснення діяльності яких пов'язане з ним.

Стаття 2. Відносини, що виникають під час подальшої експлуатації та зняття з експлуатації енергоблоків Чорнобильської АЕС, перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС (далі — об'єкта «Укриття») на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту працівників Чорнобильської АЕС і населення міста Славутич, регулюються законами України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Основними завданнями цього Закону є:

розвиток правових засад подальшої експлуатації, зняття з експлуатації енергоблоків Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему;

визначення правових засад соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС і населення міста Славутич;

встановлення особливостей правового режиму використання міжнародної технічної допомоги, яка надається на безоплатній і безповоротній основі для подальшої експлуатації, підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації, перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС і населення міста Славутич;

встановлення особливого режиму оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності в адміністративно-територіальних межах міста Славутич.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 4. — С. 42.*

195.

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ «ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ»

22 грудня 1998 р.

Верховна Рада України постановляє:

1. Погодитися з пропозиціями Президента України і затвердити чисельність Збройних Сил України за станом на:

31 грудня 1998 року — 320 000 військовослужбовців і 100 000 працівників;

31 грудня 1998 року — 310 000 військовослужбовців і 90 000 працівників.

2. Кабінету Міністрів України прискорити внесення на розгляд Верховної Ради України проекту нової редакції Закону України «Про Збройні Сили України» з чітким визначенням загальної структури і функцій Збройних Сил України згідно з Конституцією України.

3. Враховуючи нинішню політичну ситуацію в Європі і в світі, вважати неприпустимим подальше скорочення чисельності Збройних Сил України протягом 2000—2001 років.

Голова Верховної Ради України
м. Київ

О. Ткаченко

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 2—3. — С. 38.*

1996

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ»

23 грудня 1998 р.

Верховна Рада України постановляє:

1. Затвердити Конституцію Автономної Республіки Крим, прийняту на другій сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим 21 жовтня 1998 року.

2. Конституція Автономної Республіки Крим набирає чинності одночасно з набранням чинності цим Законом.

3. Встановити, що зміни до Конституції Автономної Республіки Крим приймаються Верховною Радою Автономної Республіки Крим і затверджуються Законом України.

4. Вважати таким, що втратив чинність, з дня набрання чинності цим Законом Закон України «Про Конституцію Автономної Республіки Крим» від 4 квітня 1996 року.

5. Цей Закон підлягає опублікуванню в офіційних виданнях Верховної Ради України разом з текстом затвердженої Верховною Радою України Конституції Автономної Республіки Крим і набирає чинності з дня його опублікування.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

З КОНСТИТУЦІЇ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ,
прийнятої на другій сесії Верховної Ради
Автономної Республіки Крим
21 жовтня 1998 року

Верховна Рада Автономної Республіки Крим відповідно до Конституції України, Закону України від 10 лютого 1998 року «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим» і керуючись інтересами кримчан

ПРИЙМАЄ ЦЮ КОНСТИТУЦІЮ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

**Глава I. КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ СТАТУСУ ТА ПОВНОВАЖЕНЬ
АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ, ПРИНЦИПИ І ГАРАНТІЇ
АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ**

**Стаття I. Статус Автономної Республіки Крим, Верховної
Ради Автономної Республіки Крим і Ради Міністрів
Автономної Республіки Крим**

1. Автономна Республіка Крим є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання.

Автономна Республіка Крим здійснює також повноваження, делеговані законами України відповідно до Конституції України.

2. Повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради Міністрів Автономної Республіки Крим визначаються Конституцією України і законами України, Конституцією Автономної Республіки Крим і нормативно-правовими актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим з питань, віднесених до її компетенції.

3. Верховна Рада Автономної Республіки Крим є представницьким органом Автономної Республіки Крим і здійснює представницькі, нормотворчі, контрольні функції та повноваження в межах своєї компетенції.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим є виконавчим органом Автономної Республіки Крим і здійснює виконавчі функції та повноваження в межах своєї компетенції.

4. Організація і діяльність Верховної Ради Автономної Республіки Крим і Ради Міністрів Автономної Республіки Крим ґрунтуються на поділі повноважень між ними: підконтрольності, підзвітності і відповідальності перед Верховною Радою Автономної Республіки Крим як представницьким органом, що обирається безпосередньо громадянами, органів, що утворюються або формуються нею, посадових осіб, які обираються, призначаються або затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим.

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. - № 5 - 6. - С. 64- 65.*

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО СТОЛИЦЮ
УКРАЇНИ — МІСТО-ГЕРОЙ КИЇВ»**

15 січня 1999 р.

Цей Закон визначає спеціальний статус міста Києва як столиці України, особливості здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування у місті відповідно до Конституції та законів України.

**Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1. Місто Київ — столиця України

1. Місто Київ відповідно до Конституції України є столицею України.
2. Місто Київ як столиця України є:
 - 1) політичним та адміністративним центром держави;
 - 2) місцем розташування резиденції глави держави — Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, центральних органів державної влади;
 - 3) духовним, культурним, історичним, науково-освітнім центром України;
 - 4) місцем розташування дипломатичних представництв іноземних держав та міжнародних організацій в Україні.
3. Місто Київ є місцем розташування Київської обласної ради та Київської обласної державної адміністрації та їх органів.
4. Місто Київ є місцем розташування відповідних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування.
5. Столичний статус міста покладає на органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади додаткові обов'язки та гарантує цим органам надання з боку держави додаткових прав.

**Стаття 2. Адміністративно-територіальний устрій
міста Києва**

1. Систему адміністративно-територіального устрою міста Києва складають райони в місті.
2. Межі міста Києва встановлюються Верховною Радою України за поданням Київської міської ради, погодженим з відповідними радами, з урахуванням історичних, соціально-економічних та інших особливостей території відповідно до чинного законодавства.

Стаття 3. Символіка міста Києва, районів у місті

1. Територіальна громада міста Києва має герб, прапор та іншу символіку. Райони в місті можуть мати власну символіку.
2. Зміст, опис, порядок використання символіки визначаються Положенням про символіку, яка затверджується відповідно Київською міською радою та районними в місті радами.

Стаття 4. Столичні функції міста Києва

1. Органи місцевого самоврядування і виконавчої влади у місті Києві забезпечують в межах своїх повноважень, визначених законами України, здійснення містом таких функцій:

1) створення належних умов для діяльності у місті Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центральних органів державної влади, офіційних представництв іноземних держав і міжнародних організацій, установ і закладів науки, освіти, охорони здоров'я, культури і спорту, місцем розташування яких відповідно до законодавства визначено місто Київ;

2) вирішення питань щодо розміщення центральних органів, які утворюються Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України, а також дипломатичних представництв, консульств іноземних держав та представництв міжнародних організацій в Україні;

3) надання на договірних засадах комунальних, інженерних, соціально-культурних, транспортних, інформаційних та інших послуг державним органам, дипломатичним представництвам іноземних держав, представництвам міжнародних організацій, розмішеним у місті Києві;

4) взаємодія з Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України при розробленні ними заходів, програм та проектів, що зачіпають інтереси столиці;

5) здійснення заходів щодо збереження та відновлення пам'яток історії, культури, релігії, архітектури та містобудування, заповідних та природних зон і ландшафтів, що мають національне значення;

6) виконання інших функцій міста Києва, передбачених у законодавстві України, специфічних для функціонування Києва як столиці держави, в межах законодавства України.

2. Здійснення столичних функцій забезпечується органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у місті Києві та гарантується державою.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 11. — С. 216--217.*

198.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО АЛЬТЕРНАТИВНУ (НЕВІЙСЬКОВУ) СЛУЖБУ»

18 лютого 1999 р.

Цей Закон визначає організаційно-правові засади альтернативної (невійськової) служби (далі -- альтернативна служба), якою відповідно до Конституції України має бути замінено виконання військового обов'язку, якщо його виконання суперечить релігійним переконанням громадянина.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 2. Право на альтернативну службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням і ці громадяни належать до діючих згідно з законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю.

Стаття 3. Громадянин України, який проходить альтернативну службу, користується всіма соціально-економічними, політичними та особистими правами, свободами, за винятками, визначеними цим та іншими законами України, відповідно до Конституції України, і виконує всі обов'язки громадянина України.

За громадянином, який проходить альтернативну службу, зберігаються право на житлову площу, яку він займав до направлення на службу, черговість на одержання житла за місцем проживання і роботи, а також попередня робота (посада), яку він виконував (займав) до направлення на службу, а в разі її відсутності — інша рівноцінна робота (посада) на тому самому або, за згодою працівника, на іншому підприємстві, в установі, організації. Він користується переважним правом на залишення на роботі у разі скорочення чисельності або штату працівників протягом двох років з дня звільнення з альтернативної служби.

Стаття 4. На альтернативну службу направляються громадяни, які підлягають призову на строкову військову службу і особисто заявили про неможливість її проходження як такої, що суперечить їхнім релігійним переконанням, документально або іншим чином підтвердили істинність переконань та стосовно яких прийнято відповідне рішення.

Не підлягають направленню на альтернативну службу громадяни:

звільнені відповідно до законодавства від призову на строкову військову службу;

яким відповідно до законодавства надано відстрочку від призову на строкову військову службу (на строк дії відстрочки).

Стаття 5. Альтернативну службу громадяни проходять на підприємствах, в установах, організаціях, що перебувають у державній або комунальній власності, діяльність яких пов'язана із соціальним захистом населення, охороною здоров'я, захистом довкілля, будівництвом, житлово-комунальним та сільським господарством.

Перелік підприємств, установ, організацій, на яких громадяни можуть проходити альтернативну службу, розробляється і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 6. Строк альтернативної служби становить двадцять сім місяців, а осіб, які мають повну вищу освіту з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста, магістра, — вісімнадцять місяців.

Час перебування громадянина на альтернативній службі зараховується до його загального трудового стажу. Цей час також зараховується до безперервного трудового стажу і стажу роботи за спеціальністю за умови, якщо громадянин не пізніше як протягом трьох календарних місяців після звільнення з альтернативної служби приступить до роботи.

Стаття 8. Громадянин, направлений на альтернативну службу, не має права:

ухилитися від проходження альтернативної служби;
брати участь у страйках;
займатися підприємницькою діяльністю... <...>

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 15. — С. 315—316.*

199.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ»

5 березня 1999 р.

Глава І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Основні засади і принципи виборів Президента України

1. Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років.

2. Виборчий процес здійснюється на засадах: багатопартійності, вільного і рівноправного висунування кандидатів у Президенти України; гласності і відкритості, свободи агітації; рівності можливостей для всіх кандидатів у проведенні виборчої кампанії; неупередженості до кандидатів з боку державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів.

3. Участь громадян України у виборах Президента України є добровільною. Ніхто не може бути примушений до участі чи неучасті у виборах.

Стаття 2. Загальне виборче право

1. Вибори Президента України є загальними: право обирати мають громадяни України, яким на день виборів виповнилося вісімнадцять років.

2. Президентом України може бути обраний громадянин України, який на день проведення виборів досяг тридцяти п'яти років, має право голосу, проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років та володіє державною мовою.

Одна й та сама особа не може бути Президентом України більш як два строки підряд.

3. Будь-які прямі або непрямі привілеї або обмеження виборчих прав громадян України за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного або соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, крім передбачених Конституцією України та цим Законом, забороняються.

4. Не мають права голосу громадяни, визнані судом недієздатними.

5. Не можуть бути висунуті претендентами на кандидатів у Президенти України громадяни, які перебувають у місцях позбавлення волі або судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку.

Стаття 3. Рівне виборче право

Вибори Президента України є рівними: громадяни України беруть участь у виборах на рівних засадах, кожний виборець має один голос.

Стаття 4. Пряме виборче право. Таємне голосування

1. Президент України обирається безпосередньо виборцями.

2. Голосування на виборах Президента України є таємним: контроль за волевиявленням виборців забороняється.

Стаття 5. Право висування претендента на кандидата у Президенти України

1. Право висування претендента на кандидата у Президенти України (далі — кандидат) належить громадянам України, які мають право голосу. Це право реалізується ними в порядку, визначеному цим Законом, через політичні партії та їх виборчі блоки (далі — партії (блоки)), а також через збори виборців, в тому числі шляхом самовисування.

2. Партія (блок), збори виборців можуть висунути лише одного претендента на кандидата в Президенти України. <...>

Стаття 7. Гласність і відкритість виборів Президента України

1. Підготовка і проведення виборів Президента України здійснюються відкрито і гласно.

2. Рішення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, виборчих комісій, що стосуються виборів Президента України, доводяться до відома громадян через засоби масової інформації, а в окремих випадках оприлюднюються іншим шляхом у п'ятиденний строк з дня їх прийняття, якщо інше не передбачено законом.

3. Виборчі комісії відповідно інформують громадян про свій склад, місцезнаходження та режим роботи, про утворення територіальних виборчих округів і дільниць, забезпечують можливість для ознайомлення їх із списками виборців, з біографічними даними кандидатів, їх передвиборними програмами, з формою та порядком заповнення підписних листів та виборчих

бюлетенів, сповіщають населення про підсумки голосування і результати виборів Президента України, надають іншу інформацію у випадках, передбачених цим Законом.

4. Засоби масової інформації зобов'язані об'єктивно висвітлювати хід підготовки і проведення виборів, їх представникам гарантується безперешкодний доступ на всі збори і засідання, пов'язані з виборами. Виборчі комісії, органи державної влади, органи місцевого самоврядування зобов'язані надавати їм інформацію щодо підготовки і проведення виборів.

Глава 2 ПОРЯДОК І СТРОКИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ

Стаття 9. Види виборів і порядок їх призначення

1. Вибори Президента України можуть бути черговими, позачерговими та повторними.

2. Вибори Президента України призначаються Верховною Радою України.

3. Вибори Президента України призначаються на иеділю. Про день виборів Верховна Рада України повідомляє через засоби масової інформації.

Стаття 10. Строки призначення виборів

1. Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Президента України. Постанова Верховної Ради України про призначення чергових виборів приймається не пізніше як за 180 днів до дня виборів.

2. Позачергові вибори Президента України проводяться в разі дострокового припинення повноважень Президента України в період 90 днів з дня припинення повноважень. Рішення про призначення позачергових виборів приймається не пізніше як на п'ятий день після припинення повноважень Президента України.

3. Повторні вибори Президента України призначаються Верховною Радою України в місячний строк з дня одержання подання Центральної виборчої комісії.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 14. — С. 274 — 276.*

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО МІСЦЕВІ ДЕРЖАВНІ АДМІНІСТРАЦІЇ»**

9 квітня 1999 р.

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

**Стаття 1. Місцеві державні адміністрації та їх місце в системі
органів виконавчої влади**

Виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади.

Місцева державна адміністрація в межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою.

Особливості здійснення виконавчої влади у містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України.

Стаття 2. Основні завдання місцевих державних адміністрацій

Місцеві державні адміністрації в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці забезпечують:

1) виконання Конституції, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади вищого рівня;

2) законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян;

3) виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в містах компактного проживання корінних народів і національних меншин — також програм їх національно-культурного розвитку;

4) підготовку та виконання відповідних бюджетів;

5) звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;

6) взаємодію з органами місцевого самоврядування;

7) реалізацію інших наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень.

Стаття 3. Принципи діяльності місцевих державних адміністрацій

Місцеві державні адміністрації діють на засадах:

відповідальності перед людиною і державою за свою діяльність;

верховенства права;

законності;

пріоритетності прав людини;

гласності;

поєднання державних і місцевих інтересів.

**Стаття 7. Правові засади діяльності місцевих
державних адміністрацій**

Правовий статус місцевих державних адміністрацій встановлюється Конституцією України, цим Законом та іншими законами України.

Місцеві державні адміністрації у своїй діяльності керуються Конституцією України, цим та іншими законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади вищого рівня, а районні державні адміністрації в Автономній Республіці Крим — також рішеннями та постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішеннями Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їх повноважень.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 20—21. — С. 426—427.*

201.

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«ПРО ПОДАТКОВУ ПОЛІТИКУ В УКРАЇНІ ТА ЗАХОДИ
ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

12 травня 1999 р.

Верховна Рада України відзначає, що податкова політика в Україні характеризується безсистемністю, нестабільністю, необґрунтовано високим і нерівномірним податковим тиском на суб'єктів господарювання, сприяє створенню умов для розширення тіньового сектора економіки, порушенням податкового законодавства.

Верховна Рада України **постановляє:**

1. Визнати роботу в галузі податкової політики та податкової реформи такою, що не відповідає інтересам економічного розвитку України і потребує суттєвого вдосконалення.

2. Кабінету Міністрів України:

до 1 червня 1999 року внести на розгляд Верховної Ради України проект Податкового кодексу України;

до 1 червня 1999 року внести на розгляд Верховної Ради України проекти законів України, спрямовані на поліпшення фінансового стану підприємств та зміцнення їх платоспроможності, ліквідацію картотек;

забезпечити підготовку проекту Державного бюджету України на 2000 рік з урахуванням податкових законів, які будуть прийняті Верховною Радою України за станом на 1 липня 1999 року;

не передбачати введення нових податків, зборів (обов'язкових платежів), зміну податкових ставок і механізмів справляння податків, зборів (обов'язкових платежів) проектом Закону України про Державний бюджет України на черговий рік;

припинити практику внесення на розгляд Верховної Ради України численних змін до одного і того ж закону протягом року, законопроекти мають бути обгрунтованими і враховувати наслідки їх прийняття для економіки України;

здійснювати право законодавчої ініціативи щодо податкового законодавства у терміни, які б дали змогу Верховній Раді України прийняти внесені проекти законів до початку бюджетного процесу на наступний рік, як того вимагає Закон України «Про систему оподаткування».

3. Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності в порядку контролю розглянути питання:

про роботу Державної податкової адміністрації України та її посадових осіб щодо виконання податкового законодавства України;

про виконання Закону України «Про стимулювання виробництва автомобілів в Україні».

Зазначеному Комітету за участю Кабінету Міністрів України визначити перелік законодавчих актів, проекти яких необхідно внести на розгляд Верховної Ради України до 1 липня 1999 року з метою забезпечення законодавчої основи формування доходної частини Державного бюджету України на 2000 рік.

4. Встановити, що починаючи з 2000 року всі пропозиції Кабінету Міністрів України про внесення змін до податкових законів подаються до Верховної Ради України до 1 травня поточного бюджетного року одним законопроектом про внесення змін до податкових законів на наступний бюджетний рік і приймаються або відхиляються Верховною Радою України не пізніше як за 6 місяців до початку нового бюджетного року.

5. Дотримуватися порядку, згідно з яким Верховна Рада України розглядає питання податкової, економічної політики та питання, пов'язані з формуванням бюджету на наступний рік, позачергово в міру їх готовності і тільки після висновку профільного Комітету.

Не допускати випадків, коли при опрацюванні законопроектів з питань податкового законодавства визначається головним не Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, а інший комітет.

6. Рекомендувати суб'єктам права законодавчої ініціативи вносити на розгляд Верховної Ради України проекти законів України з податкових, економічних та інших питань тільки з матеріалами економічного, фінансового аналізу наслідків прийняття відповідного закону України.

7. Вважати практику видання указів Президента України з урегульованих законами України питань з одночасним внесенням до Верховної Ради України відповідних законопроектів не виправданою. Рекомендувати Президенту України дотримуватися конституційних вимог щодо видання указів з економічних питань і внесення у зв'язку з цим на розгляд Верховної Ради України проектів законів України відповідно до пункту 4 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України.

8. Ця Постанова набирає чинності з дня її опублікування.

Голова Верховної Ради України
м. Київ

О. Ткаченко

*Відомості Верховної Ради України. --
1999. -- № 27. -- С. 535—536.*

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ»**

13 травня 1999 р.

Цей Закон визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти, що сприяє вільному розвитку людської особистості, формує цінності правового демократичного суспільства в Україні.

**Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1. Законодавство України про загальну середню освіту

Законодавство України про загальну середню освіту базується на Конституції України і складається з Закону України «Про освіту», цього Закону, інших нормативно-правових актів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

**Стаття 2. Основні завдання законодавства України
про загальну середню освіту**

Основними завданнями законодавства України про загальну середню освіту є:

забезпечення права громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти;

забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку загальної середньої освіти;

забезпечення нормативно-правової бази щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти;

визначення структури та змісту загальної середньої освіти;

визначення органів управління системою загальної середньої освіти та їх повноважень;

визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу, встановлення відповідальності за порушення законодавства про загальну середню освіту.

Стаття 3. Загальна середня освіта

Загальна середня освіта — цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

Загальна середня освіта є обов'язковою основною складовою безперервної освіти.

Загальна середня освіта спрямована на забезпечення всебічного розвитку особистості шляхом навчання та виховання, які ґрунтуються на загально-людських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання, на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

Систему загальної середньої освіти становлять:

загальноосвітні навчальні заклади всіх типів і форм власності, у тому числі для громадян, які потребують соціальної допомоги та соціальної реабілітації, навчально-виробничі комбінати, позашкільні заклади, науково-методичні установи та органи управління системою загальної середньої освіти, а також професійно-технічні та вищі навчальні заклади I–II рівнів акредитації, що надають повну загальну середню освіту.

Стаття 10. Статус загальноосвітнього навчального закладу

1. Загальноосвітній навчальний заклад є юридичною особою. За своїми організаційно-правовими формами загальноосвітні навчальні заклади можуть бути державної, комунальної та приватної форм власності.

2. Статус державного має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на державній формі власності.

3. Статус комунального має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на комунальній формі власності.

4. Статус приватного має загальноосвітній навчальний заклад, заснований на приватній формі власності.

Розділ III ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття 12. Термін навчання

1. Термін навчання для здобуття повної загальної середньої освіти у загальноосвітніх навчальних закладах I–III ступенів становить 12 років:

у загальноосвітніх навчальних закладах I ступеня — 4 роки;

у загальноосвітніх навчальних закладах II ступеня — 5 років;

у загальноосвітніх навчальних закладах III ступеня — 3 роки.

2. Термін навчання у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 28. — С. 547, 550.*

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ»**

20 травня 1999 р.

Розділ II

<...>

Стаття 15. Повноваження Правління Національного банку

Правління Національного банку:

1) приймає рішення:

щодо економічних засобів та монетарних методів, необхідних для реалізації основних засад грошово-кредитної політики відповідно до прийнятих рішень Ради Національного банку з цих питань та необхідності забезпечення стабільності і купівельної спроможності національної валюти;

про емісію валюти України та вилучення з обігу банкнот і монет;

про зміну процентних ставок Національного банку;

про встановлення економічних нормативів для банків та фінансово-кредитних установ;

про розмір та порядок формування обов'язкових резервів для банків та фінансово-кредитних установ;

про застосування заходів впливу до комерційних банків та фінансово-кредитних установ;

про встановлення лімітів операцій на відкритому ринку, які здійснює Національний банк;

про перелік цінних паперів та інших цінностей, придатних для забезпечення кредитів Національного банку;

про умови допуску іноземного капіталу до банківської системи України;

про створення та ліквідацію підприємств, установ Національного банку;

про участь у міжнародних фінансових організаціях, у капіталі банків та фінансово-кредитних установах за погодженням з Радою Національного банку;

про подання на затвердження Раді Національного банку міжнародних договорів та інших угод, якщо відповідальність за останніми перевищує статутний капітал Національного банку;

про купівлю та продаж майна для забезпечення діяльності Національного банку;

2) подає на розгляд Раді Національного банку річний звіт Національного банку, проект кошторису доходів та витрат на наступний рік та іншу бухгалтерську і статистичну інформацію щодо діяльності Національного банку та банківської системи України на вимогу Ради Національного банку;

3) визначає організаційні основи та структуру Національного банку, затверджує положення про структурні підрозділи та установи Національного банку, статуту його підприємств, порядок призначення керівників підрозділів, підприємств та установ;

- 4) затверджує штатний розпис Національного банку;
- 5) встановлює порядок надання ліцензій на ведення банківських операцій, а також інших ліцензій у випадках та за процедурою, передбачених законом;
- 6) видає нормативні акти Національного банку;
- 7) затверджує Регламент Правління Національного банку;
- 8) виконує функції, передбачені статтями 3, 23, 28, 60 і 64 цього Закону, та інші функції, що випливають із основної мети діяльності Національного банку.

Розділ XIV ОСОБЛИВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 71. Обмеження діяльності

Національному банку забороняється:

- 1) бути акціонером або учасником банків та інших підприємств, установ;
- 2) здійснювати операції з нерухомістю, крім тих, що пов'язані із забезпеченням діяльності Національного банку та його установ;
- 3) здійснювати торговельну, виробничу, страхову та іншу діяльність, яка не відповідає функціям Національного банку.

Обмеження, встановлені частиною першою цієї статті, не стосуються:

- 1) набуття з метою покриття заборгованості Національного банку будь-яких прав та активів за умови їх відчуження в найкоротший строк;
- 2) випадків, передбачених статтею 42 цього Закону;
- 3) участі у капіталі інших підприємств, установ, що забезпечують діяльність Національного банку.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 29. — С. 577, 589.*

204

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА НЕСВОЄЧАСНЕ ВНЕСЕННЯ ПЛАТИ ЗА СПОЖИТІ КОМУНАЛЬНІ ПОСЛУГИ ТА УТРИМАННЯ ПРИБУДИНКОВИХ ТЕРИТОРІЙ»

20 травня 1999 р.

Цей Закон встановлює відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій.

Стаття 1. Установити, що суб'єкти підприємницької діяльності, які використовують нежилі будинки і приміщення, належні їм на праві власності або орендовані ними на підставі договору, для провадження цієї діяльності:

сплачують комунальні послуги за тарифами, які у встановленому законодавством порядку відшкодовують повну вартість їх надання та пропорційну частку витрат на утримання прибудинкової території;

за несвоєчасні розрахунки за спожиті комунальні послуги сплачують пеню в розмірі одного відсотка від суми простроченого платежу за кожний день прострочення, якщо інший розмір пені не встановлено угодою сторін, але не більше 100 відсотків загальної суми боргу.

Обов'язковою умовою договорів про надання комунальних послуг та утримання прибудинкових територій є забезпечення зобов'язань відповідно до чинного законодавства України.

Стаття 2. Цей Закон набирає чинності з 1 липня 1999 року.

До приведення нормативно-правових актів у відповідність з нормами Закону України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій» вони діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

Кабінету Міністрів України у двомісячний строк з дня опублікування Закону України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвоєчасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій» привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 29. — С. 592.*

205.

*Затверджено
Постановою Верховної Ради України
від 17 червня 1999 р.*

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Верховна Рада України,
керуючись Конституцією України, Загальною декларацією прав людини,
1948 року,

прагнучи ефективної імплементації прав і свобод, гарантованих Конвенцією про захист прав та основних свобод людини, 1950 року, протоколами до неї, ратифікованими Україною,

прагнучи, щоб права і свободи людини, їх гарантії визначали зміст і спрямованість діяльності держави,

вважаючи забезпечення прав і основних свобод людини головним обов'язком держави, органів державної влади та органів місцевого самоврядування,

визнаючи принципи верховенства права у суспільстві й державі як пріоритет прав і свобод людини і громадянина,

визнаючи універсальність, взаємозв'язаність та взаємозалежність прав і основних свобод людини і громадянина, надаючи особливого значення правам людини для політичного, економічного, соціального, історичного і культурного розвитку України,

визнаючи людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю,

керуючись статтею 8 Конституції України, згідно з якою норми Конституції є нормами прямої дії,

стверджуючи універсальність судового захисту прав і основних свобод людини в разі їх порушення,

керуючись статтею 9 Конституції України, згідно з якою чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства,

прагнучи до поширення в українському суспільстві гуманістичного, заснованого на загальнолюдських цінностях та ідеалах світогляду й адекватної правової свідомості,

затверджує ці Засади державної політики України в галузі прав людини.

I. ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Визнання прав і основних свобод людини і громадянина такими, що дані людині від народження і є невід'ємними.

Забезпечення верховенства прав і основних свобод людини у відносинах з державою.

Забезпечення рівності всіх людей перед законом і судом.

Визнання верховенства права, за яким проголошення і реалізація прав і основних свобод людини і громадянина засновано лише на законі.

Недопущення звуження змісту та обсягу проголошених Конституцією України прав і основних свобод людини і громадянина.

Визнання презумпції особистої свободи людини відповідно до принципу, згідно з яким дозволено все, крім того, що прямо забороняється законом.

Визнання обмеженості свободи держави, її органів і посадових осіб відповідно до принципу, згідно з яким дозволено лише те, що прямо передбачається законом.

II. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Забезпечення верховенства права і основних свобод людини у відносинах з державою.

Створення належних умов, вироблення механізмів і процедур для повної і безперешкодної реалізації кожною особою своїх прав та законних інтересів.

Приведення законодавства України у відповідність з універсальними стандартами прав людини Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи.

Реформування адміністративного та адміністративно-процесуального законодавства з метою належного забезпечення реалізації громадянами своїх прав та законних інтересів у сфері діяльності виконавчої влади, їх дієвої охорони та захисту в суді у разі їх порушення.

Створення системи адміністративної юстиції з метою захисту прав і основних свобод людини і громадянина.

Ратифікація міжнародно-правових актів як універсального, так і регіонального рівня, що проголошують права і основні свободи людини і громадянина та відповідають інтересам та потребам Українського народу.

Визнання в установленому порядку юрисдикції міжнародних органів захисту прав людини. Недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і основних свобод людини, проголошених Конституцією України, законами України та підзаконними нормативними актами.

Розроблення механізмів реалізації конституційного положення про право людини і громадянина на кваліфіковану правову допомогу, в тому числі безоплатну.

Забезпечення захисту людини і громадянина від посягань з боку іншої людини та посягань з боку держави.

Удосконалення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина через інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Утворення ефективної судової влади як гаранта прав і основних свобод людини і громадянина відповідно до Конституції України.

Спрямовання діяльності прокуратури на зміцнення демократичної, соціально-правової держави та забезпечення верховенства права, додержання прав і основних свобод людини і громадянина.

Удосконалення законодавства і підвищення дієвості судового захисту як гарантії демократизму виборчої системи.

Конкретизація змісту і меж здійснення конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації.

Удосконалення законодавства щодо фінансування діяльності наймасовіших за чисельністю політичних партій.

Розвиток правових основ використання та посилення правових гарантій щодо охорони та захисту конституційного права громадян на проведення мирних зборів, мітингів, походів, інших демонстрацій шляхом прийняття відповідного закону.

Забезпечення кодифікації законодавства про соціальний захист шляхом прийняття Соціального кодексу України.

Посилення реальності права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні, зокрема шляхом скасування дозвільного порядку вибору місця проживання (інституту прописки).

Гуманізація та ефективне запровадження законодавства про біженців та вимушених переселенців.

Створення належного механізму реалізації права громадян на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Підвищення рівня правової культури і правової свідомості людини і громадянина, формування поваги до закону та визначення механізмів захисту їх прав.

Сприяння розвитку системи органів несудового захисту прав і свобод людини, надання підтримки громадським організаціям в сфері захисту прав людини.

Відомості Верховної Ради України. — 1999. - № 35. - С. 699—700.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ЗАГАЛЬНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ОBOB'ЯЗОК
І ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ»**

18 червня 1999 р.

Цей Закон здійснює правове регулювання стосовно загального військового обов'язку і військової служби з метою реалізації громадянами України конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

**Глава І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 1. Загальний військовий обов'язок

1. Загальний військовий обов'язок встановлюється з метою забезпечення комплектування Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань^{*}, а також підготовки населення до захисту України.

2. Загальний військовий обов'язок включає:
підготовку громадян до військової служби;
приписку до призовних дільниць;
прийняття та призов на військову службу;
проходження за призовом або добровільно військової служби;
виконання військового обов'язку в запасі;
дотримання правил військового обліку.

У воєнний час загальний військовий обов'язок включає також загальне обов'язкове військове навчання громадян.

3. Громадяни мають право на заміну загального військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою згідно з Конституцією України та Законом України «Про альтернативну (невійскову) службу».

4. Загальний військовий обов'язок не поширюється на іноземців та осіб без громадянства.

5. Щодо загального військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії:

допризовники — особи, які підлягають приписці до призовних дільниць;
призовники — особи, приписані до призовних дільниць;
військовослужбовці — особи, які проходять військову службу;
військовозобов'язані — особи, які перебувають у запасі.

До паспортів громадян України цих категорій вноситься відповідна відмітка.

6. Громадяни України чоловічої статі, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, зобов'язані:

^{*} Далі — Збройні Сили України та інші військові формування.

прибувати за викликом військового комісаріату до призовних дільниць для приписки, проходження медичного огляду, направлення на підготовку з метою одержання військової спеціальності, призову на військову службу або збори;

проходити підготовку до військової служби, військову службу і виконувати військовий обов'язок у запасі;

виконувати правила військового обліку.

7. Жінки, які за фахом мають медичну підготовку або підготовку, споріднену з відповідною військово-обліковою спеціальністю за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, беруться на військовий облік. Вони зобов'язані прибувати за викликом до військового комісаріату для проходження медичного огляду і виконувати правила військового обліку.

У мирний час жінки можуть добровільно вступити на військову службу за контрактом. У воєнний час особи жіночої статі, які перебувають на військовому обліку чи пройшли загальне військове навчання, можуть бути призвані на військову службу за рішенням Президента України.

8. Виконання Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» покладається на громадян України, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи та організації незалежно від підпорядкування і форм власності.

Стаття 2. Військова служба і виконання військового обов'язку в запасі

1. Військова служба у Збройних Силах України та інших військових формуваннях є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни. Час проходження військової служби зараховується громадянам до загального стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби.

2. Порядок проходження громадянами України військової служби, їх права та обов'язки визначаються цим Законом, положеннями про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців, які затверджуються Президентом України, та іншими нормативно-правовими актами.

3. Встановлюються такі види військової служби:

строкова військова служба;

військова служба за контрактом солдатів і матросів, сержантів і старшин;

військова служба за контрактом прапорщиків і мічманів;

військова служба (навчання) за контрактом курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають кафедри військової підготовки (факультети військової підготовки, відділення військової підготовки, інститути військової підготовки)* з програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу;

* Далі – Збройні Сили України та інші військові формування.

військова служба за контрактом осіб офіцерського складу;
військова служба осіб офіцерського складу за призовом;
кадрова військова служба осіб офіцерського складу, зарахованих до Збройних Сил України та інших військових формувань до запровадження військової служби за контрактом.

4. Виконання військового обов'язку в запасі у мирний час полягає у дотриманні порядку і правил військового обліку, проходженні зборів, збереженні та вдосконаленні військовозобов'язаними знань, навичок і умінь, необхідних для виконання ними обов'язків військової служби у воєнний час відповідно до військово-облікових чи цивільних спеціальностей.

5. Громадяни, які призвані або добровільно вступили на військову службу, складають Військову присягу на вірність Українському народу.

Військовозобов'язані, які раніше не склали Військову присягу, складають її під час зборів або мобілізації.

6. Усі громадяни, які призиваються, приймаються на військову службу або перебувають у запасі, проходять обов'язковий медичний огляд у порядку, затвердженому Міністром оборони України за погодженням з центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я. <...>

Глава II

Стаття 9. Допризовна підготовка

Допризовна підготовка включається до визначеної державою складової освіти вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів та проводиться за затвердженими відповідно до законодавства програмами, погодженими з Міністерством оборони України. <...>

Стаття 11. Військова підготовка студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу

1. Військову підготовку студентів вищих навчальних закладів (денної форми навчання) за програмою офіцерів запасу проходять громадяни віком до 25 років, придатні до військової служби за станом здоров'я та морально-діловими якостями.

Військова підготовка студентів вищих навчальних закладів за програмою офіцерів запасу, крім вищих медичних навчальних закладів, проводиться на добровільних засадах, є одним з видів навчання і включається до визначеної державою складової освіти вищих навчальних закладів як самостійний розділ.

Програми військової підготовки студентів вищих навчальних закладів розробляються і затверджуються Міністерством оборони України разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади.

2. Студентам, які пройшли повний курс військової підготовки за програмою офіцерів запасу, склали встановлені іспити і атестовані до офіцерського складу, після закінчення вищого навчального закладу присвоюється відповідне первинне військове звання офіцера запасу.

Студенти, які не атестовані до офіцерського складу після закінчення курсу військової підготовки за програмою офіцерів запасу і не пройшли строко-

вої військової служби, підлягають призову на строкову військову службу з урахуванням, за можливості, фаху, який вони отримали у вищому навчальному закладі, або за спорідненими військово-обліковими спеціальностями.

3. Перелік військово-облікових спеціальностей, з яких ведеться підготовка офіцерів запасу, порядок її проведення визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з Міністерством освіти України.

4. Перелік вищих навчальних закладів, студенти яких проходять підготовку за програмою офіцерів запасу, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з відповідним центральним органом виконавчої влади.

Військова підготовка студентів за програмою офіцерів запасу проводиться у військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів або у вищих військових навчальних закладах.

Військові навчальні підрозділи є структурними підрозділами цих вищих навчальних закладів. Порядок створення, реорганізації та ліквідації військових навчальних підрозділів визначається Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства оборони України, погодженим з центральними органами виконавчої влади, яким підпорядковані вищі навчальні заклади.

Міністерство оборони України за погодженням із вищими навчальними закладами здійснює добір і призначення військовослужбовців на відповідні посади військово-навчальних підрозділів та контроль військової підготовки студентів за програмою офіцерів запасу.

5. У разі проходження навчальних зборів (стажування) у військах на студентів, які проходять військову підготовку за програмою офіцерів запасу, поширюються права та обов'язки, встановлені актами законодавства для військовозобов'язаних, призваних на збори.

Стаття 12. Підготовка до вступу у вищі військові навчальні заклади та вищі навчальні заклади, які мають військові навчальні підрозділи

1. Громадяни, які виявили бажання вступити до вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, що мають військові навчальні підрозділи для підготовки на посади офіцерського складу, проходять попередню підготовку у військових ліцеях, ліцеях з посиленою військово-фізичною підготовкою, загальноосвітніх навчальних закладах, в навчальних закладах Товариства сприяння обороні України, на підготовчих курсах при вищих військових навчальних закладах та вищих навчальних закладах, які мають військові навчальні підрозділи, або самостійно.

2. Фізична підготовка допризовників і призовників організується за програмою фізичної культури центральними органами виконавчої влади в галузі освіти, фізичної культури і спорту у вищих, професійно-технічних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах, спортивних товариствах і клубах.

3. Лікувально-оздоровча робота з громадянами організується за місцем їх проживання, навчання або роботи органами і закладами охорони здоров'я в

лікувально-профілактичних і фізкультурно-оздоровчих закладах шляхом створення в них підліткових кабінетів.

Медичні огляди громадян 15—17-річного віку проводяться щорічно лікарями-спеціалістами, які залучаються до медичного огляду призовників. У разі потреби громадянам призначається необхідне лікування з проведенням оздоровчих заходів.

4. Центральні і місцеві органи управління освітою здійснюють необхідні заходи щодо підвищення рівня виховання, освітньої підготовки допризовної та призовної молоді, організують додаткові заняття для вивчення державної мови громадянами, які погано володіють нею або не володіють зовсім.

5. Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування разом із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, посадовими особами організацій та об'єднань громадян зобов'язані систематично проводити патріотично-виховну роботу з громадянами.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 33. — С. 650 - 651, 654—
655.*

207.

*Схвалено
Постановою Верховної Ради України
від 13 липня 1999 р.*

ІЗ КОНЦЕПЦІЇ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

ГОЛОВНІ ЦІЛІ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Головними цілями науково-технологічного та інноваційного розвитку України визначаються:

підвищення ролі наукових та технологічних факторів у подоланні кризових явищ у соціально-економічному розвитку України та забезпеченні її економічного зростання, утвердженні духовності у суспільстві, впровадженні державотворення;

створення ефективних механізмів збереження, ефективного використання та розвитку національного науково-технологічного потенціалу;

технологічне переобладнання і структурна перебудова виробництва з метою нарощування випуску товарів, конкурентоспроможних на світовому і внутрішньому ринках;

збільшення експортного потенціалу за рахунок наукоємких галузей виробництва, зменшення залежності економіки України від імпорту;

органічне включення інноваційних факторів до процесу соціально-економічного розвитку держави, збереження довкілля та ефективного використання природних ресурсів, сприяння створенню в економіці достатньої кількості робочих місць, у тому числі для випускників навчальних закладів, фахівців, які внаслідок економічної кризи втратили свої робочі місця у виробництві, науці, освіті тощо, а також для спеціалістів, які звільняються із Збройних Сил;

відродження творчої діяльності винахідників і раціоналізаторів виробництва;

розвиток людини як особистості, збереження і захист її здоров'я та середовища проживання, створення умов для високопродуктивної, творчої та безпечної праці і сучасного побуту.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

В умовах жорсткого дефіциту коштів необхідно вдосконалити систему формування і реалізації державних пріоритетів у сфері науки та технологій. В її основу має бути покладено принципи відповідності основних напрямів науково-технологічного розвитку головним проблемам та перспективам розвитку суспільства. Слід забезпечити комбінований підхід до підтримки відповідних напрямів науки і техніки, який передбачає фінансування державою фундаментальних досліджень, а також створення та впровадження ринкових науково-технологічних інновацій у сфері пріоритетних прикладних досліджень.

Виходячи з актуальності наявних в Україні проблем, вирішення яких потребує наукового забезпечення, найбільш пріоритетними напрямами державної підтримки мають стати:

у сфері наукового розвитку:

фундаментальна наука, насамперед розробки вітчизняних наукових колективів, що мають світове значення;

прикладні дослідження і технології, в яких Україна має значний науковий, технологічний та виробничий потенціал і які здатні забезпечити вихід вітчизняної продукції на світовий ринок;

вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку;

розвиток наукових засад розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки;

наукове забезпечення вирішення проблем здоров'я людини та екологічної безпеки;

система інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукової діяльності; <...>

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 37. — С. 770 — 771.*

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ПІДВИЩЕННЯ МІНІМАЛЬНОГО РОЗМІРУ ПЕНСІЙ»

15 липня 1999 р.

Цей Закон спрямований на поліпшення матеріального становища пенсіонерів.

Стаття 1. З 1 вересня 1999 року встановлюється мінімальний розмір пенсії за віком 24,9 гривні.

Мінімальний розмір пенсії за віком поширюється тільки на трудові пенсії, що призначаються відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення».

Стаття 2. Кабінету Міністрів України, починаючи з 1 вересня 1999 року, забезпечити проведення перерахування розміру пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення», виходячи з мінімального розміру пенсії за віком, встановленого частиною першою статті 1 цього Закону, передбачивши виплату цільової грошової допомоги на прожиття у розмірі до 21,1 гривні непрацездатним громадянам, крім одержувачів соціальних пенсій (за віком), щомісячний розмір пенсій яких (з урахуванням надбавок, підвищень, щомісячних компенсаційних виплат та додаткової пенсії) не досягає 46 гривень.

Стаття 3. Мінімальний розмір пенсії за віком, установлений частиною першою статті 1 цього Закону, не застосовується для визначення розмірів соціальних пенсій (за віком), надбавок та інших доплат до пенсій.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 40. — С. 810.*

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРОФЕСІЙНІ СПІЛКИ, ЇХ ПРАВА ТА ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

15 вересня 1999 р.

Цей Закон визначає особливості правового регулювання, засади створення, права та гарантії діяльності професійних спілок.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Професійні спілки

Професійні спілки створюються з метою представництва, здійснення та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки.

Діяльність профспілок будується на принципах законності та гласності. Інформація щодо їх статутних і програмних документів є загальнодоступною.

Стаття 3. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на діяльність профспілок, їх об'єднань, на утворені ними профспілкові органи та на профспілкових представників у межах їх повноважень, на роботодавців, а також органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Стаття 18. Припинення діяльності профспілок, їх об'єднань

Профспілки, їх об'єднання можуть припинити свою діяльність шляхом реорганізації чи ліквідації (саморозпуску, примусового розпуску).

Рішення про реорганізацію чи ліквідацію (саморозпуск) приймається з'їздом (конференцією), загальними зборами відповідно до статуту (положення) профспілки, об'єднання профспілок. Одночасно з прийняттям такого рішення з'їзд (конференція), загальні збори приймають рішення про використання майна та коштів профспілок, їх об'єднань, що залишилися після проведення всіх необхідних розрахунків, на статутні чи благодійні цілі.

Діяльність профспілок, їх об'єднань, яка порушує Конституцію та закони України, може бути заборонена за рішенням суду.

Не допускається примусовий розпуск, припинення, а також заборона діяльності профспілок, їх об'єднань за рішенням будь-яких інших органів.

Рішення про примусовий розпуск профспілки чи об'єднання профспілок приймається судом. Рішення про примусовий розпуск об'єднання профспілок не тягне за собою розпуску профспілок, які входять до цього об'єднання. Примусовий розпуск профспілки чи об'єднання профспілок тягне за собою анулювання свідоцтва про реєстрацію та виключення з Реєстру об'єднань громадян України, втрату прав юридичної особи з обов'язковим повідомленням про це в засобах масової інформації.

Розділ II

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПРОФСПІЛОК, ЇХ ОБ'ЄДНАНЬ

Стаття 19. Право профспілок, їх об'єднань представляти і захищати права та інтереси членів профспілок

Профспілки, їх об'єднання здійснюють представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у відносинах з роботодавцями, а також з іншими об'єднаннями громадян.

У питаннях колективних інтересів працівників профспілки, їх об'єднання здійснюють представництво та захист інтересів працівників незалежно від їх членства у профспілках.

У питаннях індивідуальних прав та інтересів своїх членів профспілки здійснюють представництво та захист у порядку, передбаченому законодавством та їх статутами.

Профспілки, їх об'єднання мають право представляти інтереси своїх членів при реалізації ними конституційного права на звернення за захистом

своїх прав до судових органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також міжнародних судових установ.

Представництво інтересів членів профспілки у взаємовідносинах з роботодавцями, органами державної влади та органами місцевого самоврядування здійснюється на основі системи колективних договорів та угод, а також відповідно до законодавства.

Стаття 20. Право профспілок, їх об'єднань на ведення колективних переговорів та укладання колективних договорів і угод

Профспілки, їх об'єднання ведуть колективні переговори, здійснюють укладання колективних договорів, генеральної, галузевих, регіональних, міжгалузевих угод від імені працівників у порядку, встановленому законодавством.

Роботодавці, їх об'єднання, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування зобов'язані брати участь у колективних переговорах щодо укладання колективних договорів і угод.

Представництво профспілок, їх об'єднань на ведення колективних переговорів, укладання угод від імені працівників на державному, галузевому або регіональному рівні визначається пропорційно до кількості членів профспілок, яких вони об'єднують.

Забороняється ведення переговорів та укладання угод і колективних договорів від імені працівників особам, які представляють роботодавця.

Профспілки, їх об'єднання здійснюють контроль за виконанням колективних договорів, угод. У разі порушення роботодавцями, їх об'єднаннями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування умов колективного договору, угоди профспілки, їх об'єднання мають право направляти їм подання про усунення цих порушень, яке розглядається в тижневий термін. У разі відмови усунути ці порушення або недосягнення згоди у зазначений термін профспілки мають право оскаржити неправомірні дії або бездіяльність посадових осіб до суду.

Стаття 21. Повноваження профспілок, їх об'єднань щодо захисту прав громадян на право та здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про працю

Профспілки, їх об'єднання захищають право громадян на працю, беруть участь у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин, оплати праці, охорони праці, соціального захисту.

Проекти законів, які стосуються соціально-економічних відносин, подаються відповідними органами виконавчої влади з урахуванням пропозицій всеукраїнських профспілок, їх об'єднань.

Проекти нормативно-правових актів, які стосуються трудових відносин або соціального захисту громадян, розглядаються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з урахуванням думки відповідних профспілок, об'єднань профспілок.

Профспілки, їх об'єднання мають право вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи і відповідним органам державної влади про

прийняття або внесення змін до законів і інших нормативно-правових актів, які стосуються соціально-трудової сфери.

Профспілки, їх об'єднання мають право брати участь у розгляді органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також роботодавцями, їх об'єднаннями, іншими об'єднаннями громадян своїх пропозицій.

Форми і системи оплати праці, норми праці, розцінки, тарифні сітки, схеми посадових окладів, умови запровадження та розміри надбавок, доплат премій, винагород та інших заохочувальних, компенсаційних і гарантійних виплат встановлюються підприємствами у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими (регіональними) угодами. У разі, якщо колективний договір на підприємстві не укладено, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний погодити ці питання з профспілковим органом.

Профспілки здійснюють громадський контроль за виплатою заробітної плати, дотриманням законодавства про працю та про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту. У разі загрози життю або здоров'ю працівників профспілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємстві в цілому на час, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників.

Профспілки мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам з питань охорони праці, брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і профзахворювань на виробництві та давати свої висновки про них.

Для здійснення цих функцій профспілки, їх об'єднання можуть створювати служби правової допомоги та відповідні інспекції, комісії, затверджувати положення про них. Уповноважені представники профспілок мають право вносити роботодавцям подання, які є обов'язковими для розгляду роботодавцями, та одержувати від них аргументовані відповіді.

Стаття 22. Права профспілок, їх об'єднань у забезпеченні зайнятості населення

Профспілки, їх об'єднання беруть участь у розробленні державної політики зайнятості населення, державних та територіальних програм зайнятості, проводять спільні консультації з цих проблем з роботодавцями, їх об'єднаннями, а також з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, пропонують заходи щодо соціального захисту членів профспілок, які вивільняються в результаті реорганізації або ліквідації підприємств, установ, організацій, здійснюють контроль за виконанням законодавства про зайнятість.

Права і повноваження профспілок щодо забезпечення захисту працівників від безробіття та його наслідків визначаються законодавством і колективними договорами та угодами.

Ліквідація, реорганізація підприємств, зміна форм власності або часткове зупинення виробництва, що тягнуть за собою скорочення чисельності або штату працівників, погіршення умов праці, можуть здійснюватися тільки після завчасного надання профспілкам інформації з цього питання, включаючи інформацію про причини наступних звільнень, про кількість і категорії працівників, яких це може стосуватися, про терміни проведення звільнення. Роботодавець не пізніше трьох місяців з часу прийняття рішення проводить консультації з профспілками про заходи щодо запобігання звільненню чи зведення їх кількості до мінімуму або пом'якшення несприятливих наслідків будь-якого звільнення.

Профспілки мають право вносити пропозиції відповідним органам про перенесення термінів або тимчасове припинення чи відміну заходів, пов'язаних з вивільненням працівників.

Профспілки, їх об'єднання мають право брати участь і проводити відповідні консультації з питань залучення і використання в Україні іноземної робочої сили.

Стаття 23. Права профспілок, їх об'єднань щодо соціального захисту та забезпечення достатнього життєвого рівня громадян

Профспілки, їх об'єднання беруть участь у визначенні головних критеріїв життєвого рівня, прожиткового мінімуму, а також мінімальних розмірів заробітної плати, пенсій, соціальних виплат, політики ціноутворення, розробці соціальних програм, спрямованих на створення умов, які забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини та соціальний захист у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Стаття 24. Права профспілок, їх об'єднань у галузі соціального страхування та соціального забезпечення

Профспілки, їх об'єднання управляють державним соціальним страхуванням, а із введенням в дію законів України з окремих видів державного соціального страхування відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування як представники застрахованих осіб за принципами соціального партнерства беруть участь в управлінні державним соціальним страхуванням.

Стаття 25. Права профспілок в управлінні підприємствами та при зміні форм власності

Профспілки представляють права та інтереси працівників у відносинах з роботодавцем в управлінні підприємствами, установами, організаціями, а також у ході приватизації об'єктів державної та комунальної власності, беруть участь у роботі комісій з приватизації.

Роботодавець зобов'язаний брати участь у заходах профспілок щодо захисту трудових та соціально-економічних прав на їх запрошення.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 45. — С. 931, 936—938.*

Схвалено
Постановою Верховної Ради України
від 17 вересня 1999 р.

ІЗ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ

І. МЕТА І ОСНОВНІ НАПРЯМИ КОНЦЕПЦІЇ

Мета державної сімейної політики полягає в забезпеченні сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства.

Основними напрямками державної сімейної політики є:

формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї у житті суспільства, вихованні нового покоління, забезпеченні суспільної стабільності та прогресу;

сприяння відродженню традиційно міцної, економічно спроможної сім'ї на основі нових соціально-економічних відносин, національних традицій та впровадження кращого світового досвіду; пропагування і забезпечення наступності поколінь;

створення умов для повної реалізації економічних, соціальних і демографічних функцій сім'ї; вжиття заходів для захисту інтересів сім'ї і дітей, їх соціальної підтримки в період соціально-економічної трансформації суспільства;

формування у населення культури планування сім'ї, народження бажаної кількості дітей з урахуванням сучасного розвитку медицини, налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя, пропагування авторитету шлюбу;

всебічна соціально-економічна підтримка молодих сімей;

сприяння поширенню сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, профілактика дитячої бездоглядності, жебракування, запобігання правопорушенням;

створення у державі єдиної соціальної інфраструктури з метою обслуговування сім'ї та виконання завдань, пов'язаних з її життєзабезпеченням.

ІІ. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОЇ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Основними принципами державної сімейної політики є:

суверенітет і автономія сім'ї у прийнятті рішень щодо свого розвитку. Цей принцип забезпечує зведення до мінімуму втручання у суто сімейні справи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, релігійних конфесій, крім випадків, передбачених законодавством;

диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї, який гарантує сталий рівень життя сім'ї шляхом створення для

працездатних її членів належних умов і робочих місць для економічного забезпечення благополуччя своєї сім'ї та соціально гарантований рівень життя непрацездатним її членам (або працездатним, які за певних обставин потребують державної підтримки), пенсіонерам та інвалідам, рівні права сімей і всіх її членів на підтримку держави;

паритетна рівновага та партнерство між жінками і чоловіками в усіх сферах життя -- надання жінкам і чоловікам рівних можливостей для повної реалізації у трудовій та суспільній діяльності, виявлення здібностей і талантів, виховання дітей і вільний та справедливий розподіл сімейних обов'язків;

соціальне партнерство сім'ї та держави, що здійснюється на основі розподілу відповідальності за сім'ю між батьками, дітьми, іншими членами сім'ї та державою, сприяння захисту сім'ї від злиднів і обмежень, пов'язаних з вимушеною міграцією, надзвичайними ситуаціями техногенного та природного характеру, воєнними конфліктами;

пріоритетність інтересів кожної дитини незалежно від того, в якій сім'ї вона виховується, забезпечення виживання і захисту дитини, її повноцінного, фізичного, психічного, інтелектуального та соціального розвитку;

наступність поколінь, що забезпечується передачею нащадкам сімейних, національних і культурних здобутків, традицій, звичаїв.

IV. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ КОНЦЕПЦІЇ

Для забезпечення реалізації державної сімейної політики необхідно:

розробити механізм перспективного фінансування заходів державної сімейної політики, поєднуючи бюджетні асигнування з позабюджетними коштами, а також залучення коштів громадських організацій, благодійних фондів, окремих підприємств, установ, організацій та громадян;

розробити комплексну програму «Українська сім'я» з урахуванням національних особливостей суспільства, досвіду інших країн та економічних можливостей і Концепцію безпечного материнства та відповідального батьківства;

посилити просвітницьку діяльність у засобах масової інформації щодо роз'яснення прав сім'ї та її членів на державну підтримку, в тому числі у сфері праці, соціального забезпечення, охорони здоров'я, освіти, а також із правових, медичних, економічних, психологічних і педагогічних проблем сімейних відносин; налагодити видання відповідної літератури;

зміцнити структуру центральних і місцевих органів виконавчої влади, які займаються проблемами сім'ї, з метою подальшого розроблення і реалізації положень Концепції державної сімейної політики (в межах їх компетенції);

розробити пропозиції щодо удосконалення законодавства з метою забезпечення реалізації основних напрямів цієї Концепції;

забезпечити державну підтримку діяльності громадських організацій, благодійних фондів, які займаються проблемами сім'ї і поліпшенням її становища;

здійснювати моніторинг становища сімей і розробляти періодичні національні доповіді про становище сім'ї в країні для інформування органів державної влади, органів місцевого самоврядування і населення про проблеми сім'ї;

створити в кожному регіоні банк даних про становище сімей;

забезпечити розвиток пріоритетних напрямів наукових досліджень у сфері сім'ї; організувати дослідження соціально-економічних та медико-демографічних проблем різних категорій сімей, насамперед функціонально неспроможних, передбачати координацію і фінансування наукових досліджень;

здійснювати підготовку і перепідготовку спеціалістів по роботі з сім'ями, соціальних працівників, психологів, соціологів, демографів, юристів та інших і забезпечувати їх необхідною методичною літературою і посібниками.

Строки практичної реалізації Концепції державної сімейної політики зумовлюються особливостями динаміки політичного, соціально-економічного і правового розвитку України та формування громадянського суспільства на сучасному перехідному етапі. Багато що залежатиме від злагодженості спільних дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державному і регіональному рівнях, ставлення до проблеми забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї як основи суспільства з боку держави та її громадян.

Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 46—47. — С. 979—982.

211

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИВЕЗЕННЯ, ВВЕЗЕННЯ ТА ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ»

21 вересня 1999 р.

Цей Закон регулює відносини, пов'язані з вивезенням, ввезенням та поверненням культурних цінностей, і спрямований на охорону національної культурної спадщини та розвиток міжнародного співробітництва України у сфері культури.

Дія цього Закону не поширюється на сучасні сувенірні вироби, предмети культурного призначення серійного та масового виробництва.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 3. Культурні цінності України

Відповідно за законодавства України культурними цінностями України є: культурні цінності, створені на території України громадянами України; культурні цінності, створені на території України іноземцями чи особами без громадянства, які постійно проживають або проживали на території України;

культурні цінності, виявлені на території України;
ввезені на територію України культурні цінності, придбані археологічними, археографічними, етнографічними, науково-природничими та іншими експедиціями за згодою відповідних органів країни походження цих цінностей;
ввезені на територію України культурні цінності, придбані в результаті добровільного обміну;
ввезені на територію України культурні цінності, отримані в дарунок або законно придбані за згодою відповідних органів країни походження цих цінностей;
незаконно вивезені культурні цінності України, що перебувають за межами її території;
культурні цінності, евакуйовані з території України під час війн та збройних конфліктів і не повернуті назад;
культурні цінності, тимчасово вивезені з території України і не повернуті в Україну;
культурні цінності, переміщені на територію України внаслідок Другої світової війни як часткова компенсація за заповідні окупантами збитки.

Стаття 4. Культурні цінності, що підлягають поверненню в Україну

Поверненню в Україну підлягають:
культурні цінності, незаконно вивезені з території України;
культурні цінності, евакуйовані з території України під час війн та збройних конфліктів і не повернуті назад;
культурні цінності, тимчасово вивезені з території України і не повернуті в Україну.
Культурні цінності, що перебувають за межами України на законних підставах, можуть бути повернуті шляхом укладення договору купівлі-продажу з власником культурних цінностей, обміну їх на взаємовигідних засадах або отримання в дарунок.

Стаття 5. Повернення культурних цінностей з території України

Культурні цінності, що на законних підставах перебувають у власності фізичних чи юридичних осіб України, але походження яких пов'язане з історією та культурою інших держав, можуть бути повернуті до цих держав шляхом укладення договору купівлі-продажу з власником культурних цінностей, обміну на взаємовигідних засадах або отримання в дарунок.

Стаття 7. Заохочення осіб, які сприяють поверненню культурних цінностей в Україну

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які сприяють поверненню культурних цінностей в Україну, можуть бути заохочені відповідно до законодавства України.
За згодою особи, яка подарувала Україні культурні цінності, при їх атрибуції та експонуванні зазначається ім'я дарувальника.

Розділ VII
**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ПРО ВИВЕЗЕННЯ, ВВЕЗЕННЯ ТА ПОВЕРНЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ**

**Стаття 37. Відповідальність за порушення законодавства України
про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей**

Особи, винні у порушенні законодавства України про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей, несуть відповідальність, передбачену законами України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. ---
1999. --- № 48. — С. 988—994.*

212

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ»**

21 вересня 1999 р.

Цей Закон регулює суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України.

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Законодавство України про державну таємницю

Відносини у сфері охорони державної таємниці регулюються Конституцією України, Законом України «Про інформацію», цим Законом, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та іншими нормативно-правовими актами.

Стаття 3. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи прокуратури України, інші органи державної влади, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, Раду міністрів Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації усіх форм власності, об'єднання громадян (далі — органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації), що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яким у встановленому порядку наданий доступ до державної таємниці.

Передані Україні відомості, що становлять таємницю іноземної держави чи міжнародної організації, охороняються в порядку, передбаченому цим Законом. У разі, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші, не передбачені цим Законом, правила охорони таємниці іноземної держави чи міжнародної організації, то застосовуються правила міжнародного договору України.

Стаття 4. Державна політика щодо державної таємниці

Державну політику щодо державної таємниці як складову засад внутрішньої та зовнішньої політики визначає Верховна Рада України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 49. — С. 1010—1014.

213.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ГУМАНІТАРНУ ДОПОМОГУ»

22 жовтня 1999 р.

Цей Закон визначає правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги та сприяє гласності і прозорості цього процесу.

Стаття 2. Законодавство України про гуманітарну допомогу

Законодавство України про гуманітарну допомогу складається з Закону України «Про благодійництво та благодійні організації», цього Закону, інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 3. Підстави для здійснення гуманітарної допомоги та її переадресування

Підставою для започаткування процедури визнання допомоги гуманітарною є письмова пропозиція донора про її надання.

Підставою для здійснення гуманітарної допомоги в Україні є письмова згода отримувача гуманітарної допомоги на її одержання. Отримувач гуманітарної допомоги має такі самі права на її використання, що і набувач гуманітарної допомоги.

Зміну отримувача гуманітарної допомоги та її переадресування можливо здійснювати лише за погодженням з іноземними донорами за рішенням відповідної комісії з питань гуманітарної допомоги.

Стаття 4. Спеціально уповноважені державні органи з питань гуманітарної допомоги

До спеціально уповноважених державних органів з питань гуманітарної допомоги належать:

Комісія з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України;
комісія з питань гуманітарної допомоги при Раді міністрів Автономної Республіки Крим;

комісії з питань гуманітарної допомоги при обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях.

До складу комісій з питань гуманітарної допомоги в обов'язковому порядку входять представники митних і податкових органів України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, їх органів на місцях, Національного банку України чи його філій (територіальних управлінь) та, за їх згодою, народні депутати України, депутати відповідних рад та представники громадських організацій.

У разі надання Україною гуманітарної допомоги іншим державам до складу Комісії з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України обов'язково додатково залучаються представники Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, Державного комітету України по матеріальних резервах, Державного комітету у справах охорони державного кордону України.

Комісію з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України очолює віце-прем'єр-міністр Кабінету Міністрів України. Комісії з питань гуманітарної допомоги при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях очолюють заступники керівників зазначених органів.

Положення про Комісію з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України та Типове положення про комісії з питань гуманітарної допомоги при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київській та Севастопольській міських державних адміністраціях затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 6. Оподаткування гуманітарної допомоги

Гуманітарна допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, у грошовій або натуральній формі (крім підакцизних товарів), яка надається, ввозиться, пересилається в Україну, звільняється від оподаткування.

Комісія з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України може визнати гуманітарною допомогою, із звільненням від оподаткування та обов'язкових платежів до бюджету, такі підакцизні товари:

автомобілі швидкої медичної допомоги, легкові автомобілі спеціального призначення для Міністерства внутрішніх справ України;

транспортні засоби, призначені для перевезення більше як 8 осіб, що передаються для використання установам соціального захисту населення, дер-

жавним закладам охорони здоров'я і навчальним закладам, громадським організаціям інвалідів, ветеранів війни та праці, Товариству Червоного Хреста України та його обласним організаціям, державним закладам системи реабілітації, фізичної культури в спорті інвалідів «Інваспорт»;

легкові автомобілі, які на момент ввезення на митну територію України були виготовлені не більш як 10 років тому, з об'ємом двигуна не більш як 1800 куб. см, що отримуються Міністерством праці та соціального захисту населення Автономної Республіки Крим, управліннями соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій або Міністерством праці та соціальної політики України для подальшої передачі інвалідам, які перебувають в установленому порядку на обліку для отримання спеціального автотранспорту;

аудіо- та відеотехніка, призначена відповідно для сліпих і глухих, аудіо- та відеокасети з навчальними, соціальними, реабілітаційними програмами, інформацією з фізичної культури та спорту інвалідів, програмами для формування здорового способу життя, з лекціями нобелівських лауреатів;

шоколад з начинкою та без неї, інші шоколадні вироби, що входять до новорічних і різдвяних подарунків, отриманих у термін за два місяці до відповідних свят;

меблі, що передаються виключно для використання установами соціального захисту населення, державним закладам охорони здоров'я та навчальним закладам, громадським організаціям інвалідів, Товариству Червоного Хреста України та його обласним організаціям, релігійним організаціям, що зареєстровані у порядку, передбаченому Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Визнання гуманітарною допомогою вантажів (товарів), перелічених у частині другій цієї статті, здійснюється Комісією з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України у кожному конкретному випадку.

Якщо кошти або товари (роботи, послуги), звільнені від оподаткування як гуманітарна допомога, було використано не за цільовим призначенням, вони вважаються доходом і оподатковуються відповідно до законодавства України.

Гуманітарна допомога, що надається Україною, при її вивезенні за межі митної території України звільняється від сплати мита та митних зборів за митне оформлення таких вантажів. На підставі рішення про надання гуманітарної допомоги отримувачам гуманітарної допомоги за межами України держава забезпечує донорам України повернення суми податку на додану вартість.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
1999. — № 51. — С. 1063—1067.*

**ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
«ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ СИМВОЛІКИ
НА ФАСАДАХ І В ПРИМІЩЕННІ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ»**

21 січня 2000 р.

Верховна Рада України **постановляє:**

1. Відповідно до статті 20 Конституції України встановити на фасадах і в приміщенні Верховної Ради України державні символи України.
2. Ця Постанова набирає чинності з моменту її прийняття.

Заступник Голови Верховної
Ради України
м. Київ

В. Медведчук

*Відомості Верховної Ради України. —
2000. — № 8. — С. 92.*

**СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
на 2000—2004 рр.**

ПОСЛАННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

2000 р.

Розроблена на основі передвиборної програми Президента України стратегія перетворень на наступні п'ять років (2000—2004 рр.) визначається цим Посланням. Передбачається, що її положення (фактично вони дістали підтримку майже 16 млн виборців, які віддали голоси на підтримку Президента України) ляжуть в основу Програми діяльності Кабінету Міністрів України на 2000—2004 рр. Водночас вони можуть розглядатися і як базові принципи формування у Верховній Раді (на основі широкої прогресивної коаліції) політично відповідальної парламентської більшості та уряду народної довіри.

**І. Основні підсумки економічних
та соціальних перетворень
1994—1999 рр.**

Період 1994—1999 рр., незважаючи на суперечливість оцінок його результатів, залишить помітний слід у реалізації стратегії економічних та соціальних перетворень, наближенні України до сучасних надбань світового розвитку. Звичайно, на цьому шляху було припущено багато помилок та недоліків. Однак безпрецедентність здійснюваних перетворень, пов'язаних не лише з докорінною зміною соціально-економічних відносин, а й з формуванням

принципово нової економічної системи, дає підставу говорити про здійснене з необхідним розумінням та повагою.

1. У 1999 р. вперше за останнє десятиріччя чітко виявили себе ознаки економічної стабілізації. В основному подолано падіння ВВП. Обсяг промислового виробництва зріс на 4,3 %. Принципове значення у цьому мають випереджаючі темпи зростання (+ 7,2 %) виробництва товарів народного споживання, в т. ч. непродовольчих товарів (+ 10,2 %). Зростання випуску промислової продукції зафіксовано у 21 регіоні. Капіталовкладення в основні фонди збільшилися на 2,9 %. На 7,5 % зросли обсяги житлового будівництва. Намітилася позитивна тенденція скорочення дефіциту Державного бюджету України (з 6,7 % від ВВП — у 1997 р. до 1,1 % — у 1999 р.). В передбачуваних межах утримувався рівень інфляції (119,2 %).

Стабілізаційні процеси мають об'єктивні передумови. Такими передумовами на макрорівні є:

- подолання штучно сформованої впродовж 1996—1997 рр. надмірної ревальвації валютного курсу гривні;

- демонтаж фінансової піраміди. Це дозволило частково спрямувати грошові потоки у реальний сектор економіки;

- зростання рівня монетизації економіки при утриманні відносно низького рівня інфляції;

- збільшення доходів населення, в т. ч. за рахунок часткового погашення заборгованості із заробітної плати, пенсій та розширення у зв'язку з цим масштабів платоспроможного попиту ринку;

- поліпшення умов зовнішньоекономічної діяльності.

На мікрорівні позитивний вплив на стабілізацію справляють реструктуризація підприємств, їх адаптація до умов ринкової кон'юнктури. Практично у всіх галузях промисловості сформувалися «точки зростання». Це підприємства, що виробляють потрібну ринкові конкурентоспроможну продукцію. Приклад того — харчова та деревообробна промисловість, де обсяги виробництва за минулий рік зросли відповідно на 7,8 % і 23,6 %. Такі ж «точки зростання» сформувалися і в окремих галузях машинобудування, в т. ч. і тих, що пов'язані з виробництвом високотехнологічної продукції. Водночас активувалася діяльність суб'єктів малого підприємництва.

2. З 1994 по 1999 р. в економіці сталися також глибокі якісні зміни. Сформовано основні атрибути національної економіки: грошову, фінансову, платіжну, податкову, митну, банківську та інші системи, що у своїй сукупності визначають економічну інфраструктуру нашої держави. Вагомим здобутком стало проведення у 1996 р. грошової реформи, забезпечення відносної валютної стабілізації. У людей сформувалася повага до національної грошової одиниці. Це надзвичайно вагомий чинник не лише утвердження нових економічних відносин, а й зміцнення державності України.

Знайшло своє вирішення й інше, визначальне за своєю суттю завдання трансформаційного періоду: сформовано базові засади багатоукладної економіки.

Відбувся перелом у формуванні відносин власності. Йде активний і незворотний процес утвердження механізмів приватної власності, розширення

корпоративного та приватного секторів економіки. За станом на 1 жовтня 1999 р. форму власності змінили 65,3 тис. підприємств та організацій, зокрема з 1994 по 1999 р. — 61,7 тис. Нині понад 70 % загального обсягу промислової продукції виробляється на недержавних підприємствах.

Реалізуються завдання земельної реформи. Утверджується реальний власник землі. Майже 6,1 млн громадян отримали земельні паї, обсяг яких становить близько половини земельних угідь України. В основному завершено приватизацію присадибних ділянок, їх власниками стали близько 10 млн громадян. Отже, можна стверджувати: зроблено перший вагомий крок у реалізації кінцевої мети земельної реформи — безоплатної передачі землі у власність тим, хто на ній працює, формування платних орендних відносин і ринку землі.

Здійснено відчутні заходи щодо лібералізації господарських зв'язків. У 1994 р. 70 % цін регулювалися державою. Дотації на комунальні послуги складали 95 % від їх вартості, на хліб — 60 %. У країні існувало два валютних курси — офіційно регульований та ринковий. Дефіцит бюджету автоматично покривався емісією Національного банку. Ці рудименти адміністративної економіки відходять у минуле. В Україні утверджено ринковий механізм ціноутворення, здійснено непростий перехід до світових цін, запроваджено ліберальний режим зовнішньої торгівлі. Вирішення цих завдань забезпечило подолання хронічної дефіцитності національної економіки, товарну насиченість ринку. Адміністративній економіці таке було не під силу. Понад 70 років ми жили в умовах гострого товарного дефіциту.

В економіці утверджено основи ринкової інфраструктури. На кінець 1999 р. в Україні зареєстровано 203 комерційні банки, 1330 інвестиційних компаній та фондів, 2250 аудиторських фірм, 290 страхових компаній, 340 бірж, 390 кредитних спілок. Відбулося становлення фондового, товарного, грошового та валютного ринків. Завершено формування дворівневої банківської системи. Поступово опановуються складні механізми ринку державних цінних паперів.

Однією з найбільш прогресуючих в українській економіці виявилася сфера зовнішньоекономічної діяльності: з 1993 по 1999 р. частка експорту товарів та послуг в структурі ВВП зросла з 26 до 42 %. Експорт зростав значною мірою за рахунок вивезення товарів та послуг у країни далекого зарубіжжя. Їх частка у 1999 р. становила 64 %. З 1996 р. Україна забезпечує в зовнішньоторговельному обороті позитивне сальдо. Із 484 млн дол. у 1994 р. до 3122 млн дол. у 1999 р. зросли прямі іноземні інвестиції.

Наведені показники є свідченням того, що в Україні на практиці реалізується модель відкритої конкурентної економіки, утвердження якої було одним із ключових завдань економічних перетворень, визначених у жовтні 1994 р.

3. Водночас позитивний вплив реформ на стан національної економіки досі недостатній. В економіці ще не накопичено необхідного потенціалу економічного зростання. Не забезпечено зміцнення фінансової системи держави — перш за все фінансів підприємств і організацій, підвищення загальної конкурентоспроможності, структурного оновлення економіки. У критичному

стані перебуває аграрний сектор. Понад 85 % КСП є збитковими. Низька рентабельність промисловості та інших галузей економіки. На 42 % знизилась продуктивність праці, в т. ч. у промисловості — на 21 %, сільськогосподарських підприємств — більш як у 2 рази. Критичною є ситуація з формуванням обігових коштів підприємств і організацій. Посилюється незбалансованість відтворювальних пропорцій, зростають цінові та структурні диспропорції. Відсутні ознаки подолання платіжної кризи. Можливості економічного зростання стримуються недосконалістю бюджетних відносин та потребами використання значної частини фінансових ресурсів на обслуговування зовнішнього боргу.

Небезпечними стають структурні деформації, які були притаманні українській економіці ще за часів адміністративно-командної системи. За роки реформ ця ситуація не лише не поліпшилася, а й значною мірою ускладнилася. У 1999 р. тривала тенденція до скорочення питомої ваги галузей, що виробляють продукцію інвестиційного комплексу (машинобудування та будівельні матеріали). Минулого року частка машинобудування у структурі промислового виробництва склала 13,8 % проти 30,7 % у 1990 р. За цей же час майже у 8 разів скоротилася питома вага легкої промисловості. Водночас продовжує зростати частка найбільш енергоємних та екологічно шкідливих галузей (паливно-енергетичної, металургійної, хімічної). У 1999 р. вона досягла 59 % проти 26,5 % у 1990 р.

Тривалий спад виробництва унеможливував досягнення відчутних зрушень у соціальній політиці. З 1994 по 1999 р. знижувався життєвий рівень людей. Надмірна диференціація доходів населення, штучне заниження вартості робочої сили (як і низький рівень соціальних витрат) переросли в один із головних чинників, які стримують розширення внутрішнього ринку, технологічне оновлення виробництва.

Невирішеність соціальних питань та зубожіння значної частини населення, великі суми заборгованості з виплат заробітної плати та пенсій, вимушені простоти значної частини виробництва й відповідно приховане та зареєстроване безробіття, стагнація медицини, сфери послуг, освіти, науки та культури, високий рівень корупції та злочинності — все це реальності нашого сьогодення, які однозначно доводять: економічна ситуація в країні лишається складною. Немає гарантій, що фаза відносної макроекономічної стабілізації обов'язково переросте в економічне зростання. Нестійкість стабілізаційних процесів, загострення у фінансовій сфері можуть призвести до нового витка економічної кризи.

Значні економічні та соціальні втрати реформ пояснюються трьома групами чинників.

Перша група — надзвичайно складні стартові умови. Лише у 1994 р. падіння ВВП склало 23 %, промислового виробництва — 28, сільського господарства — 17 %. Давалися взнаки наслідки рекордної за світовими стандартами інфляції (1993 р. — 10 200 %). У жовтні 1994 р. дефіцит Державного бюджету досяг майже 18 % ВВП.

На той час значна частина постсоціалістичних країн пододала кризові процеси. У 1994 р. приріст ВВП у Польщі, Угорщині, Словенії, Чехії, Сло-

ваччині, Румунії склав від 2,6 до 5,5 %. Удвічі меншими, ніж в Україні, були темпи падіння виробництва в Росії. Як підсумок, з повною мірою достовірності можна твердити: у 1994 р. економічна ситуація в Україні була чи не найскладнішою з усіх постсоціалістичних країн — за винятком тих, де точилися міжнаціональні конфлікти.

Друга група чинників концентрується у сфері політичних відносин. Недоліки у здійсненні реформ, їх недостатня ефективність пояснюються значним загостренням (упродовж всього періоду, що розглядається) протистоянь між виконавчою та законодавчою гілками влади.

Третя група чинників пов'язана з недостатньою послідовністю у здійсненні реформ, рядом помилок та прорахунків, сутність багатьох з яких стає зрозумілою лише з позицій сьогодення. Мається на увазі таке:

— за роки реформ не вдалося сформувати дієздатну систему державного управління ринковими перетвореннями, докорінно змінити стиль, методи та традиції, успадковані від адміністративної системи. В результаті утворилася глибока суперечність між новими (значною мірою ринковими) відносинами і діючою системою управління. Зазначена суперечність виступає чи не найсерйознішим гальмом соціально-економічного прогресу. Відповідно на нинішньому етапі пріоритетом номер один державної політики стає проведення глибокоструктурованої, адекватної новим реаліям економічних та політичних відносин, адміністративної реформи;

— дається взнаки і незавершеність судової реформи. За роки незалежності не вдалося прийняти такі важливі законодавчі акти, як Кримінальний кодекс, закон про судоустрій (який би відповідав Конституції України, міжнародним нормам права), інші законодавчі акти, що стосуються судочинства. Через це становлення судової системи як однієї з ефективних гілок влади нового типу здійснюється в країні занадто повільно. У цій сфері формується безпрецедентний інституціональний вакуум, який потрібно якнайшвидше ліквідувати;

— неефективним та логічно незавершеним виявився процес приватизації. Її здійснення не забезпечило формування відповідального господаря, який був би зацікавлений в інвестиційній діяльності, прискореному оновленні виробництва, його реальному оздоровленні. Не досягнуто оптимальної глибини приватизаційного процесу. Як наслідок, у ході реформування економіки не вдалося забезпечити глибокої структуризації відносин власності, запровадити повноцінні правові та організаційні механізми реалізації переваг приватної власності, всебічного зміцнення позицій національного капіталу.

Поширилася неформальна приватизація з появою псевдовласників — осіб, які не мають юридичних прав власності, але фактично володіють колишніми колгоспами, підприємствами та організаціями, використовують їхні майно та доходи задля власного збагачення. Механізмами такого збагачення стали бартеризація обміну, система неплатежів та невиплат заробітної плати, тінізація господарських зв'язків. Значний прошарок псевдовласників перетворився у найконсервативнішу силу суспільства, яка, користуючись політичною підтримкою лівої опозиції, блокує подальшу приватизацію, поглиблення реформ;

— належним чином не вдалося зміцнити банківську систему, на яку програмою 1994 р. покладалася функція «локомотива реформ». Значна частина українських банків не здатна забезпечити необхідне накопичення кредитних ресурсів, обслуговувати інвестиційний процес, стати активним суб'єктом капіталотворення. Агрегований банківський капітал України складає всього 4,9 % від ВВП, тоді як в країнах з перехідною економікою Центральної та Східної Європи — в середньому 40 %, країнах ОЕСР — понад 80 %. Якщо у Польщі банківські депозити на душу населення становили на кінець 1999 р. 1300 дол., то в Україні — трохи більше 50 дол. Ситуація ускладнюється тим, що переважна більшість комерційних банків відокремлена від реальної економіки, функціонує головним чином за рахунок спекулятивних операцій на валютному ринку і не обслуговує потреби економічного зростання.

Ще більше нерозв'язаних проблем в іншій ключовій сфері реформування економіки — фондовому ринку:

— недостатньо гнучкою виявилася грошово-кредитна політика, повільно реформується фінансова сфера. Недосконалість бюджетної системи, існування надскладної (суто фіскальної за своїм змістом) податкової системи, хронічна дефіцитність державних фінансів та ручний спосіб їх розподілу, неконструктивне розміщення держзамовлення, постійне невиконання державою своїх фінансових зобов'язань, з одного боку, та наявність численних пільг, з іншого, в сукупності віддзеркалюють не лише глибоку деформованість фінансової системи, а й її економічну неефективність.

II. Стратегічні пріоритети

2000—2004 рр.

Будь-якому суспільству властиві базові цінності, які при визначенні шляхів соціально-економічного і політичного розвитку не можуть бути предметом компромісів чи політичних торгів.

Найважливіші з таких цінностей — це державність та національна безпека України. Майбутні покоління з розумінням поставляться до життєвих негараздів перехідного періоду, наших помилок та прорахунків, до складнощів та нерозв'язаних проблем. Але вони ніколи не вибачать нам, якщо ми при визначенні базових підвалин входження суспільства у ХХІ століття, економічної та соціальної політики на наступні п'ять років поступимося основами національної безпеки та суверенітету держави, поставимо під загрозу її незалежність.

Базовою основою нашого дальшого розвитку є і європейський вибір, відданість України загальнолюдським цінностям, ідеалам свободи та гарантованої демократії. Український народ вистраждав своє суверенне право долучитися до цих цінностей.

Водночас маємо усвідомити, що найвищою цінністю сучасного цивілізаційного прогресу є людина, її права та свободи. Це:

- право на життя, повагу до гідності людини;
- право на вільний розвиток особистості, на її свободу та недоторканність;
- право на вільний вибір місця проживання та недоторканність житла;

— право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань;

— право на свободу світогляду і віросповідання;

— право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, на участь у професійних спілках;

— право на отримання та поширення інформації, участь в управлінні державою;

— право обирати та бути обраним;

— право на підприємництво, приватну власність, включаючи і власність на землю;

— право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності;

— право на свободу праці, повну та своєчасну винагороду за неї, на вибір професії та роду заняття, на освіту, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування;

— право на соціальний захист.

Україна має вагомі об'єктивні передумови формування інноваційної стратегії довгострокового економічного розвитку. Це наявність висококваліфікованих людських ресурсів, сучасної мережі навчальних закладів. За рівнем підготовки науково-технічних кадрів та фахівців вищої кваліфікації Україна належить до провідних держав світу.

Незважаючи на великі втрати, нам вдалося не лише зберегти, а в деяких галузях й суттєво зміцнити ядро науково-технічного та технологічного потенціалу.

Йдеться перш за все про потенціал літакобудування. У числі семи розвинених країн світу Україна має повний цикл проектування та виробництва літаків. Галузь не лише зберегла потужності та кадровий потенціал, а й змогла за два останні роки підняти в повітря три принципово нові моделі літаків АН-70, АН-140 та АН-38, які справедливо вважаються одними з найперспективніших моделей ХХІ століття.

Це ж можна сказати і про ракетно-космічну галузь. Нині реалізуються міжнародні програми ракетно-космічного комплексу морського базування «Морський старт» і «Глобалстар», де застосовуватимуться українські ракетно-носії «Зеніт» і «Циклон». Здійснюється і ряд інших міжнародних проєктів. Це дозволить міцно утвердити Україну як провідну космічну державу.

Надзвичайно широкими є можливості вітчизняних суднобудівників. Дев'ять суднобудівних заводів України спроможні виконати будь-які замовлення на будівництво сучасних суден та кораблів як цивільного, так і військового призначення, а також забезпечити весь комплекс послуг з їх ремонту.

Реалізуються проєкти розвитку танкобудування. Україна входить до п'ятірки країн світу із замкнутим циклом виробництва цієї складної і високотехнологічної продукції, яка за своїми технічними характеристиками не лише не поступається передовим світовим аналогам, а й за багатьма параметрами перевищує їх.

По-третє. Не менш значущим стратегічним пріоритетом є здійснення активної аграрної політики, яка має спрямовуватися на якнайшвидше подолан-

ня кризових процесів, забезпечення необхідної адаптації підприємств АПК до умов ринкової кон'юнктури, зміцнення їх фінансового стану, утвердження в перспективі України як держави з високоефективним експортоспроможним сільським господарством. За умов загострення світової продовольчої проблеми наявність у нашій країні сприятливих природно-кліматичних умов, зокрема приблизно четвертої частини світових запасів родючих чорноземів та 27 % розораної землі європейського континенту (на душу населення в Україні припадає 0,64 га розораної землі, тоді як для Європи цей показник становить лише 0,25 га), успішне вирішення завдань ефективного розвитку аграрного сектора економіки України, зростання його конкурентоспроможності набуває не лише суто національної, а й міжнародної ваги.

III. Політика економічного зростання

Основним стратегічним завданням України на наступні 5 років є реалізація політики економічного зростання. Виділяється два етапи зазначеної політики:

I етап (2000—2001 рр.): перед Урядом ставиться завдання забезпечити зростання ВВП у 2000 р. на 2 %, 2001 р. — 4 %.

II етап (2002—2004 рр.): забезпечити зростання ВВП у середньому за рік на 6.5 %.

Враховуючи обмеженість інвестиційних ресурсів та ситуацію з обслуговуванням зовнішнього боргу, основна увага виконавчої та законодавчої влади, органів місцевого самоврядування на першому етапі має бути приділена утвердженню в економіці максимально сприятливого інвестиційного середовища шляхом:

- реалізації цілісної системи заходів, спрямованих на посилення дієздатності держави, поглиблення адміністративної реформи;
- усунення деформацій попереднього періоду у сфері економічних відносин та утвердження ефективної критичної маси ринкових перетворень;
- поглиблення макроекономічної стабілізації та інфляційної безпеки;
- уникнення дальшого нарощування державного боргу та зменшення його навантаження на видатки Державного бюджету;
- здійснення радикальних економічних, правових, організаційних та силових заходів щодо рішучого обмеження корупції та тіньової економічної діяльності;
- запровадження механізмів стимулювання внутрішнього ринку, інвестиційного процесу, активної регіональної політики.

Посилення дієздатності держави.

Адміністративна реформа

Політика економічного зростання може стати результативною лише за умови істотного посилення дієздатності держави, ефективного виконання нею своїх функцій. Перспективи вирішення цього завдання повинні оцінюватися:

По-перше, з позицій вирішення основного завдання системних перетворень — поглиблення ринкової трансформації економіки, утвердження необ-

хідної для цього нормативно-правової бази, подолання деформованостей ринкових відносин попереднього періоду, завершення процесу формування в Україні ефективної ринкової інфраструктури, підготовки кадрів, здатних працювати в нових умовах, активного формування ринкового світогляду населення.

Особливо важливим є зміцнення інституту приватної власності, захист національного капіталу, стимулювання підприємництва, малого бізнесу. Держава має взяти на себе основний тягар у вирішенні цих завдань. Йдеться зрештою про сприяння становленню ефективної, конкурентоспроможної ринкової економіки, в якій підприємницький інтерес складатиме основу економічної мотивації, а підприємець, ділова людина стануть головною її рушійною силою.

По-друге, дієздатність держави має оцінюватися і з позиції її спроможності забезпечити (всіма доступними інструментами, в т. ч. і засобами регуляторної політики) створення економічних, політичних та соціальних передумов реалізації наявних (в т. ч. потенційних) конкурентних переваг української економіки.

Конкурентні переваги України мають розгалужену структуру. Йдеться про наявність достатньо високого науково-технічного потенціалу та висококваліфікованих трудових ресурсів; значних запасів чорноземів, вигідно розмішених сільськогосподарських угідь та сприятливих природно-кліматичних умов; значні масштаби вільних виробничих площ (що дозволяє нарощувати виробництво з відносно незначними витратами); вигідне транспортно-географічне положення з розвинутою транспортною інфраструктурою.

Реалізація конкурентних переваг має виявитися у зміцненні позицій внутрішнього ринку, утвердженні інноваційної моделі розвитку української економіки та конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва.

По-третє, зміцнення дієвості держави потрібне для істотного посилення її впливу на розвиток соціальної сфери. Протириччя, що тут нагромадилися, не лише ведуть до дискредитації ринкових перетворень, а й є потенційним фактором загрози національній безпеці.

Ставиться завдання удосконалення управлінської вертикалі та структури органів виконавчої влади на місцях, розмежування і збалансування повноважень та відповідальності органів влади та місцевого самоврядування у сфері надання державних і громадських послуг.

Такою ж мірою ключовими є завдання істотного оновлення управлінської еліти. До системи управління всіх рівнів мають прийти люди нової генерації. Остаточно здолати залишки колишньої адміністративної системи (а це — основне завдання наступного п'ятиріччя) нинішня бюрократія не зможе. Її конструктивний потенціал повною мірою себе вичерпав. Особливо важливо запобігти новим рецидивам непрофесіоналізму та некомпетентності при формуванні кадрового потенціалу.

Утвердження критичної маси ринкових перетворень

Одним із визначальних чинників створення сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення надійної стабілізації економіки та виведення її на тра-

скторію сталого зростання є комплексне вирішення проблем ринкових реформ. Йдеться про утвердження достатньої критичної маси перетворень, яка має гарантувати у перспективі економічний розвиток на самодостатній ринковій основі. Для цього необхідно:

По-перше. Виправити наявні деформації у відносинах власності, забезпечити на ділі політичну підтримку та надійний державний захист прав приватної власності, інтересів ділових партнерів, інвесторів та кредиторів, підвищення частки приватного та корпоративного секторів у структурі ВВП як мінімум до 75—80 %.

Довести до логічного завершення земельну реформу, утвердити сучасні механізми земельно-орендних та іпотечних відносин в аграрному секторі, а також повноцінного земельного ринку в населених пунктах України. Найгострішою в економіці є проблема подолання платіжної кризи. Незважаючи на всі спроби зменшити її руйнівні дії, вона весь час поглиблюється. За станом на 1 грудня 1999 р. обсяг кредиторської заборгованості перевищив обсяг ВВП у номінальному обчисленні в 1,9 раза і становив 223 млрд грн. Дебіторська заборгованість становила 172 млрд грн. і перевищувала обсяг ВВП у 1,5 раза. Традиційні спроби Уряду врегулювати цю проблему шляхом проведення численних взаємозаліків, списання боргів, бюджетної підтримки окремих галузей і підприємств, запровадження галузевих та територіальних векселів та інших заходів виявилися не лише безрезультатними, а й такими, що у довгостроковій перспективі поглиблювали кризові процеси.

Відлунням платіжної кризи є бартеризація економічних відносин. У 1999 р. її рівень у промисловості зменшився з 42,5 до 33 %. Однак цього недостатньо. Спотворення економічних зв'язків, зокрема процесу ціноутворення, тінізація та несплата податків, а також інші негативні явища, що не мають нічого спільного з ринковими відносинами, ґрунтуються саме на цій основі.

Платіжна криза бере початок з неплатоспроможності держави. Інша сторона цього процесу — відсутність відповідального власника. Неабияку роль відіграють і слабкість банківсько-кредитної системи, високе податкове навантаження, «вимивання» обігових коштів, низька платіжна дисципліна тощо.

У зв'язку з цим заходи з подолання платіжної кризи та бартеризації економіки повинні мати системний характер. Їх основою повинні стати:

— забезпечення максимальної збалансованості Державного бюджету; <...>

Обмеження боргової залежності держави

Успішне вирішення всього комплексу завдань економічної та соціальної політики на 2000—2004 рр. значною мірою залежатиме і від ефективної реалізації заходів, пов'язаних з упередженням дальшого нарощування державного боргу України, особливо зовнішнього. На кінець 1999 р. зовнішній борг перевищив 12,6 млрд дол. З урахуванням девальвації гривні його частка стрімко зростає: у 1997 р. вона становила 22,9 % ВВП, у 1998 р. — 41,8, у 1999 р. — 54,2 %.

Основними причинами такої ситуації є тривала економічна криза, незбалансованість державних фінансів, хронічна дефіцитність платіжного балансу, відсутність ефективної енергозберігаючої політики, непривабливість інвести-

ційного клімату для іноземних інвесторів та значний відтік за кордон національного капіталу. Водночас потрібно визнати серйозні недоліки та прорахунки у фінансовій, грошовій та валютній політиці Уряду (Міністерства фінансів) і НБУ, штучність фінансової «піраміди», що сформувалася впродовж 1996—1998 рр., не завжди кваліфіковані дії фінансових та банківських органів у здійсненні політики внутрішніх та зовнішніх запозичень, їх обслуговуванні.

З урахуванням цих обставин перед новим складом Уряду стоїть завдання вжити ефективних заходів для обслуговування поточних боргових зобов'язань 2000 та 2001 рр. і виробити разом з Верховною Радою та НБУ узгоджену стратегію держави у питаннях зовнішніх запозичень і шляхів її поетапного зменшення. Ставиться завдання зменшити частку зовнішнього боргу з 58 % ВВП у 2000 р. до 54 % у 2002 та 46 % у 2004 р. Це ключова проблема економічної політики держави на наступні п'ять років.

Ми наблизилися до критичної межі, за якою, і це засвідчує світовий досвід, країна втрачає практичні можливості вибратися з боргової ями, перетворюється на хронічного боржника. Добре відома і особлива складність цієї проблеми для України. Наші зовнішні боргові зобов'язання є короткостроковими: основні платежі за ними припадають на 2000—2001 рр. В результаті потреби у додаткових запозиченнях весь час зростатимуть, а можливості їх отримання — знижуватимуться. Відповідно кредити ставатимуть все дорожчими. Усе це посилює загрозу не лише зовнішнього дефолту, а й втрати Україною можливості проводити політику, яка б відповідала національним інтересам.

Подолання корупції та тіньової економіки

Визначальним завданням державної політики є максимальна концентрація зусиль усіх гілок влади на комплексному здійсненні радикальних економічних, правових, організаційних та силових заходів щодо рішучого обмеження корупції та тіньової економічної діяльності. За експертними оцінками, нині частка тіньової економіки фактично зрівнялася з офіційною. Зростають масштаби нелегального експорту капіталу та позабанківського грошового обігу: якщо у 1994 р. частка неконтрольованої грошової маси складала 24,7 %, то нині — 44,4 %, тобто суму в 8,6 млрд гривень.

Тіньова економіка веде до значних втрат бюджетних ресурсів, глибокого розмежування людей за рівнем доходів, унеможлиблює створення сприятливого інвестиційного середовища, дестабілізує грошовий обіг, керуваність соціально-економічними процесами.

Найнебезпечнішим є зрощування тіньового капіталу з державним апаратом, зростання корумпованості останнього. Посилюється вплив тіньового капіталу на різні сфери політичного життя, зокрема діяльність партій, народних депутатів, регіональних владних структур та органів місцевого самоврядування, засоби масової інформації. Все це підриває авторитет системних перетворень, міжнародний імідж держави, загрожує національній безпеці.

IV. Підвищення конкурентоспроможності національної економіки

Для України є лише один можливий шлях довгострокового стабільного зростання. Це розширення внутрішнього ринку та зміцнення конкурентоспроможності національної економіки, її окремих виробництв та галузей. У цьому контексті всі дії Уряду, окремих міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, їх структурна, бюджетна, фінансова, а також макроекономічна політика оцінюватимуться Президентом України за єдиним критерієм — підвищення конкурентоспроможності економіки держави.

Стратегія промислово-інноваційної політики

Основна мета стратегії промислово-інноваційної політики — забезпечення модернізації та структурної перебудови виробничого потенціалу, зниження його енерго- та матеріалосмності, підвищення конкурентоспроможності.

Утвердження нової інноваційної стратегії не може здійснюватися шляхом відтворення старої науково-технічної політики. Завдання полягає в тому, щоб освоїти (через структури цільових програм) нові мотиваційні механізми інноваційного процесу, забезпечити його комерціалізацію, спрямованість на задоволення ринкового попиту.

Водночас фінансування інноваційних пріоритетів не може будуватися лише на комерційних принципах. Разом з економічним потрібно враховувати і національно-стратегічний, геополітичний, культурологічний та інші аспекти реалізації цих пріоритетів, що передбачає забезпечення оптимального зв'язку кредитної, фінансової, промислової та науково-технологічної політики. Тільки такий зв'язок здатний забезпечити відтворення інноваційного процесу, стимулювання технологічних нововведень і технічних зрушень у різних сферах економічного розвитку, загальну активізацію інвестиційної діяльності.

Реалізація завдань промислово-інноваційного розвитку української економіки передбачає:

По-перше. Застосування стосовно високотехнологічних виробництв програмно-цільових методів економічного управління. Повоєнний досвід країн Західної Європи та Японії підтверджує цей висновок. Йдеться про реалізацію вже існуючих державних програм, пов'язаних із створенням нових поколінь літаків, ракетносіїв, виробництвом окремих видів озброєнь і військової техніки, розвитком комп'ютерної індустрії, суднобудування, супутникових технологій тощо.

Розвиток зазначених галузей, які завдяки своїй наукоємності та високій технологічності вже зараз фактично є в Україні інноваційними лідерами, має відіграти відчутну стимулюючу роль у технологічному оновленні інших сфер національної економіки. Імпульси інноваційного розвитку отримують металургія, хімія, приладобудування, електроніка, електротехніка та інші галузі.

По-друге. Реалізація Комплексної державної програми з енергозбереження.

По-третє. Розвиток на основі сучасних та світових досягнень національної інформаційної інфраструктури, створення та використання перспективних інформаційних технологій, телекомунікаційних мереж, засобів інформатики та

систем зв'язку. Україна має значний, визнаний у світі науково-технологічний потенціал та фундаментальні дослідження у цих галузях. <...>

По-п'яте. Утворення фінансово-промислових груп, у т. ч. транснаціональних, а також горизонтальних та вертикальних холдингових компаній, науково-технічних центрів, технополісів, технопарків тощо. У перспективі ці структури мають утворити основний стрижень науково-технологічного та інноваційного процесу. Окремі з них можуть розвиватися через механізми вільних економічних та офшорних зон. Визначення мережі та здійснення організаційних заходів, спрямованих на утвердження таких структур, повинне розглядатися як одне з ключових завдань Уряду на найближчі роки.

Водночас слід активно сприяти розвитку венчурного бізнесу як одного з найважливіших елементів інноваційної системи. Необхідно якомога повніше реалізовувати потенціал малих і середніх підприємств, що займаються ризикованими науково-технологічними проектами. Від цього значною мірою залежить сучасне і майбутнє вітчизняної економіки.

По-шосте. Здійснення Урядом заходів щодо стимулювання експортної орієнтації високотехнологічних виробництв. Водночас пріоритетною має стати політика розширення внутрішнього ринку високотехнологічної продукції.

По-сьоме. Інституційне забезпечення державної інноваційної політики:

- посилення координації фундаментальних досліджень в академічному, вузівському та галузевому секторах науки;

- вдосконалення чинної та розробка нової нормативно-правової бази забезпечення ефективного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності;

- створення сучасної патентно-інформаційної бази та довідково-пошукового апарату до неї з використанням світових досягнень інформатики в патентній технології; <...>

Політика енергозабезпечення

Суспільне виробництво України є найбільш енергоємним в Європі. Незважаючи на те, що вона імпортує понад 41 % від загального обсягу споживання енергії, ефективність використання енергії дуже низька. Вона приблизно у шість разів нижча, ніж у країнах з подібним рівнем доходів і ще більшою мірою — від рівня країн з розвинутою економікою. Якщо в Німеччині енергоємність ВВП складає 0,19 кілограма умовного палива на долар, то в Україні — 1,91. Як наслідок, нині в нашому енергосекторі склалася, по суті, критична ситуація. Без її поліпшення неможливий не тільки прогрес в економіці, а й її загальна стабілізація.

Проблеми в енергозабезпеченні органічно пов'язані з наявними в українській економіці кризовими процесами, в концентрованому вигляді відбивають їх сутність та багатоаспектність. Це потребує і комплексних підходів до розв'язання цих проблем.

Розвиток власної паливно-енергетичної бази, розширення розвідки та видобутку запасів нафти та газу.

Ефективної державної підтримки потребує вугільна промисловість. Останнім часом зупинено багаторічне падіння видобутку вугілля. У минулому році його приріст перевищив 4,0 млн тонн.

Однак проблема реформування та фінансового оздоровлення галузі ще лишається дуже складною і гострою. Вугільна промисловість потребує глибокої реконструкції (у т. ч. і за рахунок іноземних кредитів), закриття безперспективних шахт, які є тягарем для економіки держави, уникнення пов'язаних з цим масового безробіття шахтарів, розвалу соціальної інфраструктури. Потрібно привести у відповідність з потребами національної економіки структуру галузі, забезпечити нарощування видобутку дефіцитних марок вугілля, адаптувати організаційні структури галузі до роботи в нових економічних умовах.

Предметом постійної уваги Уряду має бути й атомна енергетика. Потрібно забезпечити введення в дію енергоблоків АЕС високого ступеня готовності, модернізацію та реконструкцію діючих енергоблоків АЕС з метою підвищення їх надійності та безпеки, здійснення заходів із створення виробництва ядерного палива, розширення випуску обладнання для АЕС та зняття з експлуатації блоків Чорнобильської АЕС.

Необхідно забезпечити підтримку розвитку нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії та малої гідроенергетики.

Реформи в аграрному секторі

Зусилля держави концентруватимуться на відродженні села, перетворенні АПК у лідируючий, експортоспроможний сектор економіки. Буде багатим село — обов'язково зростатиме добробут міського населення. Усе це передбачає, що агропромисловий комплекс має стати одночасно й лідером економічних реформ.

Досягнення між Президентом України, Верховною Радою та Урядом політичного консенсусу у виробленні стратегії дальшого поглиблення реформ в аграрно-промисловому секторі — одне з актуальних і невідкладних завдань на найближчий період.

У питаннях реформування АПК найгострішою є проблема прискорення земельної реформи. Потрібно довести до логічного завершення проголошений у жовтні 1994 р. основний принцип реформування земельних відносин: земля має належати тим, хто її обробляє. <...>

По-третє, розвиток особистих підсобних господарств і перетворення найбільших із них у товарні господарства селян — мініфермерські господарства. За роки незалежності України та переходу до ринкової системи приватний сектор забезпечив відчутне зростання обсягів виробництва. Його частка у виробництві сільськогосподарської продукції збільшилася з 29,4 до 59,9 %.

Для того щоб надати більшого простору дальшому розвитку цього сектора, потрібно забезпечити:

... безперешкодне вилучення селянами (за їх бажанням) земельних паїв з КСП та розширення за рахунок цих паїв особистих підсобних господарств без надання їм статусу юридичної особи (фермерських господарств) і підвищення таким чином рівня товарності цих господарств;

Кабінет Міністрів зобов'язаний внести протягом трьох місяців на розгляд Верховної Ради зміни і доповнення до законодавчих актів:

— Земельного кодексу України в частині розширення особистих підсобних господарств без набуття ними статусу юридичної особи (фермерських господарств) за рахунок приспівання земельних паїв;

— закону «Про оренду землі» у частині зняття обов'язкового нотаріального засвідчення договорів оренди земельних паїв та земельних ділянок;

— законів з питань оподаткування в частині врахування діяльності кооперативів, що обслуговують діяльність сільськогосподарських товаровиробників (матеріально-технічне забезпечення, агротехнічне, агрохімічне обслуговування, переробка, збут продукції тощо), як неприбуткових організацій.

Уряд має також підготувати і подати на розгляд Верховної Ради проект закону «Про особисте селянське господарство», передбачивши в ньому заходи, спрямовані на зміцнення приватного сектора, підвищення рівня його товарності, створення необхідної інфраструктури, надання необхідної державної підтримки у сфері інноваційної діяльності (насінництво, селекція, племінна справа та запровадження сучасних технологій).

Водночас доручити подати мені на розгляд:

— Концепцію формування і функціонування аграрного ринку на 2000–2004 рр., в якій передбачити значне обмеження державного втручання в аграрний ринок, перехід на продаж ресурсів та закупівлю продукції державою (уповноваженими органами) на ринкових засадах (на біржі) з метою підтримки цін, пропозицій і попиту (в інтервенційних цілях) і створення розгалуженої мережі агросервісних та інфраструктурних установ; <...>

Утвердження України як транзитної держави. Удосконалення національної мережі зв'язку

Важливе місце в економічній політиці держави має бути відведено невідкладному опрацюванню та реалізації Комплексної програми утвердження України як транзитної держави. Передбачено значно активізувати у 2000–2004 рр. роботу над створенням (відповідно до міжнародних стандартів) національної мережі міжнародних транспортних коридорів та її інтегрування у транспортні системи країн Європи і Азії, Балтійського та Чорноморського регіонів. Водночас має бути спрощено порядок перетину державного кордону України, розширено співробітництво з міжнародними транспортними організаціями, забезпечено приєднання України до міжнародних конвенцій та угод у галузі міжнародних перевезень.

Завданням стратегічної ваги є реалізація проектів, які мають забезпечити участь України у формуванні транспортно-комунікаційної мережі, доставки каспійських енергоресурсів на вітчизняний та міжнародні ринки.

Фінансування відповідних капіталовкладень має здійснюватися з застосуванням фіскальних стимулів, а також шляхом укладання концесійних угод, розміщення цільових емісій цінних паперів на внутрішньому та міжнародних фондових ринках, формування міжнародних фінансово-промислових груп, застосування лізингових механізмів... <...>

V. Основні завдання та напрями соціальної політики

Реалізація завдань економічного зростання створить необхідні передумови для вирішення найбільш складних і назрілих проблем соціальної політики. Ставиться за мету забезпечити у 2000—2004 рр. зростання у 1,3—1,4 раза реальних доходів населення, створення 1 млн нових робочих місць, поступове підвищення мінімального рівня трудових пенсій до межі прожиткового мінімуму. Зі свого боку, активна соціальна політика позитивно впливатиме на прискорення економічного розвитку, надання цьому процесу необоротного характеру.

Основними важелями соціальної політики наступного періоду стануть:

Адресна підтримка соціально незахищених верств населення

По-перше. Головна увага зосереджуватиметься на визначенні та невідкладній реалізації узгоджених з Верховною Радою механізмів (у т. ч. за рахунок фінансових ресурсів, отриманих від продажу високоліквідних об'єктів державної власності, земельних ділянок несільськогосподарського призначення, інших об'єктів, приватизація яких не загрожує національній безпеці України) погашення (не пізніше кінця 2000 р.) та недопущення у майбутньому заборгованості із заробітної плати, пенсій та інших соціальних виплат.

По-друге. На принципах розподілу відповідальності між державою, роботодавцями та громадянами удосконалюватиметься система соціальної підтримки населення, яка має бути спрямована на поглиблення адресності державної соціальної допомоги через упорядкування на законодавчому рівні пільг, що надаються різним категоріям населення, систему регулювання гарантованого мінімального сукупного доходу. Поступово розмір цього доходу повинен наближатися до величини прожиткового мінімуму залежно від реального фінансового стану держави. На його основі буде реформуватися діюча в Україні нормативно-правова база державних соціальних стандартів та соціального захисту населення. Об'єктом державної соціальної допомоги має виступати сім'я відповідно до рівня її доходу.

В Україні має бути прийнята та реалізована Програма запобігання бідності, а також Програма компенсації знецінених вкладів громадян.

Актуальні завдання пенсійної реформи

Кабінет Міністрів зобов'язано у невідкладному порядку вирішити комплекс проблем, пов'язаних з проведенням пенсійної реформи. Головна її мета — підвищення державних гарантій у досягненні більш високих соціальних стандартів у пенсійному забезпеченні громадян.

У стислі строки необхідно створити основні правові і організаційні умови для переходу до змішаної пенсійної системи. Вона буде трирівневою і включатиме:

- істотно реформовану державну розподільчу систему;
- обов'язкові заощадження населення у пенсійних фондах;
- добровільні пенсійні заощадження населення.

Першочергової уваги потребує забезпечення необхідного динамізму та фінансової стабільності пенсійної системи. Уряд повинен:

- вжити ефективних заходів для повної ліквідації і недопущення у майбутньому утворення заборгованості перед пенсіонерами;
- запровадити до кінця 2000 р. персоніфікований облік внесків населення в систему загальнообов'язкового державного страхування; <...>

***Орієнтація стратегії економічного зростання
на створення нових робочих місць***

Пріоритетним завданням наступного періоду стане максимальна орієнтація стратегії економічного зростання на забезпечення продуктивної зайнятості, скорочення прихованого безробіття. У 2000—2004 рр. мають бути реалізовані Програма структурної перебудови економіки, Генеральна схема створення нових робочих місць, Програма розвитку трудового потенціалу України, п'ятирічні галузеві програми ефективної зайнятості, щорічні регіональні програми зайнятості населення та регулювання ринку праці.

***Поліпшення охорони здоров'я населення.
Активна демографічна політика***

Важливим завданням виконавчої та законодавчої влади є здійснення скоординованих кроків, спрямованих на поліпшення охорони здоров'я населення. Уряд повинен забезпечити поетапне збільшення державних асигнувань в цю сферу, їх раціоналізацію та ефективне використання, підвищення якості медичних послуг, переорієнтацію охорони здоров'я на суттєве посилення заходів з попередження захворювань, запобігання інфекційним захворюванням, зниження ризику для здоров'я, що пов'язані з забрудненням та шкідливим впливом довкілля.

Система охорони здоров'я має удосконалюватися як за рахунок платних медичних послуг, так і поетапного впровадження системи загальнообов'язкового соціального медичного страхування, створення конкуренції між надавачами медичних послуг та свободи вибору цих послуг. Водночас має гарантуватися безкоштовне медичне обслуговування соціально незахищених верств населення.

Має залишатися і надалі пріоритетною первинна медико-санітарна допомога, особливо людям похилого віку та жителям села. Потрібно вдосконалити надання спеціалізованої допомоги та зниження впливу на дітей, підлітків і вагітних жінок шкідливих чинників Чорнобильської катастрофи.

***Примноження інтелектуального потенціалу суспільства.
Створення рівних можливостей для молоді
у здобутті якісної освіти***

До найвищих національних пріоритетів має бути віднесено всебічний розвиток освіти, примноження наукового та інтелектуального потенціалу суспільства. При здійсненні освітньої політики слід забезпечити молодим людям рівні (і з кожним роком дедалі ширші) можливості в отриманні якіс-

ної освіти, у т. ч. вищої, незалежно від доходів та матеріального стану. У 2000—2001 рр. має бути здійснено структурну реформу освіти, спрямовану на збільшення державних асигнувань і, з іншого боку, на максимальне кадрове та наукове забезпечення здійснюваних у країні системних перетворень. Буде розпочато перехід на дванадцятирічну середню, ступеневу професійно-технічну та вищу освіту. Розвиватимуться різні форми організації дошкільного виховання.

Буде стабілізовано мережу сільських шкіл, розпочато реалізацію цільової програми комп'ютеризації сільських шкіл. Усі школярі повинні забезпечуватися у повному обсязі підручниками. Стимулюватимуться демократизація навчально-виховного процесу, розвиток недержавних навчальних закладів, створення та зміцнення конкурентного середовища на ринку надання освітніх послуг. Уряд має вирішити питання щодо запровадження механізмів пільгового кредитування студентів на період їх навчання у вишій школі, створення державного фонду сприяння здібній молоді у здобутті вищої освіти за кордоном. Для цього потрібно використати не лише бюджетні ресурси, а й благодійні внески та іноземну гуманітарну допомогу.

VI. Зміцнення економічної безпеки України

Завдяки закладенню на попередньому етапі базових засад незалежності і державності України, утвердженню її як повноправного суб'єкта світового співтовариства, внаормуванню відносин з сусідніми державами можливості загрози нашій державності зміщуються зараз у площину економічної безпеки. Відповідно підпорядкування діяльності органів державної влади всіх рівнів політиці захисту національних економічних інтересів України залишатиметься і надалі основою діяльності Президента України.

Ключовими завданнями забезпечення економічної безпеки мають стати:

По-перше. Остаточне подолання наслідків десятирічної кризи, досягнення реального економічного зростання та його підпорядкування завданням соціального розвитку держави.

По-друге. Суттєве посилення фінансової безпеки України, першочергове зміцнення фінансового потенціалу реального сектора економіки, суб'єктів господарювання, домашніх господарств, забезпечення збалансованого розвитку бюджетної сфери, надійної внутрішньої та зовнішньої захищеності національної валюти, інтересів вкладників, фінансового ринку, здійснення виваженої політики внутрішніх та зовнішніх запозичень держави, максимальне поліпшення інвестиційного клімату.

По-третє. Створення надійних гарантій технологічної безпеки, розвитку науково-технічного потенціалу, захисту інтелектуальної власності, становлення України як високотехнологічної держави.

По-четверте. Посилення енергетичної безпеки, здійснення активної державної політики енергозбереження та розвитку власного енергопотенціалу, диференціація ринків і створення умов для реальної конкуренції у сфері енергопостачання.

По-п'яте. Вирішення всього комплексу проблем, від яких залежить продовольча безпека держави, недопущення експансії неякісних імпортованих продуктів та продовольчих товарів, які може випускати у необхідних обсягах національний агропромисловий комплекс.

По-шосте. Здійснення на національному, регіональному та об'єктному рівнях найгостріших поточних завдань і довгострокових пріоритетів екологічної безпеки та охорони навколишнього природного середовища. Розвиток і вдосконалення відповідної законодавчо-правової бази, застосування економічних інструментів (поетапного запровадження платного природокористування) для відтворення та раціонального використання природних ресурсів.

У зв'язку з цим перед Урядом ставляться завдання:

- гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля, зведення до мінімуму впливу наслідків аварії на Чорнобильській АЕС;

- поліпшення екологічного стану басейну р. Дніпра та якості питної води;

- стабілізації та поліпшення екологічного стану в містах і промислових центрах Донецько-Придніпровського регіону;

- будівництва нових та реконструкції діючих потужностей комунальних очисних каналізаційних споруд;

- запобігання забрудненню Чорного та Азовського морів і поліпшення їх екологічного стану;

- формування збалансованої системи природокористування та екологізації технологій у промисловості, енергетиці, будівництві, сільському господарстві, на транспорті;

- збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розвитку природно-заповідної справи.

По-сьоме. Реалізація інформаційної безпеки держави, протидія дезінформації про економічний і політичний стан держави.

По-восьме. Задоволення матеріально-технічних потреб Збройних Сил держави на рівні раціональної оборонної достатності.

По-дев'яте. Посилення інтеграційних процесів, вирішення завдань щодо ширшого входження України у світовий економічний простір, освоєння нових зовнішніх ринків збуту вітчизняної продукції, активний захист інтересів національного капіталу та товаровиробників. Йдеться про реалізацію такої зовнішньоекономічної політики, яка дозволила б Україні посісти гідне місце у світовому поділі праці, міжнародній торгівлі та фінансах, сприяла реалізації її потенціалу.

Вступаючи у нове, ХХІ століття, Україна має все необхідне для того, щоб такі наші сподівання стали реальністю.

Уряд. кур'єр. — 2000. — 28 січ.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ФОРМУВАННЯ,
ПОРЯДОК НАДХОДЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ
ФОНДУ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ
НАСЛІДКІВ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ
ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ»**

10 лютого 2000 р.

Стаття 1. Фінансування видатків на заходи, пов'язані з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи та соціальним захистом населення, провадиться за рахунок коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення (далі — Фонд) та інших джерел, визначених законами України.

Фонд утворюється у складі Державного бюджету України. Кошти Фонду зараховуються на окремий рахунок Державного бюджету України.

Стаття 2. Розпорядником коштів Фонду є Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи.

Кошти Фонду витрачаються виключно на фінансування заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, що передбачені законами України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» і «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Перелік видатків на здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, що фінансуються з Фонду у відповідному році, затверджується законом України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Кошти Фонду витрачаються у порядку, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 4. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України протягом місяця з дня опублікування Закону України «Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення»:

розробити і привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

3. Погашення заборгованості, що склалася на 1 січня 1999 року по збору до Фонду, здійснюється платниками збору відповідно до Закону України «Про формування Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення» та Указу Президен-

та України від 18 червня 1998 року № 656/98 «Про встановлення ставки збору до фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення».

4. Після повного погашення заборгованості, визначеної у частині третій цієї статті, що встановлюється відповідною Постановою Верховної Ради України «Про формування Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення» (Відомості Верховної Ради України. 1997 р., № 36, ст. 229) втрачає чинність.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 13. — С. 166.

217.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОРЯДОК ДОПУСКУ ТА УМОВИ ПЕРЕБУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ ІНШИХ ДЕРЖАВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ»

22 лютого 2000 р.

Цей Закон встановлює порядок допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України та умови їх перебування в Україні, а також порядок здійснення контролю за їх діяльністю під час перебування на території України.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Підстави для допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України

Допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України здійснюється на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Стаття 3. Мета перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України

Підрозділи збройних сил інших держав можуть бути допущені на територію України з метою:

а) участі у спільних з підрозділами Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань військових навчаннях та інших заходах щодо вдосконалення бойової підготовки військ, обміну досвідом у рамках домовленостей (договорів) про міжнародне співробітництво, в тому числі для підготовки спільних військових підрозділів, створюваних в рамках військового співробітництва за міжнародними договорами України;

б) транзитного переміщення підрозділів збройних сил інших держав через територію України. При цьому строки переміщення цих підрозділів через територію України не можуть перевищувати 10 діб, якщо інше не передбачене міжнародним договором України;

в) надання Україні, на її прохання, військової допомоги у відсічі (відверненні, припиненні) збройної агресії з боку третьої країни (третіх країн);

г) надання Україні, на її прохання, допомоги у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, викликаних природними і техногенними наслідками;

д) обслуговування тимчасово розмішених на території України відповідно до міжнародних договорів України військових частин.

Стаття 4. Обмеження допуску підрозділів збройних сил інших держав на територію України

1. Забороняється допуск та перебування на території України підрозділів збройних сил інших держав, оснащених ядерною, хімічною, бактеріологічною та іншими видами зброї масового ураження, а також зброї, яка має складові частини ядерного, хімічного, бактеріологічного озброєння, та іншої зброї масового ураження.

2. Потенційні носії ядерної зброї, інших видів масового ураження допускаються, відповідно до міжнародного договору України для короткострокового розміщення на території України за умови належного реконструювання, що засвідчується відповідним документом.

3. Забороняється допуск та перебування на території України підводних човнів та надводних суден, які обладнані ядерними енергетичними установками і є потенційними джерелами забруднення морських басейнів Чорного і Азовського морів.

4. Забороняється допуск на територію України підрозділів збройних сил держав, які не визнали її незалежність та територіальну цілісність або висувають до неї територіальні претензії.

5. У разі введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного або воєнного стану в інтересах національної безпеки може бути встановлено додаткові обмеження або заборону на допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 17. — С. 250—252, 258.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ПОРЯДОК НАПРАВЛЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО ІНШИХ ДЕРЖАВ»**

2 березня 2000 р.

Цей Закон визначає порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав та умови тимчасового перебування на території цих держав, принципи формування, організації підготовки зазначених підрозділів та гарантії соціального захисту осіб їх військового і цивільного персоналу, членів їх сімей.

Стаття 2. Підстави направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав і перебування їх в цих державах

Підрозділи Збройних Сил України можуть направлятися до інших держав та перебувати на території цих держав лише тимчасово, на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Стаття 3. Зміст міжнародного договору про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав і їх тимчасове перебування на території цих держав

Міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надається Верховною Радою України, про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав і їх тимчасове перебування на території цих держав має передбачати:

- мету, строк та порядок перебування;
- види діяльності та підпорядкованість підрозділів Збройних Сил України;
- місце і межі дислокації підрозділів Збройних Сил України;
- склад та структуру підрозділів Збройних Сил України, а також типи і кількість озброєння та військової техніки;
- чисельність осіб військового і цивільного персоналу;
- правовий статус осіб військового і цивільного персоналу;
- порядок в'їзду (виїзду) до (з) держави перебування;
- маршрути пересування територією держави перебування;
- порядок проведення митного та прикордонного контролю, перевезення зброї, військової техніки, іншого майна;
- порядок здійснення контролю за діяльністю підрозділів Збройних Сил України на території іншої держави;
- питання виплати компенсаційних сум особам військового і цивільного персоналу, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювань, одержаних під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків), пов'язаних з участю у наданні військової допомоги іншим державам, спільних військових навчаннях та маневрах у рамках військового співробітництва, а також членам сімей зазначених осіб, які загину-

ли, померли, пропали безвісти під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків):

питання юрисдикції, пов'язані з перебуванням підрозділів Збройних Сил України на території іншої держави;

порядок повернення або відкликання підрозділів Збройних Сил України з території іншої держави;

умови денонсації міжнародного договору України;

фінансові, матеріально-технічні та інші питання, пов'язані із забезпеченням перебування підрозділів Збройних Сил України на території іншої держави, що впливають із міжнародних зобов'язань сторін за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 7. Прийняття рішень щодо направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав

Рішення про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав приймає Президент України з одночасним поданням до Верховної Ради України законопроекту про схвалення такого рішення. Разом із законопроектом подається інформація, зазначена в частині першій статті 6 цього Закону.

Рішення Президента України про направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав підлягає схваленню Верховною Радою України відповідно до пункту 23 статті 85 Конституції України. Поданий Президентом України законопроект про схвалення рішення щодо направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав як невідкладний розглядається Верховною Радою України позачергово.

Стаття 8. Відкликання підрозділів Збройних Сил України з інших держав

Підрозділи Збройних Сил України, які були направлені до інших держав, можуть бути відкликані у разі, якщо їх подальше перебування на території інших держав не відповідає національним інтересам України або порушуються зазначені в міжнародному договорі, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, умови їх перебування. Рішення про відкликання підрозділів Збройних Сил України приймається з урахуванням міжнародних зобов'язань України Президентом України за поданням Міністерства закордонних справ України, узгодженим з Міністерством оборони України.

Стаття 11. Гарантії соціального захисту осіб військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, що направляються до інших держав, та членів їх сімей

Особи військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, які безпосередньо брали участь у бойових діях на території інших держав, користуються пільгами, передбаченими Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» для учасників бойових дій. Обчислення вислуги років та стажу роботи для призначення відповідно

до закону пенсій цим особам здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Особи військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, які були направлені до інших держав і стали інвалідами під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків), користуються пільгами, передбаченими Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» для інвалідів війни.

Особам військового і цивільного персоналу підрозділів Збройних Сил України, які були направлені до інших держав і стали інвалідами, а також членам сімей зазначених осіб, які загинули чи пропали безвісти під час виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) або які померли внаслідок одержаних під час виконання цих обов'язків поранення, контузії, травми чи каліцтва, проводиться виплата компенсаційних та страхових сум у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
2000. — № 19. — С. 313–316.*

219.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ НА ВИПАДОК БЕЗРОБІТТЯ»

2 березня 2000 р.

Цей Закон, розроблений відповідно до Конституції України та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Принципи страхування на випадок безробіття

Страхування на випадок безробіття здійснюється за принципами:
надання державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав:

обов'язковості страхування на випадок безробіття всіх працюючих на умовах трудового договору (контракту) та на інших підставах, передбачених законодавством про працю, а також добровільності такого страхування особами, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), а також громадянами — суб'єктами підприємницької діяльності;

цільового використання коштів страхування на випадок безробіття;
солідарності та субсидування;

обов'язковості фінансування Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття витрат, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення у випадку безробіття та соціальних послуг в обсягах, передбачених цим Законом;

паритетності в управлінні страхуванням на випадок безробіття держави, представників застрахованих осіб та роботодавців;

диференціації розмірів виплати допомоги по безробіттю залежно від страхового стажу та тривалості безробіття;

надання на рівні не нижче за прожитковий мінімум, встановлений законом, допомоги по безробіттю та матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації;

законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування на випадок безробіття.

Стаття 3. Законодавство про страхування на випадок безробіття

1. Законодавство про страхування на випадок безробіття складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, цього Закону, Закону України «Про зайнятість населення» та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері страхування на випадок безробіття, а також міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

2. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про страхування на випадок безробіття, то застосовуються норми міжнародного договору.

3. Нормативно-правові акти щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття виробляються, реєструються і застосовуються відповідно до законодавства України.

4. З питань, що регулюються цим Законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, посадові особи цих органів діють виключно на підставах, у межах та у спосіб, передбачених законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Стаття 4. Особи, які підлягають страхуванню на випадок безробіття

1. Страхуванню на випадок безробіття підлягають особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), включаючи тих, які проходять альтернативну (невійськову) службу, а також тих, які працюють неповний робочий день або неповний робочий тиждень, та на інших підставах, передбачених законодавством про працю.

2. Особа набуває статусу застрахованої особи з дня укладання трудового договору, з цього дня починається сплата страхових внесків. Сплата страхових внесків припиняється з дня розірвання трудового договору.

Роботодавець набуває статусу платника страхових внесків до Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття з дня реєстрації відповідно до пункту 1 частини другої статті 35 цього Закону.

3. Особам, які підлягають страхуванню на випадок безробіття, видається свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів соціального страхування.

Порядок видачі та зразок свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 5. Особи, які не підлягають страхуванню на випадок безробіття

Страхуванню на випадок безробіття не підлягають:
працюючі пенсіонери та особи, в яких відповідно до законодавства України виникло право на пенсію;
іноземці та особи без громадянства, які тимчасово працюють за наймом в Україні, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 6. Право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги

1. Право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття (далі — забезпечення) та соціальні послуги мають застраховані особи.

2. Право на забезпечення та соціальні послуги за цим Законом мають також нестраховані особи — військовослужбовці Збройних Сил України, Прикордонних військ України, внутрішніх військ, військ цивільної оборони, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Служби безпеки України, органів внутрішніх справ України, звільнені з військової служби у зв'язку зі скороченням чисельності або штату без права на пенсію (далі — військовослужбовці), та особи, які вперше шукають роботу, інші нестраховані особи у разі їх реєстрації в установленому порядку як безробітних.

3. Громадяни України, які працюють за межами України та не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення за цим Законом за умови сплати страховику страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

4. Особи, які забезпечують себе роботою самостійно (члени творчих спілок, творчі працівники, які не є членами творчих спілок), фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, особи, які виконують роботи (послуги) згідно з цивільно-правовими угодами, мають право на забезпечення за цим Законом за умови сплати страховику страхових внесків.

Стаття 7. Види забезпечення та соціальні послуги

1. Видами забезпечення за цим Законом є:
допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності;
допомога по частковому безробіттю;
матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного;

матеріальна допомога по безробіттю, одноразова матеріальна допомога безробітному та непрацездатним особам, які перебувають на його утриманні; допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

2. Видами соціальних послуг за цим Законом та Законом України «Про зайнятість населення» є:

професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації та профорієнтація;

пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцю дотації на створення додаткових робочих місць для працевлаштування безробітних та фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних;

інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. --
2000. -- № 22. -- С. 370-373.*

220.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ УКРАЇНИ»

16 березня 2000 р.

Цей Закон відповідно до Конституції України встановлює державні нагороди України для відзначення громадян за особисті заслуги перед Україною.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Державні нагороди України

Державні нагороди України (далі --- державні нагороди) є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною.

Державні нагороди встановлюються виключно законами України.

Стаття 2. Законодавство про державні нагороди

Законодавство про державні нагороди складається з Конституції України, цього Закону та указів Президента України, що видаються відповідно до нього.

Стаття 3. Види державних нагород

Державними нагородами є:
звання Герой України;
орден;

медаль;
відзнака «Іменна вогнепальна зброя»;
почесне звання України;
Державна премія України;
президентська відзнака.

Стаття 4. Статут і положення про державні нагороди

Президент України затверджує:
статут — для звання Герой України та кожного ордена;
положення — для інших державних нагород.

Статuti і положення про державні нагороди визначають підстави для нагородження, містять опис державної нагороди, а також встановлюють порядок нагородження, вручення, носіння державних нагород та інші правила.

Стаття 5. Нагородження державними нагородами

Державними нагородами можуть бути нагороджені громадяни України, іноземці та особи без громадянства.

Нагородження державними нагородами провадиться указом Президента України. Нагородженому вручається державна нагорода та документ, що посвідчує нагородження нею.

Нагородження державними нагородами може бути здійснено посмертно. Громадяни України можуть бути удостоєні нагород іноземних держав.

Розділ II ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ

Стаття 6. Звання Герой України

Вищим ступенем відзнаки в Україні є звання Герой України.

Звання Герой України присвоюється громадянам України за здійснення визначного героїського вчинку або визначного трудового досягнення.

Герою України вручається орден «Золота Зірка» за здійснення визначного героїського вчинку або орден Держави — за визначні трудові досягнення.

Стаття 7. Ордени України

В Україні встановлюються такі ордени:

орден князя Ярослава Мудрого I, II, III, IV, V ступеня — для нагородження громадян за видатні заслуги перед Україною в галузі державного будівництва, зміцнення міжнародного авторитету України, розвитку економіки, науки, освіти, культури, мистецтва, охорони здоров'я, за визначну благодійницьку, гуманістичну та громадську діяльність;

орден «За заслуги» I, II, III ступеня — для відзначення видатних заслуг громадян в економічній, науковій, соціально-культурній, військовій, державній, громадській та інших сферах суспільної діяльності;

орден Богдана Хмельницького I, II, III ступеня — для нагородження громадян України за особливі заслуги у захисті державного суверенітету, територіальної цілісності, у зміцненні обороноздатності та безпеки України;

орден «За мужність» I, II, III ступеня — для відзначення військово-службовців, працівників правоохоронних органів та інших осіб за особисті мужність і героїзм, виявлені при рятуванні людей, матеріальних цінностей під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у боротьбі зі злочинністю, а також в інших випадках при виконанні військового, службового, громадянського обов'язку в умовах, пов'язаних з ризиком для життя;

орден княгині Ольги I, II, III ступеня — для відзначення жінок за визначні заслуги в державній, виробничій, громадській, науковій, освітянській, культурній, благодійницькій та інших сферах суспільної діяльності, вихованні дітей у сім'ї.

Стаття 8. Медалі України

В Україні встановлюються такі медалі:

«За військову службу Україні» — для нагородження військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, інших осіб за мужність і відвагу, самовіддані дії, виявлені у захисті державних інтересів України;

«За бездоганну службу» I, II, III ступеня — для нагородження осіб офіцерського складу і прапорщиків Збройних Сил України, рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Прикордонних військ України, військ цивільної оборони, які досягли високих показників у бойовій і професійній підготовці, є взірцем вірності присязі та виконання військового (службового) обов'язку, успішно керують підлеглими, зразково виконують інші військові обов'язки;

«Захиснику Вітчизни» — для нагородження ветеранів війни, осіб, на яких поширюється Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», осіб, які брали участь у визволенні України від фашистських загарбників, та інших громадян України за виявлені у захисті державних інтересів особисті мужність і відвагу, зміцнення обороноздатності та безпеки України.

Стаття 9. Відзнака «Іменна вогнепальна зброя»

Відзнака «Іменна вогнепальна зброя» встановлюється для нагородження офіцерського складу Збройних Сил України, Прикордонних військ України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Служби безпеки України, органів Міністерства внутрішніх справ України та державних службовців, які мають офіцерське звання, за визначні заслуги у забезпеченні обороноздатності України, недоторканності її державного кордону, підтримці високої бойової готовності військ, зміцненні національної безпеки, боротьбі зі злочинністю, захисті конституційних прав і свобод громадян, за бездоганну багаторічну службу, зразкове виконання військового та службового обов'язку, виявлені при цьому честь і доблесть.

Стаття 10. Почесні звання України

Встановлюються такі почесні звання України:

«Народний артист України»;

«Народний архітектор України»;

«Народний художник України»;
«Заслужений артист України»;
«Заслужений архітектор України»;
«Заслужений будівельник України»;
«Заслужений винахідник України»;
«Заслужений вчитель України»;
«Заслужений діяч мистецтв України»;
«Заслужений донор України»;
«Заслужений економіст України»;
«Заслужений енергетик України»;
«Заслужений журналіст України»;
«Заслужений лікар України»;
«Заслужений лісівник України»;
«Заслужений майстер народної творчості України»;
«Заслужений машинобудівник України»;
«Заслужений металург України»;
«Заслужений працівник культури України»;
«Заслужений працівник освіти України»;
«Заслужений працівник охорони здоров'я України»;
«Заслужений працівник промисловості України»;
«Заслужений працівник транспорту України»;
«Заслужений працівник сільського господарства України»;
«Заслужений працівник соціальної сфери України»;
«Заслужений працівник сфери послуг України»;
«Заслужений працівник фізичної культури і спорту України»;
«Заслужений природоохоронець України»;
«Заслужений раціоналізатор України»;
«Заслужений художник України»;
«Заслужений шахтар України»;
«Заслужений юрист України»;

Почесні звання України присвоюються особам, які працюють у відповідній галузі економічної та соціально-культурної сфери, як правило, не менше десяти років, мають високі трудові досягнення і професійну майстерність, якщо інше не встановлено положенням про почесне звання України.

Почесне звання «Народний артист України», «Народний архітектор України», «Народний художник України» може присвоюватися, як правило, не раніше ніж через десять років після присвоєння відповідно почесного звання «Заслужений артист України», «Заслужений архітектор України», «Заслужений художник України».

Стаття 11. Державні премії України

Встановлюються такі Державні премії України:

1) Національна премія України імені Тараса Шевченка — за найвидатніші твори літератури і мистецтва, публіцистики і журналістики, які є вершинами духовним надбанням Українського народу, утверджують високі гуманістичні ідеали, збагачують історичну пам'ять народу, його національну свідомість і самобутність, спрямовані на державотворення і демократизацію українського суспільства;

2) Державна премія України в галузі науки і техніки:

за видатні наукові дослідження, які сприяють дальшому розвитку гуманітарних, природничих і технічних наук, позитивно впливають на суспільний прогрес і утворюють високий авторитет вітчизняної науки у світі;

за розроблення та впровадження нової техніки, матеріалів і технологій, нових способів і методів лікування та профілактики захворювань, що відповідають рівню світових досягнень;

за роботи, які становлять значний внесок у вирішення проблем охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки;

за створення підручників для середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладів, що відповідають сучасним вимогам і сприяють ефективному опануванню знань, істотно впливають на поліпшення підготовки майбутніх спеціалістів;

3) Державна премія України в галузі архітектури — за створення видатних житлово-цивільних та промислових архітектурних комплексів, будівель і споруд, роботи в галузі містобудування, ландшафтної архітектури, упорядкування міст і селищ, реставрації пам'яток архітектури і містобудування, наукові праці з теорії та історії архітектури, що мають важливе значення для дальшого розвитку вітчизняної архітектури і містобудування та здобули широке громадське визнання.

Стаття 12. Президентські відзнаки

Президент України відповідно до Конституції України встановлює президентські відзнаки та нагороджує ними.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 2000. - № 21. — С. 358—361.

221.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ»

16 березня 2000 р.

Цей Закон визначає зміст правового режиму надзвичайного стану, порядок його введення та припинення дії, особливості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування підприємств, установ і організацій в умовах надзвичайного стану, додержання прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму надзвичайного стану.

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення надзвичайного стану

Надзвичайний стан — це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 2. Мета введення надзвичайного стану

Метою введення надзвичайного стану є усунення загрози та якнайшвидша ліквідація особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, нормалізація обстановки, відновлення правопорядку при спробах захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу шляхом насильства, для відновлення конституційних прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, створення умов для нормального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інших інститутів громадянського суспільства.

Стаття 3. Правова основа введення надзвичайного стану

Правовою основою введення надзвичайного стану є Конституція України, цей Закон, інші закони України та Указ Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Розділ II УМОВИ І ПОРЯДОК ВВЕДЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Стаття 4. Умови введення надзвичайного стану

Надзвичайний стан вводиться лише за наявності реальної загрози безпеці громадян або конституційному ладові, усунення якої іншими способами є неможливим.

Надзвичайний стан може бути введений в разі:

1) виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих по-

жеж, застосування засобів ураження, пандемій, панзоотій тощо), що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення:

2) здійснення масових терористичних актів, що супроводжуються загибеллю людей чи руйнуванням особливо важливих об'єктів життєзабезпечення;

3) виникнення міжнаціональних і міжконфесійних конфліктів, блокування або захоплення окремих особливо важливих об'єктів або місцевостей, що загрожує безпеці громадян і порушує нормальну діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

4) виникнення масових безпорядків, що супроводжуються насильством над громадянами, обмежують їх права і свободи;

5) спроби захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства;

6) масового переходу державного кордону з території суміжних держав;

7) необхідності відновлення конституційного правопорядку і діяльності органів державної влади.

Стаття 5. Порядок введення надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

До введення надзвичайного стану за підставами, передбаченими пунктами 2—7 частини другої статті 4 цього Закону, Президент України звертається через засоби масової інформації або в інший спосіб до груп осіб, організацій, установ, які є ініціаторами чи учасниками дій, що можуть бути приводом для запровадження надзвичайного стану, з вимогою припинити свої протиправні дії протягом встановленого у зверненні строку і попередженням про можливість введення надзвичайного стану.

За умов, що вимагають невідкладних заходів для врятування населення або недопущення загибелі людей, надзвичайний стан може бути введено без попередження.

Пропозиції щодо введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президенту України подає Рада національної безпеки і оборони України. В разі необхідності введення надзвичайного стану з підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 4 цього Закону, пропозиції щодо його введення подає Кабінет Міністрів України.

Введення надзвичайного стану на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може ініціювати Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

Стаття 6. Указ Президента України про введення надзвичайного стану

В Указі Президента України про введення надзвичайного стану зазначаються:

1) обґрунтування необхідності введення надзвичайного стану відповідно до статті 4 цього Закону;

2) межі території, на якій вводиться надзвичайний стан;

3) час, з якого вводиться надзвичайний стан, і строк, на який він вводиться;

4) перелік і межі надзвичайних заходів, вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням надзвичайного стану, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

5) органи державної влади, органи військового командування та органи місцевого самоврядування, яким доручається здійснення заходів надзвичайного стану, та межі їх додаткових повноважень;

6) інші питання, що впливають із цього Закону.

Після підписання Указу про введення надзвичайного стану Президент України звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження. Звернення Президента України розглядається Верховною Радою України в невідкладному порядку.

Указ Президента України про введення надзвичайного стану, затверджений Верховною Радою України, негайно оголошується через засоби масової інформації або в інший спосіб.

Стаття 7. Строк дії надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Україні може бути введено на строк не більш як 30 діб і не більш як 60 діб в окремих місцевостях.

У разі необхідності надзвичайний стан може бути продовжений Президентом України, але не більш як на 30 діб. Указ Президента України про продовження дії надзвичайного стану набирає чинності після його затвердження Верховною Радою України.

Стаття 8. Скасування надзвичайного стану

Надзвичайний стан в Україні або в окремих її місцевостях може бути скасований Указом Президента України раніше строку, на який він вводився в разі усунення обставин, що обумовили необхідність введення надзвичайного стану.

З пропозицією про скасування надзвичайного стану до Президента України може звернутися Верховна Рада України.

Надзвичайний стан на території Автономної Республіки Крим або в окремих її місцевостях може бути скасований за ініціативою Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Пропозиції щодо скасування надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях, введеного з підстав, передбачених пунктом 1 частини другої статті 4 цього Закону, подаються Кабінетом Міністрів України.

Про скасування надзвичайного стану оголошується негайно через засоби масової інформації або в інший спосіб для видання відповідного Указу Президента України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 23. — С. 394—396.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ЖЕРТВИ НАЦИСТСЬКИХ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ»**

23 березня 2000 р.

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади державної політики щодо жертв нацистських переслідувань і спрямований на їх соціальний захист та збереження пам'яті про них.

**Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ**

Стаття 2. Законодавство України про жертви нацистських переслідувань

Законодавство України про жертви нацистських переслідувань складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України про жертви нацистських переслідувань, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 3. Права жертв нацистських переслідувань та їх громадських організацій

Жертви нацистських переслідувань користуються правами і свободами, передбаченими Конституцією України, цим Законом та іншими нормативно-правовими актами.

Жертви нацистських переслідувань мають право (особисто або через своїх представників, у тому числі через громадські організації) на відшкодування у встановленому порядку завданої їм націонал-соціалістським режимом у роки Великої Вітчизняної війни та Другої світової війни шкоди, в тому числі моральної (немайнової), і на соціальний захист відповідно до цього Закону.

Громадські організації жертв нацистських переслідувань утворюються з метою реалізації ними своїх прав і свобод та діють у межах повноважень, що передбачені законодавством України про об'єднання громадян та їх статутами, зареєстрованими в установленому порядку.

Представники всеукраїнських та міжнародних громадських організацій жертв нацистських переслідувань входять до складу спостережної ради Українського національного фонду «Взаєморозуміння і примирення» в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Розділ II
СТАТУС ЖЕРТВ НАЦИСТСЬКИХ ПЕРЕСЛІДУВАНЬ
ТА ЇХ СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Стаття 4. Визначення осіб, які належать до числа жертв нацистських переслідувань

Особами, які належать до числа жертв нацистських переслідувань, є:
колишні в'язні концентраційних таборів, гетто та інших місць примусового тримання та місць примусових робіт у роки Великої Вітчизняної війни та Другої світової війни;

особи, які були насильно вивезені з території колишнього Союзу РСР на примусові роботи на територію Німеччини або її союзників, що перебували у стані війни з колишнім Союзом РСР, або на території окупованих ними інших держав;

які народилися в місцях примусового тримання їх батьків та в місцях відбування батьками примусових робіт;

партизанів, підпільників, інших учасників боротьби з націонал-соціалістським режимом у тилу ворога, яких у зв'язку з патріотичною діяльністю їх батьків було піддано репресіям, фізичним розправам, гонінням.

До жертв нацистських переслідувань належать також особи, які у роки Великої Вітчизняної війни та Другої світової війни були насильно вивезені з території інших держав, що після 1944 року ввійшли до складу колишнього Союзу РСР, а також особи, які після звільнення з концентраційних таборів, гетто, інших місць примусового тримання та місць примусових робіт були переселені на територію України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 24. — С. 418—421.

223.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ДЕРЖАВНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА РОЗРОБЛЕННЯ ПРОГРАМ
ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ»**

23 березня 2000 р.

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Законом встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України.

Розділ І
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 2. Принципи державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України

Основними принципами, на яких базується державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України, є:

принцип цілісності, який забезпечується розробленням взаємоузгоджених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць на коротко- та середньостроковий періоди;

принцип об'єктивності, який полягає в тому, що прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку України розробляються на основі даних органів державної статистики, уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також звітних даних із офіційних видань Національного банку України;

принцип науковості, який забезпечується розробленням прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку на науковій основі, постійним удосконаленням методології та використанням світового досвіду в галузі прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку;

принцип гласності, який полягає в тому, що прогнозні та програмні документи економічного і соціального розвитку є доступними для громадськості. Інформування про цілі, пріоритети та показники цих документів забезпечує суб'єктів підприємницької діяльності необхідними орієнтирами для планування власної виробничої діяльності;

принцип самостійності, який полягає в тому, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень відповідають за розроблення, затвердження та виконання прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць. Прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку забезпечує координацію діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

принцип рівності, який полягає в дотриманні прав та врахуванні інтересів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання всіх форм власності;

принцип дотримання загальнодержавних інтересів, який полягає в тому, що органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування повинні здійснювати розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку виходячи з необхідності забезпечення реалізації загальнодержавної соціально-економічної політики та економічної безпеки держави.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 25. — С. 442—443.

**ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНОМУ СТАНОВЛЕННЮ
ТА РОЗВИТКУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ»**

23 березня 2000 р.

Цей Закон визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді.

Стаття 2. Принципи соціального становлення та розвитку молоді

Соціальне становлення та розвиток молоді базуються на таких основних принципах:

- повага до загальнолюдських цінностей, прав людини і народів, історичних, культурних, національних особливостей України, її природи;
- безпосередня участь молоді у формуванні та реалізації політики та програм, що стосуються суспільства взагалі та молоді зокрема;
- врахування потреб молоді, співвіднесення їх реалізації з економічними можливостями держави;
- доступність для кожного молодого громадянина соціальних послуг і рівність правових гарантій;
- відповідальність держави за створення умов щодо саморозвитку і самореалізації молоді;
- єдність зусиль держави, всіх верств суспільства, політичних і громадських організацій, підприємств, установ, організацій та громадян у справі соціального становлення та розвитку молоді;
- відповідальність кожного молодого громадянина перед суспільством і державою за дотримання Конституції України, законодавства України.

Стаття 3. Законодавство про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді

Законодавство України про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді базується на Конституції України і складається з цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, то застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 4. Компетенція органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері соціального становлення та розвитку молоді

Координуючу роль щодо проведення державної політики у сфері соціального становлення та розвитку молоді здійснює спеціально уповноважений

центрального органу виконавчої влади, який забезпечує її реалізацію та несе відповідальність за її виконання.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади утворюють у своєму складі відповідні органи з реалізації державної молодіжної політики.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади разом з іншими органами виконавчої влади розробляє, а Кабінет Міністрів України затверджує соціальні норми та нормативи щодо соціального становлення та розвитку молоді, додержання і виконання яких є обов'язковими для органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а також підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності.

Стаття 5. Фінансування заходів щодо соціального становлення та розвитку молоді

Фінансування заходів щодо соціального становлення та розвитку молоді здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Верховна Рада України при затвердженні Державного бюджету України передбачає в ньому кошти на соціальне становлення та розвиток молоді. Розпорядником цих коштів є спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади.

Органи місцевого самоврядування при затвердженні місцевих бюджетів передбачають видатки на здійснення заходів щодо соціального становлення та розвитку молоді.

У державному та місцевих бюджетах згідно з законодавством передбачаються цільові кошти на реалізацію молодіжних і дитячих програм, які сприяють соціальному становленню та розвитку молоді.

Стаття 6. Соціальні служби для молоді

Для практичного здійснення підтримки соціального становлення та розвитку молоді держава створює систему соціальних служб для молоді.

До системи соціальних служб для молоді входять соціальні служби для молоді та центри соціальних служб для молоді, уповноважені державою брати участь у реалізації державної молодіжної політики і надавати соціальні послуги та соціальну допомогу молодим громадянам.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади створює Український державний центр соціальних служб для молоді, який належить до сфери його управління.

Республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські, районні центри створюються відповідно за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій і належать до сфери їх управління.

Міські, районні у містах центри можуть створюватися за рішенням органів місцевого самоврядування.

Типове положення про соціальні служби для молоді затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Підтримка підприємницької ініціативи та діяльності молоді

Держава підтримує і сприяє розвитку підприємницької ініціативи та діяльності молоді.

Держава сприяє створенню молодіжних бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів для реалізації програми підготовки молоді до підприємницької діяльності, надання інформаційних та консультативних послуг. З цією метою розробляється та реалізується система заходів підтримки підприємництва молоді, включаючи довгострокове пільгове кредитування, забезпечення виробничими приміщеннями, страхування комерційного ризику тощо.

Органи місцевого самоврядування можуть встановлювати за рахунок коштів, що надходять до місцевого бюджету, пільгову плату за реєстрацію підприємств, створених молодими громадянами та молодіжними громадськими організаціями.

Стаття 11. Освіта, культурний розвиток молоді

Україна гарантує молодим громадянам рівне з іншими громадянами право на освіту, культурний розвиток, дозвілля і відпочинок.

Порядок реалізації права молоді на освіту, державні гарантії її здобуття, визначення прав та обов'язків учасників навчально-виховного процесу регулюються законодавством про освіту.

Молоді громадяни можуть одержувати за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів пільгові довгострокові кредити для здобуття освіти у вищих навчальних закладах за різними формами навчання, незалежно від форм власності, що діють на території України. Зазначені кошти передбачаються у відповідних бюджетах окремим рядком. Порядок надання зазначених кредитів визначає Кабінет Міністрів України.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування можуть встановлювати разом із заінтересованими міністерствами, науковими товариствами та творчими спілками, молодіжними фондами спеціальні стипендії для найобдарованіших студентів вищих навчальних закладів і передбачати виділення коштів на їх стажування у провідних вітчизняних наукових установах і за кордоном.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування разом із підприємствами, організаціями, науковими установами, вищими навчальними закладами, об'єднаннями громадян можуть створювати навчально-виховні заклади, які сприяють поглибленню знань, задоволенню творчих інтересів, розвитку здібностей, організації змістовного дозвілля та відпочинку молоді, а також заклади, що забезпечують пошук, підтримку та розвиток талановитої молоді у різних сферах життя.

Учні, студенти, неповнолітні мають право на безплатне та пільгове користування об'єктами культури. Порядок надання цих пільг визначається органами місцевого самоврядування.

Держава сприяє розвитку молодіжного туризму, молодіжним міжнародним обмінам. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування можуть встановлювати для молодіжних та дитячих туристичних груп пільги

у користуванні транспортними, готельними, культурними та іншими послугами. Порядок надання зазначених пільг та джерела фінансування встановлюються Кабінетом Міністрів України, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування.

Стаття 14. Правовий статус молодіжних громадських організацій

Держава забезпечує право молоді на створення молодіжних громадських організацій. Молодіжні громадські організації є неприбутковими організаціями, їх правовий статус визначається законодавством України.

Молодіжні громадські організації мають право вносити до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування пропозиції з питань соціального становлення та розвитку молоді.

Стаття 15. Гарантії діяльності молодіжних громадських організацій

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування мають право здійснювати фінансування програм і проектів молодіжних громадських організацій, що сприяють соціальному становленню та розвитку молоді та реалізації її суспільно корисних ініціатив, надавати дотації і субсидії молодіжним організаціям, надавати у безплатне користування молодіжним громадським організаціям та фондам будинки, споруди, земельні ділянки та інше майно, необхідне для здійснення їх статутної діяльності.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

*Відомості Верховної Ради України. —
2000. — № 27. — С. 474–479.*

225.

ІЗ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВОЄННОГО СТАНУ»

6 квітня 2000 р.

Цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану (порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб) та відповідальність за порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення воєнного стану

Воєнний стан — це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Стаття 2. Мета введення воєнного стану

Метою введення воєнного стану є створення умов для здійснення органами державної влади, військовим командуванням, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями наданих їм повноважень у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності.

Стаття 3. Правова основа введення воєнного стану

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, цей Закон, інші закони України та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Розділ ІІ ПОРЯДОК ВВЕДЕННЯ ТА СКАСУВАННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття 5. Порядок введення воєнного стану

Воєнний стан в Україні або в окремих її місцевостях вводиться Указом Президента України, який підлягає затвердженню Верховною Радою України протягом двох днів з моменту звернення Президента України.

Указ Президента України про введення воєнного стану, затверджений Верховною Радою України, негайно оголошується через засоби масової інформації.

Пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президентів України подає Рада національної безпеки і оборони України.

Стаття 6. Указ Президента України про введення воєнного стану

В Указі Президента України про введення воєнного стану зазначаються:

- 1) обґрунтування необхідності воєнного стану;
- 2) межі території, на якій вводиться воєнний стан, час введення і строк, на який він вводиться;

3) завдання військового командування, органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо запровадження і здійснення заходів правового режиму воєнного стану;

4) вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, а також перелік тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

5) інші питання, що впливають із цього Закону.

Стаття 7. Скасування воєнного стану

Воєнний стан на всій території України або в окремих її місцевостях скасовується Указом Президента України за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України в разі усунення загрози нападу чи небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, про що негайно оголошується через засоби масової інформації.

З пропозицією про скасування воєнного стану до Президента України може звернутися Верховна Рада України.

Президент України
м. Київ

Л. Кучма

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

Частина I. УКРАЇНА В РОКИ ВИЗРІВАННЯ ПЕРЕДУМОВ І ТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ (1900—1920 рр.)

1. Із програми Української національної партії (не пізніше серпня 1899 р.)	7
2. Із програми Національно-демократичного (народного) єгоронництва (16 грудня 1899 р.)	9
3. Із програми Революційної української партії — «Самостійна Україна» (1900 р.) ...	10
4. Із проекту основного закону «Самостійної України» Спілки народу Українського (вересень 1905 р.)	13
5. Витяг з платформи Української радикальної партії (1905 р.)	15
6. Витяг з програми Української демократично-радикальної партії (1905 р.)	16
7. Витяг з програми Української соціал-демократичної робітничої партії (грудень 1905 р.)	18
8. Витяг з програми Української народної партії (1906 р.)	20
9. З відозви «Організаційного комітету львівських русинів» (25 серпня 1907 р.)	22
10. Платформа Союзу визволення України (серпень 1914 р.)	22
11. З відозви Загальної Української Ради до народів світу (15 вересня 1916 р.)	24
12. Відозва Петроградського Тимчасового Українського революційного комітету до українського громадянства, студентства, робітництва й українських офіцерів у Петрограді (2 березня 1917 р.)	26
13. З відозви Ради товариства українських поступовців до українського громадянства (8 березня 1917 р.)	27
14. Відозва Української Центральної Ради до українського народу (9 березня 1917 р.)....	28
15. Резолюції Установчого з'їзду Української партії соціалістів-революціонерів (4–5 квітня 1917 р.)	29
16. Із повідомлення «Вістей» про Український національний т'їз (6–8 квітня 1917 р.) ..	31
17. І Універсал Центральної Ради (червень 1917 р.) ..	33
18. Із Статуту Генерального Секретаріату (16 липня 1917 р.)	35
19. Інструкція Тимчасового уряду для Генерального Секретаріату України (4 серпня 1917 р.)	37
20. Третій Універсал Української Центральної Ради (7 листопада 1917 р.)	38
21. Із ультиматуму Ради Народних Комісарів Центральної Ради (3 грудня 1917 р.)	40
22. Нота Генерального Секретаріату Ради Народних Комісарів (4 грудня 1917 р.)	42
23. Із резолюції з'їзду Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів України (4–6 грудня 1917 р.)	44
24. З відозви Генерального Секретаріату до громадян України (2 січня 1918 р.)	46
25. Закон Центральної Ради про персонально-національну автономію (січень 1918 р.) ...	47
26. Із IV Універсалу Української Центральної Ради (січень 1918 р.)	49
27. Із мирного договору між Українською Народною Республікою і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною (9 лютого 1918 р.)	52
28. Декларація Центрального Виконавчого Комітету Ради України (7 березня 1918 р.) ..	54
29. З відозви Української Центральної Ради (11 березня 1918 р.)	55
30. І рамова Павла Скоропадського (29 квітня 1918 р.)	56

31. Із законів про тимчасовий державний устрій України (29 квітня 1918 р.)	58
32. Із резолюції І з'їзду КП(б)У (липень 1918 р.)	60
33. Відозва Української Національної Ради (1 листопада 1918 р.)	60
34. Грамота гетьмана П. Скоропадського про федерацію України з Росією (14 листопада 1918 р.)	62
35. Відозва Директорії Української Народної Республіки (15 листопада 1918 р.)	63
36. Телеграма гетьмана Скоропадського про зречення від влади (14 грудня 1918 р.)	65
37. Із Декларації Директорії УНР (26 грудня 1918 р.)	65
38. Універсал Директорії Української Народної республіки (22 січня 1919 р.)	67
39. Із Універсалу Трудового Конгресу до Українського народу (28 січня 1919 р.)	68
40. З відозви Ради Народних Міністрів УНР до держав Антанти та держав всього світу (8 жовтня 1919 р.)	70
41. Із політичної конвенції між Польщею і Україною (21 квітня 1920 р.)	71
42. Із Декларації Уряду Української Народної Республіки (2 червня 1920 р.)	72
43. Союзний договір між Росією і Україною (28 грудня 1920 р.)	74

Частина II. УКРАЇНА ЗА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ (1921—1985 рр.)

44. Розпорядження Всеросійського робітничого, сільськогосподарського і продовольчого бюро при ВЦРПС Українському військпродбюро про формування в Україні військ дружин для поповнення продзагонів (24 серпня 1921 р.)	77
45. З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про розміри державного хлібного фонду і кількість хліба для постачання Росії та заходи щодо посилення продовольчої кампанії (3 вересня 1921 р.)	78
46. З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про вилучення цінностей в церквах (31 березня 1922 р.)	79
47. Із листа Голови ВУЦК Г. І. Петровського до Голови ВЦВК М. І. Калініна про голод в Україні та неможливість у зв'язку з цим подання продовольчої допомоги Новоросією (24 травня 1922 р.)	79
48. Із директив пленуму ЦК КП(б)У з національного питання (16—17 жовтня 1922 р.)	81
49. Лист Сталіна секретарю ЦК КПУ Лебедю (1 грудня 1922 р.)	83
50. Декларація VII Всеукраїнського з'їзду Рад про утворення Союзу Соціалістичних Радянських Республік (13 грудня 1922 р.)	83
51. Декларація про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (30 грудня 1922 р.)	85
52. Із протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про боротьбу ДПУ проти антирадянських партій (26 січня 1923 р.)	86
53. Із Постанови ВУЦВК і РНК УСРР «Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови» (1 серпня 1923 р.)	87
54. Із листа Ю. П. Тютюнника В. П. Затонському (20 серпня 1923 р.)	89
55. Із Постанови Політбюро ЦК КП(б)У про церковну політику (23 листопада 1923 р.)	90
56. Із доповіді голови Раднаркому УСРР В. Я. Чубаря на пленумі ЦК КП(б)У про українізацію (6—8 жовтня 1924 р.)	91
57. Лист до Політбюро ЦК ВКП(б) про цінності, знайдені у Києво-Печерській Лаврі (12 лютого 1925 р.)	93
58. З протоколу засідання Політбюро ЦК КП(б)У про Винниченка, Шаповала і Красного (6 березня 1925 р.)	94
59. Із протоколу Політбюро ЦК ВКП(б) про Українську Академію наук (15 квітня 1926 р.)	95
60. Із листа Кагановича Сталіну про доцільність відкриття українських консульських столів при повіпрествах СРСР за кордоном (4 липня 1925 р.)	95
61. Офіційне повідомлення про конференцію Українських Націоналістів у Берліні (3—7 листопада 1927 р.)	96
62. Постанови Великого Збору Організації Українських Націоналістів (28 січня — 2 лютого 1929 р.)	98
63. Доповідь записки Голові ДПУ УСРР В. А. Балицькому (1 грудня 1929 р.)	104
64. Із спеціального зведення ДПУ України в ЦК КП(б)У про активні антирадянські прояви в Україні (9 березня 1930 р.)	109

65. Із листа до Г. І. Петровського слухачів Військово-повітряної академії РСЧА Я. Корина та О. Находенка про примусову колективізацію й розкуркулення селян у Новопсковському районі на Старобільщині (7 липня 1931 р.)	110
66. Постанова касаційної колегії Верховного Суду УСРР про залишення в силі вироку про 10-річне ув'язнення селянки Н. М. Кліменко за мішок колюсків (25 грудня 1932 р.)	111
67. Повідомлення ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У про смерть М. О. Скринника (8 липня 1933 р.)	111
68. Відозва українських соціалістичних партій до соціалістичних організацій усіх країн (серпень 1933 р.)	112
69. Постанова ЦК КП(б)У про використання цінностей колишньої Києво-Печерської Лаври (21 грудня 1933 р.)	114
70. Із листа В. Затонського до Я. Письменного з приводу Михайлівського собору (не пізніше 11 червня 1934 р.)	115
71. Доповідна записка І. Лислевського М. Сжову про операції щодо куркулів (вересень 1937 р.)	115
72. Лист жителів с. Лютецьки Гадяцького району Харківської області до голови РНК СРСР В. М. Молотова про необхідність охорони Успенської церкви (15 вересня 1937 р.)	116
73. Довідка Наркомату освіти України про національні школи в Україні (березень 1938 р.)	116
74. Виступ прем'єр-міністра Карпатської України Августина Волощина при відкритті першого засідання сейму Карпатської України (15 березня 1939 р.)	118
75. Закон про незалежність Карпатської України (15 березня 1939 р.)	119
76. Відозва II-го Великого Збору Українських Націоналістів (серпень 1939 р.)	119
77. Секретний доповідний протокол к Договору о ненападении между Германией и Советским Союзом (23 августа 1939 г.)	123
78. Секретный дополнительный протокол к германо-советскому договору «О дружбе и границе между СССР и Германией» (28 сентября 1939 г.)	123
79. Закон про включення Західної України до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік з возз'єднанням її з Українською Радянською Соціалістичною Республікою (1 листопада 1939 р.)	124
80. Дані про кількість репресованих в Україні у 1939 році	125
81. Газетна інформація про закриття шкіл в Карпатській Україні 1940 р. (16 березня 1940 р.)	125
82. Пам'ятка Розенберга про майбутню окупацію Німеччиною Радянського Союзу (2 квітня 1941 р.)	126
83. Доповідна записка про прийом і розселення в Омській області сімей адміністрацій із західних областей Української РСР (червень 1941 р.)	127
84. Акт відновлення Української держави (30 червня 1941 р.)	129
85. Уривок із спогадів учасниці оборони Києва О. М. Захарченко	129
86. Із доповідної особливого відділу НКВС Південного фронту про руйнування Києва після зайняття його німцями (19 вересня 1941 р.)	130
87. Лист директора Інститут електрозварювання АН УРСР академіка С. О. Патока до Свердловського обкому партії (15 квітня 1943 р.)	131
88. Із листівки УНА «За що бореться Українська повстанська армія (УПА)?» (серпень 1943 р.)	132
89. Повідомлення Л. Берії Н. Сталіну (15 червня 1944 р.)	133
90. Уривок з Угоди між урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного Визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР (9 вересня 1944 р.)	134
91. Постанова бюро Тернопільського обкому КП(б)У про порушення революційної законності працівниками НКВС у с. Кривеньке Пробіжнянського району Тернопільської області (25 листопада 1944 р.)	135
92. Уривок із збірки документів «Совершенно секретно! Только для командования!». Стратегия фашистской Германии в войне против СССР» про плани Німеччини щодо винищення народів СРСР (1941—1942 рр.)	136

93. З виступу Президента України Л. Кучми на урочистих зборах з нагоди 50-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. (8 травня 1995 р.)	137
94. Витяг з Резолюції І частини І сесії Генеральної Асамблеї ООН (14 січня 1946 р.)	140
95. Стенограма засідань Міжнародного Воєнного трибуналу від 14, 15, 18 і 19 лютого 1946 р.	141
96. З Постанови ЦК КП(б)У «Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури» (24 серпня 1946 р.)	141
97. З Постанови ЦК КП(б)У «Про журнал «Вітчизна» (4 жовтня 1946 р.)	143
98. З Постанови ЦК КП(б)У «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходів щодо його поліпшення» (12 жовтня 1946 р.)	145
99. Розпорядження відділу преси ЦК КП(б)У Головному Управлінню в справах літератури і видавництва при Раді Міністрів УРСР про вилучення книг М. Грушевського і В. Вишвиченка (14 жовтня 1946 р.)	146
100. Уривок з листа колгоспників с. Попелюхи Ніцапського району Вінницької області, адресованого М. С. Хрущову (1946 р.)	147
101. Розпорядження члена Ради у справах РНЦ при Раді Міністрів СРСР (1946 р.)	148
102. Участь українців. Із документів МДБ (1947 р.)	149
103. Свідчення очевидця голоду 1946–1947 рр. (1947 р.)	149
104. «Українські публі» Кагановича (1947 р.)	150
105. З редакційної статті журналу «Більшовик України» «До кінця ліквідувати буржуазно-націоналістичні перекручення історії України» (серпень 1947 р.)	151
106. З доповідної записки Міністерства освіти УРСР Раді Міністрів УРСР про хід ліквідації неписьменності та малописьменності серед дорослого населення західних, Ізмаїльської та Закарпатської областей Української РСР (8 грудня 1947 р.)	152
107. З Постанови ЦК КП(б)У «Про етап і заходи поліпшення музичного мистецтва на Україні у зв'язку з рішенням ЦК ВКП(б) «Про оперу «Велика дружба» В. Мураделі» (23 травня 1948 р.)	153
108. Доповідна записка міністра внутрішніх справ СРСР С. Круглова зам. Голови РМ СРСР Л. Н. Берії (17 березня 1950 р.)	154
109. Інформація Львівського обкому КПУ ЦК КПУ про ідеологічну роботу з інтелігенцією у зв'язку з справою лікарів (4 лютого 1953 р.)	155
110. Указ Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області із складу РРФСР до складу УРСР (19 лютого 1954 р.)	156
111. Уривки з відкритого листа до відділу прав людини Організації Об'єднаних Націй і всього культурного світу від в'язнів-табірників СРСР (30 вересня 1955 р.)	157
112. Із доклада Першого секретаря ЦК КПСС тов. Хрущева Н. С. XX з'їзду Коммуністической партії Советского Союза «О культе личности и его последствиях» (25 лютого 1956 р.)	158
113. Із Постановлення ЦК КПСС «О преодолении культа личности и его последствий» (30 червня 1956 р.)	160
114. Пропозиції групи від Ради Міністрів УРСР про обмеження релігійної діяльності (1957 р.)	160
115. Правда про «Патхидаль». Витяги з доповіді м. Лебедя П. П. (7 травня 1960 р.)	162
116. З виступу І. Дзюби у Бабіному Яру (29 вересня 1966 р.)	163
117. З доповіді заступника Голови Ради Міністрів УРСР П. Рожька «Про сільсько-господарське переселення в райони Далекого Сходу та Читинську область з Української РСР на 1971–1975 роки» (14 серпня 1970 р.)	165
118. Із спогадів колишнього Першого секретаря ЦК КП України П. Шелеста про одне засідання Політбюро ЦК КПРС	165
119. Лист секретаря ЦК КПУ В. Маланчука в Політбюро ЦК КПУ (весна 1973 р.)	166
120. Витяги із заочного судового керівника УГС М. Руденка (1 липня 1977 р.)	167
121. Хронологія діяльності УГС (1976–1982 рр.)	168
122. Відкритий лист Л. Брежнєву від групи ув'язнених членів Української Гельсінкської Групи (вересень 1980 р.)	172

Частина III. УКРАЇНА В СУЧАСНУ ДОБУ (1986—2000 рр.)

123. Із записок помічника Першого секретаря ЦК Компартії України В. Щербинського Віталія Врублевського	175
124. Повідомлення про аварію на ЧАЕС (1 травня 1986 р.)	176
125. З довідки про оцінку радіаційної обстановки і радіаційного забруднення, направленої головою Держкомітету по гідрометеорології і контролю природного середовища Ю. Ізраєлем Голові Раді Міністрів М. Рижкову (21 травня 1986 р.)	176
126. Стан навчання української мови та літератури в школах і вузах УРСР (1987 р.)	177
127. Інформаційна довідка про національні меншини в Україні (1989 р.)	178
128. Із Закону України «Про мови в Українській РСР» (1989 р.)	179
129. Хроніка першого року українського плюралізму (1990 р.)	180
130. Із Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.)	182
131. Із програми Української республіканської партії (УРП) (1990 р.)	185
132. Із програми Партії зелених України (ПЗУ) (1990 р.)	186
133. Із Спеціальної заяви сенату Республіки Польща (3 серпня 1990 р.)	187
134. Із постанови Раді Міністрів УРСР про підписання угоди з МАГАТЕ (14 вересня 1990 р.)	188
135. Заява Верховної Ради Української РСР у зв'язку з об'єднанням Німеччини (3 жовтня 1990 р.)	188
136. Заява Верховної Ради Української РСР з приводу постанови Сенату Республіки Польща від 3 серпня 1990 року щодо акцій «Вісла» (9 жовтня 1990 р.)	189
137. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про розгляд вимог студентів, які проволять голодування в м. Києві з 2 жовтня 1990 року» (17 жовтня 1990 р.)	190
138. Привітання Голови Верховної Ради УРСР учасникам Паризької зустрічі (20 листопада 1990 р.)	191
139. Із Закону Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про Всеукраїнський та місцеві референдуми» (3 липня 1991 р.)	192
140. Із Закону УРСР «Про Президента Української РСР» (5 липня 1991 р.)	192
141. Заявлення Л. М. Кравчука на українському телебаченні вранці (19 серпня 1991 р.)	193
142. Заявлення Президіума Верховного Совета Української ССР (20 серпня 1991 р.)	195
143. Із Закону УРСР «Про освіту» (1991 р.)	196
144. Звернення Парламенту Ради українського парламенту до народу України у зв'язку зі спробою державного перевороту в Москві (серпень 1991 р.)	197
145. Постанова Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» (24 серпня 1991 р.)	199
146. Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.)	199
147. Указ Президіума Верховного Совета України «О завершенні діяльності Компартії України» (30 серпня 1991 р.)	200
148. Із Концепції оборони та будівництва Збройних Сил України, схваленої Верховною Радою України (жовтень 1991 р.)	200
149. Декларація прав національностей України (1 листопада 1991 р.)	201
150. Результати виборів Президента України (1 грудня 1991 р.)	202
151. Заява глав держав Республіки Білорусь, РРФСР, України (8 грудня 1991 р.)	203
152. З Угоди між Республікою Білорусь, РРФСР, Україною про створення співдружності незалежних держав (грудень 1991 р.)	203
153. Із Закону України «Про селянське (фермерське) господарство» (січень 1992 р.)	205
154. Постанова Верховної Ради України «Про Державний герб України» (19 лютого 1992 р.)	206
155. Із Основ законодавства України про культуру (1992 р.)	207
156. Із Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» 4 березня 1992 р.)	207
157. Із заяви Президії Верховної Ради України щодо Чорноморського флоту (7 квітня 1992 р.)	208
158. Із проекту Закону України «Про національні меншини в Україні» (травень 1992 р.)	208
159. Із Закону України «Про об'єднання громадян» (16 червня 1992 р.)	209

160. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (15 грудня 1992 р.)	209
161. Учені Національного інституту стратегічних досліджень та Інститут соціології Національної академії наук України про економічну ситуацію в Україні в 1993 р.	211
162. Із Концепції національної програми ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту громадян на 1994–1995 рр. та період до 2000 р. (2 вересня 1993 р.)	212
163. Із Воєнної доктрини України (19 жовтня 1993 р.)	213
164. Із Постанови Верховної Ради України «Про тлумачення Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (24 грудня 1993 р.)	215
165. Із Концепції державного регулювання безпеки та управління ядерною галуззю в Україні (25 січня 1994 р.)	215
166. Перелік фракцій і груп у Верховній Раді України (станом на 1 липня 1994 р.)	216
167. Повідомлення газети «Голос України» про результати президентських виборів (13 липня 1994 р.)	217
168. З Указу Президента України «Питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки» (27 серпня 1994 р.)	217
169. Із доповіді Президента України Л. Кучми «Про основні засади економічної та соціальної політики» (11 жовтня 1994 р.)	218
170. Із Закону України «Про приєднання України до договору про нерозповсюдження ядерної зброї» від 1 липня 1968 р. (16 листопада 1994 р.)	219
171. Із Закону України «Про державну програму заохочення іноземних інвестицій в Україні» (17 грудня 1994 р.)	220
172. Інформаційна довідка про національні меншини в Україні (станом на 1995 р.)	221
173. Із Закону України «Про Автономну Республіку Крим» (17 березня 1995 р.)	222
174. Сучасна партійна карта України (станом на 1 квітня 1995 р.)	222
175. Із заяви Президента України Л. Кучми під час першого офіційного візиту до України Президента США Б. Клінтона (11 травня 1995 р.)	227
176. Із Конституційного Договору між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України (8 червня 1995 р.)	228
177. Повідомлення про українських миротворців у колишній Югославії (серпень 1995 р.)	230
178. Із статті «Конфронтація біля Св. Софії» (серпень 1995 р.)	230
179. Із Закону України «Про боротьбу з корупцією» (5 жовтня 1995 р.)	231
180. З Конституції України (28 червня 1996 р.)	232
181. З Концепції (Основні державної політики) національної безпеки України (16 січня 1997 р.)	236
182. З Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією (31 травня 1997 р.)	238
183. Із Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (17 липня 1997 р.)	244
184. Із Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» (16 вересня 1997 р.)	246
185. Із Закону України «Про вибори народних депутатів України» (24 вересня 1997 р.)	247
186. Із статті В. Короля «Духовне минуле нашого народу і сучасність»	248
187. Із Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (23 грудня 1997 р.)	250
188. Закон України «Про встановлення величини вартості межі маю забезпеченості та розміру мінімальної заробітної плати на 1998 рік» (24 грудня 1997 р.)	252
189. Із Закону України «Про професійно-технічну освіту» (10 лютого 1998 р.)	252
190. Із Закону України «Державна програма приватизації» на 1998 рік (12 лютого 1998 р.)	254
191. Із Постанови Верховної Ради України «Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» (5 березня 1998 р.)	256

192. Із Закону України «Про оренду землі» (6 жовтня 1998 р.)	258
193. Із Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (1 грудня 1998 р.)	260
194. Із Закону України «Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему» (11 грудня 1998 р.)	262
195. Постанова Верховної Ради України «Про чисельність Збройних Сил України» (22 грудня 1998 р.)	263
196. Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» (23 грудня 1998 р.)	264
197. Із Закону України «Про столицю України — місто-герой Київ» (15 січня 1999 р.)	266
198. Із Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» (18 лютого 1999 р.)	267
199. Із Закону України «Про вибори Президента України» (5 березня 1999 р.)	269
200. Із Закону України «Про місцеві державні адміністрації» (9 квітня 1999 р.)	272
201. Постанова Верховної Ради України «Про податкову політику в Україні та заходи щодо удосконалення податкового законодавства» (12 травня 1999 р.)	273
202. Із Закону України «Про загальну середню освіту» (13 травня 1999 р.)	275
203. Із Закону України «Про Національний банк України» (20 травня 1999 р.)	277
204. Закон України «Про відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за несвочасне внесення плати за спожиті комунальні послуги та утримання прибудинкових територій» (20 травня 1999 р.)	278
205. Засади державної політики України в галузі прав людини (17 червня 1999 р.)	279
206. Із Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (18 червня 1999 р.)	282
207. Із Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України (13 липня 1999 р.)	286
208. Закон України «Про підвищення мінімального розміру пенсій» (15 липня 1999 р.)	288
209. Із Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (15 вересня 1999 р.)	288
210. Із Концепції державної сімейної політики (17 вересня 1999 р.)	293
211. Із Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» (21 вересня 1999 р.)	295
212. Із Закону України «Про державну газетницю» (21 вересня 1999 р.)	297
213. Із Закону України «Про гуманітарну допомогу» (22 жовтня 1999 р.)	298
214. Постанова Верховної Ради України «Про встановлення державної символіки на фасадах і в приміщеннях Верховної Ради України» (21 січня 2000 р.)	304
215. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр. Постанова Президента України до Верховної Ради України (2000 р.)	301
216. Із Закону України «Про формування, порядок надходження і використання коштів Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення» (10 лютого 2000 р.)	320
217. Із Закону України «Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України» (22 лютого 2000 р.)	321
218. Із Закону України «Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав» (2 березня 2000 р.)	323
219. Із Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2 березня 2000 р.)	325
220. Із Закону України «Про державні нагороди України» (16 березня 2000 р.)	328
221. Із Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» (16 березня 2000 р.)	332
222. Із Закону України «Про жертви нацистських переслідувань» (23 березня 2000 р.)	336
223. Із Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (23 березня 2000 р.)	337
224. Із Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (23 березня 2000 р.)	339
225. Із Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (6 квітня 2000 р.)	342

Навчальне видання

УКРАЇНА в ХХ столітті

**ЗБІРНИК
ДОКУМЕНТІВ
і МАТЕРІАЛІВ**

Оправа і титул художника *В. С. Жиборовського*
Художній редактор *І. С. Муратова*
Технічний редактор *А. І. Омоховська*
Коректор *С. А. Школьник*
Оператор *І. М. Кіпріянова*

Підп. до друку 28.09.2000. Формат 60 × 84/16. Папір офс. № 1.
Гарнітура Таймс. Офс. друк. Ум. друк. арк. 20.46. Обл.-вид. арк. 2
Вид. № 10275. Зам. № 0—242

Видавництво «Вища школа». 01054. Київ-54. вул. Гоголівська. 7

Надруковано з плівок, виготовлених у видавництві
«Вища школа», в АГ «Київська книжкова фабрика».
01054. Київ-54. вул. Воровського. 24

